

AGRIA

atölele
biztos
ledbet
halott
hoz életet ad
mindig csatlal
nem Jeszün

Embroidered patterns on brown paper, including a large circular emblem with a crown and a cross.

cs no
veriddel

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BERTHA ZOLTÁN
NAGY ZITA
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: IFJ. KÖDÖBÖCZ GÁBOR
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár
A kiadásért felelős: TÖZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Egyetem
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.
Előfizethető: info@brody.iif.hu
Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.
Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.
3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Egyetem és a Bródy Sándor Könyvtár
különbféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

ARTériák

<i>Serfőző Simon</i>	
Mezők jöttek szemben	11
Úgy fogytak el ők	12
<i>Anga Mária</i>	
Manapság...	13
Vége lehetne már	13
<i>Finta Éva</i>	
Tengerpart	14
Pár-baj	14
Sólyom	15
Minden van	15
Feketerigó	15
Baglyok	16
<i>Fecske Csaba</i>	
Egy gyermek szeme	17
Míg bele nem hálnak	17
Tele sötéttel	17
Perspektíva	18
<i>Csontos Márta</i>	
Agymosás	19
Furcsa nyár	19
A stratégia ünnepélye	20
Égi játéktér	20
<i>Fazekas József</i>	
Lassan elmúlnak	21
A versek a díjak	21
Eső után	22
Dilemma	22
<i>Sebestény-Jáger Orsolya</i>	
Adriai emlék	23
Pipacsok álma	23
Csöndes útravaló	23
Régi nyár	24
Huszonöt év – férjemnek	24
Négyezer ember megvendéglése	24
Imádság	24
<i>Madár János</i>	
Lapozz bele a fákba	25
Fénnyel áldott	25
A lélek vallatása	25
Állókép	25

<i>Nagygyörgy Erzsébet</i>	
Éjjeli árnyakat tűz	26
Isten forró könnye pereg	26
Feléd futok	26
Egyedi tárlat	26
ArtMűhely	
<i>Szokolczay Lajos</i>	
A vulkán erejével. <i>Röplap Simonyi Emő művészetéről</i>	27
ARTériák	
<i>Olasz Valéria</i>	
A vers küldetése	29
Anyám örök	29
Duruzsol	30
Fehér-fekete rózsza (<i>In memoriam Csoóri Sándor</i>)	30
Erdősirató madárdal	31
Barkarola	31
<i>Antal Attila</i>	
Kavafiszi augusztusvég	32
Remetévé lett goliard monológja	32
<i>Csáky Anna</i>	
Őszi paletta – <i>Sajkod</i>	33
Október	33
Toronnyá csavarva	33
A csönd	34
<i>Káliz Sajtó József</i>	
Félbevágott lobogónk	35
Őszeleji dal	35
Gondenyhító szellő	35
<i>Kégl Ildikó</i>	
megállít a jelen	36
az önkéntes karantén tizenhetedik napján	36
acélszürke félelem	36
porszagban	37
meghalt anyák bundája	37
<i>Kis Pál István</i>	
Senex et tilia	38
Madárlétezés	39
<i>M. Fehérvári Judit</i>	
Pessoa-triptichon (<i>Válasz Kelebi Kiss István azonos című versére</i>)	40
<i>Seléndy Balázs</i>	
Eurydice	41
Gúzsbakötött	42

<i>Simek Valéria</i>	
Kereslek	44
Anyámnál	44
Külön idő	44
Oltalom	44
Egyetlen út sem	45
Műhely	
<hr/>	
<i>Bertha Zoltán</i>	
„Querela Hungariae” – a Délvidékről. <i>Bata János költői világa</i>	46
ARTÉRIÁK	
<hr/>	
<i>Fellinger Károly</i>	
Bóklászó – a Kassa-környéki járás magyar falvai (<i>Szepesi; Magyarbödön; Nagyidán; Ős Abaújszinnán; Kenyhec; Perény, Hím, Felsőlánc; Szádelő; Torna; Somodi; Reste, Alsólánc; Gólyafalu lett Buzita; Jánok; Méhészudvarnoki népek; Bódvavendégi; Tornaújfaluban; Tornahorváti; Zsarnó, Péder; Nőtincs; Kassa; Kardvirágok; Stósz</i>)	57
Műhely	
<hr/>	
<i>Sz. Tóth Gyula</i>	
Az elektrográfiától a szóvarázsig (<i>Bohár András egykori kollégám emlékére</i>)	62
ARTÉRIÁK	
<hr/>	
<i>Aknay Tibor</i>	
Volt egy ember	67
Öregek	67
Ha előled futok	68
Időkoldus	68
Fénykép	68
Míntha	68
Bodzabokor a kert alatt	69
Béke	69
Mint édes szőlőlé	69
Dalszöveg	69
Dialógus	
<hr/>	
<i>Szíki Károly</i>	
„Trianon, amely eltörte a magyar nép gerincét” – <i>Emlékezés vitéz Zolcsák Istvánra, ki Erdélyből indult és Amerikában halt meg</i>	70
ARTÉRIÁK	
<hr/>	
<i>Péntek Imre</i>	
Sarkatlan ünnep	75
Műhely	
<hr/>	
<i>Bozók Ferenc</i>	
Magyar költők versei a papokról	82

ARTériák		
<hr/>		
<i>Németh István Péter</i>		
Angyalok könyve (1–8.)		89
<i>Sarusi Mihály</i>		
Írni, Csabán (III.)		94
<i>Lipcsei Márta</i>		
Vírusrózsa (1–30.)		109
Műhely		
<hr/>		
<i>Lisztóczy László</i>		
Kettétört óda a szerelemhez. <i>Dsida Jenő pacifizmusa</i>		116
ARTériák		
<hr/>		
<i>Albert-Lőrincz Márton</i>		
Versek szájmaszkban (<i>A Vörös Sárkány és a Koronás Hal; Királyság; Pándémon; Tűzparancs; Létspirál; A kiskutya verset tanul</i>)		124
Műhely		
<hr/>		
<i>Madarász Imre</i>		
Mégis klasszikus, avagy Dumas halhatatlansága		126
ARTériák		
<hr/>		
<i>Búzás Huba</i>		
A keszthelyi mauzóleumnál		128
Barát volt		129
Aureóla anyám fölött		129
Műhely		
<hr/>		
<i>Kellei György</i>		
Lampion a hegyek ormán. <i>Megjelent a 85 éves Búzás Huba harmadik lírai eposza</i>		130
ARTériák		
<hr/>		
<i>Sólyom Sándor</i>		
Villoniádák		137
Szabadkéz		
<hr/>		
<i>Domonkos László</i>		
Törököt fog(t)unk		140
Agria Exkluzív		
<hr/>		
Érzelmesség és távolságtartás. <i>Jámbor Ildikó beszélgetése Bugyi István egri grafikussal</i>		142
ARTériák		
<hr/>		
<i>Sípos Erzsébet</i>		
Egri hírességek – Kopcsik Lajos		145
Egyszer sírt		145
Vírus		145

<i>Veres Tamás</i>	
Eger járatain 4. fejezet – Magányos utasok, kusza kapcsolatok	146
<i>Bárdos Bódi László</i>	
Harminchárom haiku (<i>Bence, Hunor és Megyer fiamnak</i>)	159
<i>Bakcsi Ernő</i>	
Jogállam	162
<i>Balajthy Ferenc</i>	
Angyalkertben	167
Elfajzott mű(remek)	167
(VV) – Veled valahol...	168
Fél-(tér)-fél (<i>Nótafa rügyek</i>)	168
<i>Demeter József</i>	
Vágy	169
Minő	169
Homokszemesen	170
Űr-zűr	172
Üzenet	172
Műhely	
<i>Csontos Márta</i>	
Irodalomértelmezés és világlátás Reményik Sándor publicisztikájában	173
ARTÉRIÁK	
<i>Hadnagy József</i>	
Trianoni csomó	185
<i>Baricz Lajos</i>	
Sejtjeinkben él	186
Mint fönix madár	186
Olyan hazáról álmodom	187
A reménység dala	187
Műhely	
<i>Bárány László</i>	
Fordított életstílusok – irodalmi példák	188
ARTÉRIÁK	
<i>Kovács Daniela</i>	
Ébresztő	199
Az ékes szó ravatalánál	200
Halkuló zsolozsma	200
Átkozott vesszőfutás	201
<i>Saitos Lajos</i>	
Balfi elégia	202
Karanténból	202
Belzabub-tangó	203
Préda és áldozat	203

Kegyelet és emlékezet

Kaiser László

Búcsú Novák Béla Dénestől

204

ARTériák

Bozó Zsuzsanna

11 haiku

206

Kökény Éva

Tavaszi remény

207

Álmodó magány

207

Öröm-morzsák

207

Vár a nyár!

207

Jámbor Ildikó

Vásárba vágyom mostanában

208

Kegyelem

209

Kegyelet és emlékezet

Sziki Károly

Lujos és Menyus (*Személyes gyászaim*)

210

ARTériák

Pázmándy László

Elmaradt találkozások

212

Csatáné Bartha Irénke

Emléknymokon járok (*Cseh Károly halálának 7. évfordulójára*)

213

Halványuló színek (*Holló József emlékezetének*)

214

Kegyelem

214

In memoriam

Pozsgai Györgyi

Levél a Fénybe. *Csongrádi Mária Jászai-díjas rendező emlékére*

215

Kaiser László

Gyimesi Lászlóról

218

ARTériák

Bereti Gábor

Búcsú a réttől

220

59 nyarán

220

Irreverzibilis

221

Király Csenge Katica

Engeddel együtt

222

A magasban

222

Szabadkéz

H. Barbócz Ildikó

Fedezzük fel Portugáliát! – II. rész

223

ARTÉRIÁK

Török Nándor

Térdig az avarban	228
Egy csuszka	228
Az utolsó hegy	229

Németh András

Kavicsrab a markomban – <i>A. E. életművén rágódó kritikusoknak</i>	230
Emlékorigók	230

Bagi István

Tavasza az ablakban	231
Pajkos étvágy	231
Folyton sír a szent fa	231

Zilahy L. Ágnes

Szülinapi meglepi	232
-------------------	-----

Veszely Ferenc

Síralmi ének a XXI. századból	234
-------------------------------	-----

Csák Györgyi

Nosztalgia	235
Kertben	235
Az alkony virágai	235

Simó Tibor

író, olvasó	236
A versírás	236
Tenger	236
mert ma újra oly volt...	237
Szerelem	237
a gitáros, kinek lelke táltos	237
színes	238
gyógyszer	238

Szabadkéz

Szűk Balázs

Andalgó aforizmák, 2004–2020	239
------------------------------	-----

ARTÉRIÁK

Erdődi Gábor

Madarak farsangja (<i>A farsangozó Xéniának</i>)	242
Keringés	242
Rezignáció	242
Zöld és láthatatlan	242
Rozália	243

Bíró József

Woodstock Music & Art Fair (1969)	244
XXI. század	245
Útban <i>oda</i>	245

Könyvjelző

<i>Ködöböcz Gábor</i>	
Lipcsei Márta: Időkristályok (válogatott versek)	246
<i>Máriás József</i>	
Cseke Péter: Trianoni hófogságban 1918–1945–1990. Eszmetörténeti tanulmányok	248
<i>Oláh András</i>	
Sz. Tóth Gyula: Tanári notesz 14. – Egyensúlyzavarok	254
<i>Kántás Balázs</i>	
Erdődi Gábor: Örökített pillanat – 500 év angol szonettjeiből	258
<i>Erdődi Gábor</i>	
Pozsgai Györgyi: A folyó színei	264
<i>Bakacsi Ernő</i>	
Simon Erika – Prokopp Mária – Géczy Olga: Géczy Olga karmester és festőművész	266

ARTériák

<i>Koncsek József</i>	
Régi muzsika	269
Öreg Jóska halászt játszik	269
Kata-nóta	270
<i>Pataki István</i>	
debreceni vers	271
előválasztási bizalom	271
eregető	271
értékvesztés ellen	271
ha én	271
osztálykirándulás	272
pandémia	272
székely tanmese	272
merüljünk el együtt	273

Könyvjelző

<i>Nagy Zita</i>	
A. Túri Zsuzsa: Sivatagi szél	274
<i>Gutai István</i>	
Jelentés a szívdobogásról – A versmondás Piafja: Pálffy Margit	281
<i>Csontos Márta</i>	
Farkas Csaba: Festett ösvény - Járatlan úton	283
<i>Zsirai László</i>	
Ladányi András: Halotti maszkoddal kezemben – interjúk, vallomások, dokumentumok Váci Mihályról	286

ARTériák

<i>Mihályi Molnár László</i>	
Úrlap	288

Serfőző Simon

Mezők jöttek szemben

A napfényben hunyorgó tájra emlékezem,
s a csend buborék bokraira,
s mezsgyekarókra, amelyeket
felgyújtogattak az évszakok,
korom kavargott és halotti füst.

Anyámra emlékezem: gyalogolt messziről
a kedvük szegett, fáradt utakon.
A kapuban lábát táncoltatta előtte a kutya.
S másnap és minden nap ment,
vitte hátán az eget. Léptei azóta
belesüppednek mélyen
az idő vége-nincs barázdáiba.

Penészes, megkékült paradicsomot rágtam.
Mezők jöttek szemben, jöttek a dombok.
Ó, hogy tudtam volna emelni, nyújtani föl
magasabbra a fákat, mert örökké csak állnak,
szomjazva és sohasem érik el az égi itatóvályúkat.

A felhőket néztem, a vasútpartot,
ahol tavasszal pipacsok kergetőztek.
A tanyák, mint görnyedt öregemberek
hurcolkodtak a rögök, kottyanók közt.
S répát, krumplit mentem böngészni
a szelektől hánykódó szántásokra,
amerre a füstölgő szegénység pernyéje szállt,
suhogott az égi magasba.

Úgy fogytak el ők

Hajdani pocsétákban,
kihílt sarakban keresem,
a rettenetes-nehéz bakancsok nyomai
hová merültek el a mélybe,
s a valamikori parasztok kínjait,
életük vergődését
honnan érezni még föl,
kiknek torkában az ízetlen szegénység
fojtogatva megkeseredett.

Akik füstölögve,
mint a kürtők,
lobot vetve sokszor,
a sérelmet, bántalmakat,
káromolva Istent, embert
kiabálták ki magukból.
Haragjukban a szelet
megfojtották volna,
szisszenni se tudjon.

A Nap szívükig bevilágított,
ahol mindig tisztaság volt.
Amerre éltek, a forró nyaraktól,
mint a szájuk, cserepesedett ki
minden árok.

Úgy fogytak el ők,
süppedtek össze az időben,
mint sárga, ellobbanó homokdombok.
Elmentek, akár az évek,
emléküket csak a környékek őrzik,
ahol beletemetkeztek a földbe.

Így őrződtek meg bennem messzi,
varjú-öreganyós falvaikkal,
ahol én még láttam,
amikor sorsuk égalja aláomlott,
maga alá temetve mind, ami volt,
a múltból semmi se maradjon.

Anga Mária

Manapság...

Manapság világtalanná válnak a látók is,
szembogaraik belevesznek a sötétbe,
nem szárnyal már az őszinte tekintet!
Gyehenna füstje lepi el a tájat!

Tapogatózunk, mintha a föld alatt járnánk,
lassan szárnyaink is elüszkösödnek.
Magunkra hagyottan botladozunk,
emlékeink néha még kivirulnak,
koronásodnak, föl az égre, ragyogva,
de gyermekeink ezt már nem látják,
mert mi csak tapogatózunk, mintha a föld alatt járnánk,
mintha csak lefelé vezetnének az utak,
gyertek utánunk –mondjuk-, kövessetek,
így szorongunk, egymás testéhez lapulva,
menetelünk hétfőtől vasárnapig,
csak kibírjuk. Ezt a „kibírást” kell megtanítani
az utánunk jövőknek, a jövőnek?

Manapság világtalanná válnak a látók is!
Szembogaraik belevesznek a sötétbe!
Nem szárnyal az őszinte tekintet.

Vége lehetne már

Vége lehetne már ennek az évnak is,
most úgyis mindennek csak a végét várjuk.
Néha átrepül egy-egy madár a szobákon,
de ilyenkor sem gondolunk a tavaszra.

Fészekhagyók lettünk mind,
elárverezzük saját életünket,
gyűrött, izzadt lepedők között
éjszakáinkat gyónjuk meg
bűneink helyett.

Nem kedves a szó,
hegyek közé mehet, ki énekelni akar.
Menekülhet a süket fák közé,
ahol eltemetik a kövek.

Zúzmarásodik a reggel.
Vége lesz majd ennek a napnak is.

Finta Éva

Tengerpart

A tenger szétfeszíti az eget
a partra roskadnak habzó vizek
a köveken sirályok törnek át
totyognak ringanak fehéren
vitorláznak dingik jollék gyanánt.

Két játékos sirály hullámszik el
a sziklapart s az éber ég között
a horizonton tengervíz fröcsög
mint részeg matróz köpködi szavát.

Sikítva hullanak a víz fölé
s a lendület már légbe kapja őket
ahogy halásszák a zúgó vizet
tömegben rajzik sok madársziget.

A partokat ők fűzik át a vízzel
a vízpermetben ringva – hullva szállnak
apad-dagad szárnyuktól a fehérség
rikoltanak s beköltözik a tájat.

Pár-baj

Az ember alapból dupla.
Fehér és fekete útja.
Hímből és nőtényből gyúrták -
földi és kozmikus gyurmát.

Az ember alapból kettő:
lélek és test, a didergő.
Emléket hordoz magában:
milyen lesz halálra váltan.

Az ember eleve páros.
Sötét mellett világos.
Keserű mellett az édes,
erényeiben a vétkes.

Az ember áldott és megvert.
Veszít, ki mindent megnyert.
Ügyetlen a zseniális,
szájáról lehull a frázis.

Az ember osztatlan egység.
Kétségei megfelezték.
Épségében egészséget
áldoz fel a felezésnek.

Az ember törpe és nagyság.
Levedli, hogy lássuk arcát.
Végesre tervezett léte
belép a csillagos terébe.

Sólyom

levegő selymébe döf szárnyad sólyommadár
 sárga szemed fenyőgyanták ékköve
 borostyán szemed kultúrák ékköve
 te szent madara egeknek földi birodalmaknak
 szent madara ős Egyiptomnak Hórusz
 kerecsensólyom madara Szkítia népeknek
 te elsivatagosodó idők megfejthetetlen zárványtete
 szent kerecsen őrzője magasaknak mélynek
 kitárt szárnyad ölyü madár megfeszíti a levegőeget
 kitárt szárnyad Ízisz és Ozirisz lelkét éleszti újra alatta egyre szűkül
 a megsárgult idő – benne az ember téged néz sóváran
 fölötte Ízisz
 alatta Ozirisz
 szívében Hórusz
 ereje fénye

Minden van

minden van, minden érik
 tudhatod: az idő szépít
 tudhatod: az idő vásik
 foga közt arcot másít.

minden beérik egyszer
 kereszt nélkül, keresztrel
 viszed vagy ráfeszítettek
 testedben vonalát rejtéd.

minden van, minden érik
 beteljesülten vagy félig
 tavasz jön, viharos, fényes
 vágója szeleket élez.

Feketerigó

balkonomon hím feketerigó
 temetetlen hever két napja
 nem nézek oda nem ásom el a kertben
 nem mozdulok csak gondolatban
 nem értem mi hozta utamba

talán ő volt ki ablakomon
 kopogott és verdesett szárnya
 úgy egy hónappal ezelőtt egy délután
 mintha szobámba kérné magát
 órákig verdesett mindhiába

rózsaszín füst a hegyek mögött
 az eltűnő napkorong fénye
 szétmállik a sűrűsödő ég színében
 a hegygerincek rajzolata
 átfest mindent az este sötétre

Baglyok

ő s   ső
 z volt már. z
 vagy telünk kezdete.
 a szomorúfűz tarra vetke-
 zett, s egy reggel arra figyel-
 tünk fel, hogy ellepték a fát
 a fülesbaglyok, tíz, húsz, har-
 minc vagy negyven, egy egész
 sereg. számlálni próbáltam
 őket – nem lehet, mert ösz-
 szebújtak kupacokba a göm-
 bölyű fejek. és másnap is, és
 egész hónap, hogy ott tanyá-
 zott a bagolysereg. szemük be-
 csukva, szélfúvásban, s hogy jöttek
 a hidegek, ámulva lestem: meddig bír-
 ják ezt a majdnem telet. szépek vol-
 tak és meghökkentőek, ahogy uralták a
 falu közepét – a madarak és a gyerekek.
 az volt a baj, az iskola, hogy jöttek s
 mentek és velük szórakoztak az aprónépek.
 mintha fel sem rezzentek volna az álma-
 tag szemek, mégis, egy reggel nem vol-
 tak sehol, eltűnt és többé nem jött visz-
 sza a bóbiskoló, lomhán pisla, titokzatos
 madársereg. és egyre hidegebb lett.
 szakállas dérben álltak a szélben hintázódó hajlékony
 fűzfaágak. az ablakon át, mint akik   csodára
 várnak, lestük a fát... hátha még   visszatérnek.
 s miként karácsonyfánkat mi   idebent,
 felékesítik nekünk a telet. s
 mert egyre hidegebb lett,
 reméltük: találtak
 jobb helyet.

Fecske Csaba

Egy gyermek szeme

szerelmes nyár pacsirtacsönd
anyaként marasztal a föld

idekéklik a messzi hegy
köd-hálóingben szendereg

fürkészi egy gyermek szeme
arra a csúcsra feljut-e

a tegnap nyelvét nyújtja rá
nem a kedvére volt talán

szeplős kis arca földerül
szívén egy huncut angyal ül

kékjével kínálja az ég
hogy föl ne repüljön oda
vézna teste a nehezék

Tele sötéttel

magát keresi bennem valaki
bizonytalanul mint kába beteg
a kapaszkodót a kórház folyosóján
és odajut ahonnét elindult
elgyötörtten fekszik vissza az ágyba
bámulja a plafont de nem jön
akit vár csak a nővérke
lázmérővel a kezében
arcára fagyott mosollyal
hiába ég a villany s kaparásza
mintha kínjában tenné
a fény a kopár fehér falakat
semmit se lát
szeme szíve tele sötéttel

Míg bele nem hálnak

hol van az Éden amit Isten ígért és
hol van az Isten aki ígérte elhull a virág
eliramlik a szarvas előled hol van a lomb
méltatlankodik a rigó reszket a kertben
a rózsa hiszen az ősz már itt araszolgat
a kertek alatt leveti szirmait mint lány a
ruháját s elveszett szüzességét – hajnali
harmat – könnyezi meg bezzeg ilyenkor hol van
a tavalyi hó dobban a szív az a dolga
otthon-e házad és a hazád ahol élni lehet
az nem lehet hogy nincs hova hazamenned
messze az ég elkápráztatnak csillagai távoli fénye
az időnek és melegedsz az éjszaka parazsánál
a szépség lassú tüze ez ébred a Bükk idekéklik
amint lehull pára-ruhája és rázendítenek éhes kismadarai
s mint akiket a hit megigézett miséznek míg bele nem hálnak

Perspektíva

Graham úr sperma-bankjában kiváló férfiak ivarsejtjeit tárolja tudósokét és élsportolókékat nem vitás milyen szép idea ez mert gondoljunk csak a keskeny vállú nyápic alakokra akik ráadásul még ostobák is meg fogjuk érteni Graham urat akinek elképzelései szerint ezentúl csak szép testű magas intelligenciahányadosú egyének fognak világra jönni micsoda perspektíva tárulkozik fel az emberiség előtt a hibátlan emberek időszeke a leendő anyák rendelkeznek tetszés szerint Adonis küllemű okos fizikust, nőbolondító filmsztárt jegyene-termetű izomkolosszust mert melyik anya szeretne korán kopaszodó jelentéktelen utódot nem lesznek többé szürke hétköznapi emberek haszontalan kenyérpusztítók kocsmatöltelékek csak versenylovak mintájára tenyésztett férfiak nők

a fejlődés következő lépcsőfoka a tenyészanyák korszaka lesz amikor az erre a célra kiválasztott nőnemű egyedek szülik majd nem tudni még jutalomból vagy büntetésből sorozatban a szuperbíbiket a fejlettségnek ezen a szintjén már nem várható el a nőtől hogy maga hordja ki és táplálja mellei ruganyosságát veszélyeztetvén a jövő letéteményeseit persze még itt sem állhatunk meg a gyereknevelés minden nyugét-baját le kell venni a család s mert nem is lesz család az egyén válláról hivatalból erre szakosodott intézmények végzik majd az életkor és a társadalmi helyzetnek megfelelő képzésben részesítvén utódainkat a szülőtől milyen elavult fogalom – az ivarsejt-betétestől távol majd a kellő alapok lerakása után az eljövendő homo sapiens futószalagon – úgy juthat el a lombiktól az urnáig hogy nem lesz szüksége a megannyi félreértést és fájdalmat okozó emberi kapcsolatokra

Csontos Márta

Agymosás

Ma reggel jött a látászavar,
csak kacagott rajtam a fény,
először úgy éreztem, nem
bocsátok meg magamnak
a rendellenességért, nem
tudom feloldani az összes
ellentmondást, tévedésem
árulás önmagam ellen.

Másodszor volt már bennem
valami önfeledtség, játszottam
a lehetőséggel, ott tébláboltam
a terepasztalon, s már kevésbé
érdekelt, ki nevet a végén.
Sokadszorra engedélyt adtam
magamnak önnön felhatalmazásomra,
mélyen zsebbe gyűrtem a magam
ellen koholt vádakát, s agymosás
ürügyén egyszerűen szemébe
dobtam az olvashatatlanná tépett
vádbeszéd foszlányait.

Éreztem, elnyertem a bűnbocsánatot,
Isten bátorítóan arcomba nézett.

Furcsa nyár

Olyan furcsa az idei nyár,
mintha egy idegen kéz
tolná a felhőket az égbe,
a rózsabogarak is ügyetlenül
készülnek a nászra, – olyan
furcsa az idei nyár – valami
rázuhant a fény szeméremtestére.

A kövek meg itt fekszenek
csendben, csak hevernek, mint
tetszhalott bogarak, – mindenhol,
minden olyan valószínűtlen.
A forró falak között bujkálnak
az árnyak, én meg itt a kis sámlin
mantrázom a 'miatyánkat', – mert
fájnak a csontjaim, szakadnak az inak,
s ahogy a reszkető leveleket felemelem,
érezem a finom erezetten, tenyerem dombján
összefonódnak a szívvonalak.

Égi játéktér

Csak egy klikk, egy bejelölés
és elérhetlek téged.
Égi tető alá én is beférek.

Meg akarom tartani a helyem,
Uram, a tőled kapott terméklistán.

Melletted ébredek, s nem félek
magamra venni köntösöd,
pedig nem rám méretezték.

Ám mindhiába akarok dobókocka
lenni az Irány a Paradicsom
című társasjátékban.

Klikk, de az angyalokat
megtéveszteni nem lehet.

A stratégia ünnepélye

*„Csönd rakott fészket mindenem,
hallom a hangját szüntelen
s nem tudom, mit mond, Istenem!”
(Kaiser László)*

Világít bennem a félhomály,
valami fényt kap minden
ismeretlen, – mintha halálán
lenne már a magány, helyet
kapok az égi sugárkoszorún,
s Istennel suhanok változásba
az emberrévalás jogán.

Felszabadításra várok, ami
eddig történt érvénytelen,
elhagyott évszakok sűrűsödnek
mögöttem, – a torlaszok
elzárják a kijáratot. Néha látom
már mi vár rám, túl az időtlenség
felhőkbe merülő hegyein.

Ülök az összetartozás szegélyén,
akár még győztes is lehetek,
ha jól működik a stratégiám.
Most végre kiénekelhetem az
elégiát, maradhatok a sorok
között rímtelen, – s a messzire
néző tornyok között, lecsendesítve,
alul marad a lehetetlen.

Fazekas József

Lassan elmúlnak

(állatainkért)

Lassan elmúlnak mellőlünk
hűtlenül hú állataink,
ide talált a gonosz szándék.
Bajok, betegség ülte meg házunk
csorog az emlék, mint a méz.
Fognak a kapaszkodók.

Lassan elmúlnak mellőlünk
hűtlenül hú állataink.
Lombjával lapoz át az időn
a képzelet, hiányt nem pótol.
Fények, merre vagytok?
Szeretni minden tud, ha észreveszed:
a szél zenéje oldja a kötést,
kék csöndjével az ég, a bánatot,
a lehet, ígéretével könnyül szívemre.
Összekulcsolt kezeinkben te meg én:
élünk.

Lassan elmúlnak mellőlünk
hűtlenül hú állataink,
megmaradni is tudni kell,
tanít a perc, az óra.
Hűség vinnyog váró lelkemben.

A versek a díjak

A versek a díjak,
a vers a vagyon,
a versek az út
s nagyon akarom:
amerre kéne,
amerre lehet,
ne legyen mindig
fájóbb és lejjebb,
A vers, az fény,
a vers, az derű
ami csak út van,
legyen gyönyörű,
a szándék kevés,
nagyon kevés,
vigyen magával
a szív, az ölelés,
A vers az két kéz,
ha ráncos is emel,
a vers, hogy van
isteni érdem,
érdem érted,
titok és csoda:
a versek, az díj
lelked otthona.

Eső után

Nézem eső után
a nyugalom gyémánt cseppjei
szikráznak a fenyő tűlevelein,
fényükben elég
a sötét szomorúság
lelkét leheli rám a kert
s előbújnak a madárdalok,
lobogni kezd a remény,
a szomorúság nem üthet
tanyát szívemre,
nézem,
a van sohasem múlhat el,
még a fűszál is
fölkiabál a Napba.

Dilemma

Agyalhatok,
dagadhat bármekkorára
a fejem,
a-ról b-re nem jutok,
szemem belevakul
a képernyő káprázatába.
Ő mondja,
ő ellenmondja,
már semmit sem tudok,
már semmit sem értek,
növekszenek bennem
a kicsi, a nagy
és az ultra bajok.
Már semmit sem tudok:
hányan vannak
a makulátlan tolvajok
és a bolondok.

A kék oroszlán I. (1997, olaj, vászon, 195×240 cm)

Sebestény-Jáger Orsolya

Adriai emlék

Visszavágnyi oda,
hol a hús és szédítő mélység felett
csapkodó hullámok sírják lankadatlan:
hazamegyek.

S olajfák karjain át
mintha víztükörben látná,
úgy nézi önmagát,
e létező, s mégis álmodott világ.

Az égen feltartóztathatatlanul
egy fehér habfoszlány
messzi méltósággal
továbbvonul.

S a pillanat áldását tudni
kőben, szélben, homokban,
s e lüktető, lélegző világra
naponként vágyni egyre jobban,

s versben írni az égre fel,
hogy ki mindent töretlen szépséggel
ránk hagyott itt, lélekben
a fényes felhőkig emel.

Pipacsok álma

Vedd az árnyas ég alatt fogant szavam,
úgy kaptam én is, miként kiforr a bor,
vagy mint magányos parton az esti szél,
mely távoli víztükrön hullámot sodor.

Én írok egyre, véghetetlenül,
ez jutott osztályrészemül nekem,
vedd az árnyas ég alatt fogant szavam:
pipacsok álma nyári réteken.

Csöndes útravaló

(Jn 14,6)

Gyűjtsd egybe Uram, mint nyáját a Pásztor,
a szétszaladt, szertelen éveket,
mint felhők messzi raját az égbolt
végtelen palástja terelgeti fent.

Kertem hús titkait jól ismerem,
a mélyben ismerik így sorsukat a fák,
minden szögletben emlékek moccannak,
szélben rezdülő, sok aranybarna ág.

Az út, melyen végül megállok,
s a hársfák alatt visszanezék,
szép volt, a legszebb talán,
és végtelenbe vitt, akár az Élet.

Régi nyár

Mint kislánykoromban, a nyári fűben,
dudorászom csöndes, önfeledt dalom,
míg bő uszályát húzza fölöttem az ég
és átbukik a fény a házfalon.

Honnan is száll e régi foszlány: Gyerekek,
gyertek! – s míg választ mormolok,
alig hiszem, hogy feledni tudtam:
Nagymama, a drága már régen halott.

Huszonöt év

(Férjemnek)

Ha visszatekintek az úton,
fiatal leány szemekkel látom:
lépted mellettem a maradandó hűség,
Te titkom vagy, szerelmem,
férjem, s a barátom.

Négyezer ember megvendégelése

(Mk 8)

Urunk a kenyér falatnyi volt csak,
aprócska, tépett, fáradt kezektől érkező,
s míg lelkünk erejéből adtuk tovább
felfénylett alattunk a sárguló mező.
Úgy vettük csodáid, mint az álmodók,
kik hinni sem mernek, mégis egyre kapnak,
s azóta minden falatnyi kenyérben újra fénylik
szívünk zugáig lehajló irgalmad.

Imádság

Isten, Te nagy.
Csupa fény, felhő, és jegenyék álma vagy.
Tőled ébrednek a kertek,
láthatatlan karod soha nem fárad,
s a lombok közötti ágon
áldott lélegzeted árad,
szírom és csíra vagy.
Belőled merít minden reggel
szélfútta sziklák alatt a tenger.
Isten, Te nagy.

Madár János

Lapozz bele a fákba

Lapozz bele a fákba,
minden levél egy-egy győzelem.
Az évgyűrűk lágy erezetében
indul el örökre velem!

Az idő mostoha nemlét,
csak a kezed lesz áldott virág.
Ujjaid meggörcbült menedék záloga,
mire fényes feszületté magasodik
szívedben a vágy.

Érezni, fájni –
csak tiszta ember tud.
A hófehér égboltot
sose hazudd!

Csillagnyi csupán
ez a világ,
és benne a szó,
az ének is
törékeny ág.

Madarak tolla ha rávetül
megmaradt gallyainkra,
akkor a csönd
mégis eljőhet.
Beleszivároghat
lábnyomainkba
és cipelhet
árnyékot, követ.

Fénnyel áldott

Magzatvíz az élet,
hogy mégis, mégis.
Értünk születik
a tengernyi ég is.

Fölemelt csillag
kezed és szíved tája.
Megtart minket
az ölelés gótikája.

A lélek vallatása

A fény, a szín, a lomb, a szó
– – – – mind megannyi ősi szándék.
Barlangok falán az éjszaka,
vérünkre hulló ajándék.

Mégis, mégis meg kéne maradni,
nincs más tűz az örökölt reményben.
Egyetlen csillagunk porlik
a sorsunkra hajló égen.

Állókép

Örökzöld tenger
az égre nyíló terem.
A fenyvesek évszaknyi zúgása
arcodtól eleven.

Csöndből faragta az idő
honi hajadat, a szád.
Kimerészkedik lélegzeted elé
ez az ország.

Nagygyörgy Erzsébet

Éjjeli árnyakat űz

Éjjeli árnyakat űz ma a hajnali nap, vele ébred a Föld,
hajlik a nád, fűszálon gyűlik a mennyei könnycsepp.
Szélfutamok hárfáznak, bókol a felleg a fénykoronának,
földanya most daloló madarat csal bíbor egére.

Pongyolapitypang szórja a magját, terjed a szépség,
nyári melegben virgonc szúnyog szívja a vérünk.
Dús jegenyék lágy lombja közé beszivárog az isteni fény,
búsul a szív, de talán bimbót hajt még a remény is.

Isten forró könnye pereg

A hold fellegpaplanon hempereg,
fönről Isten forró könnye pereg.
Szomorkodik a táj is, vibrál a lég,
villám cikkan, büszke nyárfa ég.
Folyó rohan, lábra kél hirtelen,
medrét elhagyva rohan esztelen.

Feléd futok

Feléd futok,
hajam hullámot ver,
köröttem napsugárnyalábok,
barna földrögök.
Könny repked,
időhurokba lépek,
de még jókor,
szívem, szívedbe rejtem.

Egyedi tárlat

Olykor rám tör a szépség utáni éhség,
szívem derül, ha látom, semmi kétség.
Szemmel becézem a hont, nevelem a fákat.
A repcevirágzás olyan egyedi tárlat,
mintha millió vödörnyi kadmiumsárga,
ráömlött volna a meglepett tájra.
S a nyári pipacsnyílás is megejtő látvány,
mint megannyi, búzamezőn térdeplő bálvány.

Szakolczay Lajos

A vulkán erejével

Röplap Simonyi Emő művészetéről

Sok évtizede (pontosabban 1971-től) él Münchenben egy istenáldotta magyar tehetség. Festőművész, grafikus, egyetemi tanár, író, világvándor. Törékeny, aprócska nő, a hetvenen túl, és mégis hátára veszi a világmindenséget. Egy kissé olasz is, s minthogy műteremháza van. Toscanában, gyakran megfordul Itáliában – a reneszánsz égette bele a *világító* Napot, talán azért is, hogy ellentmondjon a simogató szépségnek –, és a világ Európától Indiáig, Dél-Amerikáig, Kínáig és Japánig kanyargó ösvényein.

Nyughatlan természet. Nem csupán a valóságot akarja birtokolni, ám a természeti törvények, növénytan és állattan, vallás, mitológia, művészettörténet, irodalom, építészet, zene, életmódok, szokásvilágok kimeríthetetlen, sokszor csodaszámba menő tárházait is. Műveltségélménye, van miből táplálkozni, bámulatos.

Expresszionista festményei és grafikái az eget a földdel kötik össze. Szenvedéslenyomatok. Szerkezetük, színviláguk lenyűgöző. Mindet csaknem szétfeszítik a szociográfián túlmutató jegyek – zsánerképei is ettől erősek –, de épp ez az a plusz, amelyben az adott „helyzet” – akár portréről legyen szó, akár növényi eldorádóról – valósággal robban, azaz utolérhetetlen érzelmi-gondolati világa „eszményi” szintre emelkedik. A továbbgondolt klasszikusok ecsetjének és tustollának erkölcsét ugyancsak erősítették. Az égnyitogató olaszoktól (reneszánsz, futurizmus), valamint William Blake-től Francis Baconig hosszú az a sor – a görög filozófiát is ideértve –, amelyben nyugodtan, kéjjel, a tudást habzsolva fürdőzhetett.

És még hol vannak a természet kincsei, állatok, növények, hol a zenedráma, a commedia del' arte, s nem utolsósorban a film ösztönző hatása (Bunuel spanyol filmrendező hatására egy papírképsorozatot festett – *Elfelejtettek* –, s innen csak egy ugrás volt, miként írja egyik vallomásában, a következő téma, a *Flagellánsok!*) És hol az emberi test, izmok, csontok, szövetek rejtélye! Amelynek megmutatására, hiszen a mozgásvariációk küzdelem általi feszítettsége maga is dráma, amelyre több más egyéb mellett az életét tette. És hol Krisztus kereszthalála, a golgotai sötétség rettenetét, a Keresztút és a Passió végítéletét, a végzetlen fájdalmat átvilágító, valaminő reménysugárrá alakító bölcselem!

Nem véletlen, hogy a Magyar Képzőművészeti Főiskolán – ahol a Kádár György-osztályból tanuló társai kiutálták, és át kellett mennie a Konecsni György vezette kollégákhoz – Barcsay Jenő volt a kedvence. Az anatómiát tanító mester. Aki zseniális albumával világhírre jutott. Az, hogy a müncheni Képzőművészeti Akadémián megkapta a (festészeti) anatómia katedráját – ahol 1993-tól 2016-ig működött, rengeteg tanítványba oltva be a *test* – Simonyi szerint egyfajta „világmodell”

– megismerését, szeretetét, a budapesti alapozásnak köszönhető. És a reklámgrafikát is kiválóan űző és tanító Konecsniknek.

Hiszen, ha a Siemens reklámgrafikusaként, Münchenben vagyunk, nem teremt egzisztenciális bázist magának, a világot bebarangoló utak elmaradtak volna. Szerencsére, nem így történt. Egy húsz évvel ezelőtti tanulmányban írja a festőművész-kolléga, Konkoly Gyula – pontosabb Simonyi-analízist, kitérvén a festett kartonszobrokra is, nem olvastam –: „Egy évtizednyi önképzés következett, Hongkongtól Washingtonig és Afrikáig, Londonnal és Itáliával a közepén. Simonyi Emő nagy szakértője a Római Akadémizmusnak és a Nápolyi Iskolának, e tudománya sokatmondó: mélylélek-vízióinak előadásformája sokfelől párolódott homogén sűrűséggé, hétköznapi használatú személyes képi világgá.”

Tanul és tanít, hátán irdatlan nehézségű batyu: személyisége. Sok mindent el kellett szenvednie, amíg célhoz ért. Ha megrúgják, föláll, és az ég horizontjára fest a *meg nem adás-ról* szimbólumgazdagságú példázatot. Hogy kiteljesedjék, bármennyire fáradt, bármily beteg is, a festményeken, grafikákon, szobrokon kívül – két és fél ezerre tehető műveinek a száma – a pedagógia mint alkotás izgatja. A tanítás, nincs rá jobb szó, *gyönyöre*. Evvel is bejárta a világot, sőt állandó katedrái is voltak, vannak. 1998–99-től 2010-ig Sant’ Anna in Camprenában (Itália) a „Malakademie Simonyi” nyári kurzusait vezette. 1995-től máig festészetet oktat a Márburgi Nyári Akadémián.

Érzékletesen fogalmaz – önéletrajzi könyvét türelmetlenül várjuk –, ugyancsak a lelke nyílik meg a betűkben. Műhelyvallomásai színesek. Mikrokozmosz? Makrokozmosz? Érzelmi személyiségleltár? Minden együtt, egy csodákra nyíló gazdag élet – egyúttal a tematika eldorodóját közvetítő élményvilág – megannyi tapasztalata. „A capricciók állandó kísérői a képfestésnek, hirtelen jött képötletek, informel játékok, vagy abszurd figuratív variánsok egy témához. Mikrokozmosz, burjánzó növényi élet vagy állati eredet, avagy a kettő szövődménye. Rovarok, bogarak zümmögése képből ábrázolva, átváltozások, metamorfozások, üresen hagyott kigyóbőrök és sáska kitinruháik, héjak. Hangyák tánca és az Amazonas mellett élő leprások karneválja. Útszélre leállított hosszúnyakú markolók ásítószása, tengeralatti korallak küzdelme a plasztik hulladékkal, a mélyben élő zöld sárkányok raja. Az őserdő titkos gyümölcsei, húsevő növényei. Gyantába zárt élet.”

Íme, a képet szülő élmények: *Karnevál* (1994 – Brazil karnevál az Amazonas mellett, lábnélküli leprások tánca); *Sárkány* (1996 – Capri, tenger alatt élő zöld sárkányok), stb. Meghökkenítő színvilág, érzelmi térfoglaló gesztus. Ha a kaktusz emberré emelkedik – szúrjon? ne szúrjon? (lásd a modern *Szelfiket*) –, annak is megvan (filozofikus gerjedelemmel) a tanulsága.

Simonyi Emő művészete a vulkán erejével hat. Forró, égető, a látát a világra öntő – figyelmeztető – univerzum. Akár tetszik valakinek, akár nem tetszik, hatalmas esztétikai érték. Hogy még a művészeti középdíjat sem érdemelte ki, az a szakma szégyene. Mindenesetre én szégyellem magamat.

Olasz Valéria

A vers küldetése

Szárnyalj szárnyalj te vers
akár egy madár
bezárt kalitkából
lélek-magasba szállj
perzselj akár fényes csillag
hogya felragyog
vagy amikor hajnal virrad
s ég hallja dalod

küzdj a sötétséggel
varjú-éj-szemén
győzd le a gonosz
démon-szellemét

hallgatásba ne vond
fényes homlokod
szítja lángod szép tüzét
égi holdkorong

szókimondó legyél
virrasztó gondolat
kelj át tűzön-lángon
vigasztalj sorsokat

legyél ünnep te vers
dédelgess reményt
jövőbe üzenet
szépséges költemény.

Anyám örök

Az évek lassan megfakultak,
de tavasz kékje
idézi fel a múltat,
és orgonák súgják:
Anyám örök.

Az idő mostohán
elcsente tőlem,
azóta felnőtt lett belőlem,
s néha csüggedek nélküle,
akár egy gyerek,
hiú álmokat kergetek,
hogyan el se ment.

Végtelen űrt hagyott
maga után,
de érzem az anya-illatot
sok-sok év múltán,
s amikor arca felragyog,
ritka perceim boldogok.

A május közelebb hozza,
szinte érzem őt,
így működnek az ösztönök,
élénkebben él tudatomban,
szívem hevesen dobban,
mert Anyám örök.

Mondanám neki,
hogyan szeretem,
elmulasztott szavaim keresem
pótolni a hiányt,
hogyan mindent köszönök,
te hervadhatatlan virág,
Anyám, te örök.

Fehér-fekete rózsza

In memoriam Csoóri-Sándor

Fehér folyók földutadon
hajó egy sem jár rajta
szél veri fel hullámaid
fehér rózsát sodor a partra.

Láthatatlan látó fiú
éji holdnak szerelmese
zúzmara hull holt arcodra
zúdítja rád tél Istene.

Tűröd teled mozdulatlan
harangoznak fenn szavaid
nem hagynak el magányodban
örökléted csillagai.

Duruzsol

figyelek rá
valami zsongásféleség
ismerős ez a zizegő hang
ág már zendült így
megrengette lelkem
mindahányszor

duruzsol

szívemből indul
megtisztuló vér
erek csobogása
téli hegy mögül
felbukkanó nap
csupa déjà vu-érzés, -gondolat
csak bölcsebb már s halkabb

duruzsol

mily fiatal pedig
egyre idősebb
már bátor vagyok
menni hozzá közelebb
s éveim rongyát elé vetem
hisz feltámadt

szétterülő sugaraival
takarom be magam
hogy ne legyek
teljesen mezítelen
ha netán feloldoz
téli bűneim alól
s megérint

ujjászületek

Erdősirató madárdal

Hová repüljek most, én édes napom?!
 Nem találok helyem ezen a tavaszon!
 Tavalyi fáim tar földön hevernek,
 bolyongok ég alatt, kietlen telken.
 Sírnak a fák, törzsükön gyantakönnyek,
 évtizedek tanúi derékba törtek.
 Ágaikon vad, mély fűrészharpások,
 miért engedtétek Józsefek, ácsok?!
 Hová repüljek most, én édes napom,
 ki hallja meg hontalan panaszmom?
 Megrepedt szívéen itt e földi tájnak,
 zümmögő gépek ütőeret vágta.
 Régi zöld fészkenem nem lelem alant,
 temeti enyészet, borítja hant.
 Kihalt ösvényeit sötétség takarja,
 keserves dalomat favágó se hallja.
 Feltámadsz-e újra tavasz-szivárványom?
 Erdőt viszek hozzád égi madárszárnyon,
 új reményt, új hazát, jövő-kikeletre,
 nem engedem fáim váltani keresztre!

Barkarola

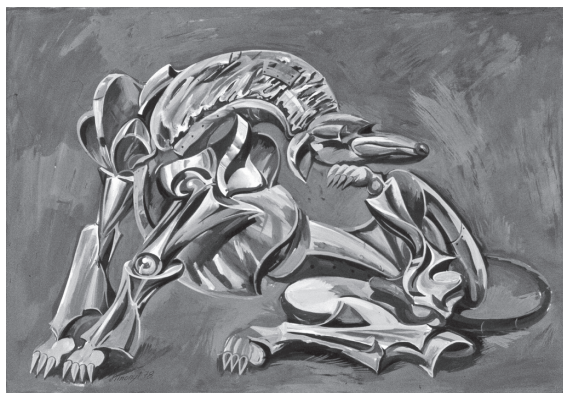
Szép szerelem köss be engem
 koszorúba koszorúba
 ősz hajamat fond szorosan
 tündér-rózsás alkony-gúzsba.

Sziromhajnal harmatával
 simítsd arcom mosdard arcom
 ablakomban este-reggel
 turbékol kék ég-galambom.

Csőrében tart csillagokat
 lámpásait fölém tartja
 éj-angyalok körém gyűlnek
 s elvezetnek fényes partra.

Baldachinos ágyat vetnek
 lassul a perc halkul a szív
 a selymes est szép csöndesen
 hulló fátylat reám borít.

Illatukkal elaltanak
 fehér tűzű liliomok
 csókjaikkal bódítanak
 én álmodok s ők boldogok.

Cerberus I. (1978, tempera, papír, 62×88 cm)

Antal Attila

Kavafiszi augusztusvég

Fáradt olaj a fény
a csüggedt fákon

lihegő csap
utolsó cseppjei
a szavak a szádon

vén nyár
hízeleg pénzzel
korai sárga levéllel
a születő ŐSZNEK

„jöjjön csak
a komisz utód
sírjon csak fel
üvöltsön rettentőket”
– mormolod
és aztán csak nézed
az égi bágyadt-kéket előzőnlő
barbár szürkeséget

Remetévé lett goliard monológja

Miért vádolsz a múltam míg
szétnézek alkonyodóban?
csak tettem amit lehetett
gyűrűközttem és bajmolódtam

főként persze bajmolódtam
eget néztem s csalót vettem
barátságban magam mellé
és cédát a szerelemben

majd lefelé tekintgettem
kapkodtam alantás jókat
s észre se vettem hogy húz fenn
az angyali üdv-osztó had –

erdőm csönd-buborékából
legtovább a távolság nézem
hol vérlucskos áldozatként
a Nap lehanyatlik éppen

hol egybeér a fenn s a lenn
mint rég Isten Bárányában...
s lassan eltűnik mögülem
nyomasztóvá nyurgult árnyam

Csáky Anna

Őszi paletta

Sajkod

Késő október, bársonyos, lágy, meleg,
zihál a nap, a nyarat hazudva még,
végig a parton őszülő tág terek,
s a víz fölötti széles azúr – az ég.

Hullámokon a fény fáradtan táncol,
borzong bőrömmön a szél, meg-meglegyint,
sűrű a dombhát bokortól, fától,
suttogó nádasok hajlanak megint.

Az őszbe zuhanó, néma fák felett
köves hegyoldalt látok, ház tetejét,
fodrozó vízen nyári emlékeket
rajzol a szél: száz pasztellel tele kép.

Elnyújtott, könyörgő, esdő szép imák
fent a felhők, mielőtt eloszlanak,
látok gyönyörű őszben vérezni fát,
mit sugár-szerszámokkal sebez a nap.

Halkuló harangszó száll a vízen át,
a múltás bús dallamát kongatja szét,
fölfelé nézek: mélyülő színe lágy,
szelíd, hús fényekkel mond búcsút az ég.

Október

Láncot fonnak a hegyek,
köddel mosakodnak az erdők,
illó, könnyű a lég, lebeg,
fény sugarazza a felhőt.

Oszlani indul a pára
zöldszagú lombok alatt,
lágy meleget hoz a tájra
mézmosolyával a nap.

Toronnyá csavarva

Semmi, ami voltam,
s ma minden – általad,
álom bennem a léted,
szobra időnek,
belém lopakodtál,
úzve az árnyakat,
melyek poklaimból
néha kinőnek.

Egyszer majd meghalok,
s talán jössz velem:
szállunk a fény tenyerén,
a rózsza szép lesz,
mikorra virrad,
szemén könny terem,
s toronnyá csavarja
hús porainkat

a napra forgó szél.

A csönd

Mély tenger a csönd,
hulláma verdes az éj falán,
magába szív, elönt,
s a sötét visszhangja hallatán
táncol a sűrű bokrokon,
átjárja lassan lelkemet,
már sejtjeim között oson,
az álom szárnyain remeg,
a vágycsók fövényén hömpölyög,
égő szemembe szivárog,
és a hulló levelek között
átszövi az őszi világot.

Arlecchino II. (1995, olaj, vászon, 210×290 cm)

Káliz Sajtó József

Félbevágott lobogónk

Csodás, fényes októberi nap –
a lyukas zászlóval már-már
a remény is föl villant...
Aztán vége! Fekete
vásznon feszült
a fejünk fölé.
Aléltság jött,
és kínkeserves
harminchárom év. –
De a sötét szövet porba
hullt... Fiaink már nem is értik,
milyen ördögi, álnok volt a múlt.

Őszeleji dal

Fut ez az édes-bús élet...
Új tavaszt vajon még érek?

Napjaim levélként hullnak,
s nem tudom, mit hoz a holnap.

A szívem: száradó ág-bog,
mentséget sehol se látok.

De tüzem fölszítható még,
ha adna egy szikrát a nyárvég;

ha perzselő szerelem jönne,
füttyülnék vígan az őszre...

Érezném újra a lángot. –
Asszonyom, tereád várok.

Gondenyhító szellő

Oly nyugodt, meghitt
ez a naplemente...
A lengedező széllel

a gond is messze lebben.
Köröttem csend... Lassúdó
vérem borral hevítem,

hamvadó tüzem meg
élesztem gallyal,
széttördelt náddal...

Fülelek... A távolból
fölcsendül egy
rég hallott nászdal.–

Kégl Ildikó

megállít a jelen

megállít a jelen
foglyul ejt
bezár egy bizarr helyre
a fejembe
hallom ahogy kattant a zár
odabenn csúzlival lövi belém valaki a
kérdéseket
ijedten hívom Istent
nem szól csak simogat
érezem ahogy tenyerét a lövedék elé teszi:
nem engedi hogy végzetes sebet ejtsen
a kérdés

acélszürke félelem

acélszürke félelem
tikkelő szemek
ugróiskolázó gyomor vagyok
mióta a négy fal köze szorított a jelen
önnön gondolataimmal
egy légtérben lenni
valóságos casus belli
egy pszichológus terápiát javasolna
és bársonyhangon arról győzködne
a poszttraumás stressz kezelhető
sajnálom a négy falat
hogy épp én vagyok közöttük
miattam gyötrődnek
milyen békés volna az otthonom
nélkülem

az önkéntes karantén tizenhetedik napján

az önkéntes karantén tizenhetedik napján
Villont olvastam az áprilisi kertben és vártam
hogy úgy legyen minden ahogy régen volt
a kertben buja aranyeső ágak kacérkodtak egy feketerigóval
a virág és a madár önfeledt játéka becsapott
azok ketten gúnyt űztek belőlem:
három és fél percig azt hittem
régen van újra

porszagban

tudod anyám
nagyon rendetlen lettél
mióta meghaltál
a kacagó petúniák mind szomjan haltak
a balkonládákban
már nem
a te erkélyed a legszebb a
miklósgyulaúton
hiába teremtettél pillangó- és
                    boldogságcsalogató édenkertet
                    azon a kétésfélnégyzetméteren
porszaga lett a napernyőnek
a kék locsolókannának
a terveidnek
és az itt maradt életnek
hogyan elmentél azt nem bocsátják meg
sem a petúniák
sem a pillangók
sem az a negyvenhároméves leánygyermek

meghalt anyák bundája

július harmadikán tél volt
ahogy levettem a vállfán
lógó bundádat anyám
és magamhoz szorítottam
láttam a kivörösödött kezed
amivel húztad a kék vas szánkót
a dimitrováltalánosiskola
és a kikeletközötszám között
nyolcvanhárom decemberében
rajta a hétéves forma lányoddal
aki mezzoszoprán hangján kiáltotta
a kórházdombi lakótelep
ammóniaszagú világába hogy
„fussál olyan gyorsan
mintha szánhúzó kutya lennél”
te futottál
aztán otthon szilvás-gombócot ettünk
és fordítva fűztük be a lemezárugyári
diavetítőbe
a kockásfülű nyulat
a hosszútávú emlékezet olyan
mint a meghalt anyák
bundájából kiáradó képek:
tényleg nincs kapacitási korlátja

Kis Pál István

Senex et tilia

A tavasz, bár eljött, alig hajt belőlem
éledő sarjat, zöld levelű lombot,
szunnyadok hát rügyeimben,
félreálltan, félredőlten,
virágot se bontok.

Ha ér is szellő, csak a neszét hallom,
jó ideje már, hogy eső sem esett,
lábamnál az avar halom
elmélázva lapozgatja,
a levelek túl felére
erezett jeleket.

S az idő, ki hajdan a magasba emelt,
ellátni túl, minden kis sövényen,
most, lám, térdepelni rendel,
a messzeségtől békével
magamhoz megtérnem.

De tudom, mert jött hír a szelektől,
magvaim, ha még oly távol is tőlem,
nagylobbú. derék hársakká lettek,
a mindönket ringató tengernyi időben.

S van már a sarjadó csemeték között
a magomból növekvők magvából kelt élet,
ahogy voltak előttem, lesznek utánam is,
a létezést folytató boldog nemzedékek.

Nem számít zárva-e a körém vont kerítés,
a többi hárs illatát nem veszi el tőlem,
nekem úgyszólván egyhelyben kell állnom,
merthogy ez a sorsom, ez a küldetésem.

Igaz, a tavasz már alig hajt belőlem
zöldülő sarjat, virággal telt lombot,
azért még állok, állok félredőlten,
csodálva a szivárványégboltot.

S bámulom a létezés csodáit,
ahogy mindig újra nyílnak,
ahogy a kis páracseppek,
mivel szépen erezettek,
a leveleim fonákjára,
új jeleket írnak.

Madárlétezés

Félelem nélkül néznek rám,
noha emberdalt dúdolok nekik,
félrehajtott fejük a figyelem,
csak a szárnyuk rebben,
szelíd sugallat a derű,
ahogy csendezkednek.

...

Szellőhordta pihéiket
magamba rendezem,
fülem a kínált odú,
oda fészkelődve
puhán elcsitulnak,
belecsendesülnek
... a vadászösztönre gondolok,
ha volt is bennem, kimúlt,
nem fűt a harci tűz sem,
szemembe gyilok nem ül,
csak a tőle való félelem
... nektárral s magvakkal élek,
nem mozdít iramló préda,
ez a bokor enyémnek elég,
más fészket nem dúlok
a magamét fedezve

... a borzas fiókák kirepültek,
egy jó kőhajtásra laknak,
az már nekem messze,
néha azért még erre szállnak,
hogy a párommal lássam őket
... még szeretnék repülni,
hogy a múlhatatlan vágy,
mint felhajtó remény,
vigyen a szélső fáig,
s ha lehet persze tovább,
vagy legalább vissza
... jó volna tudni mivé is legyek,
daloljak-e vagy csendesüljek,
bokrom száradva zörög,
a fák is csupaszodnak,
kőröm egyre szűkebb,
véle az idő is fogytán,
vagy talán már nincs is

...

Félelem nélkül néznek rám
a madarak, kik köröttem ülnek.
Félrehajtott fejük a figyelem,
egy szemernyit se rebben,
s lám, szelíd sugallat a derű,
ahogy a kéklő végtelenbe
belecsendezkednek.

M. Fehérvári Judit

Pessoa-triptichon

Válasz Kelebi Kiss István azonos című versére

hangomból temetői harangot öntenek az évek
gondolataim szilánkjai távoli távcsövembe érnek
obszervatóriumok kozmikus jelei mind itt futnak össze

olyan így mintha mindentudó lennék
de a mindentudás mindig ugyanaz
mindig képzeletben látom a hó vakító fényét körülöttem

az infravörös és szubmilliméteres tartományban
gondolatban átkiabálok egykori önmagamnak
nézzétek ott megy Pessoa

***

milliárd vasútállomáson egyszerre vagyok otthon
de itt a sírkő közepén nem az én nevem áll
fölösleges volna lyukat fúrnom
az urnád pora tápláléka leendő lepkéké nem lehet
az evolúció folyamán másképpen születnek az emberek

***

külön-külön-hitek régebbi korok letűnt utcáin
más elvárások szerint keresve ars poeticákat
folytonos indulásban-érkezésben
egy-egy adott percben mindenütt és sehol
elfelejtett festőállvány a szobában
az egyik szomszéd harmadik hete kómában
pletykás vénasszonyok a ház előtti padon
meghalt díszfa az ablakod előtt
egy felesleges szerelem mert új párja van
így eresztett gyökeret a valóság
óvtalak mindettől de te elültetted haláloddal
azt a valóságot amely hasonló a többi valósághoz
mely már nem a tiéd és minden egyes napon
ébredéstől elalvásig ezzel a hiánnyal élek én
olyan érzésem van a mulandóság egyedül csak az enyém

Selény Balázs

Eurydice

Valaki állt az esőben mögöttem,
valaki, aki régen elment
és én újra éreztem a múlt felszakadt sebében
a vér lüktetését.

Amikor hangodat hallottam, alatta
ő, a szeretett árnyék, suttogott,
amikor mosolyogtál felmerült előttem
az a soha el nem felejtett, édes mosoly,
amelyről tudtam, hogy soha nem látom újra,

de később a hang elhalkult, a mosoly
ellebegett, a kéz
intett megbocsátást

s én elhittem, hogy
csak téged láttalak, egyedül -

de amikor megérintettelek
csak magányos tüzed hevét éreztem, vonagló,
sima tested
elárvult epedését,

karjaid csillámlón áttetsző
mellkasomon túl tapogatódtak,
nem engem kerestek

és én nem mertem arra gondolni, hogy én is
csak átmeneteltem rajtad, mint Orpheus
ahogy az alvilágba szállt, hogy ott megtalálja
s onnan felhozza ...

Visszanéztem,

akkor már ez
nem jelentett
semmit.

Gúzsbakötött

Jácintokon kívül
semmi sem ragadott el engem
soha.

Születésem óta a világ csupán
egy kerek kép volt
szeme hosszú alagutjának
végén.

Ott volt ő, az első fénnel,
oly gyorsan elment, milyen kár!
Ismertem őt sokáig később, de az első öröm
nem tért soha vissza

És jöttek a többiek, egyik a másik után,
de egy ízben nem több soha egynél.

Hogy kedveljenek gyengédnek nőttem fel.
Hogy őket magamhoz vonzzam inaimat
erősebbé növesztettem itt-ott.
Azt hittem ezt akarták.

Amikor engem megérintettek,
megengedtem, hogy saját színeikkel fessenek be,
szivárvány lettem: az én viharom, az ő Napjuk,
vizünk közös.

Megtanultam figyelni.
Ők megmutatták, hol rejtőzködött az elbúvölt köldök
és hogy
mire volt a bűvös köldök megteremtve.

Mondták, ha oda teszem az ujjam
varázslatos csoda támad ott mindkettőnknek
s én megtanultam, mi volt elvarázsolt
s mi nem.

Barátaim nem voltak, csak jácintjaimat néztem,
kívülük mást soha sem kívántam.

Velük Kert lett a világból,
ahol minden fa ágán
új gyümölcs várta érkezesünk,
leszakítottam, elvittem neki
és kóstoltuk ketten. Mondta, hogy
szerette. Ha nem, mentem
mást keresni; ha
nem szerette egyiket sem, én mentem el.

A napokról, amikor
nem volt velem megosztanivalóm,
nem emlékszem semmire –

s amikor eljön az idő
és bőröm gyűrött függönye alól
ismét nem lesz örömadnivalóm,
szempilláimmal őt megcirógatom
és emlékezem : nélküle
nem voltam én
semmi

és végre felszabadulva elindulok békésen
az Ürességhez szólni aki
nem más mint Ragyogó
Figyelem.

Simek Valéria

Kereslek

Valahol a távoli csöndben kereslek. A hunyorgó napsütésben, az ágroppanásban, hóesésben, követem lábnyomod a másnapra elolvadt nappalokban. Dédelgetett rózsáidban a kertben, a fákban. Mindenhol kereslek, amihez kezed ért, megteremtve a megteremthetőt. Az otthont, életet, a felépített terveket. Aztán egy gyors mozdulattal. – ahogy az életedben is tetted. – nem vacakolva a dolgokkal, – elmentél. Hiányod őrzöng körülöttem. Nem vagyok többé egész nélküled. Amikor magadhoz öleltél, nálad felejtettem a lelkemet.

Anyámnál

Hajadon elakadt pókhálók szövődnek. Szavaidból csendes záport szítál a magány. Felegyenesedsz a kapa nyelén. Lazított földdarab cserepeknek tört élet karcolod. Szívedben delelő nyarak zümmögése repít a végtelen szalma illatú zizegésbe.
44

Külön idő

Álmomban hivatlan vendégként érkezted. Itt maradt velem párnád, paplanod. Hol van az az égbolt, melybe benne volt múltunk, jelenünk? A jövő ígérését nem kaptuk meg. Parázs égett a talpad alatt, nem tudtál egyhelyben megmaradni, hajtott, égett benned a jelenlét. Magamban beszélek, leheletem kicsapódik az ablakra. Kérem, hogy segítsen valaki visszafelé élni... Szemüveglencsémre szárad a könnycsepp. Az együtt töltött idő végén jön a külön idő. Csak a volt lesz már, a lassú visszavonulás. Lehalkítom a nappalt, lekapcsolom az éjszakát, és elfújom sorban a csillagokat.

Oltalom

Békéd vonja oltalmába elcsigázott tested, szellemed. Kimért idő lassú roskadása rak feletted hó-hegyet. Settenkedő hazugság az álom, ez a roskadásig rakott csend, melyben arcod már nem találok, sírod őrzi idelent.

Egyetlen út sem

A távolság, amit magamban
őrzök, akár egy átvilágított
éjszaka.

Egyedül hallgatom a
csend szavahihető
mondatait, születésről,
életről, halálról.

Itt élek a tél lidérces
szelei között a délelőtti
havazás némaságában.
Elleng a csend. Az ölelés
forró éjjele nem takargat
suttogást, hallgató virágzást.
Elsuhogtak a fényküllők
arany pásztái...

Álmaimban távoli mezőkről
ügetnek felém lobogó sörénnyel
a gyermekkor meghajszolt lovai.
Mennyei ménes nyerít,
sörényes virradat...

Hiába tudom, hogy van
egy ház, hiába tudom,
melyhez egyetlen út
sem vezet már.

Bertha Zoltán

„Querela Hungariae” – a Délvidékről

Bata János költői világa

A tájaknak lelke és szellemisége van, a „genius loci” mindnyájunk éltető levegője – ott, ahol a történelmi ember a földre, az anyaföldre helyezi otthonát a világban: mert „a világ alapja a föld, a föld meg áthatja a világot” – mondja Martin Heidegger. „A föld az ember számára hely. De ez a hely daimonikus tér, mert sorsának itt kell teljesülnie” – Hamvas Béla szerint is. Akinek fejtegetései szerint az alföldi vidéken „az ég és a föld határtalanabb, ugyanakkor reménytelenebb”, s a nyíltság végtelenebb, mint az óceánon, mert annak van partja, a kontinentális óceánról viszont nem lehet partra szállni. Olyan ez, mint a kiszáradt tengerfenék, ez a vízszomjas – egyben „képzeletszomjas, vidámságszomjas, gondolat-szomjas” – föld; „nincs kevesebb szabadság, mint ezen az óceánon és nincs sehol nagyobb szomjúság arra, hogy szabad legyen.” A hatalmas égbolt és a föld egymásra nehezedik, és a kettős végtelenség kettős bezártságérzettel is nyomaszthat.

S milyen a síksági táj egy szétszabdalt hazában? Miféle ambiguitást hordoz, milyen fojtogató elzártságot és szabadulásreményt, szülőföldi hűséget és kívánczóságokat, honvágyat egy integer lelki hazáért, amely a metafizikai otthonosságélménnyel és teljességtudattal is megajándékoz? A „föld, melyen annyiszor” apáink vére folyt, nem csak fölfelé az éggel határos, hanem horizontálisan is a megcsontított országrészek határszéleivel, s a spirituális téridőben a vérzivataros história megkapaszkodásra intő, figyelmeztető tanulságaival is. Hogy biztos tudatában lehessünk létünk, sorsunk paradoxonainak, kétségeink valóságában és reménységeink igazságában. Hogy a meggyötört „magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára” (ahogyan Ady hirdette, a magyarság nemzetismeretének, fölerősítendő identitásvállalásának az értékszemléleti, univerzális távlatait is megalapozva). S ha viszont (ugyancsak Adyval szólva) a „Templomot” (a magyar önazonosság és összetartozás, az erkölcsi, nyelvi-kulturális nemzetegység szentségét) mégsem építjük föl: „népét Hadúr is szétszórja”, s „fölolvaszt a világ kohója”. És: „Úgy elfogy a magyar, / Mintha nem lett volna.” „Tetveinktől ellepetten, elgyengülve várjuk, hogy mit kezd velünk a más népek sorsa. Valamelyik nagy nép gyarmatbirtokába olvadunk be? Szomszédaink darabolnak fel, hogy egységüket védjék? Vagy egy internacionalista néptestvérségnek leszünk osztjájai? Mindegy (...) elveszünk, mert elvesztettük magunkat” – kiáltja örök-érvényű időszerűséggel *A szétszóródás előtt* Adyját idézve (*Debreceni kátéjában*) Németh László is. S az ő születésének nyolcvanadik évfordulójára írott

versében (*Üdvösség vagy halál*) Illyés Gyula pedig mindezek után, szintén Ady kapcsán, mégis-hitre és reményre így buzdít: „Vagy fölépítjük mi is azt a Templomot, / vagy népét Hadúr is szétszórja”. És az „Ady Endre emlékének” alcímmel dedikált versében (*Szétszóródás után*) Mécs László ugyancsak kifeszíti a létdichotómia végleteit: „Hadúr engedte: szétszóródott népe...” – de mi feladhatatlanul: „élni akarunk!”

Az elszakított, kisebbségi magyarság a „lehet” vagy „nem lehet” örökös sorskérdései között őrlődik, a „felnégyelt”, „tenyéryi”, „kendőnyi”, „hontalan” és „hazátlan”, „töredék hazácskákban” – amint költői metaforák rengetege illeti az országfeldarabolatásból fakadó abszurdításokkal teli léthelyzetet. A délvidéki magyar létezés irdatlan nyomorúságainak, keserveinek és megmaradástörekvéseinek leghitelesebb kifejezésformái között jelenik meg nyomatékosan a „megkopott táj” jelképes szókapcsolata: mégpedig a Horgoson élő Bata János reprezentatív új verseskönyvének címében. *Megkopott táj – Válogatott versek 1983–2018* (Horgos, Aracs Alapítvány, 2018): ez a három és fél évtized termésének legjavát tartalmazó kötet pontos címe. A szerző az aracsi Árpád-kori romtemplom helynevével viselő (Gubás Jenő, Utsai Jenő, Vajda Gábor alapította, két évtizede megjelenő) periodikum – a „délvidéki magyarság közéleti folyóiratának” – főszerkesztője, a többek között 2018-ban a Bethlen Gábor Alapítvány Teleki Pál Érdemérmével, illetve ugyanabban az évben a polgári értékrendű magyar újságírók díjával, az Európa-éremmel is kitüntetett kiváló költő, műfordító, aki azt nyilatkozta, hogy bár minket annyiszor akartak már elpusztítani, kiirtani, megsemmisíteni, de belőlünk mégsem vették még ki az életöszön: „mi még mindig az élet oldalán állunk a halállal szemben.” S hogy „egyetlen mentsvárunk a hitünk és kultúránk”, s az anyanyelvünk – „anyanyelvünk szavai, anyáink, apáink, gyermekeink és unokáink szavai”, az „ősi, ősrégi szavak, amelyek a mában is elevenen élnek, amelyek ki-mondva és leírva óvnak, dédelgetnek és becéznek, vigasztalnak és megsegítenek, erőt adnak, és kiutat mutatnak a legsötétebb éjszakából is. Anyanyelvünk szavai, a létünk, a múltunk, a jelenünk és a jövőnk varázslatos szavai.” (Bata János: *Isten, áldd meg a magyart!*, Aracs, 2020/1.) Molnár Pál mondta róla laudációjában, hogy „az egész élete: kisebbségvédelem” (*Agria*, 2019/1.).

A kötet borítójára helyezett fényképen a dél-alföldi pusztaságnak egy olyan részlete látható, amelyen mégis megkapaszkodni, sőt fölfelé nyújtózni igyekszik néhány bokor és nyárfa, talán eltűnt tanyák helyén vagy közelében. Az elveszejttségében is túlélni törekvő – és minden sivárosodás, sivatagosodás, elkopárosodás ellenére („önnön csontvázaik” a fák) –, az élni akarást példázva magasodó, vastag vagy nyúlánk fatörzsek és ágak, főként téli környezetben felbukkanó erdőszélek, Tisza-parti óriásfák és sűrű bozótosok: a természeti vegetáció fájdalmas élethalálharcát és legyőzhetetlenségét szimbolizálják. A megragadó, egyszersmind meg-

rendítő fotók a szerző felvételei – amelyek melankolikus mélyértelműségükkel igazán autentikus hangulatot körítenek a költemények legfőbb drámai üzeneteihez: az elmúlás, az életvágy, a porladás, a történelmi sorvadás és mementóállítás atmoszferikus sugallataihoz. S a művészi fényképeken omladozó Krisztus-keresztek, ódon házfalak, kövek, roncsolódó kisvárosi épületrészletek is ugyanezt a létküzdelmet nyomatékosítják. Illeszkedve a versek konkrétan is megjelölt helyszíneikhez, a Tisza menti vidékek ősi természeti vagy épített magyar múltjához, jelenéhez. – S az impozáns könyv záró borítójára pedig az egyik legjellegzetesebb vers – planctus, sirámos kesergő – került: a régiségében, archaizáló nyelvezetében és stilizáló aktualitásában időtlen érvényű *Egy szögén végvári vitéjz panaszolkodásai*. A fegyvertársaktól, „kinyeres pajtasoktól”, a feljebbvalóktól (a „Keráltól”) s általában minden földi halandótól megcsalatott és magára hagyott magyar vitéz a déli végeken hadakozva bátorítást vagy vigaszt már csupán a „Fönni Úrtól” remélhet, a „pagányok”, „kutyafejű gaz tartarok” ellen védelmet saját helytállásán, kitartásán túl semmitől-senkitől nem szerezhet, segítség nélkül viszont felrémlik benne a végzetes kifejelet: „e’végeztetött”. A régi – tatár-, török- és kuruckori – siralmas énekek veretes hagyományát újjáelevenítő, bravúros átképzeléses szereppers az Adytól Nagy Gáspárig, Döbrentei Kornélig s tovább is húzódó nemzeti sorsköltészeti vonulat egyik ékes darabja; a benne megszólaló hang megrázó lírai „lázbeszéd”, sorsbeszéd, fátumos igazságbeszéd. Az örök magyar mártírium példabeszéde. Egyben hitelesen mai, modern kori „Querela Hungariae”. (Mint a délvidéki költőtárs Tari Istváné is, aki *Szélek szelében* című poémájában jajongja ugyanezt: „Nagy magyar romlás” századában „bujdosók siráma úszik el”, s „kivező vitézség / Szégyene füstjében ismerős vidék ég / Lapítanak, kik a bajt előidéztek / Bizony, mindenestül süllyedt el a mérték”.) Szépen hívja ezeket a fohászos, litániás konfessziókat zsoltározós, virrasztó énekeknek a versgyűjteményt bevezető gyönyörűséges előszavában Iancu Laura; s hogy „gyászviselés” ez a vallomásos, gondolati poézis. Mert alkotója napjainkban is a háborúságot és a magyargyilkos folyamatokat, a hungarocídiumot tapasztalja – Duna–Tisza közi utakon, rónákon és kisvárosokban –, s keresztény lélekkel látva a megcsonkított, „fejetlen Keresztelő, az összezúzott arcú Anya, a lefejezett Krisztus” szobortorzóit kell, hogy rádöbbenjen: „segíteni csak a szenvedő Isten tud!” Megdöbbenő tanúság erre a *Szentek hóhullásában – Magyarkanizsa szobraihoz* című vers is.

Bata János versei: „csillapíthatatlan szavak”; kötete „fájdalmas, nehéz könyv”; a költő vállalkozása: „kitartani, ha minden összedől is, ha üres lett az édes otthon”, ha Trianon változtathatatlanak tűnik is, és a megkopott tájon már nem lehet „kikelettel ékes tavaszt” sem dicsérni; a végvári vitéz, az őrző pedig „fájdalomba dermedten áll a strázsán, hová kötelességérzete állította” – fejtegeti méltatásában Tráser László is (*Aracs*, 2019/1.).

Összegezve, hogy a kisebbségi magyarok „Trianon óta élnek hazájukból kiszakítva, megszorítva, eleik megnyomorítva, sokan megölve, megcsonkítva, mint ha csak bűnösek lettek volna, hogy a nagyvilág e kicsinyke szeglete volt hazájuk egy ezredéven át.” A Tizánál, a „legmagyarabb folyónál” is (erre pedig Kondor Katalin emlékeztet ugyancsak az *Aracs* 2019/1. számában), ahol maga a költő él és dolgozik. A „megkopott táj” kötet címodalára így aztán ha messziről pillantunk rá – fizikai-optikai értelemben –, s esetleg hirtelen-véletlen olvasási betűtévesztéssel „meglopott táj” szófüzést vélünk felfedezni: nem sokat tévedünk akkor sem. Saját megalázott-meggyalázott szülőföldjén – Benedek Elek-i szóhasználat: az „édes anyaföldön” – kényszerül a magyarság idegenné válni idegen hódítók szemében, s elviselni a „tömérdék kint”, midőn ráadásul idegen háborús érdekek martalékvá is válnak: s ahogy Gyóni Géza siratta az első világháborús magyar katonákat, az áldozat-hősöket, Bata János most a nagy költőelődöt invokálva jajongja: „Melléd ülnék, szegény, árva Gyóni Géza, / hogy elmondjam neked: már nem csak a tető a roskatag, / hanem alapjaiban rendült meg a haza”, „mert ellopnak tőlünk mindent: a földet, a vizet, a lelkeket!” (*Melléd ülnék*). A legújabb kori háborúk marcangolta Délvidéken „fölperzselt föld”, „fölgyújtott szárkúpok”, „aknagránát szaggatta mezők”, „megégett emberek” szenvednek, passiójuk égre kiált, miközben „hitetlen üzérkedők”, áruló Mammon-imádók hazudják el eme mai gyötrelmeket. A gyaratmi sors velejárója mindez – úgynevezett posztkoloniális időszakban is; amikor saját eredendő szülőföldjén válik kényszerből újra és újra idegenné az őshonos, őslakos (Németh László-i értelemben „bennszülött”) nép, mert nem odavalónak, hanem alávétendő, beolvasztandó vagy elűzendő népeiségnek tekintik. („Natives are considered strangers in their own land” – ahogy egy kiváló kortárs ír gondolkodó – a posztkoloniális elmélet egyik teoretikusa –, Luke Gibbons határozza meg ezt a szomorú és örökösen kiszolgáltatott állapotot.)

És szívszorító krónikás, históriás énekek is ezek a panaszdalok: végigkísérik az elmúlt évtizedek összes viharait. A nyolcvanas évek szorongással és megfélemlítettséggel teli világának közérzetét, a kilencvenes évek eleji balkáni háború szörnyűségeit, a kommunizmus borzalmai után a posztkommunista idők vesztetkes kataklizmáit, a magyarság folyamatos sorvadásának stádiumait szuggesztíven gazdag formakincset mozgósító műfaji, nyelvi, stiláris versalakzatok fejezik ki – a leíró-tárgyas előadásmódtól a bajvívó, jajkiáltó tónusokig, a szabadverses érzelmi hullámzásoktól a népdalszerű tömörítésekig, a balladisztikus poémától a szonettig, a sugallatos helyzetrajztól, életképtől a sorsjelző emlék- vagy villanásnyi pillanatképig, a rövidre metszett, tömönatos kijelentésektől a vallomásos öntanúsítás és parabolikus számadás sokszínű hangnemvariációjáig, a metaforikus hangulatköltészeti formáktól a kollektív sorsromlás okainak és okozóinak egyfajta lírai-vádirati felsorakoztatásáig. A gyakran ódon rézmetszetekre vagy

rézkarokra, vésetszerűen míves ötvösmunkákra emlékeztető, egyszerre tömör, súlyos szavú és csiszolatosan légies lírai szentenciáig. Az elégikus intonációtól a lázadó szenvedélyességig. Az erkölcsi ítélet pedig mindegyre azokat sújtja, akik a történelmi kínokat gonoszságukkal fokozzák. Akik felelősek százezrek tengernyi szenvedéséért, s azért, hogy a szenvedők „sorsa a vesztes” és a reményvesztettség (*A tárgyak még őrzik kezed nyomát*), hogy meghal a kert is, ha a „kőd közé vér vegyül”, „ártatlanok kiontott vére” (*Mindenszentek*). Mert égbe kiált a végzetes és végeérhetetlen magyar tragédia és golgotás kálvária minden stációja: az „ártatlanul kivégzettek tízezrei”, „a Tiszába, jeltelen gödrökbe lőtt mártírok”, a „gyűjtőtáborok”, az idegen érdekekért frontra hurcolt és lemészárolt magyar fiatalok a kilencvenes évek délszláv háborújában (*Egy dicstelen évfordulóra*). És „balkáni gyilkosok / hullatáncukat lejtik” (*Hangok helyett*).

Dokumentumerejű interjúiban, manifesztumszerű esszéiben, memorandumokban is rendre ezeket a vérlázító közállapotokat demonstrálja a költő Bata János. Megvallva, hogy az iszonyat hangján elkiáltott rettegés, a rémületes erőszak okozta szenvedés, a naponta átélt szörnyűségözen, határzár, fázás, éhezés és a többi: kézzelfogható valóság és tapasztalás. Így összegzi mindezt: „mi, kitaszítottak, kívülre rekesztettek, maguk vagyunk egymagunkban. Bennünket ott, valahol Párizs mellett halálra ítélték. Mindannyiunkat, akiket néhány tollvonással elszakítottak a Kenyérszelet-Magyarországtól. Felsorakoztattak, gödörbe lőttek, karóba húztak, felakasztottak bennünket. Papjaink belét vörös csillagos szajhák taposták ki, gyermekeink szájába idegbeteg suhancok köptek. Nem, hölgyeim és uraim, nem tévedés: szájukat szétfeszítették, és kedvtelésből beleköptek. Nagyapáinknak bajuszát tépték, apáinkat és fiainkat harcterekre hajtották, ahol fegyvertelenül mészároltatták és mészárolták le őket – voltak közöttük, sokan voltak, olyanok, akik tarkólövessel lettek öngyilkosok. (...) gyermekeink háborúban fogantak, és háborúban születtek Napnyugat felől udvarainkba estéknként nemcsak az ágyúdőrejek gurultak be, hanem a szél magával hozta a temetetlen hullák szagát is. (...) Nekünk ígérték bombázást és mészárlást, megígérték: rozsdás kanállal vájják ki a szemünket, és késsel metszik át a torkunkat. Otthonainkat, templomainkat föl-égetik, hogy kő kövön ne maradjon, s még a földet is sóval hintik be utánunk. (...) Számba vettük a gyászba borult éveket, és az eltékozolt, fölláldozott életeket. (...) gondolatainkért még mindig perbe foghatnak, (...) velünk még mindig minden meg lehet tenni, bennünket senki sem véd meg, (...) velünk még mindig minden megtörténhet, (...) bennünket még mindig föl lehet sorakoztatni, gödörbe lövetni, karóba húzni – és felakasztani!” És mindennek ellenére mégis, csak azért is él a maradék, maroknyi törekvés, „hogy a száz évvel ezelőtt ránk rontott gonosz erőktől megtört, megtizedelt, megalázott és meggyalázott nemzetet fölemeljük”.

S a költői szóban is ott feszül ez a dac és kín. A lelki konvulzió. Bata János ver-

seinek – ez volt már megfigyelhető *És vannak még szavak* (Magyarkanizsa, 1994) című kötetében is – légkörteremtő ereje onnan is ered, hogy a hétköznapi jelenségek, tárgyak, léthelyzetek és életmegnyilvánulások finom rajzában mindegyre ott lappang valami félelmetes balsejtelem, valami vészterhes hangulat, szorongató negatív sorsézés és sorstudat. Szinte minden tájképbe, természeti leírásba, családi, szerelmi pillanatba, önportréba, konkrét és empirikus látvány felvillantásába beszüremkedik ez a bányalégszerű, fojtogató atmoszféra. *Teleírt világ (Fiatal költők versei)* címmel 1987-ben (Újvidék, Forum Könyvkiadó) jelent meg az akkor induló lírikus alkotókat bemutató versantológia, Beszédes István, Bozsik Péter és mások művei mellett Bata János verseivel. A kötetet Toldi Éva válogatta, szerkesztette, s az értékelő utószóban azt állapítja meg máig érvényesen, hogy ezek az érzelmesség vádjától sem visszariadó darabok „sorozatos önsebzések, zsoldáros önfeltárulkozások, fohászok”, s hogy a költőt „az emberélet nagy, végső kérdései foglalkoztatják leginkább: az elmúlás, a szerelem, a szegénység, a magányosság, az élet értelme. Még szerelmes verseiben sem a felhőtlen öröm, hanem a harmónia görcsös keresése nyilvánul meg, nosztalgia a beteljesülés után.”

A természetképek övezetét is minduntalan átítatja tehát az összefonódó személyes és közérzületi borongósság. A természeti moccanásokat érzékeltető, tájfestő, panoramikus képi kivetítésekben mindig ott sajog az archetipikusan sorjelképes év- és napszakok (nagyon sokszor a füstös ősz és a hideg tél, a baljóslatú alkony vagy az éjszaka, a titokzatos hajnal, a csend és a köd és a dermesztő fagy, a sötét, jeges úr és az ijesztő „semmi”) megjelenítésének fájdalmassága; „köröző madarak vijjogó sikolya” (*Fák lombjai között ha napsugár*). A gyötrelmes történelmi pusztulásérzet ez – és a folytatólagos borús előérzetek kavargása a Krisztus vérző testét folyton csak tovább sebző korszakokról. Irdatlan mennyiségű halál, börtönélmény, Don-kanyari emlékrészlet, marhavagonok, hullamáglyák, tömegsírok, háborús gaztettek, terror, elvándorlás, magyar elnéptelenedés képzeteként megannyi vihar-, zivatarveszély, fenyegetettség kitörölhetetlen traumazuhataga tárul elénk, kívül-belül emésztve a szerencsétlen népével azonosuló költői ént: „szememre nehezül / ott valahol belül / évszázadok magánya / pannónia síksága” (*Mert valami kattan*); „Gyülekeznek a sötét fellegek”; „sakálok és hiénák / házaink körül ólálkodnak”; „a szarvasok menekülnek” (*Vihar jó*); „gyilkolják a fiatal nyárfákat, / kiirtják az összes erdőt” (*Vágják a fákat a Tisza mentén*); „Gyermekek álmába / besurrant az elmúlás – / hangjukat belengte, lelküket átszötte / egy hangtalan sikoltás” (*Őszelő – szeptember*); „A falon: / családi ereklyém, / ezüst hattúnyakú, fekete sétatálca, / anyai nagybátyámé, / aki valahol / (talán a Don mentén) / bukott bele az / éjszakába” (*Pillanatnyi megemlékezés*).

Sajátos és különösen mély értelmű jellemzője e költészetnek a magyar sorslíra tradícióihoz kötő és szuggesztíven jelentéssé motivikus párhuzamok, analógiák,

reminiszcenciák nagyarányú mozgósítása. A szöveg hagyományok újjáélenkítése szövetségkeresés és a kimondott igazságban való megerősödés is egyben. A megtalált szavak a nemzethalál réméről például mélyebben kondulnak, ha nagy elődök szókimondó örökségét is felébresztik. Nehéz órán, gyászos körülmények között született Vajda János örökérvényű allegóriája: „Itt a nagy halott előttünk, / Kiterítve mereven. / A hideg, a téli éjben, / Csillagoltó sötétségben / Mi vagyunk még éberen” (*A virrasztók*); Bata János most így kesereg és remél: „Virrasztok az életért”, „Virrasztok apámért, / virrasztok anyámért, / virrasztok az egész / világon mindenkiért” (*Schwere Stunde*). A magyarok „sorsa a vesztes”, „reményvesztetten” mennek el (*A tárgyak még őrzik kezed nyomát*), hangzik most, de már Adytól tudjuk, hogy „Vertnek született, nem verőnek” (*A hőkölés népe*), vagy Székely Jánostól, hogy „Mennek szegények / Új ezerévek / Ezer új veresége felé” (*A vesztesek*). „Az ember természete szerint hűséges és ünneplő lény. Hű lelke hangjához, s ünnepre kész a világvalóságokkal szemben. Minél erősebb hűségében, s minél készebb erre az ünnepi felemelkedésre: annál diadalmasabban ember. A kultúra addig nagy és egészséges, amíg kötni és emelni képes a hű és ünnepszomjas embert” (fejtegette *Magyarság és Európa* című nagyesszéjében Németh László). És a mai költő szerint is „Hinni kellene, van otthonunk, és van még ünnepünk, ami a tiéd is, meg az enyém is, és te is oda tartozol, ahova ő is és én is” (*Ünnepek táján*); „Mert az ember nem tud meglenni egyedül. Hogy igazán éljen, értelmet találjon létének, tartoznia kell valakihez. Családhoz, néphez, kötődnie kultúrához, hagyományokhoz. A vallás: hagyomány is. Eleinktől kaptuk, sokszor semmi mást nem tudtak adni, csak a hitet, mert semmijük nem maradt” (*Karácsony – útmutató*). Hit és öröm együtt a Tamási Áron-i szállóigét („Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”) újíthatja: „azért vagyunk, mert van valami értelme annak, hogy vagyunk, a világban meg, hogy valahol otthon legyünk benne, ne hánykolódva, szelek járásától függően ide- vagy odacsapva” (*Ünnepek táján*). Igen, hiszen – a *Szózat* ihletésében is – *Köt a rög* (a szívben hordozott „igaz magyarság”), amint azt Ady emlékére írott költeményében Reményik Sándor is leszögezi („Akinek magyarul / Muzsikál a vére, / E bús szerelemtől / Nincsen menekvése, / Sehol menekvése”), vagy *Kötöz a hűség*, ahogy pedig szépséges versében Kiss Benedek köszönti Mezey Katalint. Veres Péter is megvallotta: „Én nem mehetek el innen”; „Ez a föld az, amelyen élünk: / a szíksós pusztá, a ragadós televény, a szaladó homok / és a zöldellő dombok földje – Magyarország). És napjainkban – sokak között – a nagykunsági Körmenyi Lajos is, hogy „elmennem sej-haj / nem lehet / gyökerek fogják / szívemet” (*A gyökeres állat*), és hogy: „megmutattam neked a széki pacsirtát, amely századok óta itt fészkel és nem költözik el a szomszéd pusztákra sem, inkább kipusztul; miért tagadjam, ehhez a madárhoz hasonlítottam magam” (*A pusztá*). És Bata János megrendítő,

rapszodiás hitvallásai, hűségvallomásai is ezen a regiszteren szólalnak meg: „Menekülni kellene, de a föld nem enged. Sem a bőtermő, fekete réti föld, sem a szikes kaszálói. Magához szorít. Talán ölel. S vele szorítanak a füvek, a fák és vizek.” „Az anyaföld sarába ragaszt, homokjában melenget és vacogtat, tarlójával fölsérti a talpamat, kigőzölgéseivel elbódít. / Mert porból vétettünk. Mi ebből a porból, ebből a földből. Anyaföldünkéből, szülőföldünkéből, anyánkból és szülőnkéből. Életünk adójából a szó legelemibb értelmében. Anyáink földje és szülőink földje. Rögök, barázdák, hantok. / Rögök, amikbe kapaszkodunk. Rögök, amik ujjaink közt szétmorzsolódnak. Rögök, amik kötnek. Szorosabban mindennél. Otthonunk földből kiszakadt sarokkövei. / Menekülni kellene, de idegenbe szakadva vajon milyen hangon koppannának a ránk hulló rögök?” (*Röghözköttöttségünkről*); „Csak átvészelni ezeket az időket, / és megmaradni becsületesnek... // Nézem a kukoricaszár ökröcskét / és lovacska, a nádvezű papírsárkányt / és megvénült pulikutyám. / Belém kapaszkodnak. / Futnék, nem engednek. / Beléjük kapaszkodom én is” (*Csonka fohász*); és mint Körmendinél a pusztulásban is maradó, az igazi élőhelyéhez a végsőkig ragaszkodó széki pacsirta: itt a szürke gém tűnik föl ennek példázataként, a „maradok, másként nem tehetek!” apodiktikus önállítását hirdető erdélyi Sütő Andráshoz küldött költői üzenetben: „fogyó, csonkuló, kiháló szavak, fogyó, csonkuló, kiháló emberek”; „A pusztításnak több formája lehet, a veszélyesebb mindig a cinikus, a sunyi, az alattomos, amikor fokról fokra, észrevétlenül fosztanak meg egy népet ön- és nemzettudatától”; „A szürke gém még szárnyaiban hordozza a valaha volt lebegést, de kiteszittatott. Pusztulásra ítéltetett. Segélykérő jajkiáltásait nem hallja az ég. A nádasban megbújva, mint ősei évezredek óta, csak emlékeinek él, csak emlékeiből táplálkozik. Lábában a zombékok simogatása, tollai közt pihés madárkái, szárnyaiban az eső, szemében az ég darabkája” (*„Békehírt ararátlanul” – Sütő Andrásnak a Vajdaságból*). Akármilyen „megkopott” a szülővidék, a gyermekkori emlékektől a kozmikus eszmélésig, föld és ég összes szférájáig a mindenség igézetét sugározza. „Az otthonom: ez a meg- / kopott táj”; „Nincs semmi, csak szántók és mezők, / egy-két dombocskasárga, csenevész / füvel borítva, nincs semmi, de / mégis minden itt van, ami / az enyém: a gyerekkor, a téli / ünnepek szobamelege, az iskola / és a vakáció, kutyám és / a kamrába fészkelő fecskék, / a Göncöl hét csillaga és a / ház fölött a Tejút.” Az elüzetés innen, ebből az otthonosságból: közvetlen gyökerkitépő létvesztés, antropológiai és ontológiai katasztrófa, mintegy édenkerti kiüzetés, mert hiszen „otthona csak egy van az / embernek, ahogy anyanyelve, / szülei és népe” (*Csak elmondani szeretném*). S a lélekből talán a száműzetés sem törölheti ki soha: „Veled van-e, mondd, ez a megkopott táj” (*Levél barátomnak a bujdosásba*). S ezt a tiszta, genuin, makulátlan őstudást a régi öregektől lehet igazán megtanulni; ők örökítik át a követendő morális példát az amorális világban, végig a szörnyűséges

huszadik századon is, s a közben már őrizni is alig bírható vigasztaló reményt, az összetartó szeretetelmények akár könnycseppnyi emlékét: „Ráncos arcuk, mint a fölszántott föld, amit egész életükben dédelgettek, mert tőle függött az élet, hogy lesz-e kenyér a fölsejő életék táplálására”; „Ők tudják megérteni a fák rezdüléseit, megöszült kutyák ragaszkodását és a templomok csöndjét. Ők azok, akik tudják, mit jelent rettegni a holnaptól, amikor jószágok félelmükben bőgne, kört alakítva, fejüket a birkák összedugják, és egész testükben reszketnek, az égre búzló füsttel kevert jajveszékelés száll, s már csak a remény marad, vagy még az sem. Ők tudják, mit jelent megfagyni Szibéria telében, megbújni szénakazlakban, amiket aztán rájuk gyűjtanak a hősöknek nevezett gazemberek, és tudják, mit jelent évtizedeket várni valakire, akinek a csontjait is szétszórta a szél”; „már csak ők menthetnek meg bennünket a végső megsemmisüléstől” (*Öregasszonyok*). Mint Csoóri Sándortól Lezsák Sándorig, Szilágyi Domokostól Kenéz Ferencig és tovább oly sokak költeményeiben, vagy mint Farkas Árpád versében is (*Mikor az öregemberek mosakodnak*): „szagolva, törölve magukról a vért; úgy mosakodnak az öregemberek, mintha háromnegyed század szennyét kellene magukról lemosniuk, mint akik mindig tisztán szerettek volna élni”; „mintha utoljára mosakodnának, mintha szennytelen ragyogással szeretnének bekerülni a tiszta búzát termő anyaföldbe, melyet szétporladó testük lassan megillet. / Mikor az öregemberek mosakodnak, hatalmas tisztaságsszomjjal hajlik a zöld vizek fölé a Huszadik Század.” Így tanítanak az öregek helytállásra, kitartásra a végsőig. Az örökös kiszolgáltatottságban is erkölcsi megalkuvás nélkül. Mint a harang („harangzúgásos az egész magyar kultúra – ahogyan Kodály Zoltán mondta” – hangsúlyozta ezt Czine Mihály is mindig), amely Bata Jánosnál is inkább megroppan, de nem dicsőít idegen hordákat: „A harangok megrepednek inkább, / mintsem hogy köszöntsék őt, / ki serege élén bevonulni kész” (*A harangok ereje*). Kányádi Sándornál: „azért harang a harang / hogy hívja az élőket / temesse a holtakat / s hogy árvíz jégverés / tűzveszély idején / s hódító horda láttán / félreverjék” (*Harangfölibat*). És Lászlóffy Csaba versében a történelmi boltívek is inkább összeomlanak, de nem engednek a pusztító invázióknak, nem hajolnak, nem alázkodnak meg: „e boltív minden jóslás ellenére / kitartott / nem szakadt be / csak elporladt” (*Jövendölés*). Mint Reményik Sándornál: „A parti sziklák szertemállanak (...) És elmarad a tragikus bukás. / Anonymus se lesz, ki feljegyezze, / Ha véget ért a felmorzsolgatás” (*A parti sziklák*). Az élő lelkiismeret, a dacoló szembeszegülés, a törhetetlen gerinc, az etikus ellenállás parabolái ezek mind – folytonos kisebbségi nyomorúságban, veszendőségnek kitett léthelyzetben. Kovács István a genocid, népiirtó kisebbségpusztítást így summázza: „Előbb a regölést / aztán a regét // Előbb a földet / aztán az otthont // Előbb az iskolát / aztán a nyelvet // Előbb a fejfát / aztán a hitet // Előbb a jövőt / aztán a múltat // és / mindezt / egyszerűen: / jelenidőben” (*Beolvasztás*). Bata Já-

nos pedig ekként sűríti mindennek a vandalizmusnak a folyamatát: „Egész falvakat, / vagy csak / a falakat lerombolni. / Népeket nyíltan / eltörölni, / másokat / nyelvüktől apránként / megfosztva / beolvasztani” (*Cinizmusok* – alcíme szerint: *a kisebbségekért*). Nem alaptalan ilyenkor a krisztológiai sorsazonosítás, a magyar krisztusság hangsúlyozása. „Népek Krisztusa, Magyarország”, hirdeti Márai Sándor (*Mennyből az angyal*), s hogy az ötvenhatos forradalom és szabadságharc leverése után a megint keresztre feszített, kivégzett „magyar nép lóg most a fákon” – s a „köntösére kockát vetnek”, mint a Megváltóéra is hajdan a Golgotán. Bata János egy előző századi nemzettragédiát mementőként felelevenítő versében: „a haza szívét ütötte át / ólom. // Bitófákon hörögve lóg / a nemzet”, s a Krisztus-követő mártírok köpenyén, „ruháikon / a hóhérok osztoztak” (*Arad*). S a székesfehérvári költőtárs Bobory Zoltánnak ajánlott darabban is: „a színpadon, / a kínpadon meg ott a nemzet”, a „keresztfán ott a nemzet” (15. márczius, 2008); „kínpad: / megannyi színpad” – emlékezhetünk Illyés Gyula monumentális, a kommunista diktatúra lényegéről és működéséről a leplet lerántó korszakos poémájára (*Egy mondat a zsarnokságról*). A *kommunizmus áldozatainak emlékére* alcímmel és *A rakodópart alsó kövén* főcímmel ellátott – és betétes szövegrészletekkel (idézetekkel, vendégszövegekkel) tarkított, József Attilára utaló – kompozíció pedig büzlő kénköves fürtelemként, sístergő, gőzölgő, vöröslő iszonyatként érzékelteti a folyóvíz, a Duna sodorta hordalékát az orbitális gázságokat görgető gyalázatos történelmi időeknek, a szennyes évtizedeknek. S a „tűzözön” lidérces, apokaliptikus víziói biblikus, jeremiádszerű hanghordozással döbbsentenek rá az emberi szenvedésözönre. És felbolydító látomások (*A Jelenésekből, Szeptember*) szemléltetik az egész világ sorsát, benne az elárvult emberekkel, magyarokkal és Krisztusokkal, szinte tudósítva a dögvészes világvégéről (vagy „világnak vétkéről” – *Post equitem...*). A mindennemű erőszak iszonyatáról (*Véres advent; A disznó vére*). Összeomlik a nemzet és a világ; „pusztulunk, veszünk, / Mint oldott kéve, széthull nemzetünk” (Tompai Mihály); „Minden Egész eltörött” (Ady Endre); s most mindez aktualizálva, konkretizálva a törökkanizsai pályatárs, papköltő Bogdán Józsefnek dedikált versben: „Széthull körülöttünk darabjaira a világ, / kisdedek helyett sokasodó hullák” (*Megkésett köszöntő*).

A prófétikus és rezignáltan lamentáló beszédmód („ki vezetne bennünket a pusztaságban / ki vezet el bennünket a pusztulásba / menni kéne hangok / után / jó próféták szava után / keresni a forrásvizet szarvasoknak búvóhelyet” – *Ki vezetne?*), a mitikus és folklorisztikus versbeszéd különleges remeklése a *Csoda-szarvas-nyomon* – ez a távlatos horizonton kibontakozó, hatalmas ívű poéma, ez a Nagy László-i, Juhász Ferenc-i szuggesztíójú látomásos hosszúvers, hosszúének: a *Cantata profana* egy újabb nagyszerű parafrázisa, amely a bartóki líramodell és sorslátó szintézis igényével ötvözi a misztikus és mitologikus, ős-

népköltészeti hangzatok, futamok, ismétléses dallamok sugallatos formanyelvét. Expresszív zenei hatását, mozgalmas freskó ez a szarvassá változott és haza többé már nem téríthető fiúk szimbolikus természetű átvalóságáról, tiszta források és erdők-mezők közé illeszkedő kozmikus – egyszerre archaikus és eszkatologikus – metamorfózisáról: „A mi szájunk többé nem ihat kupából, csak az hűvös, hűvös / forrásból!” Tragikus és felemelő, kínzó és magasztos az emberi egzisztencia elkerülhetetlen átlényegülése: hogy az univerzumból vétetve törvényszerűen univerzummá kell lennünk. „Nap, Hold s / fényes csillagok / rejtekében kilenc szarvas legelészget, kilenc szarvas legelészget”; „Agancsuk, ágas-bogas szarvuk között ott ragyognak az csillagok. // Ott ragyognak az fényességes csillagok!” A csillagtágasság a létezésparadoxonok végső kérdéseire és titkos rejtelmekre világít rá: ami őstalányként nyugtalanít, az egyszersmind meg is nyugtat. A „mysterium tremendum” áhítattal és csodálattal is eltölt. Érzéki és spirituális dimenziók a végtelenben összeérnek.

Az életmisztérium valóság és csoda együttes mámora. Az emberség fő kritériuma, hogy lelki késztetéseivel felül képes-e haladnia önmagát. A teremtettség lehetőség alapfeltétele a teremtő szellemi erő emanációja. Az immanencia csakis a transzcendenciától nyerheti el értelmét, mint bárminő relatívum az abszolútumtól. Érzékiség és érzékfölöttiség létrendi egységében Istené az elsőbbség, hogy általa a haza és az egész földi élet megszentelődhessék. *Istenről, hazáról, szerelemről*: ez a címe Bata János himnikusan áradó, ódai elokvenciájú, nagy összefoglaló, kötetzáró költeményének, hűségvallomásának az egybefüggő örök isteni és emberi értékekről. Szakralitás és profanitás összeszikrázó égi-földi ragyogásában. Az Úr: a kezdet és a vég, az alfa és az ómega, fűben, fában, diófák leveleiben, tölgyek koronájában, állatban, áldozati bárányban, „kutyánk tekintetében és szarvasok riadásában”, „a bárány utolsó sikolyában”, „a sejtől a csillagokig” mindenben benne rejlő és éltető teljesség. És ebben szervesen lélegzik, organikus összekapcsolódik minden őselem, őselv, „arkhé”, s köztük természet adta édes hazánk és nemzetünk. „Hazánk az ég, és hazánk a föld, a tűz, a víz és a lég – / a Duna és a Tisza köze – mint jó asszonyod öle”; „Hazánk az ég, és hazánk / a föld, ott, ahol e kettő egybeér – égbe a föld és / földbe az ég”. Ez a gondolati és érzelmi mestermű („magnum opus”), ez a megragadó, szíven ütő ars poeticus lét- és világképösszegző számvetés: veretes summázata egyén és közösség, szubjektum és kollektívum összes lényegi tudattartalmainak, minden ösztönös és bölcséleti igazságtudásának.

Amit tehát képi, stiláris és megnevező erejében kiteljesedő artisztikus versvilágával Bata János megalkotott: az nem más, mint a délvidéki magyar passió hiteles lírai sorstükre.

Fellinger Károly

Bóklászó

(a Kassa-környéki járás magyar falvai)

Szepsi

Szekerések büszke falva,
lőtenyésztők víg otthona,
királyuknak hű szolgálói,
kertjükben nő az orgona.

Kalaposok, csizmadiák
messze földön is híresek,
mézeskalács kis tükrében
látják a fényt, a lényeket.

Megszeppen a lányka Szepsin,
karcsú bizony, keble formás,
de az arca, ha megnézed,
szeplys, mint a pulykatojás.

Magyarbödön

Magyarbödön, Magyarbödön,
bődületes a lagzi,
csárdást ropnak ifjak, vének,
világgá kell szaladni.

Kerüli a föld a napot,
fáradt bizony, nem jó jel,
akárhogyan ficánkodik,
nincs szabad parkolóhely.

Nagyidán

Nagyidán a büszke roma
cigánykerekét vet,
cigánypecsenyét süt közben
neje a gyerekeknek.

Bánatos a roma rajkó,
nagyokat köhécsel,
cigányútra szaladt, tévedt,
az a finom étel.

Ős Abaújszinnán

Ős Abaújszinnán
nincs, ki vizet igyon,
leszidnák azt mindjárt -
pálinkája finom.

Régi papírmalmát
dicséri az írás,
Hernád-völgy szülötte
Potta Géza primás.

Ős Abaújszinnán
sok ma a vendéglő,
sztrapacskából eszik
az ínyenc szakértő.

Város volt hajdanán,
jól ment sora, dolga,
fejét büszke népe
csak magasan hordta.

Kenyhec

Felnémet az
ősi neve,
Kenyhec falu
felvág vele,
nem ismernek
rosszat vagy bút,
féltett kincsük
lett a vasút.

Szeme fényük
kavicsbánya,
pedig nincsen
benne bálna,
hogya lenne,
híre menne,
tengersok az
iszap benne.

Perény, Hím, Felsőlán

Perény, Perény, legyél szerény,
elférsz az Isten tenyerén,
markába vesz, el nem szalaszt.
magával hord, s otthon maradsz.

Hímen hímes tojást kaptam,
nyuszi tojta, mondom halkan.
Nincsen hold ma, hová rejtsem?
Egyre nagyobb a keservem.

Eszter babám Felsőláncon
engem rég magához láncol.
Jó helye lesz ott, valóban,
tulipános ládikómban.

Szádelő

Szurdokvölgye,
Szádelő,
az ágy alól
mássz elő.
Vadregényes
sziklafalak,
rohan, szalad
a Szár-patak.

Itt nyugszik
hős Dengezik,
gótok már nem
kergetik.
Attilának
ivadéka,
szíve fölött
margaréta.

Torna

Torna, Torna, csípős torna,
felmászom ma a várromra,
odafönn mind a négy elem
társasjátékozik velem.

Lemegyek ott hídba csöndben,
átmegy árnyam rajtam bölcsen,
bukfencezem, fejre állok,
rendbe teszem a világot.

Somodi

Somot szedtem, jót fürödtem,
ott járt a titok mögöttem,
kiderült, hogy rám vigyáz csak,
lővő tett megint a látszat.

Somodiban régimódi,
ki új divatról mer szólni.
Rengeteg a liba benne,
Szent Márton a védőszentje.

Reste, Alsólánc

Kanyapta-völgynek peremén
Reste falu főszereplő,
a Teremtő nagy szekerén
sors kezében van a gyeplő.

Ónodi Bandira várnak,
a betyárra, ifjak, vének,
hadd ne éljen csak magának,
segítsen a szerencsének.

Alsóláncon aranyóra
van az idő bal zsebében,
nem zavarja, hogy a zsebe
ezer éve lyukas, kérem.

Gólyafalu lett Buzita

Gólyafalu
lett Buzita,
táncolnak a
kelepelők,
csárdást ropnak,
úgy vonulnak
el a díszes
házak előtt.

Örömükben
citeráznak,
egy húron pen-
dülnek bátran,
női ének-
karuk híres
környékükön,
s a világban.

Jánok

Gyümölcsöskertjében délben,
álmodozó csöpp Jánokon,
alig hiszem, mégis tudom,
a jövőmet megláthatom.

Nem a nagyítólelencsével,
nem mikor tükörbe nézek,
hanem mikor mögé bújva
megérezem a messzeséget.

Méhészudvarnoki népek

Méhészudvarnoki népek
egymással nem pörölnek,
szorgos arra a napocska,
nem nézi le a földet.

Annyit esik, amennyi kell,
nem szárad el a határ,
Méhészudvanokra az Úr
minden este hazajár.

Bódvavendégi

Vendégszerető nép
a bódvavendégi,
rengeteg a juhuk,
van hol legelészni.

Valaha eltévedt
vagy két akol nyájuk,
jó bárányfelhökként
ismerhetsz ma rájuk.

Tornaújfaluban

Tornaújfaluban
elásott kincs sok van,
Hármasholdas-dűlőn
aranyra lelsz nyomban.

A Várhegyen földvár
állott réges-régen,
ki itt se lel kincsre,
az már szerencsétlen.

Tornahorvái

Tornahorvátiban
a ruszin nő angyal,
tejben-vajban fürdik,
hogya jó a hajnal.

A jó magyar legény
nem mulya, nem gyáva,
tehenet fej korán,
legyen tej a kádba.

Zsarnó, Péder

Templomot épített Zsarnón,
kemény kőből, fából,
Szentháromságnak templomát,
bölcs, híres Kós Károly.

Nyomárkay kúriánál
áll Az élet fája,
Péder falu büszkeségét
a környék csodálja.

Nőtincs

Pólyi, Saca,
Peres, Zsebes,
ki szerencsés,
mind balkezes.
Kassán nincsen
szegény betyár,
a szélvész is
kocsival jár.

Abaszéplak,
Szentlőrincke,
rátaláltam
a nőtincsre.
Ám a nejem,
majdnem sírtam,
nem hagyta, hogy
leszakítsam.

Kassa

A legnagyobb honi polgár,
bús költő, Márai Sándor
szép Kassán jött a világra,
s lett belőle világvándor.

Itt született Bacsó Péter,
tanúnak hű, büszke, rendes,
Radványi Gézával együtt
magyar filmbe lett szerelmes.

Kassa legszebb templomában
Szent Erzsébet-dómban pihen
hős bujdosó társaival
Rákóczi, a fejedelem.

Kardvirágok

Tarca partján Felsőhutka,
ízes ott a májas hurka,
felkiált a púpos Örzse,
legjobb vastagbélbe töltve.

Mikó Jenő püspök, író,
magyarsága teherbíró,
itt ringott a fabölcsője,
híres ember lett belőle.

*

Felsőkemencén a lányok
szívmelengető virágok,
templom falán emléktábla,
itt lett Kossuth konfirmálva.

*

Hernádszentistvánon éjjel
Mécs László dacol a széllel,
világít a sötét égen,
ha az ember szerencsétlen.

Stósz

A Bódva-völgy kincse
legfestőibb őrszem,
egykor német város,
ma híres fürdőhely.

Benne élt, alkotott
csöndben Fábry Zoltán,
stószai remeteként
maga volt az orkán.

Gordán Gyuri zsványt
visszasírja a rét,
azért esik mindig,
sose derűs az ég

Sz. Tóth Gyula

Az elektrográfiától a szóvarázsig

Bohár András egykori kollégám emlékére

Cselekvések, látások, kép/írások

Nehéz, rejtelmes úton haladunk, sok buktatóval, de izgalmas kalandnak ígérkezik. Talán egyszer odaérünk. Ha nem, hát akkor is sok élményben lesz részünk. Több fényes elme, filozófusok, írók (mint Sartre, Szentkuthy, Proust...) jelzőlámpái is világitanak, utunkat segítségükkel is próbáljuk terelni. Botladozunk.

Ünnepünk takarásban

A nemzeti ünnepet háttérbe szorította a víruskrízis. A nemzeti lobogót katonai tiszteletadás mellett felvonták a Parlament előtt. A szokásos szép ünneplés a Múzeumkertben elmaradt, a miniszterelnöki beszéd, valamint az e napon szokásos Kossuth- és a Széchenyi-díjak átadása is. Töredezett ünnep. Valami hasonlót érzek a *Bűvőpatak* 2020. márciusi számát forgatva. Méltó írások emlékeznek a jeles időkre, de az első és a hátsó borító fotóin mintha a mai állapotok, érzelmek súlya, a múlt köveivel nyomot hagyott volna. Ország László elektrográfiája ébreszti ezt bennem. Mi is ez? Művészeti irányzat, az 'Arnolfini Salon' Esszéportálon bukkantam rá. Két, számomra új fogalommal találkoztam: *elektrografika* és *elektrográfia*. Ezek természetrajzról Kováts Borbála írása szolgál magyarázattal. Olyan mediális szemléletről van szó, mely magát a közvetítő eszközt helyezi érdeklődése középpontjába, annak a kommunikációra és a társadalomra gyakorolt hatását, a közvetítés működésének sajátosságait vizsgálja. Az eddig ismertektől eltérő képi nyelv kialakítására vállalkozik, újszerű lehetőséget teremt „a világ és az ember eddig ismeretlen képeinek, sosem látott oldalainak feltárására”.

A képeket nézve, ilyesmi jelenik meg. Egy-egy eseményre ráakódik az évek hozadéka, ezek törlik az eredendő képet, amely tiszta pontossággal sohasem jelent meg az egyénben, ismeretek, érzelmek vegyes hordaléka, s mint maradvány rakódik le és raktározódik el. Ez a technológia úgy használja a technicizált információs társadalom eszközét, mint „ahogy a tengeri élőlények lassan belepik, belakják, beépítik életükbe a tenger mélyére süllyedt hajó roncsait”. A történelmi eseményekről többnyire tanulás útján szerzünk ismereteket. Ritkábban a személyes vagy közeli ismerősök tapasztalati révén. Ezeket bővítik az aktuális hatalom ünnepei, gazdagítják a tudományos kutatások eredményei, a művészi alkotások.

De itt már vegyessé kezd válni a kép. Például az 1848–49-es forradalom és szabadságharcról (de más történelmi eseményekről is) eltérő, sokszor szögesen ellenkező vélemények születnek, látnak napvilágot, és tartják a maguk befolyásoló hatását. A vegyes kép borzolódik, és borzol. (Nézzük a dokumentumokat a borítókon: Petőfi-kép, *Nemzeti dal*.) A benyomásokat, az így megőrzött képeket, ismereteket az ünnepi ceremónia aktualitása feleleveníti, fénnyé próbálja izzítani – vagy sikerül, vagy nem. Vagy hogyan sikerül? A művészi technológia által többdimenziós emlékröntgen jelenik meg, jelenben a múlt halványodó képei, őrzünk valamit belőlük. Még. Maradnak nyomok. Még nem elveszett a múlt. A „nyomat” figyelmeztetés.

Több tanulsága is van. Például kinél nagyobb a nemzeti tudat, a hazafiasság? Aki jelesre felel a tételből a vizsgán, vagy a közepes feleletet produkáló tanulónál, aki a vegyessé, töredékessé összeállt ismereteit s leginkább érzéseit nem tudja kifejtetni? A vizsgán nem is erre kíváncsiak. De a nyomat benne marad, és vele él. Tehát az elektrográfia segítségével, együttélésével, amikor az egyén a közösségi élményt „másként” mentheti el magában. És még hozzá varázslatosan.

Izgalmas művészeti-filozófiai útra tévedtem. És találkoztam Bohár Andrással: „az elektrográfia esztétája, maga is alkotója s filozófusa, ideológusa, művészet-történésze”. Bohár Andrással már korábban is találkoztam: a Törökbálinti Kísérleti Iskolában, ahol kis ideig tanárként dolgozott (1989–1990). Ilyen törekvéseiről akkoriban mit sem tudtam, a pedagógiai kutató-fejlesztő munka direktben erre nem utalt, nála háttérként keményen munkálkodott. Kedves, jó kolléga volt, akusztikai gitáron is játszott. Azt is megtudom, hogy Szigetváron a Szigetvári Kultúr- és Zöld Zóna Egyesület 1999 óta ad otthont a magyar elektrográfusok szimpozionjainak, országos tárlatainak, tematikus kiállításainak és egyéb rendezvényeinek. És a 2000-es évek elején Bohár András a városba költözött. Hogy mik vannak? Születésem helye. (Annak idején ez sem került szóba köztünk.) Értékes pályát futott be, 2006-ban, 45 éves korában váratlanul meghalt. A városban ma elektrográfiai múzeum hirdeti a nevét.

Lám, a rangos havi folyóirat milyen érdekes tájra vitt el az ünnep apropóján. S már az *antropofenomenológia* vidékén járunk. Jöhetnek az új felfedezések, vagyis „kalandra”-ra fel! ('Aventure' a XIII. századi francia regény kulcsfogalma, *csoda* és *vállalás*. Pálffy Miklós: *Regényhősök, archétípusok* = Tíz tanulmány, Grimm Kiadó, 2009.) Hát, van még ünnep a világon.

Az elektrográfia mögé

Akkor, tárgyunknál maradva, hogy is állunk Petőfivel? Nézzük az írott szöveget. Szerencsénkre a *Búvópatak* márciusi számában Tusnády László bő és színes tablót vázol fel. Armando Lucifero eposza – *Petőfi Szibériában* – kapcsán fejtegeti

a Petőfi-képet. Az eposzt is csend vette körül, de az is érdekes, egy olasz miért választotta ezt a témát. Sok a bizonytalan adat, tisztázatlan a költői sors. A költő eltűnt. Hol, hogyan? Maradt a remény, még élhet Szibériában, vagy valahol elrejtőzött. Máig izgató kérdések, kutatást involváló talányok. Petőfi velünk maradt. Mert sokan nem hiszik el, hogy léte, „valója tündérálmom csupán”. Hogy meghalt az, „*ki világunk mélységeit, annak titkait új látás alapján tárta elénk*”. (Kiemelés tőlem.) Rövid, de mozgalmos életét zúgás, mennydörgés, villámlás kísérte, megpihenve az alföldi tájakon, mélyen érzően ábrándozva szerelemről. „Lángelméjében az ellentétek vihara kavargott”. Tusnád László kitér a nemzet sorsára. Merthogy Petőfi leírta, hogy „nagyságunk ’mese talán’ (*A hazáról*)”. A kor döntéshozói nagyságunkról tudtak, de még „az emléket is ki akarták törölni az emlékezetünkéből”. Dicső múltunkat fények és árnyak szövik át. Mindegy is. Tusnád László ezzel zár: „Nagyjaink igazi helye szívünkben és elménkben van.”

Érdekes írásmű kerekedik. A háttérben több diszciplína húzódik meg: irodalom, történelem, tudomány, nyelvészet, fordításelmélet. Ennek megfelelően több műfaj elegyítésével újfajta írásmű születik, általa szemléletes röntgenképet kapunk. Tusnád szövege rétegeződik, amely egyrészt szövegtani bravúr, textológiai mestermunka, másrészt, az eposzon és más mozgásleírásokon, dokumentumokon keresztül, cselekvő dimenzióba ágyazódik. Fellelhetjük Roland Barthes koncepcióját, a szöveg tagozódását: „écriture–texte–lecture”. Ezen a vonalon eljutunk Jean-Paul Sartre-hoz is. Sartre, a *Mi az irodalom?*-ban kifejtett álláspontja után fokozatosan közelít a „szöveg gondolatához”. Majd a Flaubert-monográfiában már nagy jelentőséget tulajdonít a „formai-stiliztikai” kérdéseknek. És ezen a vonalon elfogadja a Roland Barthes által bevezetett „écriture”-t, az írásmű-értelmezést. Ami „az író egyéni nyelvének a műben formát öltő változata, melybe belejátszik a történetiség és a társadalmiság”. Sartre-nál ez az író összes szubjektív és objektív meghatározottságát, tehetségét és életpaszatát jelenti. Ami nem más, mint az élményvilág és az alkotói tevékenység. Sartre a hagyományos esztétikai felosztást „felhíváson alapuló cselekvéssel” bővíti. Ezt fejti ki Nagy Géza, *Az egyedüli egyetem (Jean-Paul Sartre). Egy polgári filozófus-művész egyéni és társadalmi kalandja a XX. században* című munkájában (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980). Modern Filológiai Füzetek. 31.) Az értelmezést érvényesnek tartjuk, amikor Tusnád szöveglátás, -kezelés – időben történő és időálló – jelentőségét hangsúlyozzuk.

Az új eljárások (*írásmű*) nyomán született *szöveg* újfajta *olvasmányt* kreál, amely újfajta olvasást kíván. Kanyarodjunk vissza az írást kísérő „elektro-fotográfiákhoz” (hogy én is megtoldjam egy fogalomleleménnyel), az elektrográfiához. Új írás, új beszéd, mindez új megjelenítést szül, itt a mediális nyelv. Ám ennek is van előzménye. A modern valóságfelfogásban már a számítógép elterjedése előtt *megszületett a virtuális valóság*, a lehetséges világ. Ezt a szemléletet a számrendszer

segítségével megalkotott, szimulált valóság, a „virtual reality” elterjedése csak tovább erősítette. Nagy Pál érdekesítő tanulmányában alaposan kifejti erre vonatkozó nézeteit, amikor „Szentkuthy valóságfelfogása és nyelvszemlélete” világot járja körül. (*A PRAE VILÁGA*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1999. 1/2. sz.) Proust és Joyce megkerülhetetlen. Szentkuthy Proustot és Joyce-ot a realizmus legmarkánsabb képviselőinek tartja, ugyanakkor: „Valóságszemlélete *túlmege* Proust realitásszemléletén”. Vessünk egy pillantást a Szentkuthy által említett „szerkesztési technikákra”, ezek: a *pánpermutáció*s, a *magnetikus és a biológikus sejt-stílus*. Nagy Pál kibontja ezeket, a legizgalmasabbnak az elsőt tartja, mert így a szavak „megrajzolják a világ szétszórt jelenségei között azokat a permutációs vonalakat, melyek az egymáshoz kötöttség felsőfokú csomózási technikáját jelentik”. Vagyis a halmaz minden egyes eleme minden másik eleméhez külön-külön hozzákapcsolódik. Hogy milyen elemeket köt össze Joyce és Szentkuthy itt nem részletezhető, mindegy is, az eredmény ugyanaz: megszakad a lineáris kommunikáció; az egyenes vonalú gondolkodásmódot a „térfogatos axiomatika váltja fel”. Németh László így határozta meg: „részleteket látó szerkezet”, ahol a halmaz minden eleme a halmaz minden másik elemével kommunikál. Ezzel *túlmege* a „mozaikszerűség”, dinamikus lesz a mű. Tusnády is valami ilyesmi eljárással virtuális állapotba hozza a „halmazokat”, és ezzel felkínálja többdimenziós, szintetikus képi ábrázolásra. (Amit a lapszerkesztők örömmel fogadnak.)

Szívesen elidőznénk az író-művész-zsenik szóvarázslatainál, eljárásainál, de témánk szempontjából ennyi elég. Folytatható az elmélkedés, ám kanyarodjunk a virtualitás felé. Esetünkben a virtualitás nemcsak „térháló, amely szofizmák, töredékes elmélkedések, asszociációk kusza együtteséből szövődik”, s mint „szűrő vagy ernyő” cselekvőképességünket gátolná (Bergson). Ez a virtuális világ: grafikai adatbázis segítségével létrehozott, háromdimenziós, szintetikus *képvilág*. Dinamikus, esztétikájával cselekvésre hív. Tegyük egymás mellé a már elolvasott Tusnády-szöveget és a kísérő képeket: érzékeljük, hogy egy szimbólumhoz vizuális jelek kötődnek, és ezek, mintegy játszadózva, játékosan végtelen utazást indítanak el. A művész és az olvasó-néző az idő és a tér egy képelt pontján egyetlen közös szinten, ám több dimenzióban találkozik. Az alkotó vizionál, teremt, az olvasó igyekszik belehelyezkedni. A mű igényli szabadságát – mozgósítja ismereteit a tárgyról (például Petőfi és kora) és az ábrázolt formáról, módszerről. Felidéz, összevet, de ezzel már maga is átítatódik időn és téren, ismereteken, új dimenzió bontakozik ki, ami elsősorban a tudat alatt, az érzékeken keresztül ölt *képet, fejben*. *Ami találkozik, legalábbis közelít a kiváltó, motiváló képpel – ez a virtuális valóság többáttételes alakja*. A cselekvéseket az írások, a fellelt dokumentumok is átfedésekkel, ellentmondásosan tárják elő. Maradnak a titkok, gyarapodnak a rejtélyes momentumok, szaporodnak a víziók, dolgozik a fantázia. A tárgyról szó-

ló élmény változatos, a rögzülést a képi formák segítik, bővítik. Nem az a kérdés, közelebb jutunk-e az igazsághoz, az a fontos, hogy kialakuljon a tárgyról szóló hatás. Ami gazdagítja az élményt, s maradandóvá teszi.

Zárszók. Tusnády László a jelek útján böngészve összefog, rendez. Megszületik a sajátja, szövege, a lap művészi szerkesztése nyomán képpel átszöve szinte zene-művé hangszerelődik – nemzeti oratórium imateremben. A mű az elmélyedni hajlandó néző-olvasót felkavarja, jó esély van arra, hogy kész átértelmezni egy sor dolgot. Érzékelheti, hogy amit kapott: tehetség, élettapasztalat, élményvilág és alkotói tevékenység nyomán jött létre. Képekkel, hangokkal körülvéve, Sartre szavaival: „az emberi cselekvések és körülmények megismerésére irányuló gondolkodással”. Az alkotómester pedig sajátos *történetirodalmár*: tanár, költő, műfordító, nyelvész, szépíró. A több nyelven történő át/járás (olasz, török), a nyelvek birtoklása, a nyelvi elemek, szerkezetek művészi forgatásának eredménye: lírával hangolt szépírás. Ami alkotásán, egész termékeny pályájának izzó érlelődéseként megjelenik: *irodalomtörténet-írás másként*. S így Petőfi világának *mélységeit, annak titkait új látás alapján tárja elénk*. Mert ahogy Ködöböcz Gábor idézte egy hozzám írt levelében Blaise Pascal szavait: „Mindig van elég fény ahhoz, hogy lásson, aki akar, és mindig van elég homály ahhoz, hogy ne lásson, aki nem akar.”

TusnádyLászló a *fény filozófiáját* fejtegetve (Búvópatak, 2019. július) a *szív és az ész* kapcsolatát boncolgatta. És íme, akik lelki, erkölcsi, szellemi motivációval *a kép és a gondolat* titkait keresik, alkotásaik, mint halmazok révén kommunikálnak, és létrejön az írás és a kép teremtő találkozása.

Így jutunk túl a posztmodern traumán. Aki nem hiszi, járjon, akarom mondani: nézzen utána. És hangolódjon rá.

Aknay Tibor

Volt egy ember

Volt egy ember,
neve Áron,
juha is volt,
tizenhárom,
terelgette
kicsi nyáját
álló napig,
bokron, árkon.

Zsenge tavasz
Szent György napra
téli dolgát
rendbe rakva,
szökött fel a
hamvas hegyre,
jó legelőt,
hogyan keresne.

Míg a kis nyáj
kószált szerte.
Áron kedvét
másban lelte.
kis késével
csinált nagyot,
mindenfélét
kifaragott.

Napot, s Holdat,
járjon párba,
hogyan legyenek
egymás társa,
jó illatú
friss legelőn
süssenek a
kicsi nyájra.

Faragott még
hegyet, völgyet,
mezőt, erdőt,
nyúlnak, őznek,
tizenhárom
szép juhának
csillag aklot
telelőnek.

Öregek

Mennek a parton.
Öregek.
Árnyékuk néha összeér.
Két levél,
közös pályán keringve
lassan az Idő ölébe hull,
mennek az emlékek útján,
néha szóval, néha szótlanul.
Nem sietnek. Nincsenek
sürgős, fontos dolgaik.
Egy lépés csak, de
nem kihagyható:
eljutni addig a padig.
Két öreg. Mennek a parton.
Fénylik bennük az Idő.
Kérges, bölcső kezek
ringatnak régmúlt perceket,
és már mindegy,
melyik volt, s kié.
Közös az emlékezet.

Ha előled futok

Miért futok előled, mégis?
Ha betakar a
legkisebb porszem is,
Te rám találsz,
és ha a legmagasabb hegy
árnyéka fedi arcomat,
nevemet mondd:
kiszámoltalak!
Ha bekötnék a szemem,
hogya ne lássalak,
bennem ragyognál,
ha előled futok,
Te vagy a céloom.
Ha azt mondom,
nem ismerlek,
arcomnak mása vagy.
Akkor miért
futok előled, mégis?

Időkoldus

Málló jel egy
omló házfalon,
szél kavarta
hóban cinkenyom,
időkoldus,
reményt reptető,
ringassál el,
hűséges idő!

Fénykép

Most az éjbe villám vakít,
Isten fényképez valakit.

Sem nyugaton, sem keleten,
Te magad vagy a műterem.

Együtt egész és részlete
semmi retus, és semmi de.

Ne reklamálj, igaz a kép,
de a szignó már nem tiéd.

Ez az arc nem lájkolható,
csak örök, mint maga a Szó.

Mintha

Szavaink felszáradnak,
és csak az emlékezet
fénytörésében idézhetők.
Időről időre
újra vessük a kőtáblát,
hogya betarthassuk
ígéreteinket,
de már magunkat is
becsapjuk.
Csak élünk, „bele”,
ebbe az olyan, mintha
világba, és
eljátsszunk a gondolattal,
mi volna, ha...
majd másnap előlről.

Bodzabokor a kert alatt

Gyöngy-fehér pártás
lánycsapat,
bodzabokor a
kert alatt.
Szél viszi, hozza
illatát
a kerten át,
a kerten át.

Fürtös fejével
bólogat,
friss szélbe kódol
titkokat,
és így üzen a
sok virág,
a kerten át,
a kerten át.

Béke

Arcomra lepke száll,
nincs fontos semmi, már
nem sűrget a nap gondja,
ha volt is, az idő lemossa.

Mint édes szőlőlé

Mint édes szőlőlé
csordogál az este,
az aszú-lelkeket
palackozza az Úr.

Dalszöveg

Van, mi életet, van, mi áltat,
van mi fontos, van, mi várhat,
van, mi örök, van, mi percnyi,
van a minden, van a semmi.
Van, hogy elég, van, hogy vége,
van, hogy mégsem veszed észre,
van, hogy üresek a szavak,
van, hogy nem lehetsz önmagad.
Van, ki rád vár, van, ki elhagy,
van, hogy utolér a tegnap.
van, hogy ellopják az álmod,
mégis, remélsz jobb világot.
Van, ki tűri, van, ki lázad,
van, hogy másért tartod hátad,
van, hogy minden veszni látszik,
van, hogy mindent visz a másik,
van, hogy fogoly már szavad is,
és társad esküje hamis...
Te, ne add fel, bármi vár még,
senki más, csak önmagad légy!

Sziki Károly

Trianon, amely eltörte a magyar nép gerincét

Emlékezés vitéz Zolcsák Istvánra, ki Erdélyből indult, és Amerikában halt meg

Mint csillag ragyog fenn az égen, és utat mutat

Az 1978-as Buenos Aires-i labdarúgó-világbajnokságon egy hatalmas erdélyi-magyar feliratú transzparens tűnt fel, amelyet az első sorban lebegtettek, hogy az egész világ lássa. Ebből nemzetközi botrány lett. A mérkőzés alatt már a román külügy felhívta az Argentin vezetőséget, hogy azonnal tüntessék el a zászlót! Ezzel együtt az embereket is tartóztassák le!

A securitate többször megfenyegette, ha nem hagyja abba a románok elleni lázítást, akkor végzetes baleset éri.

De ő újabb transzparenszeket készített, lebegtette, és soha nem fordult el hazájától, sok rendezvényt szervezett Erdély ügyéért... Az újpesti Forradalmi Bizottság egyik szervezője volt. Amiben csak tudott, segített. Pénzzel támogatta például az Amerikai Magyar Hírlapot is.

Erdély Magyarországgal való unióját haláláig vallotta.

Mint apa, a legjobb apa volt. Emlékművet is állítottak neki. Zolcsák Istvánnak hívták.

Személyes ismeretségünk, de elsősorban a hatalmas életműve is kötelez arra, hogy a Trianon-traumára emlékezve visszagondoljunk rá.

Zolcsák Annával beszélgetek Egerben, aki Zolcsák Istvánnak első unokatestvére.

– **Szívbéli rokonodat, ki Brazíliában São Paulo és Santos között élt, az erdélyi magyarság legnagyobb felkarolójaként tartják számon.**

– Sok ezer kilométerre van az én hazám – mondta gyakran István Brazíliában katonai zubbonyban is, katonai jelvényekkel a mundéron.

– **Mennyire volt erős benne a Haza képe?**

– Kis edényben őrizte élete végéig azt a földet, amit Pusztaszerről kapott. Magyar vagyok, így dobog a szívem, és a magyar repülőket szolgálom életem végéig – mondogatta.

– **Szolnok megye szülötteként erősen foglalkoztat az ő szolnoki kapcsolata.**

– Pilótaként Pápán, Szolnokon találkozott pilótákkal, akiket kiváló magyarokként jellemzett, valahogy így: ők igenis méltóak a magyar név használatára. Katona volt, de emellett nagyon szerette az anyaországi költészetet, a nívós magyar irodalmat.

Sajnos, azt már nem élte meg, hogy férjem, Gál Elemér jeles székely művét, a *Héthavast* elolvassa.

Igen, a Héthavas, mely alkotóját, a székely tanárt, Gál Elemért túlélte. 680 oldalas Héthavas maradt utána. Megtanulták a körülötte állók az ő eltávoztával, hogy semmi sem ismételtető, hogy a sebesült hírhez nem pótolható, hogy az ő kicsiny várából nagy dolgot csak egyszer lehetett jelenteni. És mégis! Dacolva az elsíratással, Gál Elemér idézésére 2014-ben megjelent egy karcsúbb kötet is. Dicséret neked, élete párjának, Zolcsák Annának, aki megmozdította a megdermedt időt, a lefagyott csöveket, melyeken át jelentés érkezik arról, hogy maradtak írásai, és barátai is maradtak, akik írtak róla, és vannak, akik a maradék-termést egybegyűjtik, ne vesszen el egyetlen szem sem. Ez erdélyi szokás ma már, lehet, csak az ő szokásuk. Kányádi szavaival:

*„Be kell hordanunk, hajtanunk mindent.
A szavakat is. Egyetlen szó,
egy tájszó se maradjon kint.
Semmi sem fölösleges.” (Noé bárkája felé)*

– **De nemcsak férjed művészetének és emlékének vagy lelkes ápolója, de a maradék termést unokabátyád esetében is begyűjtöd. Katona és költő, hogyan fér ez meg egy elvándoroltban?**

– István minden költőt szeretett, mert útravaló gondolatot, reményteljes jövőt kovácsoltak számára a szép szavak és nemes gondolatok. Erőt adott neki, hogy éljen, hogy megélje a jelent, és kibírja a hon elvesztését.

Lelkemben ott van Trianon rémtette, amely eltörte a magyar nép gerincét. Soha nagyobb bünt nem követte el ellenünk, mint akkor, 1920-ban – mondta. Ősi kezeszségig volt magyar.

– **Mutasd be őt!**

– Elszakított területen, Lázáriban (Szatmár megye) született 1921. október 3-án. Édesapja Zolcsák Péter, anyja lánykori neve: Gyulai Mária. Középiskolai tanulmányait a Szatmárnémeti Fémipari Szakközépiskolában végezte el. A harmincas évek második felében az anyaországban élő rokonaihoz szökött. Éjjel a gyárban dolgozott, nappal iskolába járt. Katona pilóta lett, a repülés iránti szenvedélye egész életét végigkísérte.

– **Olvastam egy Zolcsák alapítványról. Hozzá kötődik?**

– Magyarországon volt egy alapítványa, a „Zolcsák Repülő Alapítvány”. Egy minisztérium által kibocsátott feljegyzés is van a birtokomban, melyben az szerepel, hogy milyen repülőt vett a Miskolc Város Repülő Alapítványának.

– **A II. világháborúban vadászpilotaként szolgált hazáját.**
– Igen. Gépét Kassa bombázásakor lelőtték. Végül orosz hadifogságba esett. 1947 nyarán visszatért Pestre, ahol először a Ganz Hajógyárnál, majd az újpesti Tungsramnál dolgozott. Ekkor már a magyar mellett oroszul, angolul és németül is beszélt. Az 1950-es évek elején elvégezte a Budapesti Műszaki Egyetem Gépészmérnöki Karát. Minőségi ellenőr és tolmács lett a gyárnál.

– **Szerepet vállalt a forradalomban.**

– 1956-ban beválasztották az Újpesti Forradalmi Bizottságba és a gyár Mun-kástanácsába. Ezért a szabadságharc leverése után sürgősen el kellett hagynia Magyarországot. 1957 januárjában már Brazíliában volt, a rokonainál.

Számára örökké tartó ércce kovácsolódott az eredetünk, mondván: hunok, avarok magyarok közt a magyarság többségben van. Trianonban szétdaraboltak, szétszórtak minket, kisebbség lettünk egy csapásra. Úgy tolmácsolták, mintha nekünk tettek volna szívességet, hogy odaadtuk területünk nagy részét.

Bátran vállalta nacionalizmusát, mert számára, egy repülősnak a hazáját szeretni a legtermészetesebb érzés volt. Minden nép szereti a hazáját, nekünk is kötelességünk azt tenni.

Egyik vallomásában így szólt: Ha a hazaszeretet egyenlő a nacionalizmussal, akkor ezt utódokként mi is vállaljuk fel! Egyik interjújában vallja: szeretjük apánkat, anyánkat, a családot, ebből lesz a város, az ország, amelyet meg kell védeni. Függetlenül attól, hogy mit írnak rólunk, szeressük hazánkat! Ez a föld, a haza, a miénk! Ez a mi anyánk! Hazaszeretemben nincsen alku.

– **Nagyon szerették őt, mint San Bernardó-i gyárigazgatót, sok hálálkodást olvastam vele kapcsolatosan. Egyik ismerőse írja: Emlékét örökre megőrzöm, és hálás vagyok a sok segítségért, szimpátiáért, megértésért és türelméért. Sokáig kerestem sírját, de nem találtam, most már tudom, hogy szülőfalujában nyugszik, és lényre csillag formájában ragyog fenn az égen. Hol keressük a sírját?**

– Holtában visszatér a szülőföldbe, ott temetik el Erdélyben, Lázáriban, ezt remélte. Soha nem gondolta, hogy egyszer ő is meg fog halni. Sok társának hősi halálát élte meg, miközben ő hitte, hogy édesanyja tenyerén van.

Így hitte és mondta: Bármit csináltam, háborúban, hadifogolytáborban, ahol 60%-ban meghaltak a szovjet lágerben. Engem édesanyám menekített. Berepülésnél is azt éreztem, anyám szelleme mindig velem van. Bármikor rágondolok, könnybe lábad a szemem... Meg kellene írnom emlékeimet. Ha lesz idő. Édesanyám tenyerén – ez lesz a címe. Számára az anya a teremtés maximuma, a teremtés isteni csodája.

– **Talán azért ilyen ez az anyakép, mert 2 éves volt, mikor elveszítette az édesanyját, és ezt követően mostohaanya nevelte?**

– Hazáját is fiatalon veszítette el, s igen, talán ezért ilyen erős benne a ragaszkó-

dás. Én a Csaba-legendát fogadom el! – mondta. Volt szerencsém őt személyesen ismerni. Floridában egy '56-os konferencián ismertem meg. Kedvenc mondatát idézem: Nem akarok disznóólban téglá lenni vagy szappan, én egy csillag leszek, s ragyogni fogok mindörökké.

– **Visszafogadta a szülőfaluja?**

– Ma is nagyra becsülik, tisztelik tetteit. Emléknapot rendeznek minden évben.

– **Trianon súlyos seb nektek. Kérlek, rokonod emléke mellett gyújts egy gondolatgyertyát, és szólítsd haza a 100. évfordulóra!**

– Kedves Pista bátyám! Az emlékezés az igazságosság erényéhez tartozik. Az emlékezés maga az élet. Már vágyad szerint csillag vagy a hadak útján, de kérlek, nézz le rám is, hallgasd meg a múltat idéző gondolataimat! Szólok most hozzád! Kedves István! Ott volt a lelkedben a trianoni törés. Úgy érezted, Trianon eltörte a magyar nép gerincét. Gyermekkori emlékeimből vizuális képek maradtak, emlékszem édesapádra, az étellel teljes, magyar bajuszos szép szál, mosolygós nagybátyámra, ahogyan a lovas szekér mellett áll, és búcsúzik az én apámtól, mert ő volt a fiatalabb testvére, akihez látogatóba jött. Az a ház, amelyikben laktunk, valamikor a közös nagyszüleinké volt, és sok unoka látott benne napvilágot, többek között te is, és jó két évtizeddel később én is. A faluban egyetlen román család lakott még akkor, végül kiderült, hogy ők is csángó magyarok, csak már nem tudtak anyanyelvükön beszélni, mert Moldovából jöttek. Teltek az évek, én, a hatodik gyermek, az öt fiú mellett cseperedtem fel. Te elmentél... Az ötvenes évek elején ifjú feleségeddel látogatóba jöttél hozzánk Budapestről. Emlékszem rád, a szimpatikus úriemberre, akinek nemcsak az öltönye, de a frizurája is nagyon tetszett nekem, mert hullámos volt és barna színű. Megdicsértél, hogy szép kislány vagyok, és nemsokára nagylány leszek. Aztán mindenki bevonult a tisztaszobába, csak te maradtál az udvaron, én pedig a hosszú falusi házunk tornácáról figyeltem, hogyan pásztázod végig a kéthektárnyi területen fekvő portánkat. Úgy tűnt, meglepéssel tette. Mindent körbejártál, a nagy házat, a külön kertben fekvő nyári konyhát, mögötte a górért, az előkerteket, a tárolásra épített pincét, az istállót, a disznóólat, a hatalmas csúrt, ahova a fogadott juhászaink téltre beterelték a juhokat. Éreztem, hogy otthon érzed magadat, hazajöttél a szülőföldedre, ahonnan nemcsak területet vettek el, hanem népet is a magyarság testéből. Trianonnal a nemzeti sorsból nemzetiségi sorsra jutott a magyarság... Egy nagy találkozás jut még az eszembe. A hatvanas évek végén te már nem jöhettél haza, mert azonnal letartóztattak volna, de elengedted Jóska testvéreddel a tizenéves Györgyi lányodat. Jóska az I. világháború után vándorolt ki, és téged befogadott. Gyönyörű, emlékezetes négy napot tölthettünk el együtt. Ami számomra lényeges volt, az, hogy magyar életet éltek, és testvéred úgy beszélt anyanyelvén a távollét ellenére, mint mi és a gyermeked is. Györgyike a szeretetének himnuszát zengedezte rólad, az

édesapjáról. Sugárzott a kis lelke, ha szóltunk felőled. Megtudtuk, hogy Zolcsák utca is van São Paulóban. Józsi bátyánk elmesélte, hogy Isten keze, hogy meggazdagodtál. Megvolt a gépészmérnöki diplomád, értettél a repülőkhöz, szenvedélyes repülő sportoló, pilóta voltál. 2000 magyar menekültnek adtál megélhetőségi lehetőséget, mert őket fogadtad fel alkalmazottaknak, de nem azért, hogy meggazdagodj, hanem emberi lehetőséget adj a magyaroknak... 1992-ben még sikerült veled találkoznom Budapesten, az Erdélyi Világszövetség Kongresszusán. Rendkívüli élmény volt számomra. Elmondtad, hogy tárgyalásokat folytatsz az erdélyi magyarok jogainak ügyében, s hogyan próbált bejutni magánterületedre a román maffia társaság, hogy kivégezzenek... Azt biztosan tudom, hogy Erdély ügyében neked volt tökéletesen igazad, ezért történt az összekoccanás Tőkessel, és ha jól tudom Kányádival is, akiket te utaztattál ki Amerikába.

– **Miben volt igaza?**

– Mert azt hangoztatta, hogy békés megalkuvással, agymosással nem lehet célba jutni! Legutóbbi látogatásom alkalmával meggyőződtem, mennyire megváltozott a lakosság összetétele Szatmárnémetiben. Az iskolában, ahol tanítottam, nincs magyar évfolyam. A volt Magyar Lánylíceumban még a portás sem tud magyarul, az udvaron csak románul beszélő diákok nyüzsögtek a szünetben.

– **Igen, Anna, igaza volt Istvánnak. Ez a Trianon-tagadásunk lényege és feladatunk: lázítani a tunyaság ellen és ébresztőt fújni, mert hazánk elaludt ebben a sorsdöntő évben is. Köszönöm az interjút!**

Péntek Imre

Sarkatlan ünnep

(Részlet)

Fennhéjázó előzmény

Nehéz léptekkel jött minimális kísérettel
kiszolgáltatta magát ezt mindenki láthatta
talán tárgyalni akart mielőtt elintézték volna
talán elhegedülni valamiféle vallomást
nem lehetett biztos senki a bizonytalanság ott
lógott a levegőben meg kellett volna érteni szándékát
de csak rontották a helyzetet ott a favágítónál
hullott a forgács a körülmény egyébként első rangú
napsütés és pára ködök itt-ott kis felhők a homokváracon
zászlók a lelkesedés árja felcsapott egészen a part pereméig
lehetett volna ez egy első fejezet egy dicsőítő albumban
amit kiszáradt tollal vés az alázatos írnok
az ormótlan papír felületére csak kellett volna
egy üdvözítő hieroglifa a jelírásos szöveg elején
de a léptei akkor is óriásikat döntöltek
meg kellett volna fejteni ezen döntölések értelmét
de értelmetlenek voltak rá – vagy mi a szösz?
és homályos képpel bámulták a kapubálványt
elkeseredetten mint akinek nincs ki a négy kereke
csak minimális ütközőkkel van felszerelve
titátááá – hallik az ütközések parádéja
a végtelen harcmező cicaütközeteiről
ez már padosszentimrei csata nyílnak/nyalnak
az ejtőernyők a gondolák a rontott esernyők
melyeken előmlik a világító ár/am és jókedvét
köszörüli minden jótét lélek – vagy hogy?
A borkorcsolyák száguldanak széthordják
a süteményeket köztük a százhat lapos levelest
de ő csak int legyint a másolatot egyszerűen szétabritolja
a kísér(l)ete eloldalog ezt már nem bírja nézni
ahogy felkapaszkodik az emelvényre hogy elmondja
üdvözítő beszédét melyet nem bír hallgatni senki

a fültanúk elmenekülnek az oboahallgatóság
még kitart valameddig e magatartást még értékelni fogják
mint a kismalacot a májusi vásáron ahol közismert az olcsóság
és még a szűkkeblűek is kiürítik nyálkás erszényüket golyabáli
nagylelkűséggel de sokan tekintenek űrá kimelkedőek kellemei
bár még azt sem tudják – nő-e vagy férfi?
(s közben feketére vált az ég, amire nem kérte senki)
a léptek elvesznek elnyelődnek a süppedős avarban
és már eltűnik eltűnedezik mint szürke szamár a ködben
a jelen(t)és is mind bizonytalanabb bár reflektorok pásztázzák az eget
és a földet a félreértett jószándék betakarja leplével az alamuszi árkádokat
hogy az áldozati oltár minél fényesebben ragyogjon a koromtalan sötétségben
a lényeg azonban: megérkezett(valahová) lapát kezével felmarkolta a levegőt
és maga mögé söpörte így emeli az ünnepély fényét míg a hernyótalpak
körbe-körbe járnak – nem násztánc ez nem annál nemesebb hódolat
a vizilények ájtatossága a nagy ordítás is csak éppen megpiszkálja
a hangyabolyok nyakkendőjét amit ismét szabálytalan mozdulatokkal
kötött meg a bérenc ez még/már a kor ügyetlensége a férfias felháborodás
sziklavértje amiről elpattannak a golyók/golyhók és az erőszakos mise
miserábljai hullanak az ájtatos csendbe amit csak a sikolyok kísérete zavar meg
azt hitték a szertartás elmarad de az olcsó homokfutók csotrogányai
alaposan becsoszognak – bele a szöveg/test közepébe, ahonnan hirtelen
angyalok szállnak fel pedig állhatatos akadálypályák tonyosultak elébük
valahol köztük volt ő is már talpra állt (jellemileg is) és kockázatos kerülőre
vette a dolgot és ki tudta már a nagy golyózáporban mely osztagokat ért halálos
találat de a nehéz léptek felverték az őserdő csendjét a bokrokról cseppek hul-
lottak alá és a hurkok pányvák hálók örömtüzek özöne sem ártott neki lekerült
a napirendről illetve a láthatárról ahol héthatarra sütött az áldatlan nap pedig
a baglyok már előkészítették a mérgezett káposztát kinyúlt kanegérrel de még
búcsút intett a felvert féleszűnek akiről kiderült hogy végtelen okos fickó több
doktorátust hord a farzsebében de nyakörvére spórolt egész éven át pedig a bé-
rek alacsonyan szárnyaltak és púpos tányérok púpja elakadt a sűrű hóesésben

Az elakadt tányérok éneke

A négy kerék birokra kelt,
és harcolt a semmivel,
s elveszté bár a kerti pert,
a menekülés már fél siker.

Aranypénzre vált a vád,
kinek a nyoma elakadt,
ki nyitja meg a friss szabályt,
a csepegő csap alatt?

De a fogat már átrepül
a süppedős, békás réteken,
s marad mögötte csendes úr,
imádják, mindig így legyen.

1. Fejlemény

Elég volt a trópusokból a kórus így kiáltott
és csinált egy szaltószabadságot N. G. tiszteletére
bár a környezet nem a legalkalmasabb erre a mutatványra
ám egyébként elnyerte a San Remó-i kocsiverseny galoppdíját
és mindenképpen hősiességteljesítmény ananászlével leöntve
(valahogy nem lát bele a szöveg közepébe, pedig minden a
centrumon múlik, a célfutamon, ahogy az araszoló autók
besurrannak az egérútba, végül is az is egy bűvőhely,
ha a hunyó egy ostoba práter, akinek forgalma sincs a kereskedelmi
árrés logikájáról, csak a zilált dallamok süvölvényét értékeli,
aki kékharisnyásan mutatványozik a keresztüllőtt pódiumon)
Természetesen őt keresi a kommandó gyönyörű terepszínű egyenruhában,
náluk a dzsipiesz, a tájoló, a kutyaszimant – ami gördülőképesse
teszi a fuvaltatot a hamisjátékosok szenvedélyének ellenére
És akkor valaki felkiált: *Hol van még a holnap?*
Ezzel mint egy jelt adott a lesipuskások bandériumának
akik a hegyekben álló kandiscukrot jégcsákánnyal aprítják
hiába hangzik a biztatás: *Hangulatmalacok előre!*
Azonnal kibontják a málnapiros lobogókat, és nagy tüntetés
készül a havas virágágyak ellen meg lehet érteni a felfordulást
Néhány plakáton tűnik fel – nehéz léptekkel – mint egy ólom madár
így adva tudtára a kedves közönségnek, hogy az elvi barikádokon
nincs helye szemmelverésnek, szelleműzésnek és egyéb szemirábilis
ügyefogyottságnak

Dal a szemmelverésről

A fagytanal mezőkön hócsizmában járnak,
tapossák a lila lángokat, melyek olykor elaluszna,
nagy változás lesz itt, nem kell hozzá pár nap,
a gyógyszerész csapat pirulákkal nyugtat.

A hisztéria csak később érkezik, nem taxival és nem is
gyorsvonattal, de előbb gyors lábmosásba téved,
ám mindenképpen az édes bűnbe visz,
hódolva a két oltár grandiózus szemüvegének.

Előtotyognak az áldozati hódok, pingvinek,
mielőtt nagy kannákba vérüket vennék,
s átadnák a totális hajcihőt, de nincs kinek,
bár kétségtelen: nem tetszik az aluszékony nemlét.

S mielőtt a fellógatják a véres koncot,
a félberágott (egyéként jó ízű)terelőfára,
éneket kántálnak a strandpapucsos boncok,
ám a dalos hódolat elhangzik, mindhiába –
és le kell nyírni a súlyos, életveszélyes loboncot.

de hol lehet ő, az ártatlan tempóvesztő
a kétszeres honi disznóvesztes hol csörögnek
érdemkeresztjei, hol csűngenek méretes heréi
melyek lázba hozzák a sárló asszonyszemélyeket
és alsószoknyájuk véres terítékét az asztalra borítják
ezzel is bizonyítva határtalan szűzességük különceit
melynek adott esetben dzsungelvágó késsel vágják át
s torkát parázna dolog ez belátható elutasítást szűl
minden vonalon a gondosan megrágott nadragulyát
próbálják pótolni vele de hol van ő a kereskedelmi iskolában
tanítják félpucéran pár nyakleves azért nem árt
a végtelen árnyalatok kifejezésére és hol van még a
Holdhát amit azért időnként meg kell mosni
jobb körökben azért ez így szokás a tanmenet így határozza meg
be kell írni a naplóba a szokatlan eseményt hajmeresztő
képtelenség és könnyelműség amivel őt elengedik a fülük

mellett pedig a megoldás kulcsai ott csörögnek lyukas zsebében
pár szem savanyú cukor mellett Pici poros/piros bogyók füstölése
azért nem árt a szemfényvesztők örömeire mielőtt kivetik a végtelen
türelem hálóját a megveszekedettek ünnepére a dallamok már szárnyalnak
de a nyomozás nem halad hol van ő hogy elénekelje a gonosz áriát
a John Mayer A papa beteg című operettjéből amelyben két bronz
gnóm sakkozik a főtéren igyekeznek felborítani a súlyos kőtáblát
erőfeszítésük hiábavaló mert a csónakázó tó farvizén csodaszép
hattyúk navigálnak

elhangzik az *Éjtidő* c. dal.

Kacsapánt, kacsapánt,
habzik a torony léke,
ne lőjünk marcipánt
az ős ellenségre.

Barika, karika
átugorni kéne,
nem együtt, pariba'
hogy a körbe érij be!

Éjtidő, éjtidő,
éjtidőnek lánc,
nem kell a fejfedő,
ha be vagy bugyolálva.

A vizsgálatok ezernyi ráadása elmossa kétségeket
pedig a hangulat egyre romlik a kristályeső sem mossa el
az évszázados szennyet ami leülepedett a virágos járócsempékre
amelyre felfogták a gyógyulás utolsó reményét
A féltékenység ezernyi jelét érzékelték mert ha valaki
elbújt elbujdokolt neki ez tökéletesen sikerült
a város romhalmaz a csillagos üzem ócskavastelep
az alagutak megdagadt giliszták átfúrták a legszilárdabb
pontokat is s nagy táblák tűntek fel:
Ne hunyorogj! Ne vizelj magad alá!
Sokan félreértették a katasztrófát viccnek rossz humornak vélték
s ezért nevetni kezdtek a hónuk alá csapkodva:

A vízhányó hegyeken
által nem megy egy szúnyog,
a szintévesztő denevér,
nem bagoly, mégis huhog.

Játszik az abrincsos torony
magos labodával,
majd úgy vágják orron,
hogyan vére kiárad.

Három szexis kiscica
labdázik a réten,
mind a három kis picca,
kandúroknak réme.

Jön a piros luftballon
kövérre dagadva,
s elárad a nyugalom
felzavart patakja.

A tanácskozásnak ezernyi célja volt a csendes
háborús közhelyen a magas polcokra is ültek
nem azokat az undorító szűk ruhákat tépték magukra
amik felérek egy elcseszett divatbemutatóval
szóval kiöltöztek töménytelen szalagok girlandok
kíséretében a fejdíszekről nem is beszélve
a kalapok lesuhanó karimája eltakarított egész ármádiát
de nem is hivataloskodott senki iszonyú féltékenység vett erőt
a legtöbben egyesek kidagasztották izmaikat mások a nemi
szervükkel akartak operálni a férfiak jeges terpeszbe álltak
és úgy meresztették az égre fénylő oboájukat a nők
esős vidéket utánoztak nagy tócsának álcázva megnyíló
vulvájukat egyszóval tökéletes volt a készülődés elővették
a Nagy Zöld Könyvet is amibe csakis a nevezetes eseményeket
pingálták zergegölgöllel a megpenészedett pergamenre
mikor dőlt áradt a fekete ténta a bűzös lé mely akár
trágyalé is lehetett volna de a hatalmas tollak belemerültek
az árnyékos pöcegödörökbe hogy imigyen szolgálják a kivilágított
hétmérföldes örökkévalóságot habos kávéval omlós kuglóffal

meg ami befért az ünnepi lakomába kozmetikai kezeléstől
ágyék és heremegszakadásig hogy három utca járt nézelődni
kiguvadt szemmel hogy ki hogyan veri szét a kegyetlen menetet
pattogtak az ostorok a hájas lócsiszárok zsolozsmás énekeket zengetek
és ezennel véget ért az első félresiklás

Bebuquins bár (1983, akril, vászon, 185×180 cm)

Bozók Ferenc

Magyar költők versei a papokról

A papok megítélése a magyar költészetben úgy, mint általában a társadalomban, magától értetődően igen vegyes képet mutat. Esszém elején fontos megjegyezni, hogy írásom elsősorban a katolikus papságra fókuszál, kevésbé a magyar lírában megjelenített rabbikra, protestáns lelkészekre vagy egyéb felekezeti vallási vezetőkre. A papság misztériumához, a papok rendhagyó figurájához, reverendás vagy csuhás (a közbeszédben e kettőt gyakran keverik) alakjához szinte mindenkinek van vagy volt valamiféle állásfoglalása, véleménye, viszonyulása. Hívóként a lelképásztoroknak, Isten szolgáinak „megszentelt hivatásukhoz” kapcsolódó magas elvárások és annak megfelelés vagy éppen meg nem felelés ítélő aspektusából, ateista, antiklerikális vagy nem katolikus alkotók esetében pedig vagy egyfajta ellenségkép megképzéséből fakadó kritizálás vagy gúnyolódás, vagy a pap „csodabogár” mivoltára való rácsodálkozás jelenik meg igen gyakran, és többnyire ugyanazok a papokkal kapcsolatos előítéletek, sztereotípiák, mintázatok ismétlődnek a különböző versekben. Esszémben az idézett versek száma lajstromszerűen soknak tűnik, meg kell azonban jegyezni, hogy olyan sok „papos verset” találtam klasszikus költőink versei közt monitorozva, hogy ez is csupán „mókákánálnyi” idézetmennyiség a papokról szóló magyar versek hatalmas óceánjában... És akkor még el is tekintettem a népköltészetben vagy népi mondásokban, szólásokban megjelenő, papokra vonatkozó, főként papcsúfoló (ez külön műfaj!) olyan szövegektől, mint például *„Megverte az Isten a mi kis falunkat, / Nincs itt már jó dolga, csak a mi papunknak, / Tele a pincéje, tele a kamrája, / Piros arcú menyecske visel gondot rája.”* Vagy egy másik példa: *„Járjad pap uram a táncot, / majd egy falka ludat adok”.* A népdalok világában talán a leginkább közismert papcsúfoló az *„Eger városa, papok városa...”* kezdetű dal. Eme korabeli papcsúfoló mondásokban, szólásokban, strófás rigmusokban vagy népdalokban jobbra a hivatásukkal összeegyeztethetetlen viselkedésű papokat fricskázzák. Érthető, hogy a papok lejáratására, kigúnyolására való igény a Rákosi-rendszerben nyilvánult meg és manifesztálódott a legerőteljesebben, propagandajelleggel, a klerikális reakció ellen. 1952-ben egy ilyen témájú antológia is megjelent (*Urak, papok döjjét, im, eleget túrtük; antológia a magyar irodalom antiklerikális hagyományából*; Szépirodalmi Kiadó; szerkesztette Réz Pál). Ez a kötet a népköltészeti alkotások mellett a klasszikus, továbbá az ötvenes években kortárs magyar költők írásait szedte csokorba, bizonygatván, hogy mennyire retrográd és bűnös a papság, a „fekete-reakció”, mint a haladásnak és szocialista építőmunkának ellensége. Ma már megmosolyogtató (vagy bosszantóan groteszk?) kuriózum, hogy eme válogatás

a szépirodalmi művek mellett Szamuely Tibornak a *Milyen mély a papok zsebe* című írását is közli.

Esszémben szándékosan kerülöm a papköltőknek (Mécs László, Sík Sándor, Tűz Tamás, Pusztai Sándor, Harsányi Lajos, Nagy Miklós és mások) papi mivoltukhoz vagy a papi hivatáshoz kapcsolódó verseit, bár ez az önmagára, saját papi mivoltára reflektáló aspektus is megérdemelne egy külön tanulmányt. Itt inkább a külső, profán, laikus, „civil”, nem klerikus perspektívára fókuszálok. Egyetlen kivételt tesz azonban személyes kedvencemmel, Verseghy Ferenc *Tele Pap Sák* című versének említésével. Szelíden, kellő alázattal számol be szorgos és megelégedett papi élete harmonikus mindennapjairól. Kissé dicséri magát, de nem viszi túlzásba, nem hengeg. Verseghy kortársa, a felvilágosult testőríró, Bessenyei György viszont a *Jankó és Pista* című versében gúnyolja a papok telhetetlenségét, akik főként akkor engedik a Mennyországba, ha fizet nekik. Ez a tematika jól illeszkedik a már említett népi papcsúfólók gyakori fricskájához, a papok megvesztegethetőségének témájához, a papok „feneketlen zsákjához”.

Madách Imre a *Pap és Pongrácz kár* című rövid epigrammájában megkülönböztet egy hiteles és egy hiteltelen szerzetest: „Elvből ez, s tettleg lőn jezsuita amaz.” Madách kivált nem kedvelhette ezt a számunkra ma már ismeretlen Pap Ferenc nevű jezsuitát, mert két rövid verset is írt róla. Egy másik gunyoros epigrammájában szintén csipkelődik vele: „Szalmán tartja a nyáját, s jól feji mégis azért.” (*Pap Ferenc*)

Esszém elején ígértem, hogy elsődlegesen a katolikus papokra fókuszálok, ám a fentebb említett, kivételezett Verseghy-versre történő utalás mellett kihagyhatatlannak tartom Petőfi Sándor *Csokonai* című versének említését, melyben a jeles debreceni „garabonciás” költőelőd elmegy borozni egy „kálomista” (azaz kálvinista) pap barátjához. Ez a vers annyira beépült a magyar (nem kizárólag irodalomtörténeti) gondolkodásba és köztudatba, hogy szállóigévé vált az azóta gyakran citált „*csapot, papot, mindent felejtett*” sora, bár akik idézik, kevesen tudják, hogy eme szállóige forrása eme Petőfi-vers. Érdekes példa arra, hogy a versből citált szállóige túlnő a forrásán, elhomályosítva azt. Máskor egy-egy papokkal kapcsolatos népi szólásmondás kerül valamely alkotásba, például a *pap holtig tanul* mondás Vajda János *Idyll* című versébe. Petőfi egyébként több versében is igen nagy gyűlölettel említi a papokat, (*A gyűldei ifjakhoz; Legenda; Apostol*), pedig egri tartózkodása idején a kispapok szeretettel kvártélyozták, etették-itatták, és a költő jól is érezte magát köztük. Ezt az eseményt örökíti meg az egri szeminárium homlokzatán látható Petőfi-emléktábla.

Negatív képet mutat fel a papok hataloméhségéről és pénzéhségéről („a papok nagytorokú zsákja”) Arany János *A János pap országa* című költeményében, mely a terjeszkedő papságot negatív színben tünteti fel, mint idegen szívű, harácsoló,

nemzetrontó „német vallást” szemben a tisztább, szabadabb régi magyar pogány világgal. Ugyanezt ekhózza később a 20. században Nagy László is a *Rege a tűzről és jácintról* című versben, melyben a régi, regös pogány világot felváltó új német vallás „vaskobakos lovagokkal” és „papos zivatarral” zúdul rá a pogány magyarokra. Megengedőbb a papi hivatással Arany az általános iskolás korunktól ismert és citált *Családi körben*. Az „*E fiúból pap lesz, akárki meglássa*” – sor ma már szállóige. Itt a papság felértékelő fogalom, a műveltség, az író-olvasó, tudósember szinonimájaként jelenik meg. A 19. századi radikálisan papgyűlölő versek közül indulatos hevessége miatt mindenképp meg kell említeni Komjáthy Jenő *Egy főpapnak* című versét, mert ebben a versben esszenciálisan sorjázik a legtöbb, papokkal kapcsolatos negatív sztereotípiát.

Ady Endrét kivált foglalkoztatta a papság gondolata. Elemistaként piarista atyák nevelték Nagykárolyban. Az ő emléküik néhány novellájában jelenik meg ellentmondásosan, hol gúnnyal, hol megértő szeretettel. Később átkerült Zilahra a református Wesselényi Kollégiumba, és ez az alma mater már sokkal inkább hatott rá. „Predesztinálva” is volt a reformátusság iránti elkötelezettségre, mivel anyai ágon református lelkészek leszármazottja. Ady kálvinista tónusú verseit jobbra meglehetősen ismerjük. Pogányos verseiben is gyakran nevezi önmagát papnak, a hat ujjal született táltos-költő, például az *Egy párisi hajnalon* című versben. Meg kell azonban jegyezni, hogy számos zsolttáros és reformátusan biblikus vagy épenséggel pogányos verse mellett gyengéd szeretettel idézi fel néhány versében a katolikus szenteket (*Szent Antal tisztelete*, *Szent Margit legendája*) vagy katolikus liturgiákat, körmeneteket vagy akár a katolikus Mária-kultuszt is. (*A pócsi Mária*). Imént említett verseiben szinte mentegetőzve említi református mivoltát. Páduai Szent Antalt ősenek nevezi, és ezt írja: „*Hadd imádjam meg, / Én, a kálvinista, / A páduai Antalt, / A szentet.*” A *pócsi Mária* című versben pedig: „*S most hirtelen csak tégedet keres / Egy szűzetlen és bűnös kálvinista.*” A *Pap vagyok én* című versében utal lelkészi felmenőire és a református lelkészekre is a *pap* kifejezést használja: „*Papoknak ivadéka vagyok. / Kálvin szirt-lelke játszott velem.*” Ugyanebben a versben azt is megvallja, hogy református létére volt egy olyan ötlete fiatalabb korában, hogy elszegődik katolikus papnak: „*S egyszer, életem csúnya fokán / Pap akartam lenni Kalocsán. / Rómához állott, kicsi híja, / Prédikátorék pogány fia.*” A *Krisztus-kereszt az erdőn* című Ady-vers talán a legmarkánsabban mutatja Ady vallási komplexitását. Nyakas, makacs kálvinista apa és siheder, kálvinista fia, noha Igen és Nem a kapcsolatuk, (utalva apák és fiúk örök, mindig ismétlődő nemzedéki ellentétére), mégis egy dalt fűjnek, füttyörésznek. Kereszt előtt, faragott képek előtt nem hajtanak fejet, nem emelnek kalapot, miként teszik azt a katolikus „pápista varjúk”. A kálvinisták (reformátusok) nem használják a keresztet és a feszületet, mint szimbólumot, mert kivégzőeszköz. Képeket nem

faragnak, nem festenek, bár a fiókáit vérével tápláló pelikánt (Krisztusra utalva) vagy kakast és csillagot látunk református templomokon. A katolikusok is kivégzőeszköznek tekintik a keresztet, ugyanakkor látnak benne egy pluszjelet (+) is, mely a megváltás jele. A régi emléken merengő felnőtt Ady gondolatban már megemeli a kalapját a Krisztus-kereszt előtt, amit kamaszként, az apai mintát követve elmulasztott. Felismeri, hogy a főhajtás, kalapemelés nem a „bálványnak” szól, hanem Krisztusnak. Szüleink vagy szerelmünk, hitvesünk vagy gyerekeink fényképét sem azért csókoljuk meg, mert a képnek jár bálványhódolat, hanem azért, mert a fotó felidézi bennünk az ábrázolt szeretett személy alakját vagy emlékét.

Különleges Ady-vers a *Nősülhetnek a papok*, melyben egy korabeli álhírré reagál a költő, miszerint Brazíliában feloldották a cölibátust, és a papok tömegével nősülnek. Lám-lám, „fake news” Ady korában is voltak, csak akkor még nem így nevezték. A papi nőtlenség, illetve a papok esetleges nősülésének témája természetesen nem csak Adyt foglalkoztatta, ez a téma például Tompa Mihály *Négyes lóhere* című versében is előkerül. Egyoldalú lenne az igen ellentmondásos vagy komplex Ady megközelítése, ha nem említenénk a papokról írott negatív verseit is, főként *A papok istene* című verset: „Kell a hit, de ne higgyetek / Soha a papok istenének.” A *Véres panorámák tavaszán* című versében is gúnyosan ír a papokról: „kövér papok árusítják az Istent.”

Babits Mihály komoly és tiszteletteljes családi büszkeséggel idézi fel édesanyja kanonok nagybátyjának tudós és jámbor emlékét, aki egy korabeli festményről néz le rá lila övvel, gyűrűvel, aszketikus sápadtsággal. (*Anyám nagybátyja, régi pap*) Babits legközismertebb papos verse a *Balázsolás*. A halállal számot vető költő idézi fel egy gyermekkori, idős pap által kiszolgáltatót szentelmény, a Balázsolás emlékét.

Juhász Gyula rövid ideig novícius, szerzetesnövendék volt Vácott a piaristáknál. Ezért a papság, a papi közeg számos versében megjelenik. A piaristák alapítójáról, Kalazanci Szent Józsefről is írt verset. *A halotti beszéd* című versében a temetést végző, prédikáló, vélhetőleg szláv pap komor alakját mutatja. Juhász Gyula számos versében visszatér a pap alakja, a templomi szertartások. Gyakran az elveszett gyermekkori tisztaság, ártatlanság múltba vesző emlékképeiként (*Rorate; Fekete gyász*). Költőként is papnak nevezi magát *A költőnek* című versben: „Magány, szegénység szörköntöse fed, / De te vagy az Úr papja, ne feledd! / A te igédre épülnek falak / És ódon tornyok porba omlanak.”

Sokan csak temetések alkalmával találkoznak a pap figurájával, ezért a pap személye gyakran valami halált hozó vészmadárként jelenik meg. A klasszikus magyar lírában is állandóan feltűnik a temetési szertartást végző pap alakja is. Hosszan lehetne sorolni a papos-temetési verseket (Csokonai Vitéz Mihály: *Kész légy a halálra*; Ady Endre: *Sírni, sírni, sírni...*) József Attilának (aki rövid ideig

Nyergesújfaluban görögkeleti létére szalézi szerzetesnövendék is volt) szintén jobbára a halál-verseiben tűnik fel a pap képe, a temetés szertartásának víziójában. (*Engem temetnek; A pap mosolyog; Pap a templomban*) A gyászmisét végző pap képe József Attila más kortársainál is feltűnik, például Kosztolányinál a *Ha néha-néha meghal valaki* című versben vagy Dsida Jenőnél az *Esti hallucinációk*ban.

Talán az egész magyar líratörténet legkedvesebb, leggyengédebb papot megidéző verse Kosztolányi Dezsőnek az *Ének Virág Benedekről*, melyben gyengéd, fiúi szeretettel idézi fel a „szent öregnek”, a 19. századi költőelődnék emberséges, szeretetteljes alakját, egy időutazásos, képzeletbeli plébániai látogatás meghitt képsorában. Szabó Lőrinc *Szeretet* című verse a Kosztolányiéhoz hasonlóan szintén egy papnál tett látogatás, de nem képzeletbeli, hanem valóságos, életrajzilag igazolható. Kosztolányi irodalomról beszélgetni, áldást kérni megy az öreg paphoz, kellő tisztelettel teszi meg képzeletbeli tiszteletét Virág Benedeknél. Szabó Lőrinc azonban vitatkozik, sőt provokálja, vádak zuhatagával ostromolja idős pap nagybátyját. Ez a rövid vers abból a szempontból nagyon különös, hogy antiklerikális, papgyűlölő versnek indul: „*gúny és megvetés gyúlt bennem papok és templomok és egyházak ellen (...) Megtorló harag emelte karom, hogy pusztuljanak.*” Ezt a kamaszos, hetyke indulatáradatot azonban nagybecsi pap nagybátyja egyetlen gesztussal megbékíti a költő lelkében. A vers végén felhívja az állandóan vitatkozó fiatal költő figyelmét arra, hogy: „*Legfontosabb, fiam, a szeretet!*”

Somlyó Zoltán a *Halál a pap borában* című versében különös, szimultán komornak és derűsnek mondható képsort mutat. Egy pap szivarozott vele szemben a vonatfülkében, ez kedélyes. De a pap sovány, kehes. Ez nyomasztó. Aztán a pap iszik egy pintesüvegből, és huncutul a költő arcába nevet, ez megint derűs életkép. Ám maga a vers összhangulatában és mondanivalójában mégis megrázó. Legkivált talán groteszk hatásnak nevezhetjük azt, amit a vers olvasása után az olvasó érez. Ezzel szemben harmonikusan, szépen, szinte idillikusan jelenik meg a falusi pap alakja Somlyó *Egy papnak* című szonettjében: „*A falu csöndje ott ül a szívedben/ s a szobádban béke s illatos virág./ Ezüsthímű papucsban, mint egy álom/ úgy üldögélsz, ajkadon szent imák.*”

Somlyó Zoltán több versében is paphoz hasonlítja magát. Ez nem új keletű, sőt végigvonul a költészetünk történetén. Garay János *Az új trubadour* című versében eljátszik a gondolattal, mi lenne, ha pap lenne. Juhász Gyula egyik ide vonatkozó verséről már tettem említést. Olykor csak pár sornyi hasonlat erejéig, mint például a *Délelőtt* című Somlyó-versben: „*halkan lépek, mint a pap/ ki legelső szentmiséjén/ reszketve imába kap*”. Van Somlyó Zoltánnak egy kevésbé ismert, szép verse, a *Papok*. Ebben arról ír, hogy mindig reverendába szeretett volna járni, mint a papok. A papi hivatást magasztosnak, emelkedettnek látja, a tömeg felett állónak, misztikusnak, titokkal teltnek és tiszta szépnek, a papi hivatást valami-

féle kiválasztottság emeli magasba: „*kiket magából büszkén emel ki a tömeg*”. Öntudatlanul, teológiai ismeretektől függetlenül lényegében az általános papság teológiai fogalmát és elvét vallja meg, miszerint „*Hisz mind papok vagyunk mi, kiket sínek közé zár / az égi felelősség! (...) pap itten minden ember és minden asszony Madonna, / csak nem tudják, hogy jóság él szívükben, sokan.*” Az iménti Somlyóversnek akár a párverse is lehetne a teljesen másféle indíttatású és nagyon is eltérő pályát befutott Reményik Sándor, aki *Dicsértessék* című versében boldogan írja, hogy büszkeséggel töltötte el, amikor utcai sétája során egy kisfiú papnak vélte, és dicsértessékkal köszönt rá. Somlyóhoz hasonlóan ezt írja: „*E percben papnak éreztem magam, / Isten papjának, úgy, mint senki más, / És ősi joggal válaszoltam / a kisgyerekeknek; Amen, mindörökké!*” Reményiket egyéb verseiben is foglalkoztatja a papi hivatás gondolata. A *Hivatás közben* című versben arról ír, hogy a legszebb papi halál az lenne, ha a pap a szószéken halna meg, prédikálás közben. Szintén papi szerepbe pozicionálja önmagát *A szépség Egy-Isten nevében* című versében is. Adyn, Somlyón, Reményiken és másokon kívül több költő is hasonlítja magát paphoz egy-egy versében, például Garay János a *Levél Vachott Sándorhoz* című episztolájában papnak nevezi magát, kinek oltára a természet. Tompa Mihály *Az én lakásom* című versében szintén papként említi magát. Különös, tehát a 19. században a református lelkészek is nevezték magukat papnak olykor. Petőfi *Apostolának Szilvesztere* is papnak nevezi magát egy keresztelés alkalmával, és azt mondja, nem kell reverenda ahhoz, hogy valaki pap legyen. Ady is papnak nevezi a református lelkészt több versében is, például *A Kalota partján* vagy az *Egy régi Kálvin-templomban* című verseiben: „*Papunk ravasz, öreg bölcs*”. Vagy a 20. századból Kosztolányi *A magány papja* című szonettjében vagy a *Sötét, nehéz, tavaszi ég* vagy *A vér és tűz dala*, vagy a *Költő* című verseiben, vagy Juhász Gyula a *Hiszekben*, Tóth Árpád a *Séta az alkonyatban* című versében mind-mind azonosulnak, vagy csupán eljátszanak az általános papság magukra öltött, vállalt szerepével vagy lehetőségével.

Papokról szóló szép és kevésbé szép versek természetesen születtek a második világháború után is. István Marián *Papok* című versében arról ír, hogy a papok tanítanak meg minket szépen élni. Kisesszémet személyes kortárs - kedvencemmel, Czigány György *Sursum Corda* című versével zárom:

Nem a gumibot csapásai,
nem a gennyes gyulladás,
nem a fogóval kitépelt köröm.
A vértanúság rekordjai sem.
Csak az a derű számít,
ami átjárja Úny kis templomát,

mikor a pléh-csillagos, szomorú
falu magasában egyetlen öreg-
asszonynak mondta el vasárnap
a szentbeszédet. Ketten voltak;
nénike, létezésünk nagyköveteként,
és Miklós, Jézus küldötte pap.

Sivárok vagyunk, romlandók: miért
ölel mégis az Úr magához minket,
szeretetre méltatlanokat?
A választ senki se érti.
De hűségünk már
elpusztíthatatlan, hiszen
értünk és gyilkosainkért
ők ketten szövetséget kötöttek
a megalázott föld felett,
hol zaj, csak a csirkék csipogása
meg a rozsdás harang érverése-
hol fehéren hallgatnak a falak.

A gumibot csapásai, a gennyes gyulladás, a fogóval kitépett köröm, a hideg, örökös lámpafény börtönkínjai nem csupán modern költői képek. Nagy Miklós papköltő, pápai kamarás, aki maga is költő és novellista volt, ezeket mind átélte a Mindszenty-féle koncepció per ötödik vádlottjaként. Tény a börtön gyötrelmeiből később szabadult pap száműzetése is a főként protestáns Úny nevű kis falucskába. Hatszáz lelket számláló bányászfaluba rejtették el az ártatlanul börtönviselt és megkínzott papot. Az únyi kis temetőben egyszerű sírján ez a felirat áll: „Lássátok hogyan szeretett, a mise elvégeztetett.” A falusiak mesélték Nagy Miklós atya mérhetetlen alázatosságát. Mindenkinek előre köszönt, egyik vasárnap egyetlen nénikének, „létezésünk nagykövetének” mondta el a prédikációt. *„Ahol ugyanis ketten vagy hárman összegyűlnek a nevemben, ott vagyok közöttük.”* (Mt. 18. 20) Jékely Zoltánnak *A marosszentimrei templomban* című gyengéd, szép versében szintén az egyre elhagyatottabb és csappanó létszámú gyülekezet, kiüresedő templom képe jelenik meg. Vannak történelmi időszakok, amikor a Jézus küldötte papnak olykor az Olajfák hegyének elhagyatottsága, a pilátusi udvar megaláztatásai és a golgotai borzalmak is kijutnak. A fenti vers költője, Czigány György a háború alatt együtt vészelt át a bombázást Nagy Miklóssal a Krisztina- városban a Szociális Missziós nővérek óvóhelyén.

Németh István Péter

Angyalok könyve

1. Naplósorok 2019 ádventjén (december 21.)

Ha angyal volnál, te, szegény fácska,
most fele szárnyad hiányozna;
lenyesték ágaidat
egy régebbi karácsony előtt.

Ha szobor volnál, te, szegény fácska,
most nem lenne jobb karod;
de nélküle is a legszebb mosolyú
lennél a torzók között.

Ha ember volnál, te, szegény fácska;
az egyetlen barátom lennél,
aki akár meg is ölelhetne engem.

2. Három angyal

Tán engemet is angyalok kísérték. És többen,
akárha ezek a talpig zúzmarás fák innen is –
onnan is, míg átvágok e kórházudvaron a ködben;
mint a nővérek, közrefognak, rajtuk fehérlő köpeny.

Olyan emberi volt a sorsuk, hogy ámulok.

Az egyikük freskón óvta szárnyával a Dedet,
ám alig vigyázott néhány századot,
rávakoltak, földték cement-rétegek;
miket halotti maszkokként róla fejthetek.

A másik szobor volt. Kővalla mezítelen,
és hogy szép fejét ne üsse le török,
véres sár alá, sárga földbe öltözött;
s ha majd újra fényre engedi a verem,
neki dönthessem a hátam, megtámasszon
miként erős, nagyon is földi asszony.

Szószerk közelében moccanatlan állt
a harmadik, mígnem aranyra festett mosolyát
és törzsét falánk szú járta, járta át.
Sötétben rejtette sokáig a sekrestye.
Most boldog legbelül üreges teste,
mert méhcsalád lakik ott, s szája
ki-bejárat lett a szorgosak számára;
úgy röppen onnan mind, mint a szó,
akár a mézédés GLORIA IN EXCELSIS DEO!

3. Angyal-kalendárium (Boldogasszony hava)

Milyen feketén fekete volt
a karácsony. A kicsinyke bolt
előtt úgy fénylett, akárha
betlehemmi menny – a koromszín járda.
A kórházudvaron csak dér húzott
tisztá lepedőt fagyott levendulákra,
és én szemben az angyalra vártam
elárvult antennák fésülte ködben,
hogy majd szobámig fenyőmre leröppen.
Így lett. Aztán vissza a magasságba,
szürke bazalthegyen túlra. Fölöttem kitarta,
s havazni kezdett fehérló fölleg-szárnya.

4. Fortuna a Balaton felett *hódolat Barabás Miklós festménye előtt (1846)*

A Balaton felett aztán kiönti
bőségszaruját az angyal:
hull ezüst hal-uszony le s a többi
fecske-szárny elcikkanva; barackkal
pottyán kékelő hamvú szilva
a rózsaszín alkonysugárba;
a levendulák lila szirma
mögött a Nap izzó aranysárga.
Fejét végül az angyal ráhajtja
egy tovaringó zöld-hinaras habra.

5. A költő és angyala

hódolat Szalay Lajos rajza előtt

Ha fektéből felkönyökölve
róhatta végre azt a dalt,
amit nehezült fője akart,
angyal is örködött fölötte.

És könnyed volt az angyal röpte,
csupán ázott haja súlyos akár a
költő nem beretvált szakálla,
szemöldöke, göndör fürtjei.
Hiába a szárny, olyan emberi.

Ám libbentek haránt ruharedői –
finomabbakat pók se tud szőni,
hiszen tisztán látni rajtuk át
az írotollat és minden sorát,
s versért virágot szorít mindörökre
az angyal el nem nyíló mindkét ökle.

6. Angyal-kalendárium (Farsang hava)

Már Farsang hava ez, hótalan,
de karácsonyoztat azóta

is engem minden estelen
egy kerámia-angyalka teste.

Olvasólámpám lett glóriája,
s őriz jászoli böcce-mút, számár-iát,

fejem felől vigyáz, nyitott könyvekre
nem enged hullatni se árnyat, se könnyet.

A Holdban hagyta Szent Cicellét s a kórust,
agglegény szobám néki jobb akol,

álla alá igazítja kéthuru hegedűjét,
neki nem kell kotta vagy betű,

még szárnyait se össze, se szét
nem zárta-tárta, hogy itt van, melléke-

sen hagyta a hátán. S ha néhanap egy
szempillantás alatt

mélább lesz arca, azért, mert itt
szemben a kórház, s a mentőhelikoptert

le- és fölszállni halljuk
őrangyaluk híján? – haldoklóival...

Mi persze többet vígan, piszeségét
is nagyon szeretem, tessék,

a reimsi kőangyal orra rég letörött már,
ám remélem, az övé örök.

Fehér köntöse bokában redőzik leginkább,
ami alól nem éppen az etikett szerint

ki villantja három lábujját, de nékem így ünnep.
ÁLDASSÉK, AKI ADTA NIPNEK A NIPPET!

7. Örjegy az Angyal-kalendáriumba

Áldassék,
aki küldte.
Szárnyán halak
holdezüstje.

Ajkán nem múló
bágyadt-finom
mosoly,
kezéből a
hírhozó pálca

meg csak elmaradt
valahol.

Jobb kezének
szabad öt ujjá
a mennyek vizét
varsázta
át, míg ideért, újra
meg újra.

És lám, nem üres
az angyaltenyér,
szelíden tartja
éppen belefér –
azt a ficáncoló
fényes csillagot,
amely pupilládban
is már ott
ragyogott.

8. Kék angyal

hódolat Rényi Katalin festményének

Egy perce sincs: mezítlen angyal fürdött itt
s fény zuhanyozta, áttetsző testéről árnyék

se hullt le még, de az arcát nem látni
gyorsfényképeken, hogyan is lehetne

kánikulában a lehetetet? Mosolya végképp titokká
lesz, amíg lénye egészen el nem mosódik a tó

kékes fodrain és szárnyai és haja helyén
egyre csak visszavakít a víz.

Sarusi Mihály

Írni, Csabán (III.)

Az ÍRNI, CSABÁN első változata 1998-ban (a Békéscsaba-monográfia művelődés-történeti kötetében és gyomai különnyomatként), a második 2006-ban (immár önállóan) látott napvilágot, ez pedig a harmadikhoz készülő bővítés.

A második közreadása után hamar rájöttem, hogy megint folytatnom kellene, mert újabb, Békéscsabához kötődő írók, költők bukkantak föl. Hogy ki mindenki maradt ki, illetve ki mindenkit kell még belevennem... Hogy körképünk teljes akkor sem lehessen. Mert az elképzelhetetlen. Csak a törekvés.

„Dicséretünkre legyen mondva.” „Teljes”... Hogy lehetne! Csak ami erőnkől futja. Tudásunkból. Akiről hallunk valamit, valami csabait. Hírt nem kaptunk felőle. Felőlük! Mert szaporodtak. Jöttek a nevek sorban. Mígnem.

...Hogy az is kiderüljön e néhány újabb jegyzetből, mennyire kapcsolódunk egymáshoz! Csaba legerősebben Gyulához (összeállításunkban Bródy és Simai révén), de Aradhoz (ahonnan jött Károly Sándor) és Szegedhez (Simai élete itt teljesedett ki) és a közeli-távoli környékhez (a város körüli falvakhoz), a távolabbi tájakhoz (például Egerhez, hol Bródy született, Pesthez, ahova íróink törekedtek), sőt, a Dunántúlhoz is (Fehérvárt lelt új otthonra Hrabovszky). (Hajnalnak is köszönhetően) Erdélyhez természetesen...

S ígérkezik még egy-két további meglepetés.

Bródy csabai színre lépte

Gyulára keveredett, ám csabai lapban jelent meg az első írása... 17 évesen. Ráadásul nyomdásztanoncként, lázadva minden – nyomdafőnök, vármegyei és megyebíró arisztokrácia – ellen.

Nem akármilyen. Nem akárhogy!

Lássuk a... Bródy gyereket. Mibe nem keveredett Csabán.

Bródy Adolf ügyvéd, Sándor bátyja Gyulára került (valószínűleg 1880 végén). Magához vette öccsét, aki nyomdász szeretett volna lenni. Békéscsabán, Takács Árpádnak a *Békésmegyei Közlöny*t is készítő nyomtató műhelyében tudta öccsét a báty szedőgyereknek elhelyezni – írja Czeglédi Imre az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1965/4. számában, majd ekként folytatja: „Bródy, a szedőgyerek egy alkalommal valami cikkhez önmaga megjegyzését is kiszedte, s ez meg is jelent. Báltaszéki, a lap szerkesztője rettenetesen dühös lett, leszidta a gyereket, mire az elégtételt kért. Báltaszéki még felnőttek sem adott elégtételt lapjában, nemhogy gyerekeknek. Erre az „... kapta magát... és írt egy pamfletet. Fiatalos, heves vérrel és

önérzettel lerántotta Báttaszékit (a lap Parlagi álnévű szerzőjét? – kérdezhetjük –) a sárga földig ... A fiú kiszedte és kinyomtatta maga.” S a pamflet megjelent „nagy gaudiumára az örvendő publikumnak.”

Báttaszéki bepanaszolta Sándort Bródy bátyjánál. Az leszidta öccsét, de a pamflet szellemessége érdekelní kezdte, s amikor a gyerek erősen állította, hogy senki sem segített neki a cikk megírásánál, megszületett a döntés:

„No, fiú! Ha te írtad, akkor nem is mégy többet vissza a nyomdába. Ül le az íróasztalhoz, úgíis kell egy írnök, itt maradsz írnöknek – és tanulsz tovább. Gondom lesz rá, hogy tanulj, belőled még embert faragok.”

„Gyerek”? Annyira azért tán mégsem.

A történész véleménye szerint ez az írás a csabai lap 1881. január 11-én megjelent számában található *Az agarászegylet báljáról* című gúnyirat, amelyet szerzője *Parlagi Nr. 2*-ként jegyzett, s a csabaiak nevezett táncos mulatsága örvén csúfolta ki a helybéli „arisztokráciát”, az egész itteni úri világot. Az ellencikk pár nappal később született a gyulaiak nevében; a békés-gyulaiakat föltehetőleg azért sértette a tárcá, mert míg a csabai agarász bálon csak mutatóban volt főrangú táncos, a vármegyei székhely sportköri muriján annál több arisztokrata mutatta magát. Mire *Parlagi Nr. 2*. újabb csúfondáros cikket tesz közzé a *Békésmegyei Közönyben*. ...Hogy mennie kelljen.

Ez évben az immár gyulai ügyvédi irodai írnök pesti lapokban jelentkezik, 1882-ben a helyi sajtóban is, s ott, Békés-Gyulán kötelezi el magát az irodalom mellett: mindenképpen író akar lenni.

...Eszerint Bródy Sándor első írása Csabán látott nyomdafestéket. Ha álnéven követte is el az ifjú nyomdászinas. Aki két évet tölt Gyulán, ahonnan nyilván gyakran átlátogat a szomszéd városba. Ha másért nem, az általa szíréneknek mondott csabai lányok miatt. (Mint írják Bródyról, a jóvágású férfit igencsak kedvelték a hölgyek; ifjú korában miért föltételeznők egyebet?) (Simonyi Imre, utóbb, szöke lánynézöbe járt Jaminába Gyuláról, s bizonyára Bródy sem adta alább.)

A Körös-parti városban már első elbeszéléskötetét tervezi; 1883-ban *Nyomor* címmel lát napvilágot a húszéves írőpalánta műve. Címével is jelezve az irályt, amely nem más, mint a századfordulón (valameddig még) divatos naturalizmus.

Ha tudnánk, hol lehetett városunkban a Takács-nyomda, tán megérdemelné Bródy, megérdemelnénk mi, csabaiak, egy emléktáblát.

Munkácsy Mihály asztalosinas, Bródy Sándor nyomdai szedőgyerek, Károly Sándor nemkülönben... Nem beszélve Kurtucz Miskáról, a hölgyfodrásztanoncról (aki utóbb Sarusinak adta ki magát – hogy írói álnévként időnként, csak azért is, a *Kurtucz* nevezetet használja.)

És nézzünk bele az első Bródy-írásba!

...A mi az embernél a kaukázi faj, ugyanaz a kutyánál az agár: emez a civilizált ember – az a civilizált kutya netovábbja. – És az ebcivilizátorok méltán ép úgy megérdemlik nemzetgazdasági szempontból azt a figyelmet, a mit a Szt. Hubertben hívők rájuk fordítanak, mint a lóversenyt rendezők, és határozottan megérdemlették azt is, hogy mint f. hó 8-án, tiszteletökre egyet – tánczoljunk. Majd: Daczára annak, hogy az ebcivilizátoroknak ilyen demonstratív tiszteői vagyunk – mivel a meghívónkat otthon felejtők az egyik oldalon sikertelenül igyekeztünk a fényes termekbe betörni mert ott nem ismertek, de végre a másikon bejutottunk isten és a jegyszedő H. ur könyörületessége folytán, ki szíveskedett felismerni.

Nyomdászinas, agarászó urak bálján – a Vigadóban vagy a Fiumében? –, nem akármi! Ha nem műhelyi cugehörben, de akkor is... Olyan nagy nem lehetett az elkülönülési szándék.

...Azonnal vettük észre a kasztszerűséget, a feszelet midőn beléptünk. Olyan selyem kaschmir-gaze erdőt láttunk, annyi szép tánczosnét díszítve vele a kiktől minden fiatal embernek – a csabaiakat kivéve, feldobog a szive.... Mondottuk volt, Sándorunk értékelte (kaszt ide, amoda) hölgyeink szépségét – nem úgy, mint a számárszigeten búslakodó båtortalan helybéli ifjak?

...Volt tehát ott mit a szem csak óhajt szépet és tündöklőt: Nő, arany, atlasz és selyem; szőnyeg, virág, fényár, hímzett táncrend; csak egy hiányzott, mit „rendezni” nem lehet, mi magától jó: a fesztelen jókedv, mely az otthoniasság érzetéből keletkezik...

Fiatalság, bolondság, valóban. Eben innen, túl.

Aradi író minálunk

Nem is olyan ritkán Aradon – az aradi magyar világban – is otthonosan mozogva bukkantam Károly Sándorra. A Maros-parti nagyváros (a Magyar Golgota) – édesapám Városa – íróinak, művészeinek a világában előbb Ficzy Dénes, utóbb Juhász Zoltán, Ujj János és Réhon József igyekezett eligazítani. S miközben hallottam róla, valamikor a kilencvenes években a visszaemlékezését tartalmazó könyv is a kezembe került. A *Mosolygó esztendő*k, a vele egybekötött – minket elsősorban érdeklő – *Kalandos évek* című résszel. (Az emlékirat első kötete eredetileg 1962-ben látott napvilágot a havasalföldi fővárosban, a másodikat az író kiadásra előkészítette, de csak az előbbivel egybekötve 1979-ben, tehát már a halála után jelent meg.)

Károly Sándor Aradon született 1894-ben, és ugyanott hunyt el 1964-ben. Hogy „közben” bejárja fél Európát: előbb nyomdászsegédként vándorol városról városra Erdélyben és Nyugat-Európában, majd katonaként ismeri meg a Monarchia különböző helyőrségeit. A háborúban megjárja az orosz, az olasz és a szerb

harcteret, ahonnan haditudósítóként jelentkezik, majd sebesültként hazakerül a hátszágba... egyenest a rövidesen szintén a frontvonalba kerülő Békéscsabára. Mert hogy a havaselvei király ármádiája nem legalábbis a Tiszánál képzelel el eredeti birodalmának időleges – kóstolóként kezelt – napnyugati határát?! Mentek tovább, a Dunántúlra is bevonultak tiszt uraitok, ám esztendőre rá visszahúzódni kényszerültek kisantanti csülkeikkel a nagyantanti parancsolatra egy komáitok.

Hagyjuk, hosszú!

A lényeg, hogy Károly Sándor hadirokkantként 1918 őszén odahaza, Aradon nem kap állást, Békéscsabán viszont (a szomszéd város csak pár megállóra fekszik vasúton a szülővárosától) szerkesztőt keres a Tevan Nyomda a *Csabai Napló* című lapjához.

– Én nem községi, hanem városi szerkesztő szeretnék lenni – jelenti ki, mire bátyja figyelmezteti: ne becsülje le a falut, mert az táplálja a várost, ráadásul Békéscsabának negyvenezer lakosa van, és most változik át községből rendezett tanácsú várossá.

– Karriert csinálhatsz, negyven év múlva polgármester is lehetsz, ha megválasztanak! – bátorította testvére, s ha öccse nem vágyott is efféle tisztségre, meg sem állt Csabáig (olvashatjuk a vallomáskötetben).

Polgármesterünk nem lett, sőt, hogy előbb bevonult, aztán esztendőre rá kivonult Csabáról a román megszálló (amarról nézve honfoglaló) haderő, Károly Sándornak már csak hült helyét lelték a bevonuló Magyar Nemzeti Hadsereg vitézei. Ugyanis miután Károlyt lefogták a románok, Sándor úgy megszökött, hogy csak Aradon érték volna utol, ha eszükbe jutott volna. Szerencsére mással – Arad bekebelezésével – voltak elfoglalva a havaselvei megszállók és erdélyi kiszolgálóik.

...Tevan hetilapjánál

„Két nap múlva kiszálltam a csabai állomáson. 1918. október 3-a volt. Vedlett egyenruhában és gyűrött köpenyben, kezemben kis bőrönddel állítottam be a Tevan Nyomda irodájába. Szemüveges, rokonszenves, velem egyidős, talán néhány évvel idősebb férfi fogadott, és Tevan Andor néven mutatkozott be. Tisztelettel néztem rá, mert a Tevan Könyvkiadó Vállalat ismert volt egész Magyarországon.” És sorolja a Tevan Könyvtár tekintélyes szerzőit, köztük említi Karinthy Frigyes, Ady Endrét, Kaffka Margitot. „Ebben a földszinti irodában irodalmat csinálnak” – állapíthatta meg, s mivel ifjú kora óta írónak készült, érthető az öröme, jó helyre került.

És következik az emlékiratban a Tevan család és a Tevan Nyomda, meg Békéscsaba akkori mindennapjainak a leírása – ami, amikor először kezembe került e könyv, nagy örömet okozott, és sok új ismerettel gazdagított.

A lap a Népegylet politikáját követve a népjogok kivívásáért harcolt, főszerkesztője Vértés Andor ügyvéd, maga pedig a felelős szerkesztője lett. A városszéli Csengery utcában talált magának lakást, kávézni a Fiuméba járt, „ahol a város kereskedőtársadalmának és közgazdasági életének színe-java kártyázott, dominózott és biliárdozott”. Az első nap délutánján „tanulmányoztam a várost mint olyant, és megállapítottam, hogy utcái piszkosak, kis motoros vonat közlekedik az állomás és a város szíve között, kereskedelme élénk, és az üzletekben ugyanúgy nincs áru, mint Magyarország más városaiban.” Készül a harcra a reakciónak tartott másik helybéli lappal, a *Békésmegyei Közlöny*vel, bemutatkozik Csaba tekintélyes személyiségeinek. Ismerkedik az Áchim L. András utáni csabai ellenzéki népmozgalommal, a szociáldemokratákkal, érzékelheti a régi világ urainak tekintélyvesztését, a forradalmi hangulatot. Meg persze Tevan könyvkiadói műhelyével, egyik-másik szerzőjével is.

Találkozik Franyó Zoltánnal, aki Pestről Aradra utaztában áll meg Csabán Tevannál új kötetéről tárgyalni, s hozza a hírt a forradalomról: „Semmi sem állíthatja meg a lavinát!... Négy évig hullott a sok drága vér, most megfizetünk a gazoknak, akik vágóhídra hurcolták az országot... Leszámolunk velük.” Mire Tevan Andor: „Zoltán, csillapodj... Remélem, engem nem tekintesz ellenségnek.” Franyó mosolyogva válaszol: „Nem, Andor, a Tevan könyvkiadó a magyar Insel Verlag (a korszak jeles német kiadója – toldhatjuk meg), a műzsák hajléka, itt nem szabad dübörögnie a földnek, mert itt irodalmat gyártanak.” Tabéry Gézával, akinek a kiszedett *Forradalmi versek* című kötetét ő javította. Lusztig Gézával, aki Gyuláról látogatott el a nyomdába, s aki Flaubert fordításának titkairól értekezett neki. A Szeghalomról Tevanhoz látogató Dapsy Gizellával és férjével, a szintén író Rozsnyay Kálmánnal kellemes délelőttöt tölt („udvaroltam a terebélyes költőnőnek, miközben a férj szórakoztatóan érdekes hazugságokat mondott”).

Tevan lányának viszont komolyan udvarolna, de az hűvösen fogadja a közeledését. (Ellenkező esetben Károly Sándor akár valóban polgármesterré is válhatott volna?) (Volna, volna, lett volna...)

A rá jellemző módon nemegyszer csúfondáros hangot üt meg. Például amikor a népegyletiekre emlékezik, „akiknek túlnyomóan nagy többsége Lipták, Galló, Gálík, Áchim, Lavrinyec, Kovács vagy kombináltan Lipták–Galló és Galló–Lipták, sokat esznek és még többet isznak. Ez itt tömegsport.”

Október 31-én Pesten kitört a forradalom. Így írja le, hogy érezte akkor magát. „Részeg vagyok, nem úgy, mint amikor sokat ittam, ez valami más részegség... Végre, végre... Forradalom!... Amiről annyit olvastam, hallottam, vitatkoztam, amire a Szociáldemokrata Pártban meg a Nyomdász Szakszervezetben tanítottak, amiről a lövészárkok poklában suttoztunk, ami ezer meg ezer agyat feszített, és millió kezét szorított ökölbe, most itt van. Forradalom!”

A Városháza előtt a tömegben két asszony – „Fiatalúr, le azt a csillagot a gallérjáról!” – levágja a két csontcsillagot a zubbonyáról. A Népegyletben a kubikosnak föld kellene, a gazda a magáét védi. A *Csabai Napló* különkiadása. Éjszaka puskaropogás, gépfegyverkattogás, rakéták tűzijátéka – a hazatérő katonák szórakoznak (végig, a román megszállásig). Megkezdődik a fosztogatás. A hivatalos személyeket a környék falvaiban elzavarják. Megalakult a Nemzeti Tanács, Szakasiszt Árpád pesti szocialista népvezér a szónok. Fölesküdt boldog-boldogtalan, eddigi népnyzó és örök megnyomorított; „Tevan Andor nem esküdött fel, mert annyira belemélyedt a hazai és idegen költőkbe, regényírókba, novellistákba, tudósokba és bölcselőkbe, hogy megfeledezett a Nemzeti Tanácsról.” Éjszakánként egyre több a halott (a mind vadabb lövöldözés eredményeként). Új szintársulat fergeteges sikert arat. A *Csabai Napló* a fénykorát éli – ezt bizonyítja az is, hogy szerkesztője föltűnően elegáns zsakettet vehet magának. És az új év elején mind hangosabbak az orosz hadifogságból bolsevistaként hazatérők, akik Lenint istenítik.

Mire az élmények hatására Károly Sándor felelős lapszerkesztő elhatározza, *Vörös hajnal* címmel regényt ír...

Hogy milyen lett volna, nem tudjuk, mert – szó szerint – hamvába holt.

Nem Csaba, nem; a kor (a románok) miatt.

„Regényem hősének a neve Nagy János, és nem a polgári társadalomból, hanem a munkásosztályból való. Kemény, harcos férfi, és az ő alakján keresztül feltárom az élet mélységeit. Zolát követem, mert ő írói eszményem, és a magyar Zola még hiányzik irodalmunkból.” Éjszaka írt. „1919. március 21-én már hatvanegy oldal volt készen, ekkor azonban olyan esemény történt, hogy Émile Zola is abbahagyta volna a regényírást, ha még élt volna. Én azonban még éltem, és abbahagytam.”

...Vörös napokra románjárás

Csabán is megalakult a Munkástanács (amelytől távol tartotta magát a helybéliek többségét kitevő földművesvilág), a *Csabai Napló* helyett a *Békésmegyei Népszava* jelenik meg, hetilap helyett immár napilapként és ötezer példányban. „Tevan Andor, a békés, csendes, szemüveges ember, aki versek és regények között élt, ezúttal sem lendült ki nyugalmából. Nem tudta felfogni, mi történt, de nyugodtan, engedelmesen beleegyezett a napilapba, és kijelentette, hogy két hónapig van papirosa az ötezres példányszámhoz, majd mintha mi sem történt volna, tovább olvasta a Baudelaire-versek fordítását.”

A munkástanácsban kizárólag ipari munkások kapnak helyet, szerveződik a vörösörség, megkezdődik az államosítás. Elrendelik a fegyverek kötelező beszolgáltatását („Egy gazda bejelentette, hogy van otthon egy ágyúja, de nem hozhatja el, mert csak hat ló tudja elhúzni, és neki csak két lova van”). A vörösörség

Csorváson letartóztatja a Szegedről Aradra tartó francia (kétszázötven színes és fehér katonából áll) különítményt. Aradról ezren érkeznek városunkba, hogy csatlakozzanak a Vörös Hadsereghez: kiverni a betolakodókat. A parasztoknak nem ízlik az efféle demokrácia, mert „Ami az enyém, az az enyém, és aki ahhoz hozzányúl, azt vasvilla várja”.

Április végén járva „Valami van a levegőben. A Népegylet megint benépesül, csizma- és bagószaggal telik meg a helyiség, a Nádor és Fiume kávéház asztalánál suttognak a kereskedők, a Próféta vendéglőben összebújnak a dzsentrifek, ismeretlen kezek leszakítják a kormány felhívását, hogy veszélyben a haza, mindenki lépjen be a Vörös Hadseregbe. Eltűntnek hitt régi arcok kerülnek elő, és gúnyosan mosolyognak a munkásokra. A városháza erkélyére gépfegyvereket állítanak, és a fekete hengerek komoran néznek le a Szent István térre.” Két nap múlva: visszavonulás a Tisza mögé. A románok már Gyulán.

29-én „Délután két órakor egy tíztagú járőr fordul be a Gyulai útról a Szent István térre. Tiszt vezet őkét. Az egyenruhájuk nem idegen, osztrák–magyar csukaszürke uniformisban vannak, csak a sapkájukon fehérlik vászonsáv. A tiszt tud magyarul, biztosan erdélyi ember. Odaszól a körülötte állóknak, hogy kerítsék elő a polgármestert. Bertóty (valójában Berthóty, jegyezhetjük meg) Károly kéznél van, a városháza kapujában áll, odaviszik a tiszt elé:

– Negyedóra múlva bevonul az ezred, várják fehér zászlóval, kenyérrrel és sóval. Megértette? Egy-kettő, siessenek.

Rohannak. Jaj, honnan teremtsenek elő hirtelen fehér zászlót? Lehoznak a városháza padlásáról egy piros–fehér–zöld lobogót, ideges kezek letépik a színes vásznat, a közeli Fiume kávéházból előkerül egy asztalterítő... Kinél van még kalapács?... Gyorsan, gyorsan, nehogy a győzők fehér zászló nélkül foglalják el a várost... Végre leng az egyenruhás hajdú kezében az asztalterítő... Kis kenyércipót is szereznek, ráteszik egy tálcára, másik tálcán marék só. A két tálcát is a Fiume adja kölcsön.

A Gyulai út felől nagy, szürke folt közeledik. Menetelő katonák. Elöl lovon a parancsnok. Befordulnak a térre. Bertóty polgármester erősen törve néhány francia szót motyog, és nyújtja a kenyeret meg a sót. A román ezredes letör kis darabot a kenyérből, belemártja a sóba, megeszi, és kifogástalan francia nyelven közli, hogy elfogadja a város hódolását, mindenki legyen nyugodt, végezze a munkáját, rendelkezéseit majd később közli...

Plakát román és magyar nyelven: ostromállapot, este kilenctől reggel hatig tilos az utcán járni, minden gyülekezés és összejövetel tilos.”

Így köszön be Békéscsabára – Károly Sándor előadásában – a „fölszabadító” román esztendő. Az első csabai román esték egyikén a piactéren máglyatűz körül járják a körtáncot (a hórát) a katonák. Reggel pedig érte is jönnek, letartóztatják.

A fogságból megszökik, lakásán addigra a tulajdonos eloltja a tüzet: a magukat bekvártélyozó román katonák bepálinkázva tüzet okoznak, és a regénye első 61 oldala bánja. Füstbe ment a mű.

Sebesen kereket old, haza, Aradra!

Búcsúzik Tevanéktól. Andor sajnálja, visszavárja... nem újságírónak, a könyvkiadó vállalatához. A lányának pedig végül megvallja, hogy szerelmes volt belé. „Láttam, tudtam, de én csak nem mondhattam meg, hogy rokonszenves nekem... Miért csak most szól?” – kapja meg az Ecet-Bözsinek becézett leánytól.

A vallomással elkésett, menekülnie kell.

1918. október elején jött, 1919. május első napjaiban már ment is Csabáról Károly Sándor. Aradra, ahol a következő években Erdély tekintélyes újságírójává és lapszerkesztőjévé vált, s íróként is sikereket aratott. A fő művének tekintett, először 1929-ben megjelent *Az 500-dik emelet* című regénye tudományos-kitaláció, amelyet több nyelvre lefordítottak. A háborúban munkaszolgálatos, majd ismét újságíró, ám 1950-ben állás nélkül marad, mert 1937-ben Sztálin-ellenes írást jelentetett meg. Nyugdíjig raktárosként keresi a kenyerét.

Fordulhatott volna másképp is az élete. Csabán. Ám hogy melyikkel jár – végül is – jobban...

„Bölcsőmet a Körös ringatta...”

Hajnal Lászlóra Károly Sándor után járva bukkantam a Romániai Magyar Irodalmi Lexikonban. A róla szóló rövid szócikkben látom, hogy Csabán született, 1902-ban. S elhunyt 1944 végén Budapesten a nyilasok áldozataként.

Édes jó Istenkénk!

A Csabához kötődő írókat fölkeresve szlovák tollforgatóra nem egyre akadtam, románra nem bukkantam, csabai születésű zsidó (vallású vagy származású) költő-író viszont addig még nem került elő. Lám, az igazság előbb-utóbb csak kiderül. Az 1929-es Zsidó Lexikon tudomása szerint városunkban 1.200 Mózes-hitű polgár élt. Görögkeleti vallású román jóval kevesebb lehetett. Tehát...

Grün volt az eredeti nevük Hajnaléknak.

Kohn, Klein (mint Kvasz), Glück (Gondosként)... a közelünkben (Corvinkalátó körben) is élt.

Öreg Kurtucz Miska (jó apánk) vagy (a festő-könyvtáros) Lipták Pali bácsi tán emlékezne a családjára. Csak hát ők. (Hol vannak már...)

Hajnal László. Újságíró, lapszerkesztő s költő, író. Cikkek, versek, elbeszélések. Sőt, színdarabot is írt.

Nyolc kötetére bukkantam a Széchényi Könyvtárban. A többsége füzet, kettőre-háromra lehet azt mondani, hogy könyv.

És jó költő volt.

Hogy a zsidóellenes elmebaj tegye tönkre, keserítse, végül gyilkolja meg.

Nincs bocsánat.

Nem tudja az ember bírálni azért, mert a vörösökkel tartott. Amiért így fogalmaz „Világnézet” című költeményében:

...Kergettetek a válaszátnak,

Ez lett a világnézetünk:

A háromszinek alabárdja

Ép úgy gyilkol, mint a piros...

Keserű, keserű.

Belekergettett.

Emiatt nem bukkanhattunk írásaiban hazai – csabai – ízekre? A Körös és édesanyja azért csak előjön...

Van, ami örök? Amit semmi csalódottság nem tud kiiktatni belőlünk?

Életrajz című költeményében hogy nem fogalmaz (megjelent Pesten, 1941-ben az ÜVEGHARANG című kötetében).

Bölcsőmet a Körös ringatta,

S a fiúálmok kakaslángját

A sebessodrású Maros mosta.

Férfi a Szamos partján lettem.

A bő Dunán könnyem hömpölygött

S a táruzó lélek csodáit

A Szajna szürke vize vitte

Felváltani, kenyérre és csókra.

Most száraz kút körül keringek,

S ha néha keserű vér buggyan,

Vagy csípős könny, szisszenve érzem,

A nedvek vad áramütését.

Mert már tudom, olyan patak nincs,

Ahol pajkos pizstráng, cikázsam.

Aki nem tanult mosolyogni,

Minek él az a vizek partján?

Minek; Csabán (ahol 17 éves koráig él), Aradon (a *Fekete Macska* című erotikus

és irodalmi lap szerkesztője), Marosvásárhelyt (könyveket adhat ki itt is), Kolozsvárt (a *Komédia* című kolozsvári élclap szerkesztője), Pest-Budán (Erdély után a magyar fővárosban folytatja a hírlapírást), Párizsban... ír, ír, ír.

Érdekesekek párizsi versei; egyáltalán nincs a Szajna-parti világerért (sem) odáig.

A családját *Születésnapomra* címmel, anyjának ajánlva, (Cluj–Kolozsvárt, 1924-ben az *ILYEN VAGYOK!* című kötetében) más hangon idézi – hogy általános rossz közérzete itt se hagyja cserben.

*Aranycsattot karomra ki fon vidám kacajjal?
Ki készít puha ágyat elvégzett év után,
Lágy csermelyek zenéjét hárfán ki hozza nékem,
A szőlők szent levével telt serleget ki ad?*

*Boldog anyai csók nem éri fürtjeim,
Két erős férfikkal apám nem ölel át,
Kis húgom pajkosan fülemben nem cibál
S hol holnapig pihenjek, még nem vetett az ágy!*

...

*Mert más szántóján szántás, ha verset ír e kéz,
Mások fűszálán harmat a könny e két szemem...*

Meg sem meri kérdezni az ember, mi lett Grün (avagy Hajnal) bácsival, Grün (netán Hajnal) nénivel, Grünék (Hajnalék?) nagyleányával.

...rémült bánat, írja 1941-es kötetében, akit a téboly szült. A Szerény versben:

*Ha megtépz a tébolyodott düh,
A jó csendhez elég egy koporsó.*

Beteg a szépség, ápoljátok őt címmel írt keservesét így zárja:

*És döglegyek zord zúgása után
Megint az isten képmása leszünk.*

Majd Vigasztalan vers.

A háború 10. évfordulójára írt *Mementójában* mit nem feszeget:

*Az irtózástól így fakadhat
A fiainkban támadás:*

*Ha életet csak isten adhat,
Ne is vegyen el senki más!*

Senki más.

A zsidóként is számon tartott csabai születésűek közül kiemelkedik Perlrott Vilmos, aki kötődését megpecsételőleg megtoldotta a nevét „velünk”, s lett Perlrott Csaba Vilmos – hogy városunk Rákosi-korszakbeli moszkovita, valamint proletár (mindösszesen, legalábbis: agyalágyult) vezetése halálakor, 1955-ben elutasítsa a Békéscsabára hagyott alkotásait. Hajnal László néhány szép versén kívül ... csak a fájdalmat hagyta ránk.

Hogy ne feledjük, hol a helyük a döglegyeknek.

Angyalsírás, '56

Simai Mihály, a Szegeden élő József Attila-díjas költő Arad, pontosabban Csanád, Arad és Torontál közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyében, Medgyesegyházán született 1935-ben, ötéves korától gyulai, s ott is érettségizik, kezdő magyartanárként Békéscsabán tanított 1956-tól 1960-ig. Ezt tudhattuk róla (tehát hogy közülünk való), ám hogy ötvenhatos verse is lenne... A kádári világ tovatűnte kellett hozzá, hogy rácsodálkozzunk. Amihez hozzájárult, hogy egyszer csak a kezünkbe kerülhetett a csabai forradalmi sajtó azon terméke, a *Független Újság* november 3-i száma, amelyben olvashattuk *Költő, most kell szólanod* című költeményét. Amiért később felelnie kellett. Hogy utóbb (2016-ban) közreadhassa *Töredék '56 novemberéből (Fekete Pálnak)* című versét. Azaz hogy... Simai nem csak hogy kötődik városunkhoz, de költői életművében is fontos helye van itteni élményeinek.

Hogy mit jelentett neki 1956, miként élte át Békéscsabán a forradalmat, a *Délmagyarország* 1991. november 4-i számában megjelent *Angyalsírás* című írásában vallja meg. Olyan gyönyörűen, hogy... az egészset idemásoljuk.

Előző éjszaka már találkoztál a tankok végtelen áradatával. Zúgásuk félreérthetetlen volt, akár a tigrismorgás. Ti, Bélával a havas vasúti talpfákon lépkedtetek, ők pár száz méternyire dübörögtek, a kövesúton – szünni nem akaró gépszörnyei a magyar éjszakának.

Jöttek reménygyilkos iramban.

Befelé jöttek... VÉGET vetni jöttek. S ti ketten – mögöttetek hosszú vándorlás, gyalog, székéren, később karszalagos fegyveresekkel együtt, föllobogózott teherautón – csak átkozódtatok tehetetlenül. Béla oroszul is, de mindegy volt, az istennek se akarták megérteni.

Délelőtt értetek haza, Bajnok nénit megnyugtattátok: Zoli él, jól van. Karesz lobogtatta a Független Újságot: benne a versed, amit tegnapelőtt adtál Örsi Lacinak. Csupa-láz sorok, harag és reménység, az öröm önkívülete – rengeteg felkiáltójellel fellobogózva.

November harmadika volt. Kisütött a nap. Sok Emberrel találkoztál. Mitykó Pali jó bora is előkerült. Az illúziók ismét rajvonalba fejlődtek a lélek szabad mezőin, rémálmom-ködökbe vonult vissza az éjszaka.

Telefon Szegedre, Angyalnak (annak idején milyen hitetlenkedve olvastad a levelét: „itt most valóságos forradalom van!”) – szeretnél hozzárohanni, átölelni. De csak a portás rideg hangja. Angyal hazautazott Töttösre.

Angyaltalan éj. Istentelen reggel. Resica néni zörget az üvegajtón: – Ez borzasztó, tanár úr, ez örület!!!

Kóválygó fejjel, félálomban állsz a rádió mellett, a konyhában. Eszelősen recseg a készülék, miközben a megvalósult rémálmom harsog belőle...

Néhány napig még... néhány hétig még – egyszer-egyszer valami fény a lélek szabad mezőin...

A jaminai gyár falán fehérbetűs fölirat:

HAZUDIK A RÁDIÓ – KÁDÁR JANÓ ÁRULÓ!

Elmégy mellette, megmosolygód a „Janót” – ezt csak itt, Csabaországban ragaszthatták a legnagyobb muszkavezető neve mellé. Valamelyik tót gyerek. Úgy lehet – egyik nyolcadikosod...

Külön beszélsz néhányukkal, a könyvtárban. „Ne csináljatok örültséget!” Gyuri úr, azaz elvtárs ugyanaznap már a botjával verte az asztalt az osztályban, s ugyanazt az „ellenforradalmat” recsegte, mint a muszkavezetők rádiója. Szegény jó Aladár, már csak a hat gyereke miatt is, visszavonult a biológiába.

– Én nem mehetek el... – mondta sűgva. – De te...?! Mire vársz?! Hogy elvigyenek?!

Valóban – mire vártál? Csodára aligha. S ha külföldre nem is, mehattél volna Angyalhoz a Dunántúlra. Nem mozdultál... valami bénultság volt ez, valami belső megkötöttség? Egyre növekvő veszélytudatban, de maradtál Csabán.

Pedig: Fekete Palit elvitték. Örsi Tóth Lacit is letartóztatták. Azt a vidám kollégát is, akinek a neve most sehogysem jut eszembe. Megjelent a megyei Fehér Könyv, a nekik legutóbbi strófákat idézve versedből. Valamelyik buzgómócsing rögtönösen kiállítás rendezett helyi „ellenforradalmi” dokumentumokból, más buzgómócsing tanárnő már vitte is a gimnazistáit tanulságlevonásra. Köztük volt az a negyedik kis tündér, akivel két napja ismerkedtél össze – most aztán olvashatta, micsoda gaz ellenforradalmár csapja neki a szelet...

– Utazz el! Már holnap! – hüppögte esti randevútokon. S jól tudta, miért – valami pártvezető volt az apja.

De te megvártad az idézést. Elmentél, abban a tudatban, hogy bármi

megtörténhet. Teljesen hülye voltál – nem tudhatod azonban, nem angyal súgta-e, hogy odamerészkedj.

Sz., az egyik kolléganőd férje épp érkezéskor ment át a hírhedt ház előcsarnokán. Kezet nyújtott, irányba állított. Ez nyilván nem véletlenül történt. S aki elé vezettek, az se tűnt véresszájú vadávósnak. Sőt, alkalmat adott életed legnívósabb verselemzésére. Valahogy így:

– És mit értett azon, hogyaszongya: „A hárombetűs iszonyat / veszetten osztott kint, halált...”

– Ez a „hárombetűs iszonyat” – dadogtad, érezve, hogy az ávót mégse mondhatod itt, az ávósok oroszlánbarlangjában. – Ez, kérem a BŰN, vagyishát a bűnnek a szimbóluma...

Elhitte? Ma sem tudod, hogy elhitte-e igazán. De becsukta a Fehér Könyvét, s néhány sablonosan sanda figyelmeztető mondat után elbocsátott.

Kiléptél az utcára. Szabadon...(!?) Nagy cseppekben esett az eső. Esett?! Vagy ugyanaz az ANGYAL sírt, hogy csak a verést úsztad meg, csak a börtönt – de soha már lelked szabad mezői...!!! Ifjúságod bezárva abba a versbe – s te, hirtelenfelnőtt férfi csak bolyongsz majd fényvesztett szemmel a mocskos és hazug időben; háznyi és utcányi és városnyi cellákban bolyongsz majd Őt keresve; – és sírsz, mert lángírással sem a falakra, sem diákjaid lelkébe nem írhatod a megölt Igazat.

Csabán a jaminai iskolában tanított – tudjuk meg tőle 2019-ben. S akkori élményeit idézve a gyulai várfürdőben megismert Simonyi Imrének egy versét fejből mondja. Féjéről meg az jut eszébe, hogy egy csabai polgári (városunkra jellemző módon írogató iparos házánál tartott) irodalmi összejövetelen igen lendületesen udvarolt egy gyulai, kicsattanó szépségű ifjú elvált asszonynak. Meg hogy Fekete Pál, a megyei forradalmi tanács elnöke mekkora hatással volt ránk!

A Munkácsy utcai vagy a Körös-parti ávh-székházban vallatták? kérdésre adott válasza: az előbbiben. Ott, hol a pincében Feketét is nyuvasztották.

Ha Csabánk Ötvenhatjáról, vagy épp írói-költői megörökítéséről-megörökítőiről kerül szó, Simai Mihályról sem szabad megfeledkezni! Angyalsírása Féjéhez hasonló szépséges vallomás.... Csabaországról.

Ötvenhatos diákvezérünk börtönkölteményei

Hrabovszky Lászlónak, a csabai ötvenhatos forradalom diákvezérének verseskötete jelent meg *Késői üzenet 1956 (börtönversek)* címmel Székesfehérváron, a Vörösmarty Társaság kiadásában 2012-ben. Alaposan meglepve bennünket, csabaiakat.

A fehérváriak különösebben nem csodálkozhattak, mert akkorra már komoly tekintélyt vívott ki Fejér vármegyében a közérdekért is harcolni tudó

fejlesztőmérnökként. A tömlőcévek után a Mezőföldön letelepedő Hrabovszky föltalálóként vált ismertté, az új évezredben pedig a megyei önkormányzat korelnök képviselőjeként szerepelt sikerrel (föltehetőleg nem az őt is megnyomorítani akaró moszkovita hatalmat gyakorlók fiainak, unokáinak csapatában).

Ám hogy költő is legyen...

Hogy költő lett-e, kérdés, viszont költeményeket mégis csak írt. A nemzet és a maga elveszített (vagy csak egyszerűen: remélt?) szabadságán tűnődve... a kádári rémuralom javán, tömlőcről tömlőcre?

Arról nincs hír, hogy utóbb folytatta-e.

A kötet kiadója ezt a költeményét tette föl világhálós honlapjukra Hrabovszkytól. Ízelítőül. Lássuk mi is *A magam útján* című tömlőcbéli költeményt:

*Úgy érzem magam
mint nő aki
szerelmében magát
fel kell hogy kínálja
s maga kényszerül
ingét leszaggatni*

*Nem gondol arra
hogyan nem kellhet és
hogyan visszautasíthatják*

„Született 1958-ban a Gyűjtőben a másodfokú ítélet előtt.”

A budai Fő utcai börtön, a pesti Gyűjtőfogház meg Vác fegyházának zárkáit tanulmányozhatta.

Teremtőm.

Tíz évet kapott, amiből hatot ült le.

Stefka István faggatta Hrabovszky Lászlót az új évezred elején. Hrabovszkyról halványan élt bennünk valami ötvenhatos szerepléséről; ez a megszólalás végre megmutatta, milyen volt, ki is lehetett Hrabovszky László.

Tiszta szívű, igaz ember. Aki nem felejtette el, mit tettek velünk, vele, hazájával és szülővárosával... az árulók. Egyiket-másikat néven is nevezi. Hogy annál többre tartsa Fekete Pált, akit nem lehetett megtörni.

Mondhatjuk, minket látszólag igen, őt, őket a látszat kedvéért sem?

A Műegyetem forradalmi bizottságának a tagja, amikor október 26-án hazalátogat szülővárosába, Csabára a szüleihez és a menyasszonyához a húszéves ifjú. Érkezésekor a tízezres tömeggel a Kossuth téren köt ki, ahol az emberek a vállukra vették, úgy mondhatta el a hírzárlat miatt tájékozatlan embereknek,

mi történt Pesten. 28-án, a városi forradalmi bizottsággal együtt letartóztatják (Hrabovszky a pestiek követének számított), majd a forrongó tömeg nyomására kiengedik őket a laktanyai zárkából. A november 4-i szovjet támadás Pesten (a szintén csabai származású Rábai Miklósnál) éri. 11-én visszajön Csabára, bemegy a megyei pártházba, és arra biztatja az előbújt pártvezetőket, hogy Békés (ahogy az akkori hírek szerint ez Győrben megtörtént) szakadjon el a Kádár-kormánytól.

Letartóztatása *1957. május 9-én, az egyetemi diákszállón. Két nyomozó beültetett egy Pobedába és vittek vissza Békéscsabára.* A vége: a csabai forradalmárok poréneke ötödrendű vádlottjaként tíz év. *Legtöbbet a Gyűjtőben ültem, de Vácott is voltam két és fél évet. Ott kezdeményező és vezető szerepet játszottam a börtönlázadásban.* Hat év után szabadult. *A mennyasszonyom, Gabriella megvárt, ma is a feleségem. Volt...*

Közben az a marék költemény. (1958-tól 1963-ig tizenöt saját vers és öt műfordítás – három A. E. Poe-tól.) Hogy Székesfehérvárnak köszönhetően kézbe vehessük.

Mert a tömlőcévek után Fejér megyében talált új otthonra: 1963-ban Fehérvárt telepedett le, s nyugdíjazásáig fejlesztőmérnökként dolgozott. Számos szabadalmával ért el sikert, és feleségével, két gyermekével olyan példás életet élt, hogy 2002-ben elnyerte a Fejér Megye Díszpolgára címet. Egy ideig a megyei önkormányzat tagja és korelnöke, 2013-ban pedig megkapta a Maléter Pál-emlékérmet.

Költőként? A kötet. Mielőtt búcsút intett volna az árnyékvilágnak.

A Vitézi Rend tagja – költőként is vitézkedve. Kényszerből, rabként. Mert így: belül: pribékjei elől rejtekezve: szabad tudott maradni?

Mire nem jó a költészet!

Lám, legyőzni a gonoszt.

Nem volt könnyű; ám Hrabovszkynak sikerült.

Bizonyára nem kis elfogultsággal mondhatjuk mi, Körös-köziek: csabai szívvel. („...mi, Körös-köziek”... Írja, aki írja: a Balaton-parton.)

Lipcsei Márta

Vírusrózsa

I.

1.

Kinyílik mint a pokol kapuja
s a táruló valóság festett rózsák
lehelete pokol levegője fehérjét
bontó szaporodás helye a világ
leveleibe felszívódó csapdába
kerülő mirigyek ragadós anyagának
élénkvrösen csillogó húsevő
hamuvirágot termő temetője

2.

Arcát a Nap felé tartja a betörő
sugarak irányába zúg a csend
bizseregnek szirmai őrt áll
némán az ingólappá vált
mesebeli táj fölött ez lett a Föld
süppedős mégis hangosan döngő
rothadó korhadó ingatag tükröt tartó
felbomló iszapos talaj egy titokzatos
mélység nehéz illatával

3.

Emberférgék távolságtartásának
függvénye súlyos testek és könnyű lelkek
gőgös végtelenségének rózsacsokra
egy kilyukadt világ étvágya sekély mélységek
vergődése kapkodó tüdők szétfeszülő
vérző gépezetei koponyákra zuhanó
végítélet paródiája

4.

Áltatja magát a reinkarnáció erejével
a második harmadik sokadik újjászületés fényével
pukkadozva tör föl a titokzatosság mélységeiből

a szétáradó vastag szürkeséget hasító mozdulatlan
fekete fal felé törekedve legyengült erejéből
hervadozó rózsák sokasága nyílik
köd borítja be a messzeséget hiányok védik

5.

Ki a földön nem végezte el minden dolgát
s még nem érett meg a halálra lehet gondoskodik
róla a vírusrózsa hogy szomjas ajkára csókot
az örök álom előtt egy szeretkezni
ébresztett asszony adja
zárt körívekben folytatás feszül
az elmúlás közelén rájössz mégsem vagy egyedül

6.

Süppedő tévedések suttogják hogy rossz az élet
ha lábadat mégis a boldogság langyos
pocsolyájába merítéd áttetsző levegő érintése
a tömeglélek alaktalanságába röpít
s rózsák szirmainak puha ködfelhőin
lebegő léted szétárad s továbbviszi a nap pora
vívódó lelked indulna de nem érkezik sehova

7.

Telt virágai ölen folyton új áldozat felé kutat
hervadás iramait naponta feléd fordítja
szent geometriája láz-lökés köhögés
talán égi rendre való törekvés
változó céljait illatosabb rózsákba vetíti
végül tudón vagy vesén megtapad
az ér falán áthatolva a vérben robban s megfagyaszt

8.

Tátongó jelen s üres vázú jövő
meglévő vérünket szívni jó
lassan a közömbösség parazsán libegő
élő otthonok falán áthatol
hatóság hadsereg csontmoszatokat keres
s a Teremtő az ingoványos járvány felett
a gyötrelem tengerén vízen járni tanít

9.

Megkövült pokol bajra baj
tükörben hullák játszanak
ázunk az időben ártalomhabot
gerjeszt a jövő sűrűsödik a tér
pillanatgyarak falakat mozgatnak
láz kórság a háttal álló halálra
ajtót nyit a lét fölhasad

10.

Rózsavírussal kél a reggel
lakattal zárul az éjszaka
látszólag békés bőség
de már közeleg az őrlő ínség létkora
érzés nélküli testek kés alatt
minták szemükben idegen idegek
változásködben játszanak

11.

Átkainkat csak gátjaink védik
értelmetlen határok helyüket cserélik
világunk itt is ott is átlyukad
poros papírrózsák dühödt hada
az árnyak feketéjén dalol
a végtelenség bajának csipkefodra
függönyként tétován ránk hajol

12.

Sehol senki buzgó fejek az iszapból
puha gerincű alakok a mocsár redőiből
hullámtörésbe botlanak keresve a csillagokat
s jó remény híján borzongva imádkoznak
feltámadás dőrejét várván tévutakra
függőhidakat emelnek míg reszkető veszélyek
rózsaszirmok ravatalára készülnek

13.

Ösvénytelen homály lebegő fények
megtorpanó sötét egymásba olvadnak
makacs kérgekből veszély-lények

feloldó körökben árnyak horpadnak
egyél-igyál a riadt szemeket kerüld
valódinak tűnő jóságszálak útján
halhatatlan kínod gyönyörként szaporodik buján

14.

Sugárban légbé sarat a sötét víz
színek foltos homálya csillan
az inga holttestbe fordul át
veszélyt pillog a ködöt tépő csillag
szikrázik a feszülő fényen át
angyal énünk kutat az éjben
gyermeki szívünk dobog serényen

15.

A vándor mindig kétségben
a földet átszúrva bővölten tekint
kővé változva lágyan az éggel
mohó átkokat szór megint
magába zárja bolygók tengerét
szívós indulattal pajzsokat készít
fénylő álmokat erővel egészít

16.

Ravasz hurkok spirálisok
sosem érnek össze egészen
csak fürdenek társaik tövében
míg tág kutak békahústra várnak
gyöngyöző győzelmi várak
dús dobpergése lázpoklot
péppé zúzottan kínál májat
s életet mi szertefoszlott

17.

Az első mozdulat szökne már
lendülne a kar a láb de izmát
hőség hulláma veri vissza lágy
elgyötört mozdulat után kutat
hogy megtalálja a végtelenbe szétszaladt utat
halálos határon evezve

némán szól szemhéját emeli
útmutatásra vár hogy kövesse

18.

Égi kézben kockajáték pörög
ki sírba jut lehet széttépik ördögök
hasadt sorsok bősége túhegyen forog
az emberi sejtek halmaza párolog
por pillanatai vidáman szökdösnek
szuroklét pazar örületének örülnek
az emberektől örökölt felszínt szétrágják a molyok
veszendő agyunk villanásain szájunk csak mosolyog

19.

Végtelenül sok pálya egy véges térrészben
a változatlan messzeségben omlik a világ
megfulladva emlékek pihennek
néptelenül maradt utcák sora
örvényt kavar a szív dermesztő robaja
s a semmi történetén zárt védett világ
arcok utcahossza a szemekből kilát

20.

Elképzelni alakzatok részleteit
mint látszólagos ellentmondás
spirálisszárnyak olvadnak össze
bár érintkezniük nem lenne szabad
játzóteret jelekből hoznak össze
kitárult elmén minden szabad
röpít a végtelenség itt nincs fönt s alant

21.

Három vagy több dimenzióba kanyarodnak a pályák
a képből egyre inkább sötét firkálmány lesz
a vetítés módszerét alkalmazván
lángolnak üres koporsók
ajkakra simul a sikló lehelet
a halált már nem féled
azt hiszed csak délibáb
elmetszett szárnyad kíméled
s az egészség csak dermedt kalandnak véled

22.

Ha a térből kiugranak a dimenziók
folytonos vonal pontok halmazává válik
a mozgás lényegét a kapott kép viszi
rózsák leheletei fonódnak össze így
perzselő zuhatagban zavarodottan
hogy várt gödrök alján halál-álmom lakomázzon
s az életet hordozó dühöngő emberiség ítéletére várjon

23.

Hurokszerű vonalat ír le a pont
körbe-körbe az örökkévalóságig
a pálya mindig ugyanazt akarja
csontborona a húsból éhét csillapítja
aki meghalt az már ön-levében ázik
végzetünk imáját az Úr talán meghallja
az eltűnőnek dallama is van s örök képeit viszi magasba

24.

Isten elméjében sziklaléted mint élő sejt érik
míg gondolatod spirálisan befelé halad
hang-sorok kísérik a mulandóság zenéjét
győzelmi gőgöd tisztos távolságban van
két szám mindig meghatároz egy pontot
a pontozón már sok szám terméke
mely a végén örömet bánatot sző össze
s a csendes középpont lehet a boldogság tükre

25.

Vezérsugarak a nyüzsgő gondolat szálai
az ösztönök mint ködcseppek hullanak
az élet szedett virágai fogynak
mozdul az emlékezetfonál
rózsákat dob a messzeségbe
óriási pók hálóján kinyílt éned ha fennakadt
megráznak az illatok s a bánaton máris lazul a lakat

26.

Az életet életnek képzeljük mi állandóan mozog
s a növekedés mélyen gyökerező ritmusával sajog

vérerek pergő dobjain elszabadult tűzvész kavarog
piros mosolyt ont a rózsató imbolygó sorsod
zavaros hullámain világod körbeér hab-húr zsong
mohó erőszak habok dobjával összecseng ég víz közé
emel párás úr ölel álmod tagjaiban s lebegsz fény árny tövén

27.

Simán folydogáló áramlás a vízesés előtt
megérzi közelgő lezúdulását lobog a felhő
Isten világa igazság jóság mint szél vitte áramlás
a messzeségen át remeg életed megosztva
s ha felelni kell tetteink terhét a sár por ápolja
égen fogyó hold sarlója nyelvünket szeli
kapaszzkodunk s lépteink alatt a mélyben kövek hada segít

28.

Világot forgat a homokóra a gyávaság divat
letiltások halmaza lazítani szeretne
a szabadságnál is nagyobb szabadságot
követel az akarat mire az ősz a fürtöket fonja
elfogy a kitartás az erő csak rezgő reménység
mint élő valóság a jövő meghódítja önmagát
a sors meghódol előtte éppúgy a csillagok

29.

Ezen a világon nincsenek azonosak csak hasonlók
lázás itt maradás hullámozó jelenlétek sűrűsége
szárnyak emelkednek hívás emlékei lágyan és égőn
tövis-csúcsokon alaktalan behálózó vergődések
várakozik a terjedő kiáltás s a mozgás szökken
ifjú madár az ünnep gömbölyűségére száll
a türelem kifelé mozdul a környezet ingája áll

30.

Formátlan bőr a békesség otthona imádkozik
izzadva nekifeszül a hangnak
a belső türelem törmeléke
továbbúsztat égi szorítás
a súlyt mozgásba hozza
nyögő szív erőlködik
az elhagyottság szidalalmaz

Lisztóczy László

Kettétört óda a szerelemhez*

Dsida Jenő pacifizmusa

Szatmárnémeti – Budapest – Beregszász: Dsida Jenő a történelmi Magyarországnak ebben a háromszögében töltötte első tizenegy esztendejét. Ma már ez a három város három országhoz tartozik. Költői pályáját egy vesztes világháború és egy új Mohács romjain kezdte. Trianon nyomán – Márai Sándor *Halotti beszéd* című versét idézve – az ő emlékei is „szétestek, mint a régi szövetek”.

Szatmárnémetiben született 1907. május 17-én. Édesapja Dsida Aladár, győri elődöktől származó mérnökkari tiszt, aki őrnagyi rangot ért el az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadseregében. Édesanyja a Galíciában született, nemesi előnevet viselő Csengeri Tóth Margit, Csengeri Tóth Géza, a Szatmárnémetiben szolgálatot teljesítő vasúti tisztviselő lánya.

Dsida Aladár 1910. szeptember 1-jei hatállyal megszakította katonatiszti pályáját, „tartalékba helyeztetett”, és családotul Budapestre költözött.

A háború kitörésekor folytatta eredeti hivatását. A galíciai frontra vezényelték. A magára maradt feleség két gyermekével szüleikhez költözött Beregszászra, ahol édesapja a helyi vasútállomás főnöke volt. Az ő szolgálati lakásában találtak oltalomra közel négy esztendőn át.

Dsida Aladár alakulatát már a háború első hónapjaiban körülzárták Przemysl várában. Megsebesült, orosz fogságba esett. A szibériai Tomszkba száműzték. Egy időre eltűnt a család szeme elől. Hollétéről az első tudósítást a *Bereg* című hetilap 1915. május 16-i száma közölte *Hír przemysli hősokról* címmel: „Dsida Aladár, aki a leMBERGI harcokban és a Przemysl védelmében tanúsított vitéz magatartásáért legfelsőbb királyi elismeréssel Signum Laudis és kapitányi előléptetéssel lett kitüntetve, Przemysl elestével sebesülten orosz fogságba került. Most városunkban időző nejét értesítette, hogy Kurszk oroszországi város kórházában fekszik, hol veszélyen túl már jól érzi magát és jól bánnak vele.”

A galíciai fronton halt hősi halált Dsida Jenő „deli nagybátyja”, „a kis mosolygó honvédhadnagy”, akinek a neve megegyezett az övével. Rokonai azt sem tudták, hogy hová temették. Egyik „hűséges lelkű közlegénye” hozta haza és adta át „szipogva” a családnak „vérbefagyott köpenyegét”.

---

* A közelmúltban jelent meg a szerző *Ég és föld közt lebegő örök gyermek* című Dsida-monográfiája. A tanulmány ebből közöl részleteket.

Dsida Jenő a *Tükör előtt* című önéletrajzi ciklus címadó versében idézte föl az első világháború kitöréséhez fűződő emlékét, mely szétzúzta gyermekkora visszavágyott „tündérszínpadát”, és megpróbáltatások, szenvedések sorozatával sújtotta az egész családot. Megrázó ellentétet teremt a békés idill és az értelmetlen, embertelen háborús pusztítás között:

*Boldog idők, melyek parányi bölcsőm
úgy ringatták, mint bárkát enyhe víz,
telt kamrán és üvegbe tett gyümölcsön
merengő nénik, édes tejbegríz,
adjátok bár egy pillanatra kölcsön
a „Szűzimája” és a „Für Elise”
hangulatát, mely eltemetve mélyen
most arra vár, hogy bennem újraéljen!*

*A tündérszínpad pillangó-rajja
elhull. Haragvörös a naplemente.
Mérges darázsraj zurmogó zaja
közeledik, fulánkjait kifente.
Vérszagu tenger hullám-taraja
paskolja rácsos ágyam éjjelente,
bong a harang, ember nem nyughatik,
lángol a föld kelettől nyugatig.*

Első olvasmánya – saját vallomása szerint – a világháború képes krónikája volt, „a borzalmas világkatasztrófának édeskésen eltorzított, kancsal romantikába bújtatott, hazug meséskönyve”, mely életre szólóan meggyűlöltette vele a frázisokat. Ez az emlék munkált benne, amikor menekült „a hörgéstől és csatazajtól”, „az újfajta világboldogítások torz cipőkrémreklámjai” elől, nem akart „szabadalmazott világnézetek röpcédula-osztogatója”, „kétes szólamok hangtölcsére” lenni.

Dsida Aladár csak a háború utolsó évében, 1918-ban került haza az orosz fogságból. Ekkor a szatmárnémeti vasútállomás parancsnokává nevezték ki, és családjával együtt visszatért az élethalálharcát vívó Erdélybe.

Az idő tájt élhette át Dsida azt a megrendítő jelenetet, amelyet önéletrajzi ciklusa címadó versében örökített meg. A játékból balesete miatt a kimenő lejárt előtt „sajgó, véres ujjal” hazasiető kisfiú zárva találta az ebédlőbe nyíló ajtót. Szorongó büntudattal a kulcslyukon keresztül leskelődött. Édesapja katonatiszti díszegyenruhában, mellén harci keresztek és érmek halmazával, karddal az oldalán a tükör előtt állt, fejére a lemenő nap „kármin glóriát” lobbantott, majd kis idő elteltével:

*Egy ócska szék nagyot jajdulva reccsent,
szegény apám lerokadt, mint kit a
zuhanó téglá üt le s hosszú, fojtott
zokogás rázta vállain a bojtot.*

A tovatűnő ifjúság, az összeomlás és Erdély elvesztésének fájdalma tört föl ebben a zokogásban, tanúskodva egy nemzet és egy nemzedék tragédiájáról:

*Most fogtam fel, hogy mit veszettek ők,
mikor igába tört a gógös úr-nyak:
a szirti fák, a lombos vakmerők,
testőrei a haldokló Hadúrnak.
Karácsonyfákká zülltek a fenyők,
tűlevelükkel önmagukba szúrnak
s illatuk együtt fogy, mígnem kihal,
az emlék cseppenő gyertyáival.*

*Minden ízemben lüktetett a téboly.
Szerettem volna berohanni és
a tükröt homlokommal zúzni szét oly
dühödten, hogy hasadjon szörnyű rés
fejemen is, hátha velője szétfoly
s elszáll a rémült sorfelismerés.
Hátha megváltanék repedt, behorpadt
roncs koponyámmal minden megtiportat.*

A szatmárnémeti Pázmány Péter Királyi Katolikus Főgimnáziumban folytatta Beregszászon megkezdett középfokú tanulmányait. Az impériumváltozást követően az intézmény a Liceul Mihai Eminescu nevet vette föl. Ekkor a helyi református gimnázium fogadta be őt és diáktársait, majd visszatértek korábbi iskolájukba. A ma is Eminescu nevét viselő líceumban érettségizett 1925-ben.

Az érettségi bizonyítvány megszerzése csaknem botrányba fulladt. Az egyik szatmári újság 1924. évi karácsonyi mellékletében közölte *Karácsonykor* című versét, amelyben az iskola román igazgatója irredentizmust vélt fölfedezni, és az ország összes iskolájából ki akarta csapatni:

*Találjátok ki, mire gondolok?
Arra, hogy ottkünn hófehér a táj*

*s közeleg a szép mesés karácsony,
– s valami fáj.*

*Sok-sok testvérre gondolok,
kik görnyednek az átoksúly alatt
és velem együtt nézik a karácsonyt
és a havat.*

*Az élet sürgős utain
be mennyi minden tarkaság elér
és milyen ritkán jön egy igaz ünnep,
ami fehér!*

*Azután arra gondolok,
hogy hoz-e most a kis Jézus fenyőt?
és jaj, de másképp írnám ezt a verset
– tíz év előtt...*

A vers mélabús, nosztalgikus hangvételére, az „átoksúly alatt” görnyedő testvérek iránti részvét kifejezésére nyilvánvalóan Trianon szolgál magyarázatul. Idézett névutós szószerkezete félreérthetetlenül a *Szózat* közismert strófájára utal (*Az nem lehet, hogy ész, erő, / És oly szent akarat / Hiába sorvadozzanak / Egy átoksúly alatt*).

A záró sor mégsem az impériumváltozásra, hanem 1914-re tekint vissza, mely még a béke, a föl nem dült remények hónapjaival kezdődött, de végül – a költő által másutt is megfogalmazott ítélet szerint – minden baj legfőbb okozójává vált: az első világháború kitörése szükségszerűen vezetett el a trianoni tragédiához. A „fehér ünnep” pedig – a hétköznapok „tarkaságával” szemben – a karácsonynak, a szeretetnek, a békének a szimbóluma. Az irredentizmus vádját tehát a többségi türelmetlenség diktálta, amely – Láng Gusztáv szavaival – „nem elégedett meg Erdély kérdésének trianoni »rendezésével«, hanem még annak helyeslését is elvárta volna a kisebbségi helyzetbe került magyarságtól”. Az érettségi előtt álló diák Nagybánya parlamenti képviselőjéhez, Dragoş Teofilhoz fordult segítségért, aki megvédte őt a rosszhiszemű támadásokkal szemben. A vizsgabizottságot lenyűgözte felkészültségével és csaknem tökéletes román nyelvtudásával, így érettnak nyilvánították. Ez huszonegy főből mindössze ötnek sikerült.

Azok a szenvedések, amelyek az első világháború idején sújtották családját és hazáját, nagymértékben formálták Dsida Jenő gondolkodását és magatartását, végigkísérték egész pályáját. Ez magyarázza, hogy háborúellenessége a kezdetektől

pacifista vonásokat mutatott. Nem hódolt a korszakban dívó, hazafias szólamokkal és a „neobarokk” külsőségekkel hivalkodó hőskultusznak sem.

Családja háború alatti megpróbáltatásait, édesapja alakját idézi föl, és szenvedélyes békevágyának ad hangot a *Nagy Oroszország. Édesapám sebesülésének emlékezetére* című, 1925. október 17-én írt költeményében. A két részre tagolt mű első részét idézem:

*Lassan száll az esti ének,
mintha az esti szél sírása volna –
Alkony-biborban lassú ütemére
méltóságosan hömpölyög a Volga.*

*Partján szomorú, öreg muzsikok
álmodoznak a ködlő messzeségbe:
Nagy-nagy elfojtott, igaz orosz álmok
könnyezik némán: béke, béke, béke...*

*Én csak álmomban járok arra,
vágódva, gyakran, mindennap talán,
s megsimítom a parti, csonka fákat
– Innen sóhajtott haza az apám...*

Pacifizmusát örökítik meg azok a versei, amelyekben a béke, a szeretet hírvívőjeként, gyülekezésre, imára hívó jelként vagy a vést, a vihart eloszlató, titokzatos erőként bukkan föl a harang szimbóluma. Vissza szeretné fordítani a történelem kerekét. *Harangszentelési imádság* című, 1925 novemberében keletkezett költeményében az első világháború csataterain angyalok szedik össze a harangokból öntött ágyugolyók szilánkjait, hogy harangként újra a béke és a szeretet hatalmát hirdessék:

*Hála illessen Tégedet, Urunk,
hogy fehér angyalaid szerteküldted:
égett mezőkön sorra látogatni
annyi holtat és annyi sebesültet.*

*Összetört ágyúk, gyilkoló golyók
sírtak mindenütt – rettenetes emlék! –,
de angyalaid repültek, suhantak,
s a véres ércet mind-mind összeszedték.*

S az lett belőle, mi volt hajdanán:
toronyból csengő, alkonyati hang,
békét hirdető, boldog muzsika
– giling-galang – szent, megáldott harang.

Ugyanezt a gondolatot ismétli meg *Harangszentelésre* című, 1928-ban keletkezett költeményében is. Kezdő strófái az első világháború kegyetlen pusztításait idézik, amikor „elnémultak a templomok, harangok”, „elnémult Isten nyelve”, amikor „a harangokból ágyúcsövek lettek”, és „a máskor békét esdő tiszta érc / nyomort bömböltek, zúgtak szerteszt”:

*Aztán leszállott sok-sok kicsi angyal,
hófehér szárnyú, békés angyalok,
beröpdösték a romba dőlt világot,
hol rémítettek még a harc-nyomok.*

*Kosárba raktak minden csonka ércet,
melyekbe befagyott a régi hang,
rájuk leheltek rózsás kicsi szájjal
s lettek, mik voltak: száz csengő harang.*

*És úgy repültek, hátukon cipelve
a drága terhet, kis faluk felé,
hogy elvigyék az embereknek ismét
a béke szavát, mely az Istené.*

A harang-szimbólumot idéző versei közül – ki is lépve az érintett témakör szigorúan vett kereteiből – futólag még egyet megemlítek, a legtüneményesebbet. A *Miért borultak le az angyalok Viola előtt* pajzán, sajtó lábú hősnőjét egy jótette jutalmául angyalok kara emeli föl, és viszi a Monostori erdőből a városba, Kolozsvárra, melynek valamennyi harangja az ő dicsőségét zengi:

*ging, gong, mindez a ki Violáért!
ging, gong, ne sajogjon a lába szegénynek!
zúgja harang és orgona búgja, pengeti lant és harsona zengi:
Angyalok asszonya Ő és ülni fog egykor az Úrnak jobbja felől.*

Pacifizmusáról szapphói strófákban írt remeke, a *Kettétört óda a szerelemhez* tanúskodik a leghívebben. Alcíme szerint az 1931. évi hősök napja ihlette. Hatását

a végletekig fokozza a kontraszt, mely az élet szépségét, folytonosságát jelképező szerelem és az emberiség történetében ciklikusan ismétlődő, öldöklő, pusztító háború, az idill és a tragikum között feszül. Szerkezete a tézis-antitézis-szintézis dialektikájára épül.

Az első öt versszakban kedvesét becézi, szerelmük hétköznapijairól, életteremtő csodájáról ábrándozik. Az idillikus hangulatot a hősök napja alkalmából az utcán kürtszóra „döngve, dübörögve” menetelő katonák „alvilági zaja” töri meg. A hatására nyolc strófán át kibomló apokaliptikus látomásban életre kel a galíciai harctéren hősi halált halt apai nagybátyja emléke is:

*S látni kezdek: felszakad egy sötétlő
sír göröngye messze Galíciában,
nagybátyám dolmányos alakja kel ki,
imbolyog, indul,*

*félíg porladt kék szeme tágra nyílik,
átlyukasztott roncs tüdejére kéjes
buggyanással ömlik az áradó, friss
orgona-illat...*

Ezt követően fordul át a vers a harmadik, befejező, hét versszakból álló szerkezeti egységbe. A költő ismét kedvesét szólítja meg, az indító versszakok idillikus vágyait és álmait szembesíti a második szerkezeti egység rémlátomásaival. A lét eredendő abszurditásával, reménytelenségével, kibékíthetetlen ellentmondásaival viaskodik:

*Mert lüktetve fáj a fejem, szívemre
nyirkos kétkedés nehezül. Mi célja,
mondd, mi célja van a szerelemnek itt és
másfele bárhol?*

*mondd, hol biztos nászörömünk vetése
és kalászos dús aratása? merre?
vértengertől mely sziget édenébe
rejtjük a bölcsőt?*

A szorongó látomás a vers további strófaiban még tovább fokozódik: jövőjükről nem ők döntenek, „mások által vert síneken” siklik az életük. A két záró szakasz személyes sorsát az emberiség sorsává, történelmi végzetévé tágítja és általáno-

sítja: nincs menekvés az örök körforgásból, „rothadó testvér-tetem árnyölemben” vérént ontó „hős” lesz ő is és „még meg sem fogant kicsi” gyermeke is. A kürtszó elnémulása után égő várost vizionál a messzeségben.

A pályája végén írt önéletrajzi ciklus címadó verse, a *Tükör előtt* nemzedéke – az I. világháború után fölnőtt, az *Erdélyi Fiatalok* című folyóirat köré csoportosult generáció – békevágyát, cselekvési programját szólaltatja meg, a sorok közé rejtve az erőszakmentesség egyik legnagyobb hatású apostolának, a népe szabadságáért „szelíd háborút” folytatató, „sót pároló” és „vásznakot szövő”, India történetében igen jelentős szerepet játszó Mahatma Gandhi arcképét is. Soraiban – a visszatekintés, a mérlegkészítés, a számvetés igényével – egyszerre összegződnek az első világháború, Trianon és a kisebbségi sors tapasztalatai és tanulságai:

*Mondják, apáink bűne, ami történt.
Mindegy. Mienk a végzet és a sors.
Ők még a multba révednek tükörként,
mi már a sodró víz tükrén, a gyors
jelenben látjuk arcunkat s a törvényt:
Tűrni – a bölcsek ételén a bors,
okulni – szükség, megbocsátni – jóság,
dolgozni – ez a legnagyobb valóság.*

*Bolyongani faluról falura.
Durva darócban gazdag, tiszta szellem.
Egymás szolgája mind és nem ura.
Csecsemő csámcsog minden anyamellen.
Így készülünk szelíd háborura,
mindíg magunkért, soha mások ellen,
sót párolunk és vásznakot szövünk
s míg kisebbítnek, lassan megnövünk.*

Ma, amikor a fölhalmozott fegyverek minősége és mennyisége a világot elpusztíthatóvá tette, aligha vonható kétségbe a Dsida-versben megformált gondolatok időszerűsége.

Albert-Lőrincz Márton

Versek szájmaszkban

A Vörös Sárkány és a Koronás Hal

Kit élni hagy a Vörös Sárkány,
ráveti bűzös leheletét
arra is gyáván,
a gyanútlanul úszkáló
Koronás Halra
az orvhalász a hálót,
az ezeréves koronára
szemét
az útonálló.

Koronánk törtarany darabjait
szájába csiszoltatja
aranyfognak
a Vörös Sárkány,
félelemmel és
fogcsikkorral,
hogy elfogyaszthassa,
mint a bélpoklos, a
hálóban vergődő
Koronás Halat.

Királyság

Szép öregedés,
mondhatni negédes,
még a Vírussal küldött koronát is
felajánlják az
öregeknek,
koronaviselési
engedély,
aranytartalék,
jogar és ország
nélkül.

Pándémon

Rendelkezésemre áll a korona,
nincs érte harc,
felségárulás,
apagyilkosság,
testvérhalál.

Messziről hozott keleti korona,
nincs rajta gyöngy, smaragd,
arany abroncs, gyémántpánt,
platina.

Roggyant véneket kedvel,
vakmerő erős férfiakat kiszemel,
uralkodásra predestinált kiskorúakat
és nőket is elszeret
és
dísztelen trónra ültet
a pápa szent áldása nélkül.

Tűzparancs

Nagybátyám, az ismeretlen katona emlékére

És akkor eldördült a tűzparancs.
A halál egyetlen vörös ásítás.

A megásott gödör szélén izzadt földhányás.
Ráfonnyadó vörös pipacsok a vér.

A gödör kutyakaparás, rókakotorék,
bele fogják lőni, ismeretlen önkéntes katona.

Belepatazkzik az utolsó gondolat,
aztán lassan, ahogy a hang terjed,
a vézna sóhajok is.

Kezüket nyújtják árva angyalok.

Végül a zuhanásba kapaszkodó magány,
mésszel összekevert fiatal emberkalangya,
háborúk termése sekély gödörben,
otthoni vékony várakozás,
hátha visszajönnek még a névtelen kivetettek.

Vért virágzó virtuális kereszték
a pipacsok a mezőn.

Létspirál

Mint a vér, versem kongruál,
vagy mondjam úgy, hogy egybeáll,
arcom sáncain lefolyik, majd
szájam sarkán fennakad,
s kibuggyan mint fekete bor,
összevegyül vele a kor,

a földre lecsepeg sután,
kóbor port nem kavar utcán,
emberköveket nem zavar,
sok figyelmet nem vonz magához,
háát ... elég magányos ...

még folyik, nem koagulál,
még vértlen, még megkonstruál,
mily véletlen s mily védtelen...

még inspirál, még konspirál
s felkonferál a létspirál.

A kiskutya verset tanul

A vers finom
életkellék.
Versnek kell ék,
női nyakon
gyöngykaláris.
A vers emlék,
jégen a lék,
beleesnék.
A vers kacér
lyukas fazék,
dobnak jó még.
Nekem játék
ez a kínrím.
álszakáll vagy
furcsa merkin,
hírkacsa vagy
kutya Tin-Tin,
Mit rim? Kis agy?
Rin Tin is nagy!

Madarász Imre

Mégis klasszikus, avagy Dumas halhatatlansága

Amikor 1870-ben Alexandre Dumas elhunyt, nem volt nyilvánvaló, hogy a parnasszusi halhatatlanságba emelkedett. És halála után sem – még igen hosszú ideig. Hiába élvezett olyan széles körű, egyetemes, maradandó, töretlen népszerűséget, szerzett magának akkora olvasó- és rajongótábort, mint csak nagyon kevés író a világon. Hatalmas életműve ellenére a romantika kismesterének bélyegezte az irodalomtudomány, és a kultúripari regénygyártás ősapjának. Dacára annak, hogy földi maradványait 2002-ben a francia nemzet legnagyobbjainak nyughelyén, a párizsi Pantheonban fényes külsőségek közepette temették újra, az akkori köztársasági elnök, Jacques Chirac szerint „történelmi igazságtalanságot téve jóvá”, a makacs sznobizmust ez sem tudta végleg eloszlatni. Magyarországon például a 2011-es, sokszerzőjű *A francia irodalom története* Dumas-t csupán futó említésekre érdemesítette, és elsietett ítéletre, mint „végeérhetetlen hosszúságú, az olvasók szórakozását és az újság eladhatóságát egyaránt biztosító folytatásos regények” szerzőjét. Ez még Dobossy László 1963-as szintéziséhez képest is visszalépést jelentett, az időközben bekövetkezett „rehabilitáló” paradigmaváltásról pedig tudomást sem vett.

Alexandre Dumas (1802–1870) az európai irodalom egyik fénykorának méltó csillaga volt: álló-, nem pedig hullócsillaga. A csodálatos tizenkilencedik „század gyermeke”, kor- és pályatársával, Musset-vel szólva. Apjától, Napóleon tábornokától a francia forradalom eszméit örökölte, ő maga Garibaldi Ezreihez csatlakozott, szemtanúként, testközelből, azon melegében könyvet írva róluk (1861). Kalandos életet élt, kalandos regényeket írt. *A három testőr* (1844) a barátság, a bátorság, a becsület regényeként filmfeldolgozások egyik legnagyobb ihletője. *A fekete tulipán* (1850) – a francia irodalomban a *Rózsaregény* után a „tulipánregény” – Hollandia, a *Borgiák* Itália múltjába varázsol vissza.

Az életműben a „primus inter pares” vagy a legremekebb remekmű talán a *Monte Cristo grófja* (1841–1845): Edmond Dantès igazságtalan börtönrabságának, szökésének és bosszújának története nemcsak olvasók millióinak álmát vette el éjszakára, míg végigolvasták a három vaskos kötet több mint ezerkétszáz oldalát, hanem reményt és hitet is adott „megalázottaknak és megszorítottaknak”, hogy a szenvedés és a kétségbeesés mélységeiből fel lehet jutni a siker és a győzelem csúcspontjára, hogy az igazságtalanságokért remélhetnek jóvátételt még a földön is, és hogy az embert nem a gonoszok megbüntetése, hanem a jók megsegítése teszi igazán hőssé. A *Monte Cristo grófjában* mégis a legidőtállóbbnak a mese

bizonyult: a kalandregények, az izgalmas irodalom felülmúlhatatlan etalonja lett, rengeteg tollforgató csórt belőle ötletet, motívumot.

Valamivel kevésbé sikeres, de nem kevésbé nagyszerű a *Luisa San Felice – Emma Lyonna* négykötetes regénypáros (1873–1875), Dumas „hattyúdala” (André Maurois), melynek kivételes bravúrja, hogy – és ahogy – a remekíró az általa „in loco”, Nápolyban, a Bourbonok Garibaldi általi elűzése után megnyílt levéltárban végzett önálló (a nagy történész, Benedetto Croce által is elismert) kutatómunkával feltárt valós történelmi tényeket ötvözi alkotó képzeletével. Az 1799-es nápolyi forradalom és a forradalmi köztársaság, a Repubblica Partenopea női vértanúja (Luisa Sanfelice) és boszorkányos démonja (Emma Lyonna, alias Lady Hamilton) a valóságban is romantikus hősnők voltak, ahogyan Dumas legvadromantikusabb fantáziája sem tudott olyat kitalálni, ami a forradalmárokat leverő és kivégző Bourbon-restauráció bosszúterrorjának szörnyűségeit felülmúlta volna.

Dumas-nak megadatott az is, hogy fia (Alexandre Dumas fils) maga is hírneves író lett: *A kaméliás hölgy* regényes és színpadi változata (s a belőle készült Verdi-opera, a *Traviata*) révén halhatatlanult. Azt is próbálta az előítéletes-sznob dogmatizmus leminősíteni, de az is diadalmasan élt túl minden irigykedést, minden értetlenkedést, minden támadást. Mint maga az örök Romantika.

Bacchanalia (2009, vegyes technika, papír, 27x40 cm)

Búzás Huba

A keszthelyi mauzóleumnál

*Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül,
S minden míve tűnő szárnya körül lebeg!
(Berzsenyi Dániel)*

ki áll az ónixfényű parkban itt azóta, ormótlan fák alatt, ki ő?
a szárnyas idő hérosza vigyázza az ősi helikont...
lombok mögül tán tűnő szárnyai lebegnek, fölöttünk árnya átsuhan:
magányossága régi-röptű óda, s a dal főnix-madár,

vak egyedülvalóságunk grottái odva, hol minden míve újra kél...
ki ő, ki óv, ki metrumán melenget, gordonka hang... a szél?
tusakszik torkonfojtó fenefátumokkal, ilyenkor maga a vén vihar
e mauzóleum hangboltozatján – a visszfény, mely cikáz:

ősrítmusok robusztus hellászi kovácsa korunk üllőin verdesi
szikár magyar szavak komor zenéit, szikrái csillagok:
– cseng-bonganak – gigászi villózó galaxis... gyerekségem kő-istene
az alkonyégbolt hegyzug homlokában – vezess, utat mutass!

Barát volt

átlép minden határt,
lepénzelte a párt?
ki fia-borja,
orrát fönn hordja
és rád taposva árt...

ez már a sokadik,
és tűrjem holtomig?
zsarnok, elég a...!
vagy ivadéka?
mindent le hazudik,

cincog - napot, eget...
hitvány egér lehet?
eh, rá se rántok,
tán elefántok
fingjából született

Aureóla anyám fölött

a nagy találkozást nem foghatod föl ésszel,
ki ő, miféle fény dereng feje fölött,
mikor - dicsfény? -anyád szemébe nézel
és szádba ad egy hajnalpír-csöcsöt,
s te gagyarászod: köszönöm

az élet nedveit... utóbb, hogy örködött
lépéseden... e percek – óh, öröm! –
szentebbek, mint a pásztorórák...
de mit mondasz, ha elköszön,
az istenek, hogy óvják?

ha majd egyetlen pillanattá - fényfehér -
zsugorodik ez örökkévalóság
s a mindenséggé tágult csöppnyi tér,
mint nagy folyó mentén a holtág,
számodra akkor véget ér...

Diszkusszió (2018, olajtempera, vászon, 110×145 cm)

Kellei György

Lampion a hegyek ormán

Megjelent a 85 éves Búzás Huba harmadik lírai eposza

Több szempontból is szerencsés ember Búzás Huba költő. Idén áprilisban múlt 85 éves, és az eltelt negyedszázadban a kortárs magyar költészet élvonalába emelkedett. S tette ezt lankadatlan alkotókedvvel, irigylésre méltó irodalmi eleganciával, valamint meghatározhatatlan költői világgal, amely körülírható ugyan, de nem definiálható cáfolhatatlan pontossággal, mert ezernyi sugarú ez az életmű tizenegy önálló kötetével.

A csillagok kedvező állását jelzi költészetében a féktelen élni vágyás, amely persze bölcs és letisztult, a valóság és a képzelet játékos keverékét mutatja, hol pajzán humorral, hol rejtett, filozofikus tartalommal. A költő hálás lehet a sorsnak azért is, mert pályatársai figyelemmel kísérik munkásságát, s nem a palástolt irigység, sokkal inkább az elismerés jellemzi érdeklődésüket. Köteteinek fülszövegei véleménymozaikok, már-már változatos „szócikkek”, jó szándékú próbálkozások a lényeg megragadására. Nem tudom, hogy Búzás Huba hogyan fogadja a kurta, idézőjelek közé szorított elemzéseket, lehet, hogy csettintve, lehet, hogy somolyogva, ám egy biztos, nem teszik önteltté, elbizakodottá a dicsérő sorok. Őt nem lehet kibillenteni stílusából, utánozhatatlanul áradó szókészletéből, extravagáns költői gondolkodásából, és abból a szellemes intelligenciából, ahogy témáit megközelíti és feldolgozza.

Keszthelyen érettségizett, majd a pécsi egyetemen szerzett jogi diplomát. A középiskolában osztálytársa, később padtársa lett az 1997-ben elhunyt kitűnő prózairó, Bertha Bulcsu, aki ezt írta Búzás költészetéről: „... a kötött ritmus, rímes versek nem az én világom, de karizma’ stílusod meghökkent, elkábít, földhöz vág engem is – mielőtt felemelne...”. A költő pedig így emlékezett *Istenhözád Bertha Bulcsu* című versében diáktársára: „szorítva jobbod én teketóriás / tépászkomod na súgjad amott van-é / efféle ritmusos beszéd-hang / vagy dödörésszem el itt időmet?” A diploma megszerzése után ígéretes költőnek indult, irodalmi folyóiratok kezdték közölni verseit. Aztán 1972-ben elnémult, mélységes csend következett költészetében, amely 23 éven át tartott.

Harminchét évesen tette le a tollat, és 60 évesen ismét érte nyúlt. Az újrakezdés éveit, 1995-től öt esztendőn keresztül számos publikáció kísérte, mígnem 2000-ben *Kávéillat – korán ébredőknek* címmel megjelent első kötete. Ezt még négy követte: *Napranéző* (2003), *Hajnali tótágasok* (2006), *Tépd le a napot* (2008), *Amerre a szél fúj* (2010), *A tükröd én vagyok, nézd*. Levélesszék Suhai Pállal (2012,

Kúszmászva Európa zsámolyán (2015), *Égi kupolák* (2018), *Félrevert harangjaim* (2019), *Föld! Föld! – vesztőhelyünk* (2019), *Mentsétek meg...* (2020), *Újhumanizmus körvonalazódik a művészetben; honnan, hová, merre? – esszé-gondolatok egy modern emberképhez* (2020). Az eltelt húsz évet lenyűgöző termékenység jellemzi, amely kikezdhetetlen esztétikai igényességgel és színvonallal párosul. E kettős vonulatra felfigyelnek az irodalmi műhelyek, Búzás például a *Mozgó Világ* kedvelt szerzője lesz, minden második számban ott vannak a versei, sőt a szerkesztőség egyik évben a legjobb költőjének választja.

Révész Erikának nyilatkozta a születésnap interjújában.

– Szerb Antal mondta József Attila költészetéről: „Élményeken alapuló személyes életmű az övé.” Az enyém is az. Nagyon személyes és rendhagyó. Élményszerűen nem is nagyon lehet másról írni, mint a saját életéről. A költészetet nem csak a költemények alkotják, a versvilághoz hozzátartozik az alkotó ember és a sorsa, amelyet hordoz, és amely akár össze is zúzhatja az alkotót. Engem is többször majdnem összezúzott a sors. Alkotói éveimnek három nagy korszaka van, a negyedik pedig a születésemtől a felnőtt koromig terjedő időszak, a szellemi magamra találás évei, és ez sem volt könnyű. A szabadabb levegővételhez jutva kezdtem el írni. Valósággal fölrobbantam a mondanivalótól. Az 1995-ben elsőként megszületett versem, a *Levél a mélységhez és a magassághoz* a 2000-ben megjelent első kötetemben kapott helyet. Ebben Füst Milánt, akit személyesen is ismertem, és aki versírásra biztatott, Vulcanusnak nevezem, magamat pedig törpe tűzhányónak. Tüskés Tibor, aki 1960 és 1964 között a *Jelenkor* főszerkesztője volt, nagy örömmel üdvözölt, amikor megszólaltam, és a *Somogy* folyóirat főszerkesztőjeként azonnal leköszölte *Hír* című versemet, amely Borisz Paszternak halálának híreről szólt. Akkor kezdtek észrevenni, amikor a 2008-as válogatott verseimről megjelent *Ágh István* méltatása a *Lyukasóra* című folyóiratban. Mindent előlről akartam kezdeni. Azt hiszem, azt látták, hogy megért a költői hangom és nyelvezetem.

Az első kötet eszmeisége, tartalmi és formai világa kitart mind a mai napig. A költő már a *Kávéillat – korán ébredőknek* darabjaiban is furcsa, nem éppen szokványos szókapcsolatokat hozott létre ahhoz, hogy költői módon, sajátos nyelvi eszközökkel fejezhesse ki érzelmeit, következtetéseit. Olykor disszonánsnak tűnő szavaival, amelyeken átsüt egyfajta öregkori pajkosság, látomásokká sűríti élményeit, emlékeit, a megfigyelt jelenséget. Különös szemszögű optikán keresztül láttatja velünk a világot, a környezetet, addig-addig zsonglőrködik a nyelvvel, bújócskázik a szavakkal, míg be nem vonja az olvasót a villoni kópéságú, ám nagyon is komoly, megfontolt játékba. A valóság, amelyet normálisnak hiszünk, könnyörtelenül kifogatva, más-más oldalról megközelítve jelenik meg előttünk.

„Tévedés azt hinni, hogy ugyanúgy álmodunk és fantáziálunk, ahogy élünk. Épp ellenkezőleg, arról fantáziálunk és álmodunk, amit nem élünk meg, s mivel nem éljük meg, szeretnénk megélni” – írja a Nobel-díjas író, *Mario Vargas Llosa* egyik tanulmánykötetében. Búzás Huba persze nem álmodik és fantáziál az életről, de az olvasó úgy érezheti, hogy saját vágyai öltenek testet a versekben, s a költő bőrébe bújva szeretné végigjárni a leírt képzeletbeli és valós, külső-belső utakat.

Első kötetének *Üzenet – opus 63* – című nyitóversében írja:

„Testet öltének, ha megtapintánál, / kísérodet egy légipálya- / udvaron, mikor örökre fölrepül / a gép, utolsó járatod, s te / égbe érsz időtlenül.”

A költő lírai eposztrilógiájával nemhogy égbe ért, hanem meg is hódította a végtelen Kozmoszt. Kijelenthetjük, hogy páratlan s valószínűleg túlszárnyalhatatlan alkotói teljesítmény a 21. század „hajnalán”.

Szakonyi Károly írja a *Mentsétek meg...* utószavában: „E könyv – a trilógia harmadik darabja – felmér minden veszélyt, a XXI. században ezer felől áradó bajt, mindazt, ami forrong körülöttünk, és amitől – emberektől és technikától – retteghetünk, s mindezt dramaturgiai érzékkel az elmúlás, a porrá válás sokszori felidézésével a temetőben. De lebeg mind e fölött a bizalom, az óvás és az örök biztatás a Föld megmentésére. Búzás Huba műve, a legújabb kori magyar irodalom ezen értéke, a maradandóság ígéretével kerül a magyar líra kiváló teljesítményei sorába.”

Talán a világ élmezőnyébe tartozó pszichoanalitikusok – köztük Freud és Jung, ha élnének – sem tudnának választ adni arra, hogy a művészi produktumok miért különböző életkorokban érik el a csúcst. Különösen az irodalomban (a hazaiiban és a külföldiben egyaránt) követhetők nyomon a képzeletbeli, szélsőséges görbék. Ismerünk olyan szerzőket, akik fiatalon virágba borulnak, fellobbannak, majd elhervadnak, kiégnek, elnyeli őket az örvény. Ám akadnak jó páran, akik idősödve szárnyalnak, bámulatba ejtve az olvasókat. A szorgalmasan, egyenletes színvonalon teljesítőket tiszteljük, becsüljük, de valljuk be, nem csodáljuk úgy őket, mint akik meglett korban, évtizedekkel a hátuk mögött, tömött poggyással szöknek, emelkednek hihetetlen magasságokba.

Búzás Huba – önmagában is gigantikus hatású – verseskötete, a *Mentsétek meg...* című lírai eposza a budapesti Hungarovox Kiadó kiadásában látott napvilágot. E tény önmagában is kulturális szenzáció, mert a szerző az *Égi kupolánk és a Föld! Föld!* – *vesztőhelyünk* című lírai eposzait követően a közelmúltban megírta a verstrilógia harmadik részét is. Ezzel az óriási, szinte mega méretű *Ég – Föld – Emberek* című lírai, drámai elbeszélő költemény betetőződött.

Az új kötet első borítóján *Esterházy Marcell* aranyozott tónusú képzőművészeti alkotása látható, míg a grafikák *Hegyeshalmi László* festőművész munkái. A trilógia harmadik verseskötetét *Szakonyi Károly* Kossuth-díjas író és *Szepes Erika*

irodalomtörténész, klasszika-filológus lektorálta, valamint *Suhai Pál* költő, kritikus vette górcső alá. Lektorai és kritikai véleményeik szerkezetileg a kötet befejező részében *Utószó három hangra* címmel rangot adó értéket képviselnek. Akárcsak a trilógia korábbi kötetei lektorainak (*Ágh István* Kossuth-díjas és *Baranyi Ferenc* Kossuth-díjas írók, költők, *Praznovszky Mihály* irodalomtörténész), valamint kritikusaiknak (*Szakolczay Lajos* Széchenyi-díjas művészetkritikus, *Laczkó András* irodalomtörténész) véleményei. Érdeemes tehát változtatás nélkül a mű véleményalkotóinak ítéleteit irodalmi közvéleményünk elé bocsátanunk azzal, hogy egy kivételesen nagybecsű mű született. Végül is az *Ég – Föld – Emberek* lírai eposztrilógia esztétikai nagyszerűségén túl irodalomtörténeti jelentőségét az adja, hogy Arany János Toldi-trilógiája óta verstrilógia a magyar irodalomban nem született. Értesülésünk szerint a három összetartozó eposz egy kötetben való megjelentetése csak jövőre várható.

A jubiláló költő egy korábbi interjúban eposzainak „természetrájzat” is megfogalmazta:

– A lírai eposz a realitásnak megfelelően, azaz lazán kezeli a múlt időt. Tudatunkban ugyanis az idő mindig egyidejűleg a múlt, jelen, jövő kavarodása. Az emlékező ember, illetve az elbeszélő tudatában összemosódnak a különböző időpontokban történt események, az éppen lejátszódóak vagy a történetek papírra vetésének időpontjai. Fejünkben – ennek következményeként – szinte hullámanak, hömpölyögnek a történések, az emlékezet, a képzelet és a valóság tényei, valamint az ezeket motiváló, kísérő vágyak, szándékok, ábrándok, dühök, ezerféle érzelmek. Az átéltek a kifejezés által kapják meg jelentésüket. Élettapasztalatomra épült értékrendemet, a társadalom elesettjei iránti szolidaritásomat, a hatalom jogtiprásait elítélő állásfoglalásaimat lehet manapság idejét múltnak vagy maradinak tekinteni, de ízlésem akkor is szemben áll mindennemű diktatúrával, antiszemitizmussal, rasszizmussal, közéleti és egyéb bűnözéssel. Nézetem szerint az emberség, a humánus értékrendjén alapuló írásművészetek abszolút lényege: a mindenkori hatalommal szembeni autonómia, az emberi érzésvilág árnyaltságának, sokféleségének megjelenítése, az emberi méltóság piedesztálra helyezése. Mindez önmagában persze nem újszerű. Hogy korunk idősebb magyar költőnemzedékén belül mégis úgy tartanak számon, mint újítót, nyelvújítót, vélhetően formai újításaimnak tulajdonítható.

A már idézett Szakonyi Károly méltatását nem vitathatjuk: „A trilógia íme betetőződött. A vállalkozás óriási költői teljesítmény, Juhász Ferenc óta nem ismerék XX. századi költőt, aki képes ekkora monumentalitásra. Az előző két könyv is kiváltotta már csodálatomat Búzás Huba congenialitása láttán... a második kötet – *a Föld! Föld! – vesztőhelyünk* című lírai eposz – szintén szellemi csúcs, költői remeklés; lenyűgözött, súlyával leterített: a kórházi háttér félelmetes miliójében

szárnyaló, felbukkanó és újraélt világ... a mi korosztályunk túlélte történelem-kavargása oly tömény, hogy idő kell az újra és újra átéléséhez. Csodálatosan őszinte mű; a fejezetek közötti versek pedig eszményien elragadóak... S most ismét nagy elismeréssel kell szólnom költői munkájáról, a *Mentsétek meg...* című újabb lírai eposzról, amely mind filozofikus mélységével, az élet és a művészetek széleskörű ismeretével, a leghétköznapibb valóságnak a kozmikus Mindenséggel egybegyúrt – egyaránt „otthonos” – kezelésével, a tájnyelvből beemelt szókinccsel, líraiságával, személyessége mellett objektivitásával, az Abszolútum parányaiként való létezésünk tényének, de mégis az ember szellemi nagyságának, moráljának meg-rajzolásával, modern és klasszikusfelhangjaival alkotóját a legnagyobbak sorába emeli. – Arany János olvashatta így Madách művét, amikor a kezébe került *Az ember tragédiája*: az aggodalom és tenni vágyás műve az Emberért, az Életért, a Földért. Az „ember küzdj és bízva bízzál!” megrendítő parancsa dobbanthatta meg költői szívét így, a pályatárs műve olvastán – elragadtatásában.”

Szepes Erika *Parainézés egy eposzban* című átfogó elemzése feltárja az eposz ihlető forrásait, elősegíti eszmeiségének befogadását, világunk rendjét és rendszertelenségének örökös viadalát: „...mi is ez a hatalmas mű? Egy olyan teológia, amelynek nincs theosza, azazhogy van valaki, aki nem theosz, hanem isten, ember és a világ fölött álló Erő, Abszolútum, a tökély, örök változó és változatlan, végtelen és sokirányú mozgás. Ebben a világban benne van minden, ami a Teremtés óta az emberiséggel történt: számtalan ontogenezis, amiből összeáll a filogenezis, ami a haldokló emberiség sorsának szövedéke, s az emberiség otthona a fenyegető haldoklás miatt egyenesen nekropolisz. Amikor az Abszolútum azt nyilatkozza magáról, hogy ő 'szabadság és szükségszerűség', kezd körvonalazódni a mindenség fölöttes Énje: a hegeli Világszellem. Talán Hegel gondolatvilága termékenyíthette meg leginkább Búzás Hubát, egy óriási különbséggel – és ez a különbség választja el minden más filozófiától, teológiától, világteremtéstől is – ez a Világszellem nem tud és nem akar rendet teremteni; nem gonoszságból vagy erőtlenségből, hanem mert teremtett világa olyan sokféle, olyan sokszínű, sokirányú, sok helyszínű. (...) A szétszakadás, az izoláltság, a rendszer nélküiség – ember alkotta műben – ilyen pregnánsan még nem jelentkezett. Talán egyetlen példa van rá a művelődéstörténetből: az időben távoli, de szemléletében mégis nagyon rokon Hieronymus Bosch fő műve, a *Gyönyörök kertje* és az *Utolsó ítélete*, amely táblaképeken rengeteg alak, csoport, emberek, állatok, szörnyek elszórt figurái láthatók, szemlétomást egymás nélküli egyedüliségben. A flamand festő e különös látásmódját többek között a vallásban való megrendüléssel, a vallásból egy más vallásba betéréssel magyarázzák. Búzás Huba egyedüliségei a társadalomból kiesett emberek magányossága. S hiába kiált fel a költő Schillerrel, Beethovennel, hogy 'óh, én emberiségem, átölellek!' – az emberiség ölelés nélkül marad. Másutt

kérelve szólal: 'marasztallak, kevés örömünk, maradj nálam pillanatokra!' – idézi, mintegy mágikus kényszerítéssel Goethe *Faustját*. „Tépd le a napot” – fordítja Horatius *carpe diem*-jét, de az ideákhoz fordulás is hiábavaló. „Légy te, költő – itt már Petőfi szól – népednek fárosza s el ne fáradj, tégy a méla emberiség ügyében, mind az elveszettekében!” (...) A hatalmas szövegtestben szinte elvesznek a legmagasztosabb biztatások: a 'jót s jól', az 'utiledulci', és a legfőbb *ars poetica* a görögök óta: 'mindig tudd, fiam, mi igaz, mi a jó s a szép'. Végül is ez a zárása ennek a hatalmas eposznak, tanítása az utódokhoz, parainéziseket nélkülöző korunkban a múlt még mindig érvényes intése a jövő felé. És ezzel a költő kiüti a tollat a lektor kezéből, hiszen azzal akarta zárni ezt a kis bevezetőt, hogy minden elkeseredése, szidalma, átkozódása – igaz, tehát jó is, és az utódok által remélt, igényelt (még meg nem valósult) világ képe velük lesz szép. Igen, ezzel akartam zárni, de hogy mégis tegyek valamit hozzá az ókor óta meg nem haladott *ars poeticához*, idézek valamit, ami önmagában is szép (minthogy ha nem is került említésre, van sok szép költői képe Búzás Hubának): „*hold nagyanyó picit sárga lampiont kötözött a hegyek ormára.*”

Suhai Pál a pályatárs empátiájával merül a kolosszális mű mélységeibe: „Ő az a költő, akinek egyre szédítőbb csúcsokkal kell kísérleteznie. A Notre Dame iker-tornyaival! 'Ikertornyok' – Füleki Gábor méltatta e metaforával Búzás lírai eposzait a második rész megjelenése utáni csodálkozásában. Csakhogy időközben (álmatlansága elleni panacea gyanánt!) Búzás megírta a harmadik kötetet is, trilógiává bővítve így a külön-külön is gigantikus költeményeket. Ha Füleki szóképét a költő teljesítményéhez hasonlóan tovább akarnám fokozni, mit is mondhatnék? Legföljebb a *katedrális* elnevezést – de ennek hány tornya van? Bizony, három! A harmadik a huszártorony a kereszthajók lezárására. Hadd tekintsem a *Mentsétek meg...* költői emelvényét is ilyennek. Egy hatalmas, katedrális méretű épület lezárásául szolgáló toronynak. Megrendítő látvány és benyomás. És nem is csak bravúrosan megidézett kozmoszba vetettségünk félelmeinek és mámorának átélése okán. Legalább ennyire a mindennapi emberi tapasztalatoknak némelykor 'közönséges', máskor tragikus, néha a groteszket sem nélkülöző, de mindvégig hiteles megidézését érzékelve. (A trilógia első kötetében egy balkáni társas autót, a másodikban egy kórházi 'hasfelmetszés', a harmadikban pedig a szülők sírjának felnyitása, az exhumálás hamleti jelenete révén.) A harmadik kötetben a lírai szólam, a beszélő ráadásul a lehető legmeghökkenőbb pozíciót veszi föl: látszólag az individuum mértéktelen, mert abszolút kiterjesztésének pozícióját. Csakhogy hamar rá kell jönnünk, hogy a megfellebbezhetetlenség e hangsúlyával képzett sorok nem a szerző megnyilvánulásai: csupán egyike e hang a polifon költemény szólamainak – a Kozmoszt és Istent egyszerre megidéző, de az emberi bensőből hangzó Abszolútum önreflexiója.”

Búzás Huba az *Újhumanizmus körvonalazódik a művészetben...* című terjedelmes tanulmányában (főiskolai, egyetemi segédanyag lehetne) többek között ugyancsak a Földért, az Emberiség megmaradásáért érzett aggodalmát fogalmazza meg: „A tét végső soron az ember léte, az emberiség megmaradása. Minden ember dolga ez, azoké is, akik nem írnak, nem olvasnak, akiktől idegen a kultúra minden szeglete (legyen az művészet, irodalom, zene vagy tudomány), akik a politikát ördögtől valónak vélik, akik magukra zárják az ajtót, akik a szomszéd gondjaira sem hederítenek, akik elég rövidlátóak (vagy szűkagyúak?) ahhoz, hogy csak ivadékaik ’öröklését’, vagyoni gyarapodásukat tartsák dolguknak. Nos, ha nem cselekszenek, cselekszünk vállalva, utódaink csak a pusztulást örökölhetik, az éhséget, a nyomort, a kínhalált. Nem lesz, aki valaha is kimondja: *Minden dolognak mértéke az ember.*”

A költő három esztendő leforgása alatt megírta egyetemes érvényű trilógiáját. A kötetek élete fő művét képezik, egy kései életkorban elstartoló, formálódó, nemzetközi irodalmi méretekben is egyedi hangvételűvé avanzsáló költői/gondolkodói életmű csúcspontjai. Töretlen hit a maradandóságban. Az *Ég – Föld – Emberek* elválaszthatatlan fúzióját megéneklő opuszok az örökkévalóság ígérését hordozzák: mentsétek meg az Ég kupoláját! mentsétek meg lelkeinket, a Földet is, mentsétek meg az Embert és a csírázó Életet és mentsd meg égi dalunkat, az éneket, a hangzatokat, muzsikát, zenédet!

Sólyom Sándor

Villoniádák

Varga Vilmos váradi színművészre és Villon estjeire emlékezve

Tóparti levelek

I.

Hercegem, e távoli földről köszöntlek
s úgy tűnik, egyelőre maradok is itt.
Akinél lakom, nyelvünk tudója,
diák volt egykor ő is és aranyát
csak nevében hordozza, lévén San d'Or.
(Ha nem viselne más gúnyát, mint én,
vélnél, rokonom a legény.)
Vele járom a tó partját, hol kocsmá
hátán kocsmá – akár a Szajna-part! –
s a bort pogánynak mondják,
mert nem keresztelte meg apát,
sem az azt mérő zsobrák korcsmáros.
A lányok... a lányok itt is szépek
és csintalanok, de nekem hiába teszik,
mert *il n' est bon bec que de Paris!*
Csendesül a part s megyünk haza...
Haza? Mon Dieu! elment az eszem,
hisz nekem az a Szajna-part,
hol a Toboz és Popin ívója hívogat...

II.

Hercegem, d'Orleansok éke!
Egyre jobban érzem itt magam,
nyár van és csodálatos és a lányok...
az alig ruhájok épp' csak takar,
de mindent megmutat... Margot-ra
már nem is gondolok, hisz tudod:
mais ou sont les neiges d' antan...
A nyelvüket már-már jól értem,
de beszélni csak akkor van merszem,
amikor borozhatok, de akkor folyékonyan!

Rigóderek korcsma San d'Or törzshelye lehet,
mert az asszony, ha a bort elénk teszi,
fekete szeme felragyog s nevetve kérdezi:
merre jártál jó vitézem, hogy híredet sem
hallottam, a holló sem káromolt rólad!
Jár ide piktor, versíró s más efféle,
ismerik egy két versem és hallottak
– gondolom, ebben a cimborám ludas –
a „*Pet au Diable*”-ről, mit itt Ördögfiing-nak
mondanak ezek a furcsa nyelvű hongroák.
Hercegem, jól érzem magam itt, de félek,
hogy ha itt érne a végzet, lesz-e aki tudná:
„ung traict but de vin morillon.
Quant de ce monde partir.”
(Ahogy megírtam egykor.)

III.

Hercegem, drága Hercegem! Bajban vagyok,
San d'ort elvitték a hadnagyok
s nem tudom hova... erszényem is éhkopra fogott
és hitelem sincs és nem is kapok,
a jó Vili helyett francúz tetű lettem
és az uzsorások nyomomban lihegnek.
A lányok is, ha odamegyek, csak legyintenek
vagy ökreiket uszítják rám, mintha
nem lenne elég a smaszerek hada.
Herceg, ments ki innen s mielőbb ha lehet,
mert ha nem egy napon késsel a hátamban
a Büdös-árokban a tó felé sodródva
hal-eledelként folytathatom...

Agriai levél:

Herceg! Köszönöm a segítségedet,
életem tiéd, d'Orléans-ok éke!
Ez nagy futás volt ide, a hegyek
vidékére. Más vidék ez, az emberek is mások
s itt maradnom csak úgy lehet, ha ősztől
magister leszek... De addig is egyre járom
a Szépasszony völgyét, hol kocsmá
kocsmát ér s megváltással felér
a boruk... és az asszonyok!
Napsütésben egy pince előtt ülve,
egy kancsó bor mellett, arra gondolok,
bármily szép is ez a világ,
de nem az otthonom és megérem-e,
hogy egykor hazatérve az öreg Szajna
borban aszalódott testem magához ölelje,
mint tékozló fiát a bibliai atyja.
(Ha Kegyességed is úgy akarja.)

Domonkos László

Törököt fog(t)unk

A város, sok magyar sorstársához hasonlóan, harcolt a benyomuló oszmán hadakkal. Mire a hódoltság bekövetkezett, és nagysokára tovatűnt, a vidék többé-kevésbé azonos képet mutatott sok-sok magyar táj látványával: ameddig a szem ellát és azon is túl – elvadultan burjánzó parlagföldek, itt-ott égnek meredő romok, pusztulás, néptelenség, az enyészet országa, pusztaság. Feljegyezték: míg Szabadka környékén két-háromszáz évvel korábban egymástól alig öt-hat kilométerre estek a falvak, most legalább 20-30 kilométerre. Bács-Bodrog vármegyében 1522-ben 264 lakott helységet tartottak nyilván – a 18. század elején ez a szám 55... És a tudatokba belemaródott, emlékekbe beleégett-agyonperzselődött irtózatok végelethetetlen sorát még nem is említettük: az élve kardélre tűzött és ott forgatott csecsemők testecskéi; a szoptató anyák levágott mellbimbói – hogy ne táplálhassák többé gyaur (mellékesen szigorúan szintűgy elpusztítandó) gyermekeiket; a porrá égett falvak, házak, fészerek, istállók, elhajtott jószágok, elrabolt javak, a rabkaravánok végtelenbe vesző szekérsorai, a nevetséges „gyaur” vétkeért levágott kezek látványa; no meg a sok-sok fiatal és idősebb férfi – a magyar harcosok – élettelen teste, mindenfelé. Mezőkön és várfalakon, házak között és benn a házakban, országúton és karóban, csatatéren és erdőszélen. Mindenütt, mindenhol. És a többi, a többi... VÉRÖZÖN lábaiknál, bú s kétség fölöttük, halottak özöne, hollók, üszkők, s az üldözötteket a kard el is éri barlangjukban. A hazában meg nemcsak hont nem lenni, de jószerevével teremtett lelkeket sem. Szinte nem maradt egy falunk. Kiirtva minden.

Megmaradt viszont – játékos-kedvesen emlékeznek és emlékeztetnek olykor rá még komoly rádióműsorok is – több szó (például a *harácsolás*), kifejezés (*hátra van még a feketeleves*), szólásmondás (*törököt fogtunk, nem ereszt; rossz szomszéd-ság, török átok*), no meg Gül baba türbéje, *Ali baba meg a negyven rabló* klasszikus meséje az *Ezeregyéjszakával* és a *janicsár* szó máig tökéletesen alkalmazott jelentéstartalma. No meg „a mesés Kelet” egész mitologikus univerzuma, elsősorban Isztambullal, mely 1453-ig Bizánc néven az európai keresztény világ Rómához mérhető-hasonlítható középpontja vala, immáron mesés Sztambulként benne turistáskodván, évtizedekig nagy irhabundaturnékat lehetett tenni, a törökök vendéglátó szeretettel fogadtak („dsere, madsar testver”), és még dal is szóla arról, hogy Isztambul, vágyom nálad lenni bitangul, és randevúzunk egyszer talán a Boszporusz partján.

A város egyik szervezetének tagjai egyszer gondoltak egy nagyot, és emlékbelszket állítottak a hódítók ellen szűkebb és tágabb hazájukat védők emlékére és tisz-

teletére. Arra a helyre tették, ahová az oszmán inváziós seregek ellen harcolók végső nyughelyükre letek, hosszú és véres küzdelmek után, mint annyian és anynyifelé. Fel is írták: „Tisztelgünk a keresztény hősi halottak előtt”. Persze, amint ez lenni szokott, most is akadtak, akik ennyit nem tartottak elégségesnek: a szöveg elé írták a Nagy Humanista Igazságot: „A halott katona nem ellenség.” Ez persze így igen sokaknak nem tetszett, sőt. Hangoztatták, hogy a mondat ugyan szentigaz, de hozzátették – vagy tehették volna – azt is, hogy AKKOR viszont ezek a katonák bizony nemcsak hogy nagyon is ellenségek voltak, de összemosni az áldozatot a gyilkossal, a védőt a támadóval, a hazát oltalmazót az idegen agresszorral nem-csak korlátoltan gusztustalan és ízléstelenül ocsmány, de felháborítóan, vérlázító módon hazug és hazaáruló cselekedet is, melynek álszent ostobaságánál csak rendkívüli kártékonyasága nagyobb, merthogy az obeliszken, önként és dalolva, török nyelvű felirat is elhelyeztetett, ezzel a szöveggel: „Nyugodjanak békében az elesett hősi halált halt török harcosok.” Ezek szerint tehát magyar nézőpontból – hiszen a felirat Magyarországon olvasható HŐSI HALÁLT haltak a hódító, Magyarországot elpusztító és szinte kiirtó birodalom katonái. Itt tartunk most. Ja, hogy el ne felejtsem: a szóbanforgó város neve Eger.

Bőség (2011, olajtempera, vászon, 190×195)

Érzelmesség és távolságtartás

Jámbor Ildikó beszélgetése Bugyi István egri grafikkal

Linómetszetek, vegyes technikájú munkák, egyedi tusrajzok egy vibráló, izgalmas személyiséget mutatnak. *A hatvani Grassalkovich kastély; Egy női torzó; Bagoly; Vadregény; Sárkányok; Kísértetek*, vagy a boldogi lakodalmast megidéző *Kirakat* tudatosságot és érzékenységet tükröznek. A *Kirakat* egyszerre érzelmes, és távolságtartóan kritikus. A sok külsőséget magában hordozó palóc néphagyomány bírálata és mélyről jövő elfogadása is egyben. A Vitkovics házbeli kiállításán beszélgettünk először, s azóta ez a párbeszéd folytatódik. Elhivatottsága, művészi lendülete szembeötlő.

– 1986 nőnapján születtem. Először 2011–13 között dolgoztam az Eventusban, majd öt tanévet tanítottam általánosban Jászfényszarun, aztán hívtak ide az EKE gyakorlóiskolájába, ahol jelenleg is dolgozom. Nyíregyházán végeztem a főiskolát, többeket, akik azóta már Egerben működnek tovább, még abból az időszakból ismerek.

– **Milyen szakmai testületekhez kötődik?**

– Heves Megyei Szabad Szalon, Kisgrafika Barátok Köre, Szolnoki Képzőművészek Társasága, Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete, H.U.N.G.A.R.T, Hatvan Testvérvárosi Egyesület, Boldog képzőművészeti csoport.

– **Miért a grafikus pálya mellett döntött?**

– Nem nagyon kerestem soha az okokat. Egyszerűen gyermekkorom óta megyek a fejem után. Szerencsére a szüleim támogattak mindenben, édesanyám mai napig maximálisan mellettem áll. Korán kezdtem rajzolni, az iskolák, a versenyek, a táborok és a tanárim, mestereim időben megmutatták hogy a grafika irányába tendáljak. Ez a műfaj áll hozzám a legközelebb. Nincs mese.

– **Kitől örökölte a rajzkészséget?**

– Édesapám szeretett rajzolni, ha jól emlékszem, kicsi koromban indiánokat rajzolt nekem. Anyukám sem ügyetlen ezen a téren. Kisiskolásként bevallom egykét alkalommal anyu segített kipipálni a rajzos házi feladatokat. Persze csak ritkán.

Boldogon Szpisják Pál kezdett rajzra és festészetre okítani. Aztán természetesen jött a továbbtanulás, Szolnokra jártam gimnáziumba, a Széchenyibe rajz tagozatra, Pogány Józsefné volt a tanárom, akitől praktikus tudást kaptam. Hálás is vagyok érte.

De ha már ezen a szalon elindultam, nem maradhat elvarratlanul a gondolat,

hogy említsem további mestereimet. Tudatos szakmai, de nem csak szakmai fejlődésben nagy szerepet játszott Madaras László, Herczeg István és nem utolsósorban Szepessy Béla. Rengeteget köszönhetek nekik.

– **Említettük a kiállítás közös megtekintése kapcsán, hogy lemezborítót is tervezett. Folyóiratban publikált-e?**

– Igen, készültek egyedi grafikák is mostanság, melyek alkalmazott munkáként is hasznosíthatók lettek.

Pár éve az *Agriában* voltak illusztrációim, Herczeg István kért meg rá akkor, hogy gyorsan hozzak néhány munkát, mert szükség lesz rá a megyei folyóiratban. Így történt, és örülök neki, hogy közöltek tőlem rajzokat, megtiszteltetésnek vettem. A *Kisgrafikai Újság* közölt egy igen hosszú cikket rólam a legutóbbi számukban. Majd nem olyan rég az *Alföld* kért képeket az egyik számukba. Jelen pillanatban pedig az *Eső* folyóiratba készülnek munkák.

– **Mennyire határozzák meg munkáit az otthoni élmények?**

– Azt mondanám, hogy időről időre mindig visszatérek rájuk, akarva akaratlanul. Időnként ez az élményanyag „visszacseng”. Most is látszik ez a *Kirakat* című metszeten, meg itt-ott, ha ott van egy kis házikó vagy viselet, karakter, az jellegzetesen boldogi. Pontosabban az is tud lenni.

– **Az eddigiek alapján úgy látom, mára már eléggé beágyazódott a hazai képzőművészeti életbe. S említette, hogy a pályázatok is mindig megszólító erővel hatnak önre. Merre szeretné venni az irányt?**

– Igen, igyekszem sokat pályázni, amennyit csak az időm engedi. Fontos lesz számomra a jövőben is a *Hatvani Kisgrafikai Biennálé* szervezése is. Menet közben megalakítottuk a Képgrafikusok Olgyai Egyesületét. Nagyon bizakodva tekintek a jövőbe ennek kapcsán.

– **Kik azok, akiknek helyileg megmutatja a munkáit?**

– Egerben és vonzaskörzetében Herczeg István, Madaras László és Szilágyi Rudolf, akiknek rendszeresen vagy időnként kikérem a véleményét.

– **Egerben hány kiállításon szerepelt?**

– A Szabad Szalonnal volt több csoportos kiállítás, 2018-ban Herczeg Istvánal együtt állítottam ki az ARKT Művészeti Ellátóban, ugyanebben az évben az Agria Galériában volt önálló, 2019-ben pedig kolléganőmmel, Fejes Adriennel volt ez a páros kiállításunk.

– **Hogyan vészelte át a koronavírusos időszakot? Adott-e újabb ihletet ez a kényszerű bezártság?**

– Nos, mint mindenki, én is éreztem a világméretű helyzet okozta változásokat. Tanárként a digitális oktatás kihívásaival néztem szembe, más részről pedig a körülöttem lévők miatti aggodás, a korlátozások, a változó anyagi helyzet miatti sok más egyéb szituációkkal. De mindenképp jó alkalom volt arra, hogy számot

vessek több dologgal, és azokból okuljak. Szerencsére a képek készültek a karantén ideje alatt is, ezen a téren egy percig sem panaszkodnék.

– **Ha jól tudom, a lazítás időszakában Jászfényszaru is volt kiállítása?**

– Folytattam eddig elkezdett munkáimat, de újabbak is születtek ez idő alatt. Igen, Jászfényszaru az idén is helyet adott egy nagyon jó művésztelepnek, immáron hetedik alkalommal, ahol jelen voltam én is. Nem sokkal előtte ugyanott nyílt meg az Andalgó című kiállításom, amit nagyon jól fogadtak. A bő két év anyagából merítő tárlatot Ghyczy Csongor barátom nyitotta meg, aminek külön örültem.

– **Amikor ez az interjú megjelenik, már bizonyára tudjuk, hogy hogyan alakul a járványhelyzet, de vegyük a legjobb forgatókönyvet. Hogyan tekint az új tanév elé?**

– Várakozással tekintek az új tanév elé, természetesen az egészséges és magától értetődő bizonytalansággal megfűszerezve.

– **A közösségi oldalon tett bejegyzéséről tudom, hogy Baján nemzetközi művésztelepen dolgozott?**

– Igen, Baja. Egy váratlan meglepetés ért, amikor meghívtak a XXI. Caffart Nemzetközi Művésztelepre. Gondolkodás nélkül igen mondtam. Pár napja ért véget a tábor és egy igen jó hangulatú tevékeny kilenc napot tudhatok magam mögött hazatérve onnan. Tele vagyok inspirációval, friss élménnyel.

– **S a társművészetek mit adnak? A zene, az irodalom?**

– A zene nagyon fontos nekem. Így is, úgy is, de jelen van. A vokális dolgoktól kezdve a népzene át az elektronikusig bezárólag. Hol háttérben, hol inspiráció gyanánt.

Bugyi István úgy érzi, hogy egyelőre nem váltana műfajt, rengeteg kihívás van a grafikában, az új technikában, lehetőségekben, de a megkezdett sorozatait is szeretné folytatni. A tanítás is jelen marad az életében.

Amikor faggatom, hogy vannak-e tervei, rábólint.

– Az igaz, nem nyugszom, egy kicsit se!

Sipos Erzsébet

Egri hírességek – Kopcsik Lajos

Céhládája,
világraszóló műremek,
édes kísértés,
varázslatos kezek!

Egyszer sírt

Győri Mihály emlékére

– Csak ezt hagyjátok meg
ezt a kiscsikót,
széles portámnak
legszebb dísze volt,
selyem sörényén
a nap megbotolt-,
s átölelte, feléje hajolt,
érezte reszketett a teste,
míg lovait idegen sorba kivezette,
majd az okos kis állat
gazdáját szánva,
nézett az anyja után,
s elindult utána,
csak állt a kifosztott ember,
pörölni hatalommal nem mer,
mögötte az üres istálló,
mint tátongó nagy torok,
szinte hallani, vele zokog,
s a békési, békés gazda
keserű haragjába,
a nagy lovas szánt
baltával darabokra vágta.

Vírus

Koronás fő lettem,
a világ ura,
minden megváltozott,
minden fura,
áll az álarcos maszkabál,
hol én vagyok a bálkirály.
Velem kesztyűs kézzel bánnak,
habár a pokolba kívánnak,
mondják rám: gonosz, láthatatlan erő
lappang, hirtelen tör elő,
dúl bennem
a hatalmi mámor,
bármikor ott vagyok
bárhol...

Most mindenki koronatanú,
rosszabb, mind gyilkos háború,
hol népeket uszítva sorba,
milliók szálltak sírba,
koronás főként.
Az uralkodni vágyás
korona kór,
de legyőzhetnek olykor,
sőt uralmam tán véges,
mert a remény,
mint fák koronája
csupasz ágak után
borul virágba!

Veres Tamás

Eger járatain – 4. fejezet

Magányos utasok, kusza kapcsolatok

Krisztián belépett a Marján cukrászda üvegajtáján. Orrát megcsapta a sütemények jellegzetes illata. Összefolyt a szájában a nyál. Mindig édesszájú volt, ez látszott a pocakján és a fogain is. Csak két vendég tartózkodott vele együtt a helyiségben. A két sarokban ültek, és mindketten újságot olvastak. Az arca egyiknek se látszott az újságtól. Krisztián az öltözékükből meg tudta állapítani, hogy egyikük férfi, a másik nő. A nő előtt csokitorta és szénsavmentes ásványvíz volt, a férfi előtt teáscsésze. A nő rikító citromsárga tavaszi cipőt viselt. Krisztián egyből felfigyelt rá. Tanácstalanul álldogált a bejáratnál. Hol bentre, hol kintre sandított.

Katerinára nem kellett sokat várnia. Imádta benne, hogy soha nem váratta meg. Mindig pontosan érkezett. Ulrik exfelesége, Emese órákat is tudott késni egy megbeszélte találkozóról. Egyszer vidékre kellett volna utazniuk Ulrik rokonaihoz. Ulrik négy vonat mellett állt tanácstalanul a vasútállomáson, amikor azok elindultak, és a felesége még sehol nem volt. A felesége két és fél óra hosszát képes volt késni. Ulrik gyorsan megunt a hiábavaló várakozásokat. Végül úgy oldotta meg, hogy ne kelljen feleslegesen várakoznia, hogy a megbeszélte találkozók időpontját mindig két órával azelőttre beszélte meg Emesével, mint amikor valójában tervezte. Ebben a két órában Ulriknak esze ágában se volt elmennie a randevúra. Intézte az ügyes-bajos dolgait, végül megjelent a megbeszélte helyszínen, de még így is neki kellett várakozni. Igaz, ilyenkor már csak negyedórát vagy húsz percet. Krisztián mindaddig nem értette, miért vár Ulrik egy nőre órákat, amíg nem ismerte meg Katerinát. Rájött, hogy van, akire megéri várni. Mint kiderült, Ulriknak nem érte meg Emesére várni, hiszen csúnya válás lett a vége a házasságuknak. Egy olyan válás, amelyet Ulrik még nem hevert ki.

Katerina zöld széldzsekiben jelent meg. A tavasz jöttét ugyan már jelezték odakint a sorra megjelenő virágok és az egyre szaporábban burjánzó választási plakátok, de a hideg szél tudatta a tavaszra várókkal, hogy a tél még nem múlt el teljesen. Katerina semmilyen fejedőt nem viselt. Egyenes, fekete haját az arcába fújta a szél. Ahogy belépett a cukrászdába, azt kezdte el igazgatni. Krisztián szerette volna róla lesegíteni a kabátot, de mire odalépett a nő mellé, Katerina már levette azt magáról. Ezt a szokását Krisztián soha nem kedvelte. Szeretett volna lovagias lenni, betartani az alapvető illemszabályokat, de Katerina fittyet hányt az egészre. Nem az a típusú nő volt, aki szerette, ha kiszolgálják. Büszke volt rá, hogy mindent a maga erejéből teremtett meg. Volt annyi megtakarított pénze, hogy házat és autót vehe-

tett volna magának, de felesleges pénzkidobásnak tartotta. Házat nem akart venni, mert nem akart röghöz kötötté válni. Ha bármilyen változás állt be az életébe, nem okozott neki gondot odébbállni egy másik településre. Jogosítványa volt ugyan, de az autóvezetői tanfolyamot is csak azért végezte el, hogy könnyebben el tudjon helyezkedni. Sok helyen, ahová jelentkezett, amikor az anyaországba költözött, feltétel volt a B kategóriás jogosítvány megléte. Krisztián mindig csodálattal nézte, hogy Katerinának mindig van pénze hónap végén. Pedig nem tiltotta el magát az élvezetektől, de tudott mértéket tartani. Hetente egyszer megivott egy kis pohár csokilikőrt, és az alkoholfogyasztása ki is merült ebben. A cigarettáról Krisztián kedvéért szokott le, aki nem bírta elviselni annak a füstjét. Ez azért volt fura, mert Krisztián apja és nagyapja is a füsteregetés túlzott élvezetébe haltak bele. Miután szakítottak, akkor se szokott rá vissza. Rájött, hogy ezzel is spórol.

Krisztián, akinek a kezén szinte átfolyt a pénz, sokszor megkérdezte tőle, minek kell neki annyi pénz, ha nem költi el semmire. Katerina annyit felelt, hogy a sok pénz neki biztonságot ad.

Leültek egy asztalhoz. Krisztián egy kólát kért és egy francia krémet. Katerina egy mézeskalácsízű forró csokoládét és egy sima krémet evett. Ő kezdte meg a társalgást is.

- Biztos jó ötletnek tartod, hogy találkozunk?
- A múltkor a buszon először azért szerettem volna találkozni veled, mert egy ostobaság miatt szakítottunk!
- Te is tudod, hogy az csak a jéghegy csúcsa volt! Ott telt be a pohár mindketőnknél. Soha nem érdekelt, hogy mit nézel a tévében! Ha akartunk volna, vettünk volna egy másik tévét a másik szobába.
- Most azért szeretnék veled találkozni, hogy megismerjelek! Két évig voltunk együtt, és te végig szerepet játszottál! Azt se tudom, ki vagy! Komolyan az a valódi éned, amit a buszon mutattál?
- Az embernek nincs valódi énje! Mindig az adott pillanat határozza meg a viselkedését! – vágott vissza Katerina, miközben élvezettel kóstolt bele a mézeskalács ízű sziruppal ízesített csokoládéba.
- Szóval nem tartod jó ötletnek, hogy elhívtalak? Mégis eljöttél!
- Kíváncsi voltam, mi történt veled az elmúlt egy évben. De úgy látom, ugyanazt az unalmas életet éled, mint eddig! Körbe-körbe mászkálsz egy busszal Eger útjain!
- El se tudnád képzelni, mennyi érdekes esemény történik egy buszon!
- Például?
- Például egy szelíd hölgy szájon vág egy idegesítő frátert, mert a férfiak nem merik megtenni!
- Nem vagyok szelíd! Te is amazonnak nevezted! Ennyi volt az összes izgalom az utazásaid során? Mely utasok a legemlékezetesebbek?

– A magányos utasok. Néha előfordul, hogy csak én vagyok a buszon és csak egyetlen utas. A legtöbbször telefonálni szoktak ilyenkor. Azt hiszik, hogy a busz zúgása elnyomja a hangjukat. Az én fülem már megszokta ezt a zúgást, és akaratlanul is hallom, hogy miről beszélnek. Ők azt hiszik, hogy nem értek semmit abból, amit mondanak, pedig minden szót hallok.

– Szóval kihallgatod őket?

– Akaratlanul. De nem adom tovább senkinek, hogy mit mondanak. Még neked sem!

– Nem is tartottam rá igényt!

Krisztián a Katerina mögötti falat nézte. Gondolatai egészen másfelé kalandoztak. A magányos utasokra gondolt. Mennyien voltak az évek során! Ott volt például az a fiatal nő annak idején! Még nyomógombos volt minden telefon. Nem lehetett okostelefonnal felcsatlakozni különböző közösségi oldalakra és ott beszélgetni.

A nő vékony volt és halálsápadt. Lassan szállt fel. Az egész busz üres volt, de ő nem ült le, hanem megállt középen a busz csuklójánál. Csörgött a telefonja. Felvette.

– Szia! Igen! Onnan jövök! Jólesett volna, ha te is velem jössz! Nem érdekel az egzisztenciád! Ki fogok tálalni mindent a feleségednek! Hogy nem csak velem csaltad, és nem én voltam az első szeretőd, akire fegyveresek rontottak rá, és kényszerítették rá, hogy vetesse el a gyereket! Én meg akartam szülni azt a gyereket! Úgy alakult a műtét, hogy nekem már soha többé nem lehet. A kórházba kellett volna mennem, mégis az általad megfizetett sarlatán műtött meg! Nagyon jó orvos? Az a fickó büzlött a pálinkától, és egy pincében volt a műtőasztal! A feleséged mindent tud, de annyira fél tőled, hogy inkább hallgat és tűr? Azért én teszek egy próbát nála! Az egész életemet tönkretetted! Én soha nem akartam a szeretőd lenni! Te zsaroltál meg, hogy földönfutóvá teszed a szüleimet és engem is! Mert az igazgató úrnak kedve támadt egy jóval fiatalabb teremtésre, mint a feleségre! Én meg ott voltam az előtérben az ügyfelek között! Nekem kellett hallgatni, hogy szipolyozod ki őket te és a barátaid! Engem szidtak az ügyfelek helyetted! Ha tudtad volna, hányszor kellett nekem lenyelni az ügyfelek sértéseit, amelyek mind neked szóltak! Holnap felhívom a feleségedet, és elmondok neked mindent!

Krisztián pár nap múlva látta, hogy a közösségi oldalak tele vannak ennek a lánynak a fényképével. Eltűnt és a szülei kétségbeesetten keresték. Napokig keringett az interneten a fénykép, utána szép lassan elfelejtette mindenki. Krisztián nem indított magánnyomozást. Egy busz vezetőüléséből nem lehet nyomozásokat folytatni! Ő nem felejtette el a lányt, de nem is tudott mit tenni érte. Gyűlölte az olyan embereket, akik a hatalmukkal bármit elérnek, ujjat húzni viszont nem szeretett volna velük. Kicsit gyáva volt. Tudta, hogy nem ő lesz az az ember, aki egyszer forradalmat robbant ki. Az, hogy kiderült Katerináról, hogy bátrabb és

harciasabb, mint ahogy Krisztián eredetileg gondolta, teljesen kétségbe ejtette. Biztos, hogy tudni fog ő egy ilyen nővel együtt élni, ha újra tudnák kezdeni?

Szidta saját magát, mint a bokrot. Katerina feltett neki egy egyszerű kérdést, amiről órákat lehetett volna mesélni, erre ő gyorsan lezárta az egészet. Nem is sejtette, hogy Katerinának mennyire tetszik ez a becsületesség.

Katerinának eszébe jutott, hogy ezért szeretett bele Krisztiánba, mert tudta róla, hogy mindig őszinte. Nem csak hozzá, minden emberhez! De nem úgy őszinte, mint Katerina. Krisztián nem vág szájon embereket egy tömegközlekedési eszközön. Nem harcol a becsületért és a hazáért szavakkal vagy tettekkel. Krisztián egyszerűen csak becsületes, és kész. Úgy tud becsületes lenni, hogy nem bánt meg vele másokat.

A beszélgetés kezdetén Krisztián úgy érezte, hogy kezd kiszerezni Katerinából, Katerina döbbenetesen vette észre önmagán, hogy kezd újra beleszeretni Krisztiánba. Rájött, hogy nagyon hiányzik neki ez a férfi. Nem egy férfi hiányzik neki, hanem ez a férfi, aki itt ül előtte! Többen próbálkoztak vele közelebbi kapcsolatot ápolni kollégák, ismerősök, egyszer még egy régi osztálytársa is elhívta randevúzni otthon, Eszenyben. Mindegyiknek nemet mondott, és most kezdett rádöbbenni, hogy miért. Mindenki Krisztiánt kereste! Mennyi okosabb és jóképűbb férfi kereste a kegyeit és ő mindet elutasította, mert valahol a lelke mélyén tudta, valahogy vissza fog találni Krisztiánhoz. Nem bírta megmagyarázni önmagának, hogy mi vonzza benne a legjobban. Hiányzott neki az a boldogság, amit akkor érzett, amikor még nem laposodott el a kapcsolatuk. Mindketten hibáztak, mert a mindennapok tapasztalmában jobban kezdtek el figyelni a munkájukra, mint egymásra. Soha nem csalták meg egymást. Még akkor sem, amikor már tudták, hogy vége van a közös életüknek. Ahhoz túl becsületesek voltak, hogy elárulják a másikat.

– Azokról az utasokról se akarsz mesélni, akiket utálsz?

– Muszáj a munkámról beszélni? Azért hívtalak ide, hogy kettőnkéről beszéljünk!

– Neked a munkád az életed, és engem érdekel a munkád, mert érdekelsz te is!

Krisztián szeretett volna belelátni Katerina fejébe, de tudta, hogy ott se igazodna el. Melegség öntötte el a szívét, ahogy meghallotta, hogy még mindig érdekli Katerinát. Akkor nincs minden veszve!

– A részeg utasokat nem szeretem! Nem tud velük az ember mit kezdeni! Azokkal nincs baj, akik viccesen részegek! Akik agresszívvá válnak néhány pohár ital után, azok a problémások. Leszállíthatnám ugyan őket a buszról, mert a közlekedési társaság szabályzata szerint jogom lenne hozzá. De nekem lenne lelkiismeret furdalásom, ha egy embert, aki nem ura a gondolatainak és a cselekedeteinek, lerakok a buszomról. Mi történhet vele, ha rossz emberek támadnak rá, és kihasználva a magatehetetlenségét, elveszik mindenét, vagy jól meg is verik?

– Túlagyalod a dolgokat! Állandóan gondolkodsz rajta, hogy mit cselekedj, végül nem teszel semmit!

Krisztián belebámult az üdítőjébe. Mit is várt ettől a randevútól? Egy olyan nőt hívott el, aki ismeri még a gondolatait is! Hogy akarja visszahódítani, amikor a másik minden egyes hibáját kívülről fújja? Úgy érezte, most ért véget teljesen a kapcsolatuk. Ahogy ezt így eldöntötte magában, meglepődve tapasztalta, hogy nem bánatot érez, hanem megkönnyebbülést. Végre lehullott az a mázsás súly a szívéről! Most már tovább tud lépni! Nem vágyakozik Katerina után! Eltűnt belőle az az érzés, ami annyira gyengévé tette, hogy nem is nézett más nőkre egy éven át!

– Nem ronthat mindenki ajtóstól a házba, ahogy te teszed! Te nem gondolkodsz, mielőtt cselekszel! Engem is bajba sodorhattál. Miért kellett megütnöd egy vadidegen embert?

– Előbb-utóbb megütötte volna valaki más! Hónapok óta hallgattam a süketelését a többi utassal együtt. Illetve csak a te szemedben utasok! Nekem a legtöbb a munkatársam volt közülük. Te maximum kétszer fél órát töltesz velük, amíg szállítod őket. Én egész nap ott vagyok közöttük. Egy csapat vagyunk! Nem akartam tovább egy gyáva csapathoz tartozni! Azt hittem, kiállnak majd mellettem. De most én lettem a bátor nő a gyáva férfiak csapatában. Semmi sem változott. Többen tisztelnek, mint eddig, és többen megvetnek, mint eddig. Szereztem új barátokat azzal a pofonnal és új ellenségeket is!

– Nekem is kellemetlenséget okoztál vele. Aznap reggel kaptam egy szóbeli figyelmeztetést írásban, mert beszélgetek az utasokkal, és állítólag nem figyelek közben a vezetésre.

– Szóbeli figyelmeztetés írásban? Ez mekkora ostobaság! Nálunk is osztogatják, de aki megkapja, még az is röhög rajta!

– Mi fog történni, ha Kokó bejön, és panaszt tesz, hogy én mint buszvezető nem védtem meg őt, az utast?

– Nem fog panaszt tenni!

– Honnan tudod?

– Délután egy busszal mentünk haza. Bocsánatot kért, ha megbántott. Mondtam neki, hogy nekem is éppen rossz napom volt, és én is bocsánatot kértem tőle.

– Ennyivel le is rendeztétek?

– Szinte minden nap egy busszal járunk! Miért kellene minden nap gyűlölettel néznünk a másokra?

– Akkor befejezte a szófosást is?

Katerina hangosan felcagagott. A cukrászda személyzete is felkapta a fejét. Krisztián imádta ezt a csilingelő nevetést. Katerina hosszú, fehér fülbevalója is rázkodott a nevetéstől.

– Soha nem fogja befejezni! Ő nem rossz ember, csak ha elkezd beszélni, nem

tud leállni! Mindenkinek vannak furcsa szokásai! Nem így van, mister „Nem kelek fel csak akkor, ha az óra számjegyeinek összege hét?” Idegesítenek még a kopogós sarkú cipők?

– Vannak szokásaim, amelyekről nem vagyok hajlandó lemondani! A kopogós cipőkről meg nem tehetek! Ha a hátam mögött kopog, bántja a dobhártyámat! Ha előttem, akkor nem zavar! Ha kifordítva veszed fel a blúzodat, még mindig a küszöbön fél lábon állva fordítod vissza?

– Anyukám így tanította! Akkor nem ér aznap szerencsétlenség!

– Hülye szokásaid vannak!

– Neked is, de azért szeretlek!

Katerina az arca elé kapta a kezét, mint a gyerek, akit hazugságon kaptak. Ki mondta, amit gondolt, és jelen pillanatban tényleg így gondolta.

Krisztián végképp nem értette az egészet. Végre lezúdul a mázsás súly a szívről, mert úgy érzi, kiszírozott Katerinából, erre a nő közli vele, hogy még mindig szereti!

Némán nézték egymást. Krisztián éppen inni készült a kólájából, amikor Katerina a szemébe mondta azt az egy szót, amire évekig várt tőle hiába. A pohár felúton az asztal és Krisztián szája között megakadt. Lassan tette le. Olyan lassan, hogy óráknak tűntek a másodpercek, amelyek alatt a pohár visszaért a kiindulási pontjára. Szerette volna ő is azt mondani Katerinának, hogy szereti, de nem akart hazudni.

– Most mi lesz? – tette fel hangosan a kérdést, amelyre mind a ketten várták a választ.

Remélte, hogy ezt a kérdést soha nem kell feltennie. A tehetetlenségénél jobban semmit nem gyűlölt. Még a kopogós sarkú női cipőket sem. Egy másik magányos utas jutott eszébe.

Harmincas, lesóványodott férfi volt. Arca hamuszürke. A feje teljesen kopasz. Szemmel láthatóan régen erősebb volt, mivel a ruhák, amelyeket viselt, jóval nagyobbak tűntek annál a méretnél, amit hordania kellett volna. A nap fénye, amely besütött a busz ablakán, boldogan csúszkált tar feje tetején. Szemüvegén a busz fényei tükröződtek vissza. Felhívott valakit a mobilján, és beszélni kezdett.

– Szia, anya! Most végeztem a kórházban! Kicsit rosszul vagyok, de nincs semmi gond. Ülök a buszon! Egyedül vagyok! Nincs itt rajtam kívül senki!

Krisztián egy cseppet mindig megbántódott az ilyen kijelentéseket hallgatva. Ő senki lenne? Nélküle a busz se indulna el! Nem sokáig haragudott erre a férfitra, ahogy végighallgatta, miről beszél az anyjával.

– A szemedbe nem akarom mondani, mert tudom, hogyan reagálnál rá, ezért hívtalak inkább fel. Az orvos azt mondta, fél évem sincs hátra. Az igazság az, hogy hónapok óta kemoterápiára járok a tüdőrákom miatt. Ne sírj! Röhej, hogy én, aki

soha nem dohányoztam, ebbe fogok belehalni! Cigaretaszünetekben sokszor kiementem a kollégákkal beszélgetni. Az orvos szerint a passzív dohányzás, hogy beszívtam a cigarettafüstöt, rengeteget ártott. A gépek, amelyek mellett dolgoztam, és okádták magukból a füstöt, szintén segítettek abban, hogy fél évbe kell belezsúfolnom azokat a dolgokat, amelyeket még legalább negyven évre terveztem! Nem anya! Nem kellene specialisták! Ezt az utat már végigjártam! Áttétes. Gyógyíthatatlan. Tudom, hogy apa halála után nagyon összevesztünk, és évek óta most hívlak fel először. Te se erőltetted a találkozásokat! Sőt! Te se hívtál engem! Túl büszkék voltunk ahhoz, hogy felhívjuk a másikat, és megkérdezzük, hogy van! Ne sírj! Persze, majd elmegyek hozzád! Normálisan szeretném befejezni az életemet, nem úgy, hogy haragban vagyok az anyámmal! Megvettem az apám sírja melletti sírhelyet. Oda temessetek el! A temetés árát összegyűjtöttem, elviszem neked azt is. Nem kell nagy csinnadratta! Én már úgyse fogok belőle érzékelni semmit. Elég, ha az a pár rokon ott lesz, akiket muszáj meghívni, különben megsértődnek rád. Sose értettem, miért sértődnek meg azon az emberek, ha nem hívják meg őket egy rokon temetésére. Mindenki utál temetésekre járni, mégis a legtöbben személyes sértésnek veszik, ha nem hívják meg őket egy ilyen eseményre. Bolondok az emberek! Nem költözöm hozzád! Írtam egy bakancslistát, amit fél év alatt teljesíteni akarok. Olyanok is vannak rajta, hogy megmártózni mindhárom óceánban. Ez végül is hülyeség, mert egybefüggő víz a Föld kétharmada. Ha elmegyek az Adriai-tengerhez, ugyanabba a vízbe mártom bele magam, mintha valamelyik óceánba meríteném bele a testem. Harmincéves vagyok, és még nem láttam egy nyomorult tengert sem! Nem fogok így meghalni! Van a listán még pár tétel! Az első az volt, hogy békülj ki anyáddal, akivel öt éve szóba se álltál! Dolgozd fel, utána beszélünk! Szia, anya! Én is szeretlek!

A férfi elrakta a zsebébe a telefonját. Elővett egy noteszt, és kihúzott belőle valamit. Miután a noteszt visszarakta, egy kórházi zárójelentést kezdett el böngészni. Krisztián megismerte a papírlap tetején a Markhot Ferenc Kórház logóját. A férfi hangosan felsóhajtott.

– Most mi lesz?

Katerina zavartan nézett Krisztián szemébe.

– Erre vártál évekig! Most jobb, hogy kimondtam?

– Nem itt és nem most kellett volna!

– Azt majd én eldöntöm, hogy kinek mikor vallok szerelmet! Nem tehetek róla, hogy a szívem úgy érezte, most kell kimondanom!

– Az eszed is ezt mondja?

– Ha egy nő szívét előnti a szerelem, nem hallgat az eszére!

– Egy éve nem láttál! Most jut eszedbe, hogy szeretsz?

– Eddig is szerettelek!

– De nem mondtad!

– Megint kezdjük? Ennek a vitának soha nem lesz vége! Ne haragudj, ha felkavartam az érzéseidet. Nem kellett volna mondanom! Előfordul, hogy véletlenül kicsúsznak a dolgok!

Krisztiánnak megint egy magányos utas jutott eszébe. Valahol a belvárosban szállt fel. Talán a bazilika vagy a főiskola megállónál. Egyszerű fiatalembernek tűnt, aki a húszas évei elején járt. Arca frissen borotválva. Egy darab szőrszál se maradt ott még hírmondónak se. Egyszínű, barna kötött pulóvert és fekete szövetnadrágot viselt. A kezében egy kék Adidas hátizsákot tartott. Amikor a telefonja csörögni kezdett, letette a hátizsákot maga mellé az ülésre, és lassan elővette annak oldalzsebéből.

– Helló főnök! Egyedül vagyok!

– Dehogya vagy egyedül! – gondolta Krisztián.

– A zúgás? A buszon ülök! Csak a sofőr, de elég messze vagyok tőle! Igen, elintéztam, amit megbeszéltünk! El is takarítottam!

Krisztián arra gondolt, milyen pedáns ez az ember, hogy még el is takarít maga után. Biztosan nagyon jól végzi a munkáját.

– Tudom, hogy sürgetett a határidő, de ne aggódjon, készen vagyunk! Mindkettő el van intézve! Köszönöm, de nem hiszem, hogy ekkora jutalmat érdemlek! Csak a munkámat végeztem! Bőven elég az a pénz, amiben először megalkudtunk! Semmiféle új pozíciót nem szeretnék!

Krisztián hallotta, hogy vannak olyan vállalatok már Magyarországon is, ahol nem a cég vezetése mondja meg a dolgozónak, hogy mennyit fog keresni, hanem megalkudnak egy fix összegben. Ő még soha nem dolgozott ilyen cégnél. Igaz, a közlekedési vállalaton kívül nem is nagyon dolgozott sehol életében. De ki olyan bolond, hogy nem kér a pénzből többet? A fickó folytatta.

– Minden a terv szerint ment. Nem jött közbe semmi! Szerencsére tudtam nyugodtan dolgozni, nem zavart meg senki!

Krisztián elismeréssel csettintett a nyelvével. Ha otthon kellett valamit barkácsolnia, akkor ő se szeretne, ha zavarják munka közben. Amikor még Katerina is ott volt mellette, a nő az idegeire ment, mert mindig beleszólt, hogy ne úgy csináljon valamit, hanem máshogy. Mindig volt valami javaslata, amit Krisztiánnak meg kellett hallgatnia. Miközben a tanácsokat hallgatta, és Katerinára figyelt, nem tudott haladni a munkával. Odáig jutottak, hogy Krisztián csak akkor barkácsolt, ha Katerina nem volt otthon. Mivel Katerina három műszakban dolgozott, sűrűn előfordult, hogy napokig nem is látták egymást.

A barna pulóveres férfi felállt az ülésről, hogy leszálljon a buszról. Felkapta a hátizsákját, amelynek a cipzárját elfelejtette visszahúzni, amikor a telefonját elővette. A hátizsákából egy fekete, hangtompítóval felszerelt pisztoly csúszott ki nagy koppanással a földre.

Krisztiánnak csak most tűnt fel, hogy a korán jött tavaszi nyár ellenére ez a férfi bőrkesztyűt visel, pedig egyáltalán nem ad rá okot az időjárás.

A férfi telefonnal a kezében gyorsan visszagyömöszölte a pisztolyt a hátizsákba. Közben azt figyelte, Krisztián észrevett-e valamit a fél percig se tartó intermezzóból.

Krisztiánnak volt annyi esze, hogy úgy tegyen, mintha a forgalmat figyelné.

– Nincs semmi főnök. Csak előfordul, hogy véletlenül kicsúszik valami! Semmi! Csak kicsúszott a számon, hogy nem zavart meg senki! Eltűntettem a nyomokat! Ne aggódjon! Nincs rajtam kívül senki a buszon, csak a sofőr, ő pedig az utat nézi!

Krisztián, ha tehetne volna, hátramegy, és lekever neki egy pofont. Nem azért, mert most derült ki róla, hogy nem élmunkás, hanem egy elfuserált bérgyilkos! Hogy merészeli ez a senkiházi őt sofőrnek nevezni, amikor ő buszvezető? Szerencséjére túl okos és túl gyáva volt hozzá, hogy egy fegyveres emberre támadjon. Nagyot sóhajtott, amikor a másik férfi leszállt a buszról. Még a harmadik megállónál is remegett a keze a félelemtől. Soha nem gondolta, hogy valaha is találkozni fog egy bérgyilkossal valamelyik egri buszon. Felhívta Ulrikot, hogy igyanak meg egy nyugtató sört és elmesélte neki, mi történt.

– Nem kellene feljelentést tenned a rendőrségen? – kérdezte Ulrik.

– És mit mondjak nekik? Találkoztam egy emberrel, aki valószínűleg pénzért öl embereket, de nincs ellene bizonyítékom? Kihallgattam egy telefonbeszélgetést és láttam egy pisztolyt nála! Ez alapján még nem fogják letartóztatni. Örültem neki, hogy nem lőtt le! Megtehetne volna! Azt se tudom, kicsoda, és merre ment. Hétköznapi embernek volt öltözve, nem bérgyilkosnak! Milyen ország ez, ahol bérgyilkosok buszozhatnak zavartalanul?

– Neked is fura, hogy nem luxusautóval, hanem busszal mászkál? Szerintem még kezdő volt.

– Miből gondolod?

– Ilyet egy profi nem csinál!

– Honnan tudod? Láttál már profi bérgyilkost?

– Láttam a James Bond összes részét!

– Ez jó alap egy nyomozáshoz!

– Be kellene menned a rendőrségre, és személyleírást adni róla!

– Miért vádolnék meg egy embert, akit életemben először láttam? Lehet, hogy nem is ölt embert, csak színdarabot próbált vagy valamilyen pszichológiaelőadásra készült.

– Hihetetlen vagy!

– Az a hihetetlen, hogy bérgyilkosok mászkálhatnak büntetlenül Eger utcáin!

Krisztián nem ment el a rendőrségre. Hamarosan elfelejtették az egész incidenst.

– Ez a találkozás nem úgy sült el, ahogy szerettem volna – jelentette ki Katerina.

– Nekem sem – felelte Krisztián.

Katerina végleg szakítani akart Krisztiánnal, Krisztián pedig újrakezdeni. Még is egy cukrászdában, sütemény és fagyaltillat között Krisztián elengedte a múltat, Katerina viszont görcsösen kapaszkodni kezdett belé.

– Komolyan mondtad, hogy szeretsz? – kérdezte Krisztián.

Katerina könnyes szemmel bólintott.

– Te viszont már nem szeretsz engem!

– Magam se tudom, hogy mit érzek. Szükségem lenne egy kis időre, hogy átgondoljam!

– Egy év telt el a szakításunk után! Miféle időt szeretnél még?

– Találkozzunk még egyszer! Talán kialakul újra valami! Nagyon hiányoztál!

– Te is!

– Ne sétáljunk egyet a friss levegőn? Ott én is jobban tudnék gondolkodni!

Katerina bólintott. Krisztián kifizette a számlát, utána felsegítette Katerinára a kabátját. Csodálkozva vette észre, hogy Katerina hagyja ezt. Nem bújta bele egyből a kabátjába, hanem engedte neki, hogy lovagias legyen. Egyre kevésbé értette, hogy mi folyik itt, de jólesett neki. Kiléptek az ajtón, és nekivágtak a városnak. Egymást átölelve vágtak neki a széljárta utcáknak.

Amint kiléptek, a citromsárga cipős nő és a szövetnadrágos férfi egyszerre csapták le az újságot az asztalra.

– Reménytelenek! – mondta hangosan a nő.

– Idióták! – jelentette ki a férfi.

Tágra nyílt pupillákkal meredtek egymásra. Most látták meg a másik arcát. A férfi már bent ült, amikor a nő érkezett, de az újság eddig teljesen eltakarta az arcát. A nő vörös vállig érő hajának egyik tincse belelógott aranykeretes elegáns szemüvege elé. Szórakozottan igazgatta hátra, miközben a férfit nézte. A férfi úgy nézett ki, mintha most jött volna ki egy második világháborús film forgatásáról, ahol náci tisztet játszott. Ő szólalt meg először.

– Szervusz, Natália!

– Szia, Ulrik!

– Te is kémkedsz?

– Kíváncsi voltam, mire jut egymással ez a két bolond!

– Úgyis elmondták volna mindkettőnknek!

– Jobban szeretem első kézből, a saját fülemmel hallani, hogyan zajlanak az események!

Ulrik széttárta a kezeit Katerina barátnője, Natália felé.

– Ezzel én is így vagyok!

Katerina és Natália gyerekkoruk óta mindent együtt csináltak. Együtt jártak iskolába, együtt jártak szórakozni ugyanazokra a helyekre, amikor kijárták az is-

kolát. Együtt költöztek át Magyarországra, egy albérletben éltek mindaddig, amíg Katerina össze nem költözött Krisztiánnal. Miután Katerina szakított Krisztiánnal, visszaköltözött Natáliához.

– Nem akarsz átülni az én asztalomhoz? Így elég bénán nézünk ki, hogy egyik sarokból a másikba kiabálunk.

Ulrik elmosolyodott. Felkapta az italt, ami előtte volt, és átsétált vele Natália mellé. Az újságot letette a nő napilapja mellé.

– Olvastál valami érdekeset? – bökött rá az újságra Natália.

– Egy sort se olvastam. Azt se tudom, ez milyen újság. Ezt a két lököttet hallgattam egész idő alatt. A tiedben volt valami érdekes hír?

– Nem tudom. Csak elkértem a legnagyobb napilapot, amelyikkel eltakarhatom az arcom. Ez nem az olvasószemüvegem, összefolytak előttem a betűk. Régóta itt vagy?

– Nyitás óta. Nem tudtam, hány órára jönnek. Untam már, hogy Krisztián folyton nyavalyog Katerina után, és úgy gondoltam, ideje lenne segíteni rajtuk. Közbelepek és helyrerakom őket, ha kell. De úgy látom, segítettek magukon.

– Ne is mondd! Egy éve hallgatom Katerinát, hogy Krisztián így, meg úgy. Mióta találkoztak a hét elején, azóta minden percben azért nyivákol, hogy Krisztián volt az egyetlen komoly férfi az életében, és ő az egész elrontotta.

– Ketten kellett ahhoz, hogy elrontsák! Szerinted újra összejönnek?

– Katerinán nem fog múlni. Krisztiánon úgy láttam, ő már nem nagyon akarja!

– Ezt én se értem! Egy éve kesereg most, amikor ölébe hullik a lehetőség, nem akar vele élni.

– Méghogy a női lélek bonyolult! Rajtatok, pasikon se lehet eligazodni! Te is mindig bohóckodsz! Most beszélgetünk először komolyan, mióta ismerjük egymást!

– Emlékszel, amikor ez a két ütődött össze akart bennünket boronálni, és szerveztek nekünk egy vakrandit?

Natália felnevetett.

– Te is egy másik nőhöz mentél oda, és én is egy másik hapsihoz! Azok ketten nem értették, hogy mit akarunk tőlük!

– Valamilyen ismertetőjelet megbeszélhattünk volna!

– A legszebb az volt az egészben, hogy a pasi is randevúzott velem, és veled is a lány! Hogy is hívták a lányt?

– Elfelejtettem. De biztos megsértődött rajta, hogy végig Natáliának neveztem, mert több randi nem volt. Telefonszámot is cseréltünk a találka végén, de amikor felhívtam a megadott számot, az állomásfőnök vette fel a hatvani vasútállomáson.

– Akkor biztos vasutas! Valahonnan tudnia kellett az állomásfőnök számát!

Ulrik legyintett.

– Benne van a telefonkönyvben. Az állomásfőnök elküldött a fenébe, mert egy hónapon belül én voltam a hatodik, aki valami nőt keresett rajta. A te pasidat hogy hívták?

– Fogalmam sincs!

– Az is szép név.

– Megint kezdted!

– Mit?

– A komolytalankodást!

– Miért kellene magamat megjátszanom? Én ilyen vagyok! Katerina két éven át megjátszotta magát Ulrik előtt, és szét is mentek! Pedig szeretik egymást! Csak hülyék! Hová mentél randizni azzal a figurával?

– Elvitt az egrri várba!

– Az tényleg nagy buli egy olyan nőnek, aki évek óta Egerben él! Tudott mutatni valami érdekeset?

– Persze! Amikor rájött, hogy fizetni kell a belépőért, megálltunk a vár bejárata előtt, és elmagyarázta, hogy azért hívott el idáig, hogy megmutassa, milyen szép innen a kilátás a Dobó térre.

– Egy egrinek megmutatta, milyen szép a Dobó tér? Igazi lovag!

– Neki ez tényleg új volt! Szolnokról jött Egerbe kirándulni. Akkor járt életében először itt. Azt hitte, én is vidéki vagyok, és megjátszotta, hogy mennyire ismeri a várost! A randi végén megadtam neki a telefonszámomat!

– Ugye nem az állomásfőnökét?

– Dehogy! Van az utcánkban egy kisállatkereskedés. A tulaj egy aranyos, de nagyon kövér nő. Ki tudja, talán még össze is jönnek! Igaz, nem sok esély van rá, mert a pasas még aznap visszament Szolnokra. Gondolom, otthon elmesélte a haveroknak, milyen csodálatos randevúja volt Egerben.

Ulrik kényelmetlenül feszengeni kezdett a székben.

– Órák óta itt ülök. Nincs kedved sétálni egyet?

– Hová akarsz ilyen időben sétálni?

– Megmutatom neked, milyen szép a kilátás a Dobó térre a vár bejáratából!

Natália felkacagott.

– Milyen gálánsak errefelé a férfiak! Nézzük meg, úgyse láttam még onnan a kilátást!

– Milyen hazugok errefelé a nők! – mormogott az orra alatt Ulrik, de mosolygott is közben.

Felsegítette Natáliára a kabátot, és elindultak. A szél egyre jobban fújt, néhány csepp eső is esett, de nem bánták. Vigyorogva mesélték egymásnak, hogy mennyire elégük van már Katerina és Kriszitan egymás iránti epekedéséből. Elsétáltak a minaret mellett, amelyik a felújítás miatt mellé rakott támasztóállványok

nak köszönhetően úgy nézett ki, mint egy kilövését váró űrhajó. Natália várta, hogy Ulrik elsüssön egy rakétás viccet róla, de Ulrik hallgatott. Ő maga is unta már, hogy mindenki űrhajóhoz hasonlítgatja a minaretet.

A Dobó térre érve Ulrik a Dobó István-szobor felé fordult:

– Szia, István!

Natália nem értette a dolgot. Ulrik gyorsan elmagyarázta.

– Ha már megvédte a várost, az a minimum, hogy köszönünk neki! Megtiszteltem őt azzal, hogy köszöntöm minden egyes alkalommal, amikor találkozunk. Sajnos, a galambok is elég sűrűn megtisztelik szegényt.

A szökőkút felé ballagtak. Csak nemrégiben lett újra bekapcsolva. Téltre mindig leállították, de most, hogy jött a tavasz, újra beindították. Ulrik megállt a szökőkút előtt.

– Mennyi háromnak a négyzete? – érdeklődött a szökőkúttól.

– Mit művelsz? – kérdezte Natália.

– Minden útikönyvben az van leírva, hogy ez egy intelligens szökőkút. Ez esetben válaszolhatna egy egyszerű kérdésre. Végül is nem azt kérdeztem meg tőle, hogy ki ölte meg Kennedyt!

– Nekem is lenne hozzád egy kérdésem, Ulrik!

– Hallgatlak! Ha nem tudok rá válaszolni, megkérdezheted a szökőkúttól is!

– Mióta fogjuk egymás kezét?

Ulrik lenézett, de nem engedte el Natália kezét, aki szintén tovább szorította az övét.

– Ezt inkább a szökőkúttól kérdezd!

Natália a szökőkút felé fordult.

– Szökőkút! Mióta fogjuk egymás kezét?

A szökőkút eddig éppen pihenőt tartott. Hirtelen elkezdtek a fúvókák felváltva vizet spriccelni a levegőbe

– Intelligens szökőkút! Na, persze! – morgott megint Ulrik. – Még beszélni se tud!

– Lehet, hogy tényleg okos, csak némasági fogadalmat tett.

– Te is szoktál fogadalmakat tenni?

– Én nem foglalkozok ilyen ostobaságokkal! Az élet majd elrendezi a problémás dolgaimat!

– Sok problémás dolgod van?

Natália az arcán széles mosollyal nézett Ulrik szemébe.

– Úgy érzem, mostantól sok lesz!

Ulrik közelebb húzta magához és megcsókolta. Régóta nem érezték magukat ennyire jól és ennyire boldognak. A szökőkút és a Dobó-szobor egykedvűen nézte, ahogy egymást átölelve kizárják a külvilágot.

Bárdos Bódi László

Harminchárom haiku

– végtelen szeretettel a három csodaszarvasnak,
Bence, Hunor és Megyer fiamnak–

I.

vándorköszörűs
ereszkedik a völgybe
szikrát vet a Hold

II.

csillag a tóban
ropog a parti bozót
szemedben a tó

III.

szökik az árnyék
fehér bottal jár a Nap
letakart tükör

IV.

ím menekülnek
kórtermekbe a színek
világ szirma hull

V.

sziklát lyuggatnak
árva könnyöröngyök
készül az oltár

VI.

madáritatók
eső után a völgyek
szenteltvíztartók

VII.

szemgödreimből
kihantolt emlékeket
őríz a holdfény

VIII.

szögesdrótfalon
fönnakadt sámándobok
izzó napkorong

IX.

angyal a hóban
a Mindenség tenyerén
deres csipkebogyó

X.

a templom előtt
mélyzöld üvegbozótban
térdepel a Nap

XI.

hosszú az árnyék
létrát támaszt a csöndnek
az éjjeli őr

XII.

a vakablakban
pókháló csapdát állít
a neon-magány

XIII.

kivirít az ég
pengefalban vergődő
őzgida visít

XIV.

zongorahúrok
közé szorult lepkeszárny
tarka csönd táncol

XV.

villámárvízben
térdeplő templomokat
gyóntat az erdő

XVI.

fölszállott a köd
lángra lobban a tócsa
kioltja az éj

XVII.

áldott ágakon
deszantos seregélyek
vérzik a meggyfa

XVIII.

fűszálon harmat
kötéltáncos árnyéka
a macskakövön

XIX.

kifosztott méhek
színvak mezőn nyüzsögnek
üres a kaptár

XX.

kettéhasadt kép
két párhuzamos nádszál
örök magánya

XXI.

tombol a vihar
villám csapott a fába
sarjad az ága

XXII.

harmatkönny csobban
koponyák üregében
cseppkövek nőnek

XXIII.

izzik az erdő
fény dobol a retinán
siratók oltják

XXIV.

hulló tollpihék
a Mindenség főterén
angyalkaloda

XXV.

a templomlépcsőn
mankók és angyalszárnyak
hajléktalan rend

XXVI.

lángol a pipacs
a Kálvária-dombon
ostorpattogás

XXVII.

vad pásztorkutyák
ősz-színeket terelnek
készül már a nyáj

XXVIII.

nap fénye foszlik
madárszárny-csikarások
az ég peremén

XXIX.

Kaddish a hóban
a szögesdrótok között
ember-hangjegyek

XXX.

a túlsó parton
hol a végtelen fészkel
minden összeér

XXXI.

faparázs roppan
Hold pengéje eret ér
Pilinszky hallgat

XXXII.

éjjel egy angyal
hófehérre meszelte
koponyám falát

XXXIII.

iszapos sárban
teremtő ujjlenyomat
imago Dei

Birkózás (1985, vegyes technika, vászon, 200×181)

Bakacsi Ernő

Jogállam

Nem volt nehéz olyan helyet találnia a kupében, ahol félhomály volt. Erősen szűrült már, de még nem kapcsolták fel a világítást, noha az a néhány pislákoló lámpa nem adott sok fényt, különösen, ha állt a vonat. Kevés volt az utas is, ez volt az utolsó vonat, ma már nem indul több Kürtösfalvára. Nem akart találkozni ismerőssel, nem akart beszélgetni senkivel, nehogy rákérdessenek... Szégyellte magát. Szégyellte, ahogy kinézett, noha nem tehetett róla. Dr. Baranyi Imrét még senki nem látta így. Gyűrött volt a ruhája, többnapos borosta az arcán, és véres az inge. Koszosnak is érezte magát, úgy vélte, hogy bűdös. Három napja csak az arcát és a kezét tudta megmosni, fehérneműváltás szóba sem jöhetett. Kérdéseire nem is válaszoltak, az ételt is csak odalökték, mint a marhának. Érdekes – ismerte fel az állapotát – most nem érez éhséget, pedig reggel szinte csikorgott a gyomra az éhségtől. Igaz, azóta megevett délben egy szelet kenyeret. A krumplifőzeléket most sem tudta lenyelni. A már elvénült, kicsírázott, talán félig rothadt krumplit a rabokkal etetik meg. Az éhség nagy úr, valószínűleg egy idő után én is megenném, morfondírozott magában, de most még nem ment. Az a kellemetlen rovarirtó íz, a HCH, ha jól tudom, elviselhetetlen. Ehetlenné teszi az ételt.

Aztán eszébe jutott, hogy alig két óra múlva otthon lesz. Alig várja már ezt a boldog pillanatot, hogy magához ölelhesse kis családját, édesanyját, feleségét és a kisleányát. De mit mondjon nekik, mennyit mondjon el? Mindent nem lehet. Azt sem, hogy megalázták, megütötték. De akkor mitől véres az inge? Mit mond, ha rákérdéznek? Eleredt az orrom vére, ez igaz is, húzta félre a száját, hiszen tényleg attól véres. Azt mondom, valószínű, az éhségtől kezdett el vérezni a nózim.

Érzékelte, hogy elindult a vonat, de az elmúlt napoktól nem tudott megszabadulni. Olyan hihetetlen, mint egy rossz álom. Tudta, hogy mik történnek az országban, hogy van ilyen, de amikor veled történik... hihetetlen...

A rendőr felkísérte a cellából, és egy ajtó előtt azt mondta: ide menjen be! Azt sem érzékelte, hogy most a földszinten vannak vagy már emeleten. Meglepte ez a hirtelen közlés, kissé vacillált, mire a kísérő rendőr kinyitotta az ajtót, és szinte belökte. A szeme már hozzászokott a félhomályhoz, ez a világos szoba egy pillanatra elvakította. Hunyorgott, majd észrevette az íróasztal mögött ülő civil ruhás embert. Félszegen állt az ajtóban, majd kapcsolt, hogy hol is van, és alig hallhatóan kinyögte:

– Jó napot kívánok.

– Még köszönni sem tud, és az ajtót is én csukjam be!

Úgy látszik, a doktoroknál ez nem szokás, de majd én megtanítom az illem-

re az anyja úristenit! – Eddig észre sem vette a fal mellett álló alakot, aki most megszólalt, és a káromkodásával egy időben hatalmas pofont adott a fogolynak. Baranyi megtántorodott, de talpon maradt. A megalázott, igazságtalanul bántott önérzetes ember gyűlölete, mérhetetlen dühe egy pillanatra fellángolt benne, de abban a pillanatban működésbe lépett a védekező ösztön is. Tudta, ha visszaüt, ha agresszíven reagál, laposra verik. Becsukta az ajtót, és csak utána szólalt meg:

– Én köszöntem, kérem.

– Még visszafórázik ez a mocskos fasiszta, majd megtanítalak én köszönni – és most ökölrel csapott Baranyi arcába. – A tisztességes ember úgy köszön, hogy Szabadság! No, hogyan köszön?!

– Szabadság – nyögte Baranyi, és érezte, hogy vérezni kezd az orra.

Az íróasztal mögött ülő csak most szólalt meg. – Hagyj magunkra, Kovács elvtárs. Amikor a verekedős kiment, a másik az íróasztal előtti székre mutatott.

– Üljön le. Elnézést kérek a kollégám viselkedéséért. Kissé heves, túl fiatal még. Nem tudja, hogy a változáshoz idő kell, nem megy rögtön. Üljön kényelmesen, kér egy cigarettát?

– Köszönöm... izé, nem tudom a rendfokozatát, nem tudom, hogyan szólítsam az urat, nem dohányzom.

– Maga tényleg nem szólíthat elvtársnak, furcsa is lenne ez az ön szájából. Magának úr vagyok. – Ha úr volnál, elárulnád a rendfokozatod és a nevedet – gondolta Baranyi.

– Na – dőlt előre a kihallgató tiszt –, ne húzzuk az időt. Remélem, együttműködik, ez mindkettőnknek jó lenne. Halljam, ki az az ügyes kezű, ki a szerelő?

– Bocsásson meg, uram, de nem tudom, mit tetszik kérdezni. Azt sem tudom, miért tartanak itt már három napja. Eddig senki nem szólt hozzám, senki nem adott választ a kérdéseimre.

– Dehogyan nem tudja. Ha így folytatja... ne kényszerítsen arra, hogy visszahívjam a kollégámat.

– Tessék elhinni, mindenre őszintén válaszolok, amire csak tudok, de ha nem értem a kérdést. Milyen szerelő...?

– Tudja azt maga, ne játssza itt a hülyét. De segíték. Az a rádió egyszerű néprádió, azzal nem lehet külföldi adókat fogni, az nem világvevő. Maguk mégis a Szabad Európa adásait hallgatták vele. Valaki megbütykölte, olyan alkatrészeket szerelt bele, melyek ezt lehetővé tették. Ki volt az? A nevét akarom!

– Én ezt nem is tudtam – játszotta meg a tudatlant Baranyi, miközben vihar sebesen keringtek a gondolatai. – Nem tudtam, hogy abba a készülékbe bárki is belenyúlt volna.

– Na, ebből elég volt! – csapott az asztalra a rendőr. Ne mesélje be nekem, hogy csoda történt. Ki csinálta!?

- Ne tessék rám neheztelni, főhadnagy úr...
- Százados vagyok! – ordított közbe a másik.
- Elnézést, százados úr. Nem kételkedem én abban, amit tetszik mondani, de nem tudom. Én sem tudom, ugyanis azt a rádiót két éve vettem Pesten, az ócskapiacon. Addig nem volt rádiónk, azaz volt, de azt 44-ben le kellett adni. Ezt bizonyára ön is tudja.
- Szóval az ócskapiacon vette? El is higgyem ezt a mesét? Mégiscsak szólnom kell a kollégáimnak. Ne féljen, kiverik magából az igazat.
- Százados úr, higgyen nekem. Bármit tesznek velem, nem mondhatok mást, mert ez az igazság. Nem vonom én kétségbe a bütykölést – ahogy tetszett említeni – azt sem tagadom, hogy én tudtam a vételkor is, hogy ez világevő készülék. Megmondta az eladó, azért is kért érte annyit. Azóta ehhez nem nyúlt senki. Én csak a gombokat tudom csavargatni, szólt, és ez volt a lényeg. Kit érdekelt, hogyan működik.
- Erre majd még visszatérünk – váltott hangnemet a százados. Azt mondja meg, kik jártak magához rádiót hallgatni, szervezkedni a népi hatalom ellen?
- Nem járt hozzánk senki, illetve járt, de nem rádiót hallgatni. Nem tagadom, én néha megpróbáltam fogni a Szabad Európának nevezett szennyadót, de legtöbbször nem sikerült. Csak értelmetlen hangok jöttek. Nem lehet azt nálunk fogni.
- De nagy gazember maga! Megjátssza itt magát, talán még azt is állítja, hogy híve a népi demokráciának, a rendszernek. Nem is reakciós, nem is a Horthy-rezsim híve. Hát hülyének néz engem? – Ezt már ordítva mondta.
- Százados úr, én tisztelettel, őszintén beszélek. Dehogy gondolok olyasmit, amit mondott. Én becsülettel dolgozom, soha nem ártottam a mostani hatalomnak. Nem értek ugyan minden intézkedésével egyet, de ez nem jelent semmit. Ugyanis nincs olyan hatalom a világon, amellyel minden polgára azonosulna, de attól még működik, halad előre, megy az útján, mert a többség azt akarja. Vagy erőszakos diktatúra van, mint most nálunk, de ezt csak gondolta Baranyi.
- Mindjárt meghatódok, olyan szépen beszél. Ha olvasná, sem lehetne jobban hazudni. Mégis a kapitalisták hazugságain csüng, az ő adásukat hallgatja. Miért, ha elfogadja a népi hatalmat, a többség akaratát, ahogyan az imént mondta?
- Mert kíváncsi vagyok, hogy mit mondanak, hogyan akarnak ártani nekünk. Megzavarni a tudatlan, kevesebb ismeretekkel rendelkező emberek fejét.
- Láthatólag a századost megzavarta ez a válasz. Nem erre számított. Tagadásra, de ez elismeri, hogy hallgatja a rádiót. Kis töprengés után folytatta a kihallgatást.
- Látja, saját magát árulja el, hazudtolja meg. Az előbb mondta, nem ért minden intézkedéssel egyet, akkor mégiscsak azért kíváncsi a külföldi adásra, hogy ott mit mondanak, mivel biztatják az itteni ellenzéket, a mi ellenségeinket, akik a népi demokrácia megdöntésére törekednek.

– Százados úr bizonyára ismeri a szocializmus ideológusainak a munkásságát. Úgy tudom, Marxszal történt, de lehet, hogy tévedek, és Engels volt. Mindegy, az esemény a lényeg. A nagy tudóst meglátogatta egy barátja, és meglepődve látta, hogy az a Bibliát olvassa. Ezt szóvá is tette, mire az ideológus azt válaszolta: Persze, hogy olvasom a Bibliát. Ennek az ismerete nélkül hogyan tudnék harcolni ellene. Hát honnan tudjuk, hogy mit mond, és mivel rágalmaz minket a nyugat, ha nem hallgatjuk a rádióját?

Ez a válasz a kihallgatót annyira meglepte, hogy hirtelenjében nem tudott mit mondani, hogy időt nyerjen, újabb cigarettára gyújtott. Nem is hallott erről a Marx- vagy Engels-történetről, de igaz lehet, ha már ez a szarházi idézni merte, jól is hangzik – gondolta.

– Beszélni, azt tud. Ügyvéd, népnúzó, a szentségit magának. Kikkel hallgatta rendszeresen azt a rádiót, kikkel szervezkedett a népi demokrácia ellen?

– Ügyvédi képesítést szereztem annak idején, de nem praktizálok. Bizonyára tudja, hogy a vállalatnál egyszerű dolgozó vagyok, az anyagbeszerzési csoportnál dolgozom. Elvégzem a munkámat, tudtommal nincs rám panasz. Beismertem, hogy én néha tényleg megpróbálom hallgatni a rádió nyugati adásait, de nem jár oda senki emiatt. Illetve járnak, de ezeket a személyeket önök ismerik. Amikor behoztak ide engem, akkor is nálam voltak. Kártyáztunk. Ez a kis társaság hetente egyszer összeül tarokkozni. Általában két órát játszunk. Ez a szórakozásunk, semmi több. Százados úr, nem vagyunk mi hülyék. Soha közlünk senkinek eszébe sem jutott lázadozni a rendszer ellen, pláne szervezkedni, ahogyan említette. Mondja meg, miért, mivel, hogyan? Ha akarnánk, sem tudnánk tenni semmit, de hangsúlyozom, fel sem merült senkiben ilyen gondolat.

– Majd még folytatjuk – mondta váratlanul a százados, és visszakísértetett a cellámba.

Szólni akartam, hogy miért tartanak itt, de meggondoltam magam, és hallgattam. Az orrom megdagadt, és felrepedt az ínyem is. Sajgott, de igazából nem ez bántott, hanem a megalázás. Bántott az is, hogy gyáva voltam. Nem, a nem visszaütés miatt éreztem a gyávaságot, hiszen azt ilyen helyzetben nem lehet, ha az ember nem akarja nyomorékká veretni magát. De tiltakozni kellett volna a bánásmód ellen, követelni a választ a fogva tartásom okára. De megjuhászodtam, mint a fenékbe rúgott kutya. Igaz, jókat válaszoltam, még magamat is megleptem vele – kuncogott magában Baranyi. Láthatóan nem is tudott vele mit kezdeni a százados.

Alig telt el két óra, újra jöttek értem. Megijedtem. Azt gondoltam, hogy most majd alaposan megvernek. Nem tudom, hogy miért tartanak fogva, azt sem tudom, mivel vádolnak, de ez nem számít, vernek, nyomorgatnak, mert tudják, nem vagyok a rendszer híve. Itt a jog, az igazság nem számít. Diktatúra van, amely

megsemmisíti a másként gondolkodót, a kikiáltott ellenséget. A módszer változatos, működtetni kell a megfélemlítést, ha úgy gondolják, a megsemmisítést. De meglepődtem, úgy tűnik, most még elégnek tartják a megfélemlítést. A százados kegyes mosollyal közölte, hogy hazaengednek. Lássam, hogy a hatalom milyen toleráns, megbocsátó az ilyen akasztófára valóknak is, mint amilyen én vagyok. Reméli, hogy respektálom a népi hatalom jóindulatát, és nem próbálkozom a megdöntésével, mert akkor a párt teljes szigorával büntet majd. Elébem tett egy gépelt papírt, hogy azt írjam alá. Elolvastam. Az volt benne, hogy a rádiómat önként felajánlom az államnak, mert az illetékesek hasznosabban tudják értékelni az imperialistáktól jövő adásokat, mint én. Ezzel is segítem a kapitalisták aknamunkáinak az elhárítását. Szóval elvették a rádiómat, erőszakkal elvették – gondoltam. De hogy miért tartottak itt három napig, mit akartak tőlem, arról egy szó sem volt. Szó nélkül aláírtam az elébem tolt papírt.

– Jól van – mondta a százados – a jogállamban így szabályos. Remélem, megértette a leckét – tette még hozzá. – Elmehet.

Jogállam, még hogy jogállam – sóhajtott Baranyi. Ennek a szemétnek fogalma sincs a jogállamról, de mindegy. Ha van fogalma, ha nincs, mindenképpen gazember.

Lepanto II. (1982, akril, nátronpapír, 200×390 cm)

Balajthy Ferenc

Angyalkertben

Esthajnalcsillagot hoz már a sötét,
Betakar az éj,- s fátylat terít föléd.
Csillapul, és halkul a szívdobogás,
Elapad a szó, ha nem éltet tovább.

Mit adott az Úr, egyszer visszakéri,
Mindöröknek azt, balga bolond véli.
Gyökeret ereszt bár fentről a villám,
Hűtlen az álom, és nem talál itt rám.

Rebben a fény is, elröppen a madár,-
Régi az emlék mi él, s még visszajár.
Tisztító tűz lángot ad a Nap, s piheg,
Forró a test, csak a lélek oly hideg.

Angyalkertben a begubózó bolygók,
Beláthatatlan holnap mind halandók.
Egy kisleány szárnyal, az Úr partra át,
Csillagok hallgatják sejtelmes dalát!

Elfajzott mű(remek)

(Letöltés a facebookról)

A bűnök akkor élnek tovább,
Ha elfelejtjük azokat! –
Kegyelemmel teljes kiórlás:
Bűntudat helyett öntudat,
S éled a holtponthoz!

Kilel az elfajzott szerelem,
Addig él, míg van általad!
Ösztöneidben újra szülsz, -
S fény vár a gyalogút végén,
Hogy ne légy haszontalan!

Az elbitangolt égitestek
Kilesnek minket jámborul.
Ha visszaélsz, én visszahalok:
(Áve Cézár, és Mária!) –
A Nagy Ég, már ránk borult.

(Mű)szívek, (mű)erek, műve(se),
Egy Mű(remek) áll így össze!
Ha visszahalsz, én visszaélek!
Körkörünk vonallá válik, –
Vérző álmom, majd töltsd le!

(VV) – Veled valahol...

Szétfeslett a kékfestett s lön sötétség,
Tündéri kertben szép (világ)csatorna,
S feketére festett, csacska fehérnép, --
Mintha mindenik vászon(cseléd) volna!
Várt reám a szirén cso(r)dák csodája
Ott, ahol friss fűbe harapott a Hold! –
Szem(fény)vesztő varázsló büve-bája,
Ki (k)alaptól (csámpás)királynő volt!

(Szarvas)bogaras nő fülén egy kagyló,
Most üres az, – mert, tele a telefon! –
Csak az ég és a színvonal hanya(t)tló,
Hisz, mindent kibír a szürke vasbeton!
Alig egy híján hús a szerzett vagyon,
Van az, mire mindig nagyon vágytam,
De mára már mind az Istenre hagyom,
A csirájában hamvadt, nászi ágyban!

Mert, ítélni könnyű, de, itt élni nehéz,
Kinek-kinek mit megír vagy ad a sors,
Mi eljön, azzal az ember szembenéz,
Ha indul egyszer a fékevesztett gyors!
Állomáson áll a négyhuszonnégyes,
És ott (fel)szállnak rá mind az utasok.
A sínek a végtelenben (össze)érnek, -
S Valahol Veled - én találkozhatok?!

Fél-(tér)-fél

(Nótafa rügyek)

Félálom, félelem
Féltengely, félicce
Féltégla, félbolond
Féligaz, félmese!

Félvállon, félárva
Félelem, félálom
Féldeci, félvérből
Félezer, féltávon.

Féltékeny, félkarú
Féligló, félemler
Féltérden, félmise
Félszmű, féltenger.

Félfordulat, félév
Féllábra, félcipő
Féligé, félmondat
Félkemény, félidő.

Félarboc, félmázsa
Félaron, félsziget
Féldrágakő, félhold
Félteke, féltelek.-

Félkörben, félállás
Félvezető, félszeg
Félrevert, félváros
Féljózan, félrészeg.

Félemler, félisten
Félegészség, félhaj
Félnótás, félpénzen
Féltucatra, félhang!

Demeter József

Vágy

„csalódás szítja a vágyat”
(Fecske Csaba)

Dúlhat
Bármilyen
Járvány e
Sártekén – ilyen-
Olyan koronás,
Nem koronás,
Kalapos...
Hisz! Így is,
Úgy is –
Vágyban él
A szerelem,
A leges-
Legnagyobb
Szerelem.
Vers-
Lábakon forgó
Vágyban, mely
Soha el nem
Érhető,
Mert!
Te őrzöd a be-
Járatot – a fene-
Vadak helyett,
Te-e,
Versre ítélt –
Örök szenvedő.

Minő

Minő vágyak vágya!
Mennyei magasság –
Mélysegeiben
Patyolatos érzelem,
Májusfa állító tisztelet,
Isteni hangulat
Vonul – énünk Nap-
Rendszerén át, ha!
Magyar és nem-

Magyar szívek közé
Kifeszített csillag-
Húr fénye brong-
Zsong- zeng – világ-
Vesztégárban –
Egészségünkért.
Koszorúzza hát
Körünkben is – minél
Előbb, mint utóbb –
Fekete
Fényesség az utolsó
Korona-
Víruscsalád temetés-
Ünnepét. Ámen.

Ó, minő virtuális halott-
Sírató – ál-öregúrhölgyek
Nemzetközi, digitális fő-
Próbáján –
Szépen növekvő dalárda:
Jaaaj, vigyék, vigyék, csak
A kerthez közel ne vigyék,
Mert megakad egy karóba,
Online-hegyes karóba, és!
Visszajön a nyakunkra, fekete
Hattyúnyakunkra, selymesen.

Homokszemesen

„Ez a nap is homokból született”
(Gerevich András)

Mű zöld cút, fuvallat – embertől
Emberig árad. Engem, mintha
Kikerülne, de! Változás a változásban...
Erősödik. Biztat. Áltat? Csapdos égtáj-
Ablakokat. Csillagokat tükröz földig.
Kancsal tükrökből tükrökbe. Muskátlisan –
Az Alföldig. Minő délibábszó szerint –
Áll tótágast ez a világ. Európa, hogy asszisztál!?
Acsarkodás – Múlt a Jelen. Visszhang – bolyong:
Kivégezték Radnótit, Lorcát. Szmog, zűr-
Zavar világszinten. Szomjas a Balaton
Vize. Az Óceán sót küld ide. Homok-
Hátságunk tavaszán ősz szegecseli az eget –
Vércsatakos földkeresztre. Mást gondoljak
Ki helyette/d/? Versre verten folyik fényem.
/Kiért, érzem/ Elzüllött a kikelet is. Nem
Tudni, hogy! Tegnap... mi lesz – sem
Nyugaton, sem Keleten. Napok
Peregnek serényen. Migránsodik –
Mibe/n/, miért, hol, és! Milyen hon-
Szeretet. Fogaim közt mi csikorog.
Emberi kapcsolatokban, finom-
Szemcsés sivatag van. Szaharászkodik
Mindenem. Fiatalságom már nincsen. Mű-
Zöld cút, fuvallat – ingyen. Össz-
Komfortos homokszemben – hány haza

Az én-mindenem. Értük még a jég-
Hátán is. Homok országért? Sziklásan. Annyi
Mindent, hogy megtennék. Mindenemért.
Erdélyországtól épp eddig – az időmmel
Időtlenül, mennyit idétlenkedtem én. Világ-
Homokóra! Nézem. Kik figyeltetik, mit ketyeg,
Pedig még mánusa* sincsen, ha! Te, ha-ha...

Utó-

Mottó:

*„Jön valami semmi
homokot enni.”
(Nichita Stanescu)*

---

*óramutatója

Harc a sárkánnyal (1991, olaj, farost, 30×40 cm)

Úr-zúr

*„Jön hatalmas fehér madár,
holdat tojik az égre.”
(Nichita Stanescu)*

Ó, te ember, ki vagy a
Földön – légy áldott. Ó, te
Ember, ki vagy a Földön –
Embertelenséged – éltetet,
Légy átokozott. A gyász-
Fekete – színek hiánya. A hó-
Fehér – piros-fehér-zöld –
Színeink összessége...
Igazsága. Ó, te minden-
Napok színe és fonákja.
Hegyek völgye.
Táj kegyeltje. Makett-
Völgyek makett hegye,
És hol van a hold –
A Makett-hold színe
És fonákja. Hold. Halál-
Madár csaphat – le rá.
Nagyon valóságosan –
Dinoszaurusz madár...
Szájának öble, mint a beteg
Föld átmérője. Szárnyának
Fesztávolsága – Nap és
Hold köze, te ember...
Gigászi fekete madár.
Gigászi fehér madár.
Ó, minő madár –
Madár. Mért bicegsz –
A levegőben,
Picinyke vándormadár.

Üzenet

Hívott a Maros
Óperenciás illata –
Haza.

Hajlott a fény.
Vírus-lukacsos
A jég. Hasra!

Recseg-ropog az
Ember – vészjósló
Szava.

Hív a felnőtt kór
Óperenciás
Szaga.

Tüdőből húz a Föld.

Te is, én is,
A világ is – másszon
Haza!

Hív az Óperenciám
Maros illatának
Szaga.

Csontos Márta

Irodalomértelmezés és világlátás Reményik Sándor publicisztikájában

Reményik Sándor publicisztikai munkái, kortárs írók és költők műveiről írt értekezései, vitákban való intenzív részvétele és véleményalkotása teszi teljessé a róla készített alkotói képet. Pályája kezdetén egy vidéki lapban, a *Dobsina és vidékében* tette közzé írásait, melyek sajátos, lírai hangvétellű prózák voltak. Ezeket az írásokat Áprily Lajos *Látomásoknak* nevezte.

A publicisztikai munka értékeléséhez elengedhetetlenül szükséges emlékezni arra, milyen szerepük volt a két világháború között a folyóiratoknak és a könyvkiadásnak. 1919 és 1924 között 330 magyar lap jelent meg több-kevesebb rendszerességgel, s több mint 1000 kötet látott napvilágot. A 330 lapból az 1919 előtti időszakban 87 került az olvasókhoz, az újonnan indított lapok száma 243 volt.¹

1920-ban léptették életbe a sajtócenzúrát, s bár ezt 1922-ben megszüntették, az 1923-as alkotmány nem nyilatkozott a nemzetiségek önkormányzatáról és nyelvhasználatáról. A polgári jogok kisebbségekben való alkalmazása pedig helyi szinten sokszor ütközött ellenállásba. Az 1938-as alkotmány biztosította a szabad véleménynyilvánítást, azonban a bevezetésért nem sokat tettek, így nem véletlenül idézzük a helyzet értelmezéséhez Reményik *Szól a censor* című versét.

¹ György Lajos: *Az erdélyi magyarság szellemi élete*. Budapest, Pallas Kiadó, 1926, 8. Számos összegzés olvasható a lapkiadások alakulásáról ebben az időszakban. Sütő-Nagy László az *Erdélyi Szemle* történeti áttekintésében visszautal 1913-ra, amikor megjelent a *Szemle* kolozsvári egyetemi hallgatók és főiskolai hallgatók szervezésében. A Kovács Dezső és Kis Ernő szerkesztette *Erdélyi Lapok*, mely 1905 és 1911 között működött, felvette az *Erdélyi Szemle* címet. A megjelent írások nagyobb része a háború alatt keletkezett, s ekkor kapcsolódott be a munkába a Budapesten már néhány vers megjelenésével ismertté vált Reményik Sándor. Bár a lap 1918 karácsonya és 1919 márciusa között nem jelent meg, az *Erdélyi Szemle* 1919 márciusától továbbfolytatta munkáját az *Erdélyi Közgazdaság* kollaborációjában. A felelős szerkesztő Sütő-Nagy László maradt, Reményik már főmunkatársként szerepelt a lapban. Ekkor jelent meg Áprily *Falusi elégiája*, továbbá Nyírő József és Makkai Sándor írásai. S. Nagy László ezt a korszakot az irodalomtörténet hőskorának nevezi. Ebben a bonyolult időszakban lett az *Erdélyi Szemle* a magyar szellemi élet fóruma, a műveltség megtartója, Vö. Sütő-Nagy László: *Az erdélyi irodalom történetéből*. Irodalomtörténeti Közlemények, 1971, 4. sz., 505–508. Fleisz János: *Az erdélyi sajtó története 1890–1941*. Pannónia Könyvek, Pécs, 2005, 81–83.

Szól a censor: Vetó; megtiltom ezt.

E hasáb üres marad és fehér! –
S az üres lapon gyúlnak lángbetűk,
Betűk: mint a tűz, betűk: mint a vér.

Szól a censor: Vetó; hatalmam nagy;
A semmiségbe vetlek vissza én!
S a fehér lapról láthatatlan sorokban
Feltámad az elítélt költemény.

Szól a censor: Álom, megfojtalak,
Hogy lásd a napfényt: én megtiltom Néked.
S szól az Ige: én öröktől vagyok
S nem érintnek halálok, születések!

Szól a censor: Ez férfimunka volt,
Ma nem olvasta senki e lapot! –
S szól a fehér lap: tévedsz, jó uram.
Látatlanul mindenki olvasott!²

A sajtómegjelenéseket és folyóiratokat tekintve bizonyos nagyvárosoknak, mint Arad, Brassó, Temesvár és Nagyvárad, kiemelt szerep jutott. A vezető szerepet később Kolozsvár vette át, itt alakult meg a magyar sajtó központja, itt éltek az erdélyi szellem jelentős alkotói.

Az *Erdélyi Szemle* mellett 1924-ben megalakult az *Erdélyi Szépművés Céh*, 1928-ban első számával jelentkezett az *Erdélyi Helikon*. „Az irodalmi lapok köré tömörülő értelmiségiek Erdély történeti hagyományából merítették az államjogi határok fölé táguló egyesülés eszméjét, az irodalmasított és bölceleti értekezésekkel tarkított transzszilvanizmust a pártpolitikaihoz hasonlóan a nemzeti egység gondolat hatotta át”.³

Reményik Sándor irodalomértelmezését, világlátását, küldetéstudatát, az erdélyi tájhoz való viszonyát bemutatják kritikái, recenziói és nem utolsósorban a *Gondolatok a költészetéről* című tanulmánya, melynek első közlése az *Ellenzék* 1923-as évfolyamában történt, önálló kötetben Aradon látott napvilágot a Vasárnap Irodalmi és Nyomdai Műintézet gondozásában 1926-ban. Reményik publicisztikai munkáit *Kéz-*

² Reményik Sándor *Összes versei* I. Budapest, Auktor Kiadó, 2000, 105–106.

³ K. Lengyel Zsolt: *A kompromisszum keresése*. Csíkszereda, Pro-Print Kiadó, 2007, 248.

szorítás, *Írók, művek, viták 1919–1941* címmel, Dávid Gyula bevezető tanulmányával, a Polis és Luther Kiadó közös gondozásában 2007-ben bocsátották az érdeklődők elé.⁴ Ebből a kötetből nyilvánvaló, hogy Reményik a költészet lényegéről, az esztétikum sajátosságairól, az irodalompolitikáról szóló írásai javarészt az *Erdélyi Szemle*ben és a *Pásztortűz*ben jelentek meg, de recenzióit, művelődéstörténeti írásait és vitacikkeit az *Erdélyi Helikon*, a *Napkelet*, az *Ellenzék* és a *Protestáns Szemle* is közölte.⁵

Az 1918–1941 között írt recenziók és alkotói portrék esztétikai látásmódját, világnézetét, kritikával kapcsolatos állásfoglalását is tükrözik. Kritikusai elveit több alkalommal is megfogalmazta az *Erdélyi Szemle* hasábjain 1919–1920 között. A *Perzekútor-esztétikában* veszélyeztetve látja az irodalmat a kritika „elsekélyesedése” miatt. Úgy véli, a problémák hátterében az értékelés hiánya áll, ezért a szellem fegyverével kíván harcot indítani. Álláspontja szerint „a kritika lényege az értékelés és az ítélet”.⁶ Értéktrendjében, irodalompolitikai felfogásában az alkotás elengedhetetlen feltétele az egység. „Az egyesek érdekek szerinti csoportosulása osztályegységeket alkot; a legnagyobb erkölcsi közösséget pedig: a nemzetet a közös múlt által fenntartott és kifejlesztett erkölcsi érzések, szokások, hagyományok teremtik meg”.⁷

A lapokban megjelenő írások jórészt műismertetések, alkotói portrék, megemlékezések. A *Kézsorítás* gyűjtemény összesen 88 recenziót tartalmaz, melyeket az említett lapok közöltek. Az írások elsősorban lírikusok munkáit mutatják be, ismerteket

⁴ A *Kézsorítás*ból, az erdélyi sajtó repertórium alapján hiányzik Szabó Jenő, *Virágok a Golgotáról* című verskötetének méltatása, mely a Kézdivásárhely Könyvnyomda kiadásában 1923-ban jelent meg, ugyanebben az évben az ismertetőt közölte az *Erdélyi Irodalmi Szemle*. Kimaradt S. Nagy László *Visszaemlékezések* című írása, Bíró Vencel *Keserű sebek* című történelmi regényének méltatása, mely a *Szemle* 1931. évfolyamának 2. számában olvasható, továbbá Zsigmond János, *Agavé* című verskötetének bemutatása, mely az 1933. évfolyam 3. számában jelent meg. Ugyancsak a *Szemle*ben található Caross, Hans, *Találkozás Rilkével* című írása, mely 1940-ben a negyedik számban volt olvasható. A kötetben nem szerepel az *Erdélyi Tudósító* 1933. január 21-én megjelent számából a Kolozsvári Mécs-estély bevezető előadása, valamint a *Királyi szomszédság* című esszéje, melyet a *Független Újság* közölt 1940. márciusában, továbbá *Nekrológ* Zelma Lagerlöfről, mely szintén 1940-ben jelent meg a május 11-i számban. Az *Iffjú Erdély* című lapban 1939. októberében közzétett *A láthatatlan írás* és az *Utolsó levelek* Salten Félix könyvéről, melyek a *Pásztortűz* 1934. 17–18. számában jelentek meg, ugyancsak kimaradtak.

⁵ Recenziói, műismertetései a lapok vonatkozásában a következő arányban jelentek meg: *Dobsina és vidéke* 3, *Pásztortűz* 39, *Erdélyi Helikon* 12, *Erdélyi Szemle* 2, *Ellenzék* 2, továbbá *Napkelet* 5, *Új Erdély*, *Budapesti Hírlap*, *Pesti Napló*.

⁶ Reményik Sándor: Kritika és kritikusok. *Erdélyi Szemle*, 1919/42, 605. (Reflexió az *Erdélyi Szemle* november 2-i számában megjelent *Pár szó a kritikáról* című cikkre)

⁷ Reményik Sándor: Egység. *Pásztortűz*, 1921/11, 659.

és kezdőket egyaránt, de prózáírók, lelkészek és politikusok is szerepelnek a palettán. Meggyőződése szerint a művészet szolgálhat társadalmi, praktikus célokat, de nem kötelessége „közvetve hatni az életre”, elsődleges feladata „belesugározni a saját nemességét az élet gyakori alacsonyágába”⁸

Adyról írt cikkében a ’művészi gőg’ megjelenítőjeként találkozunk *A halottak élén* szerzőjével. Reményik idegennek érzi Adyt önnön naiv idealizmusával szemben, majd csak Makkai Sándor könyve láttatja meg vele a teljes Ady-arcot. Több recenziót olvashatunk Áprily Lajosról. A nagy költőbarát számára az örök, változatlan lényeg jelentette. Különösen szuggesztíven írja le a *Rönk a Tiszánban* azt a természeti képet, melyben a magára maradt lélek végül önmagára talál. Minden Reményik méltatásban nyilvánvaló, hogy költői-írói portréiban is abból a különös adottságból indul ki, mely megkülönbözteti a költőt a köznapi embertől, meglátja benne azt a képességet, melynek segítségével az ábrázolt jelenségek megtisztulnak, szublimálódnak. „A költő szeme, Áprily Lajosé akadt meg a pusztá fadarabon. És már csírázik, már nő, már az eget veri a megelevenítő vízió. Ez a fa élő fa volt, ez a fa fenyőfa volt, ez a fa, lélek volt, ez a fa otthon volt, az egész, elveszített kis haza.”⁹

Különösen figyelemre méltó Babits Mihályról írt elemző értékelése, melyben lényegre látóan rajzolja meg a nagy ’poeta doctus’ és gondolkodó attitűdjét, „a mélységesen elégedetlen szellemet, aki idealista, pesszimista és forradalmár”¹⁰

Több recenziót olvashatunk kortárs költőktől. Berde Mária, Dsida Jenő, Juhász Gyula, Kosztolányi, Szombati-Szabó István, Olosz Lajos, Walter Gyula lírájának ismertetése alkalom arra, hogy ismét megbizonyosodjunk Reményik lírai-erkölcsi elkötelezettségéről. Pályakezdők neve is szerepel a palettán: a fiatal költőnő, Sándor Judit kötetéhez írt előszava is bekerült a gyűjteménybe.

Publicisztikai írásaiból tudjuk, mennyire közel állt hozzá Tóth Árpád költészete. Így vall erről az *Árnyékba szőtt lélek* soraiban: „Csöndesen és szemérmesen nyúlt a dolgokhoz, tudván, hogy addig igazán szépek csak, amíg így nyúl hozzájuk. Ő pedig meg akarta tartani a szépséget magának.”¹¹

Petőfiről 1921-ben, 1923-ban és 1941-ben is írt megemlékezést, ő volt számára az a megalkuvást nem ismerő, az erdélyi magyarság számára példaértékű, a magyar értékek megtartásáért küzdő vátesz-költő, aki „eltéphetetlen, örök összekötő kapocs min-

⁸ Reményik Sándor: Aktivitás. *Pásztortűz*, 1921/1, 383.

⁹ Reményik Sándor: Rönk a Tiszán. *Pásztortűz*, 1934/6, 221.

¹⁰ Reményik Sándor: Herceg, hátha megjön a tél is! = *Kézszerítés, Írók, művek, viták, 1918–1941*, Kolozsvár, Bp., Polis Könyvkiadó, Luther Kiadó, 2007, 66.

¹¹ Reményik Sándor: *Árnyékba szőtt lélek*. = *Kézszerítés, Írók, művek, viták 1918–1941*, Kolozsvár, Polis Kiadó, Luther Kiadó, 2007, 375.

den magyar lélek között.”¹² Küldetéstudatát, elkötelezettségét legtisztábban Petőfiről írt méltatásában fejt ki. „Itt maradunk. Becsülettel nem halhattunk meg, és most *meg kell tanulnunk* becsülettel élni”.¹³

Petőfi mellett Arany Jánosról írt megemlékezésében a háborús magyar társadalomban „a békés alkotó géniusz nagy, csöndes apostolát”¹⁴ ünnepelte egy korai, 1917-ben írt rövid méltatásban, de néhány évvel később, saját korának történelmi katalizmusait megélve, szükségesnek tartotta revízió alá vetni az irodalmi radikalizmus eredményeit, s a választ Sík Sándor költészetében találta meg, mert – Sík Sándor *Sarlósboldogasszony* című kötetéről írt ismertetésében – úgy vélte, igazán teljes, harmonikus, mást és önmagunkat felemelő élet csak a vallásos élet lehet.¹⁵

A kritikai termés rendkívül sokrétű. Tompa László, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, Walter Gyula, Mécs László, Szombati-Szabó István, Tóth Árpád, s a mára már többé-kevésbé elfeledett lírikusok munkáinak kritikai elemzése során is mindannyiszor megszólaltatja saját, a költészet feladatát megfogalmazó hitvallását is, mely szerint a lírikus elsődleges feladata annak a belső harmóniának a tükröződése, mely a költői önkifejezés lényege, diszharmonióból harmóniát teremtő képessége.

Prózaírókról, lelkészekről, politikusokról írt recenziói kisebb súllyal szerepelnek a válogatásban. Berde Mária, Bánffy Miklós, Kós Károly, Kuncz Aladár, Makkai Sándor, Nyíró József, Prohászka Ottokár, Ravasz László, Szekfű Gyula, Tamási Áron és Tormay Cécile műveinek értékelésében, már a *Pásztortűz* főszerkesztőjeként és vezető kritikusaként is, irodalmi nézeteinek és világnézeti meghatározottságának ad hangot.

A kortársak közül igazán elismerően szól Berde Máriáról, éppen akkor, amikor útjára indult a „vallani és vállalni” jelszavával elkezdett vita, mely valójában az új szükség-helyzetből táplálkozó „erdélyi világnézet” volt. *Kós Károly erdélyisége* című cikkében a Kós művészetében és elbeszéléseiben mindenütt jelen lévő erdélyi magyar igazságot, a történelemben jelen lévő lokálpatriotizmust emeli ki. „A nemzeti géniusz a lokálpatriotizmus misztikus ősmagvába burkolva túléli az elvesztett hazát”.¹⁶

Különösen figyelemre méltók a Makkai Sándorról írt ismertetések, melyek 1923 és 1927 között a *Pásztortűz*, az *Ellenzék* és a *Pesti Napló* hasábjain jelentek meg. Az 1920-as években nagy súlya volt annak az irodalmi vitának, mely Makkai Sándor *Magyar fa sorsa* című munkája kapcsán 1927-ben robbant ki. *A magyar fa sorsa és az „erdélyi gondolat”* című írásában Reményik Szász Károly írására reagál, melyben a szerző

¹² Reményik Sándor: Petőfi. *Pásztortűz*, 1921. 18., 711.

¹³ *Uo.*, 278.

¹⁴ *Kézszerítés*, i.m. 63.

¹⁵ *Uo.*, 303.

¹⁶ Reményik Sándor: Kós Károly Erdélyisége (A Gálók című novelláskötet alapján). *Erdélyi Helikon*, 1930. 3., 389.

Makkai Adyról írt könyvét bírálja. Reményik álláspontja szerint Szász cikke félrevezeti a magyar közvéleményt. Makkait vallási, irodalmi és közéleti munkája alapján mértékadó személyiségnek, szellemi vezérnek tekintette. Makkai Adyt tragikus sorsú prófétának és a legvallásosabb, tragikus sorsú magyar költőnek vallotta. Reményik ha nem is értett egyet Makkai minden gondolatával, arra törekedett, hogy hidat verjen Ady költészete és a kor vallásos szellemenben nevelkedett ifjúsága között. „Makkai Sándor bűne és az erdélyi gondolat bűne az, hogy hozzá mer nyúlni egy szerencsétlen nagy költő lelkivilágához, az esztétikai ítélet páratlan biztonságával keresve meg az örök lényeket benne”.¹⁷

A *Végszó az „erdélyi gondolat” vitájában* című írás Reményik részéről már a vita lezárását jelentette. Megfogalmazásában az ’erdélyiség’ életformaként van jelen, s itt hangsúlyozza Áprily repatriálása kapcsán, hogy mit jelent erdélyinek lenni. „Erdélyinek lenni nem születést és származást, hanem eleven kapcsolatot, életközösséget jelent Erdély lelkével [...] *életforma*, nem külsőség, amint a magyarság is életforma, magasabb szintézis.”¹⁸

A kisebbségi életlehetőségek kutatójaként ismert Makkai és Reményik Sándor barátságának próbaköve volt a *Látóhatár* című lap 1927-ben megjelent cikke, a *Nem lehet*, melyben Makkai arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy a kisebbségi kérdést nem lehet megoldani. Nem tudta elképzelni, „a kisebbségi életnek semmiféle emberhez méltó elrendezését, mert *magát a kisebbségi „kategóriát” [...] emberhez méltatlannak és lelkileg lehetetlennek*”¹⁹ tartotta. Ennek a kijelentésnek előtörténete is volt.

1931-ben a *Magunk revíziójában* Makkai még politikai programot hirdetett a kisebbségi nép számára, s úgy vélte, ez a program magából az Evangéliumból ered. Reményik a *Pásztortűz* 1931. 5. számában ismertette a művet. Itt még nem foszlott szét Makkainak az az ábrándja, hogy a nemzet egyedi életkörülményeihez megfelelő létformát lehessen teremteni, s a mű értékelésekor Reményik is az előítéletek revízióját sürgeti, mert „*nem pusztulhat el az a nemzet, amely lelkileg nemzet akar maradni.*”²⁰

Makkai az új életkörülmények alapján „lefokozott, szolgasorsban tengődő” kisebbségnek tekinti a magyarságot, úgy véli, az adott helyzetben „*nem lehet fejlődőképes nemzeti életet élni*”²¹

A Makkai-írássra reagálva Reményik megírta *Lehet, mert kell* című cikkét, melyet az *Ellenzék* közölt 1937-ben, a február 17-i számában. Megdöbbenéssel olvasta Makkai

¹⁷ Reményik Sándor: A „Magyar fa” sorsa és az erdélyi gondolat. *Pesti Napló*, 1927. 12., 147.

¹⁸ Reményik Sándor: Végszó az „erdélyi gondolat” vitájában. = *Kézszerítés*, i.m. 212.

¹⁹ Makkai Sándor: Nem lehet. Id.: *A lámpagyújtogató, Reményik Sándor élete képekben és versben*. Összeáll.: Hantz Lám Irén, Kolozsvár, Stúdium Könyvkiadó, 2014, 151.

²⁰ Reményik Sándor: „Magunk revíziója”. *Pásztortűz*, 1931. 5., 102.

²¹ *A lámpagyújtogató*, i. m. 154.

véleményét arról, hogy a kisebbségi gondolatot negatívnak minősítette, s a kisebbségről mint fogalomról többé nem szeretne tudni, mert szerinte „egy nép vagy annak egyes tagja is csak a saját nemzeti államában élheti ki önmaga humánumát”.²² Reményik úgy gondolta, Makkai véleménye inkább csak figyelmeztetés a világnak, mert feladatuk mindenképpen az, hogy megmaradjanak magyarnak a kisebbségi életkategóriában, s tovább keressék az önvédelem útjait. „Az új Makkai Sándor mellett állandóan idézgetjük a régi Makkai Sándort, a kisebbségi élharcost, akitől azt tanultuk, hogy az életből az Életbe juthatunk...”²³

Összegezve elmondható, Reményik nem nyilatkozik kritikusan a püspökről, Makkai Sándor személyiségében a keresztény gondolat realitássá válását ragadja meg, nemis értelemben vett liberalizmusát tiszta keresztény gondolatként könyveli el.

A *Kézszerítés* második részében található az a 1918 és 41 között keletkezett írások, melyekben feltárul Reményik eszmevilágának lényege, kiolvashatjuk soraiból az irodalom és a politika összekapcsolódásának szükségességét, a nemzeti öntudat fontosságát, az erdélyi irodalom sajátos helyzetét az egyetemes magyar irodalomban. Ezek a kérdések már korábban is foglalkoztatták. Olosz Lajoshoz 1915-ben írt levelében így fogalmaz *Az esztétikai látás mint világnézet* című írásában: „Bázisnak elfogadtam a pozitivisták értékelméletét egyszerű, áttekinthető négyes felosztását. Az értékelési formák természetének rövid leszögezése után áttértem az egymáshoz való viszonyok vizsgálatára [...] ezen jutottam el most már odáig, hogy vizsgálhassam a határsértő esztétikum speciális esetét, zsarnoki uralmának kivetődő reflexjelenségeit a hasznossági, a logikai és az erkölcsi síkban, az ennek folytán képződő egész sajtóságos, érdekes és eredeti, de szükségképpen csonka és fogyatékos, törött és homályos világtükröt az értékelés formák s értékelő energiák egyensúlyától megfosztott emberi lélekben”²⁴

A kötetben összegyűjtött írások egyértelműen megerősítik azt az álláspontot, mely szerint a kor legőszintébb interpretátora a líra; az egyén szubjektív közeledése szükséges az autentikus életérzés szavakba foglalásához. A vallásbölcseleti eszmék, a világnézet, a társadalmi probléma jelenléte új költői nyelvet igényel, a szóalkotási zűrzavarok elkerülése alapvető feltétele az igényes költészetnek, melyben Reményik fontosnak tartja a szimbolizmus túltengésének és az alacsony világfelfogásnak az elkerülését. Az anarchián túl az értékek világába kell jutni, mert az „irodalom nem az érzéki, hanem a szellemi emberek fegyverhordozója”²⁵.

²² Reményik Sándor: Lehet, mert kell. *Kézszerítés*, i. m. 224.

²³ *Uo.*, 226.

²⁴ *Félig élt élet*, Olosz Lajos és Reményik Sándor levelezése, Reményik levele Oloszhoz 1915. feb. 24-én, Polis Kiadó, Kolozsvár, 2003, 95–96.

²⁵ Karcolatok a modern poézisről. *Kézszerítés*, i. m., 392. Ez az írás a *Dobsina és Vidékében* jelent

Minden irodalomértelmezésben foglalkozni kell azzal a kérdéssel, hogy a gondolat és a cselekvés összefüggései miként valósultak meg a kialakult politikai helyzetben, azt a hegeli útmutatást kell megvizsgálni, mely szerint „a cselekvés átmenetele a gondolatból miként történt a valóságban.”²⁶

Referencializálható, imaginárius és fiktív elemek keverednek a műalkotásban. Reményik szemléletmódja, élménykezelése arra fókuszál, hogy az alkotónak egyiséget kell teremtenie érzés, gondolat és hangulat ötvözetében, de azt is tudni kell, hogy az önvédelem, a rejtőzködés vagy az önkítárulkozás milyen formában alakítja ezt az attitűdöt. S ha Reményik élethelyzetében az alkotónak nincs tényleges fegyvere, s csak az önvédelemre hagyatkozik, igaza lehet, Nietzsche-nek, mikor azt állítja, hogy a „művész jobban értékeli a látszatot a realitásnál. Mert a látszat itt még egyszer realitást jelent, megerősítést, korrektúrát”.²⁷ Nietzsche gondolata azzal az elmélkedéssel analóg leginkább, melyben Reményik felteszi a kérdést, hogy létezik-e erkölcstelenség a művészetben.

Reményik hangsúlyozza tehát, hogy a művész etikája a témafeldolgozásban nem az érzékek felkorbácsolását célozza meg, hanem a szellemre hat. Egy írásában Walter Gyula soraira reagál, akinek olvasatában a művész erkölcsisége a művészet szent és nagy elveihez való ragaszkodásban nyilvánul meg.²⁸ Írásaiban Reményik Schopenhauer és Böhm Károly nevét említi, az említett cikkhez írt véleménye azonban feltételezi, hogy Eduard Spranger német filozófus munkáit és Joó Tibor nemzetiszemléletét is ismerhette. Reményik értelmezésében is a megértés kerül középpontba, de az élmény kiemelése és az egyénben zajló megértés folyamata már Diltheyt idézi. A nemzeti individualitás támogatása, megerősítése Herder hatására utal, de szemléleti segítséget a korábban említett Sprangertól is kaphatott, aki nagyszerű *Lebensformen* című munkájában vezérgondolatként fogalmazza meg a személyiség életvitelt befolyásoló jegyeit, melyeknek segítségével magyarázni lehet a jellemet.²⁹

---

meg 1918-ban, az írás töredékesen az OSZK-ban olvasható.

²⁶ Vö. Hegel: *A szellem fenomenológiája*. Bp., Akadémiai Kiadó, 1973, 239–240.

²⁷ Nietzsche, Friedrich: *Bálványok alkonya, avagy hogyan filozofálunk kalapáccsal*. Helikon Zsebkönyvek 9. 2015, 29.

²⁸ Reményik Sándor: Van-e erkölcstelenség a művészetben? *Erdélyi Szemle*, 1918. 14. 271. A problémafelvetésben Walter Gyula Oscar Wide axiómájára hivatkozik, ugyanis Wide kizárja a művészetben az erkölcsösség és az erkölcstelenség fogalmát, hazug szenteskedésnek tartja a műalkotás erkölcstelen megbélyegzését.

²⁹ Eduard Spranger, olvasatában a lelki jelenségeket a maguk pszichikai összefüggésében kell vizsgálni. A *Lebensformen Geistwissenschaftliche Psychologie und Ethik der Persönlichkeit* című tanulmányában az életformák típusait vizsgálja a személyes szubjektív szellemi élmények objektív szellemen, a kultúrában való megjelenését. A Magyar Királyi Pázmány Péter

Reményik olvasatában az erkölcsben rögzülnek azok az elvek, normák és ideálok, amelyek társadalmilag elfogadottak az adott közösségben. „Olyan közösség által szankcionált *értékek rendszere* az erkölcs, melyek orientálják az emberek cselekedeteit és magatartásukat”³⁰

Az a meggyőződés, mely Reményik küldetéstudatát formálja és erősíti, erkölcsi és kulturális elvek, cselekvési technikák során jött létre, folyamatosan önuralmat gyakorol önmaga fölött, melyhez kellő önvizsgálat is társul, de ez nem az együttéléshez való viszonyát határozza meg, társadalmi gyakorlat ez, másokkal folytatott eszmecsere, és fontos, hogy ne győzzön a megszokás, mert ez eltakarja előlünk a dolgok igazi természetét. Egyet kell értenünk Szabó Tibor kijelentésével, mely szerint „a kialakult, morális bázisú értékreferenciák részben hazai tradíciókra támaszkodnak, de más kultúrákból átvett morális attitűd is meghatározó”.³¹

A reményiki élet és küldetésértelmezés érdekes gondolatot vethet fel, nevezetesen a rejtőzködés öneltakaró vagy önfelfedő identitását. Szükség van erre a magatartásformára, hogy felrázza a közönyösöket, és buzdítsa a lelkeseket. Ennek megvalósításához, a reneszánsz emberre jellemző önmegmutatást kell alkalmaznia, hogy magára vonja a figyelmet, hogy a tettekrezség álarca mögé rejtőzzön, hogy megmutathassa a valóságban a lehetségest.

Publicisztikájában is megszólaltatja azokat a harcos gondolatokat, melyek mögött ösztönösen is megvalósul a rejtőzködés 'taktikája', így az eredendően defenzív magatartás önérvényesítő, határozott véleménnyé erősödik. „Az emberek egy részének azért kell vagy nagyrészt kényszerből vagy elsősorban önként valamilyen módon rejtőzködni, mert eredeti formájában és helyzetében nem képes megfelelni a társadalmi nyilvánosság vagy a magánélet újabb és nehezebb kihívásainak”.³²

A nemzeti tudat értelmezése karakterológiai problémákat vet fel. Reményik az

---

Tudományegyetem alapításának 300. évfordulójára rendezett ünnepségen díszdoktorrá avatták. A budapesti Egyetemi Könyvtár Kézirattárban, a Prohászka Lajos hagyatékban Spranger 64 német nyelven írt levele olvasható, az első 1924-ből származik, az utolsó 1963. május 30. keltezésű. A levelek EKKMsF 103/XII. szám alatt találhatóak.

³⁰ i. m. 271

³¹ Szabó Tibor: *Életutak és élelvek Dantétól Derridáig. Alkalmazott filozófiai tanulmányok*, Eötvös József Kiadó, Bp., 2005, 107.

³² Kaposi Márton: *A rejtőzködő egyén arca és álarcai*. Eötvös József Könyvkiadó, Bp., 2004, 51. A szerző könyvének olvasása, Reményik attitűdjének feltárási szándékával, eszünkbe juttatja Montaigne egy gondolatát. „Tartsunk fenn (lelkünkben) egy hátsó zugolyt, amely egészen a mienk, és mentes mindentől, ebben hozzuk létre valódi szabadságunkat, elvontságunk és magányunk teljességét”. (M. Montaigne: *Esszék*. Első könyv, ford.: Bajcsa András és Csordás Gábor, Pécs, Jelenkor Kiadó, 2001, 308.

Erdélyi Szemle egy 1919-es számában Csiki Endrének ír választ, aki az emberi fejlődésben négy fázist különböztet meg. Nála a pusztá érzékelésre épülő primitív tevékenységet követi a hasznossági értékelés, ezt az erkölcsi, majd az esztétikai fázis követi. Reményik nem osztja azt a véleményt, mely szerint az esztétikai érzés magasabb rendű, mint az etikai, mivel minden esetben, tudatosan vagy öntudatlanul megjelenik az erkölcsi ítélet, az ember pedig az érzékelt tárgyat már kezdetől fogva magára vonatkoztatja, tehát értékkel. Kiemeli: „az erkölcsi és az esztétikai értékelés szorosan egymás mellett állnak [...] mindkettő a szellem önértéke [...] Közöttük nem lehet szó alá- és fölérendeltségről, csupán mellérendeltségről”.³³ Egyetemi tanulmányai során, mint korábban említettük, nagy hatással volt rá Böhm Károly filozófiája, olvasatában az erkölcsi és etikai értékelés szorosan egymás mellett állnak, hiszen mindkettő a szellem önértéke.

A *Pásztortűz*³⁴, mint irodalmi, művészeti és képes folyóirat 1921. január 9-én indult. A lap indulása előtt a Minerva részvénytársaság az *Erdélyi Szemlét* megvásárolta, s újraindította. Reményik neve főmunkatársként már akkor is fémjelzte a lap működését.

A *Kézszerítés* címen összegyűjtött publicisztikai cikkek, tanulmányok közül 24 írás jelent meg 1921 február 21 és 1941 április 15 között.

A cikkek, tanulmányok egyik vezérgondolata az irodalompolitika kérdése. Már az *Erdélyi Szemle* 1920-as évfolyamának egyik számába is kiemeli, hogy a művészet annyira világnézet és életfelfogás kérdése, mint amennyire formai probléma. Ehhez kapcsolódik a kérdésre adott válasza, mely szerint „az irodalompolitikától mentes irodalom az irodalmi bolsevizmus melegágya. A mi irodalompolitikánk pedig az eszményekre tekintő, öntudatos, szenvedéseiben megújuló magyarságé”.³⁵

És ahogy később, már a *Pásztortűz*ben a nemzeti öntudat jellegével foglalkozik, úgy említi a nemzeti harckészségét, mint ami nem szükségképpen offenzív jellegű, hiszen Erdélyben, az adott helyzetben, ahol alárendelt körülmények között

³³ Reményik Sándor: *Etikai és esztétikai érték (Válasz Csiki Endrének)*. Id.: *Kézszerítés*, i. m., 404.

³⁴ Reményik a lapnál 1923 augusztus 1-ig főszerkesztő, 1927 és 30 között a szerkesztőbizottság tagja és főmunkatárs, 1938-tól laptulajdonos, halála után a lap alapítójaként jelölik.

³⁵ Reményik Sándor: *Van-e szükség irodalompolitikára?* i. m., 409. Az *Ellenzék* 1922-es évfolyamának egyik számában ugyanezzel a kérdéssel foglalkozik, amikor Sipos Domonkos *Irodalom és politika* című cikkére reflektál. Fontosnak tartja az irodalompolitika által kítűzött célok és ideálok öntudatos irányítását, mérték megállapítását az irodalom értékmérésére. „Nekünk nem mindegy, hogy mit írunk és az sem mindegy, hogy mások mit írnak, mert itt nem kisebb dologról, mint a mi erdélyi magyar népünk lelkéről, jövőjéről, életéről vagy haláláról van szó” – vallja. (Irodalom, Irodalompolitika és politika. *Ellenzék*, 1922. 132. sz.)

nem kívánt asszimilációra próbálják őket kényszeríteni, az erdélyi magyarság öntudata csak defenzív, védekező lehet.

Az 1920–30 közötti időszakban sokan foglalkoztak az erdélyi magyarság kérdésével, hiszen a különböző népek békés egymás mellett élésére csak úgy volt lehetőség, hogy elválasztották az államot a nemzetiségtől. Schiemann Pál lettországi német képviselő véleménye szerint „a nemzetiségi államból nem válhat nemzeti állam. Ha ezt nem választjuk el, elismerjük a kultúra nemzeti közösségét.[...] A jogtudomány nem ismer olyan államkonstrukciót, amely az etnikai népen épülne fel, a politikai nép helyett”³⁶

A lehetőségek Trianon után egy sajátos világnézetet alakítottak ki. Tavaszgy Sándor öntudatos állásfoglalása alapján „amikor tehát a kisebbségi élet etikájáról beszélünk, nem teszünk egyebet, mint hogy az egyetemes erkölcsi normákat a nemzeti kisebbségi élet adott helyzetének megfelelően érezzük”³⁷

A *Gondolatok a költészetéről* bizonyítéka annak, hogy Reményik figyelemmel kísérté a formalizmus és a strukturalizmus értelmezésváltozatait, bár távol tartotta magát ettől a megközelítéstől. A műalkotást miniatűr világteremtésnek minősítette, ahol „a tartalom a szabadság, a korlátlan lehetőség. A forma a tekintély, a lehetőségek korlátja. A formalizmus lényegét szavakkal való üres játéknak tekinti. Az eredetiség, a közérthetőség, különosság és általánosság, valamint a művésziesség és népiség kettőségében megtalálja az életben hiába keresett egyensúlyhelyzetet, s azonosul az egyetemes emberi lélekkel. „Diszharmónikus elemekből harmóniát teremteni: ez a költő feladata tulajdonképpen”³⁸

Tanulmányában Reményik a költészet nemzeti jellegét hangsúlyozza. Az igazi költő nemzeti lélekkel rendelkezik, hiszen a nemzet magasabb rendű faji öntudat. „Ha faj öntudatos faji életet él: nemzeti életet él, még ha nem is alkot államot, ha nincs is politikai szervezete”³⁹

Véleménye szerint nincs esztétikai ember, az esztétikai ítéletalkotás is maga az egyéniség egésze, s az esztétikai ítélet egyidejűleg világnézeti állásfoglalás is. A nagy

³⁶ Schiemann Pál lettországi német képviselő előadásából. *Ellenzék*, 1929. szept. 29., 9.

³⁷ Tavaszgy Sándor: Erdélyi szellemi életünk két döntő kérdése. *Erdélyi Szemle*, 1928. 1–4. sz., 4.

³⁸ Reményik Sándor: *Gondolatok a költészetéről*. Forma, Egység, Egyéniség. Az „örök ember”. *Kézszerítés*, i. m. 454.

³⁹ i. m. 459. Reményik feltehetőleg ismerte Joó Tibor nemzeteszmeről írt munkáját, melynek lényegével egyetérthetett. „Az állam külsődleges, intézményszerű alakulat, parancson és erőhatálon alapul; a nemzet merőben érzelmi közösség, a hozzátartozás és iránta való hűség nem külső szabályok betartásában nyilvánul meg, s léte nem függ attól, rendelkezik-e jogi értelemben vett szuverenitással” (Joó Tibor, *A magyar nemzeteszme*, Bp., Franklin Társulat, 1935, 14.) A szerző azt is kiemeli, hogy a közös kultúra és sorközösség elve teljesen megtevesztő, a nemzet meglétére van szükség ahhoz, hogy közösnek érezzünk egy kultúrát.

művész nem feltétlenül fejlett erkölcsi értékítélettel rendelkező személy, a művek nagysága mögött sokszor ott rejtezik az alkotó kicsinysége. Világlátásában azonban létezik az abszolút morál, mely a lelkeség és a szellem cselekedetekben, érzésekben és alkotásokban történő kivetítése. Így fogalmazza meg a művészet hivatását: „közvetve hatni az életre, s belesugározatni a saját nemességét az élet gyakori alacsonyosságába”.⁴⁰

A *Gondolatok a költészetéről* fejezetében olvasható Reményik véleménye az olvasás művészetéről egy Benedek Marcel-kötetről írt recenziójában, melynek vezérgondolata alapján „jobb művészi olvasónak lenni, mint dilettáns írónak”.⁴¹ Túlzónak tarja azonban azt az irodalmi liberalizmust, mely az irodalompolitika-nélküliséget hangsúlyozva egyforma világnézeti értékelést tételez olyan módon, hogy „minden világnézet egyforma megéréséből alkossuk meg a sajátunkat”.⁴²

Reményik *A magyar irodalom egységéről* című tanulmányában idézi Ravasz László püspök elmarasztaló véleményét, mely szerint Erdély az „ösi kötőerő” hiányában nem tud beleintegrálódni Magyarországra ezeréves fejlődésébe. Ravasz gondolatait idézi Reményik a *Biológiai tény*ben is, ugyanis a püspök szerint „magyarnak lenni se nem szégyen, se nem dicsőség, hanem feladat. Csoportba beleszületni, nem pótolja az egyéni értékeket”.⁴³

Reményik a transzszilvanizmus partikularitását a nemzeti érzés ősi misztikumában keresi, erre a különösségre az ad magyarázatot, hogy hozta magával a gondolat szabadságát, a hagyomány erejét, az eredetiség tiszteletét, az Igét, mint biblikus és magyar egységet, a meggyőződést, hogy a magyarságuk nem politikum, az erdélyi táj varázsát és fenségét.⁴⁴

Publicisztiai munkái kezdetektől fogva azt a transzszilván magatartásformát tükrözik, melyben egy elkötelezett alkotó az irodalom által törekszik minden erejével a magyarság megtartására. Kováts József a *Jelszó és mítosz* vitához kapcsolódva, levelében két, egymással paradoxonban álló gondolattal összegzi a róla kimondott lényegét. „Reményik transzylvánizmusa valóban menedék [...] álmvilágot csinált az elveszített tartományból. [...] Egyébként ő a legbátrabb tollforgató. Az összmagyarságnak írja minden sorát.”⁴⁵

⁴⁰ Reményik Sándor: Aktivitás. *Pásztortűz*, 1921. 1., 383.

⁴¹ Reményik Sándor: Bevezetés az olvasás művészetébe. *Pásztortűz*, 1923. 16., 508.

⁴² *Uo.* 509.

⁴³ Reményik Sándor: Biológiai tény. *Pásztortűz*, 1922/I. 225–227.

⁴⁴ Vö. Reményik Sándor: Politikán felül. *Pásztortűz*, 1939. 12., 582–583.

⁴⁵ Kováts József: Levelek Szemlér Ferenchez. *Jelszó és mítosz*. Összeáll.: Pomogáts Béla, Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 192.

Hadnagy József

Trianoni csomó

1

Lelkünk kusza felhőcsomó,
emlékező és álmodó,
egységre vágó, széthúzó,
népszerűtlen és népszerű,

összevissza gomolyogva,
ámításba csavarodva
örvénylik... senki sem szabad.
Soká tart, míg kisüt a nap...

2

Lelkünk kemény kötélcsomó,
emlékező és álmodó,
egységre vágó, széthúzó,
népszerűtlen és népszerű,

összevissza bogozódva,
ámításba csavarodva
vergődünk... senki sem szabad,
börtönünk lett az óralap...

3

Bennünk van a kötélen vége,
Isten tudja, milyen mélyre
keveredve, csavarodva,
és mindig mélyebbre tolva...

Kezdték a nemes nagyurak,
a jármot és szekérrudat
összekötötték, -bogozták,
nehogy valakik megoldják...

4

Csak egy csapatot ismerek
(reá fogadni is merek),
ki erővel s hatalommal
bánna el a kötélboggal,

Nagy Sándornál hatalmasabb,
erős, mint a víz, s mint a hab,
játékos. Egy csomó gyermek
hangosabb, mint holmi termék...

5

Gyermek nélkül, mondta apám,
beszűkül az időhatár,
mint bogár a fényhurokban,
pörög a perc, s földre koppan,

míg az utolsó magyar is
eltűnik, s e sárgolyóbis
más időben forog tovább,
ahol az élet szaporább...

6

Mint régi vekker, ketyegek,
s nagyon remélem, tévedek:
álmodom a puszta partot,
s röstelkedve mondom: Pardon!

mikor majd a Szíriuszon
fölébredvén (mintha buszon),
úgy ötven vagy száz év múltán
azt látom, a szekér rúdján

7

nincsen csomó... mint a kámfor
eltűnt, mert eltűnt a járom,
és a járommal az egész
félelemmel rakott szekér;

csomótlan él, ki csomóban
panaszkodott az ivóban,
mert lám, immár magyar beszéd
terem a fán is szertesét...

Baricz Lajos

Sejtjeinkben él

Otthonra leltünk itt, ezen a tájon,
magunk körül tudtuk a Kárpátokat,
és megőriztük mindenféle áron,
habár nem találtunk itt barátokat.

Ezer éven át miénk volt az ország,
ontottunk is érte sokszor hősi vért,
amíg a latrok eldöntötték sorsát,
és a drága haza csúfos véget ért.

Szomszédjává lett régi önmagának,
dicső múlt helyett övé most a bánat,
hisz minden szomszédja most is acsarog,

ahol küzdve élnek még a magyarok.
Megvigasztal néha jó apám szava:
„Sejtjeinkben él még a Magyar haza!”

Mint főnix madár

– Június negyedikére gondolok –

Tudta nagyapám, mit jelent az élet,
hisz ő átvészelt két vesztés háborút,
átélt, mint mondta, nagyon sok kis szépet,
annál több fájdalmat, éhezést, borút.

Nagy ínség volt; a krumplit négybe vágták,
és könnyek között rakták be a földbe,
a termést ősszel reménykedve várták,
lám, csodát művelt Isten áldott földje,

mert mindenik darab bő termést hozott,
noha olyan történt, ami nem szokott.
Magyarországot sokan irigyelték,

majd Trianonban ezért felnégyelték,
ám a magyar nemzet, mint főnix madár,
új életre támad, újra összeáll.

Passió I. (2004, tus, papír, 50×70)

Olyan hazáról álmodom

Olyan hazáról álmodom,
amely örül nekem,
szavak nélkül is azt mondja:
„szeretlek gyermekem!”

Olyan hazáról álmodom,
bárhol is élek én,
melyről hittel állíthatom,
ez egészen enyém.

Olyan hazáról álmodom,
melynek fontos vagyok,
hisz mióta verset írok,
csak róla dalolok.

Olyan hazáról álmodom,
amely nem is álom,
minden percben áthajol
a megcsonkolt határon.

Olyan hazáról álmodom,
amely szívemben él,
és nem csak dicső múltat vall,
de szebb jövőt remél.

Olyan hazáról álmodom,
melyet szolgálhatok,
az sem lehet akadály, ha
Kárpátok közt lakok.

Olyan hazáról álmodom
– dolgozom is azon –,
melyet nem tud eltiporni
az átkos Trianon.

A reménység dala

Lehullott a lomb és elalélt az élet,
alig van értelme most a szavaknak,
de eljön a nap, napja a tavasznak,
amikor minden új életre éled.

De túl kell élni a hideget, fagyot,
hogyha szükséges, egymás mellé bújni,
egymás szívébe reménységet fújni –
csak az veszhet el, kit Isten elhagyott!

A régiek mondták: „Forog a kerék!”
és nekünk is feljön majd a napunk még,
ám addig bírunk kell a hideg telet,

amíg ránk köszönt a langyos kikelet;
amit elvetettünk, az mind-mind kikel –
reménységgel, hittel gyarapodni kell!

Evangelisták (1991, tus, papír, 61x43 cm)

Bárány László

Fordított életstílusok – irodalmi példák

Az önismeretnél nem kevésbé fontos ember- és életismerethez az irodalom a műveken kívül az írók életútjának az emlékezetben tartásával is hozzásegít. Ez utóbbi jelentősége természetesen nem előzi meg az alkotásokét, irodalomismereti nyeresége másodrendű, de életvezetési, önnevelési szempontból éppen annyira tanulságos lehet, mint akárhány embertársunk vagy a regényhősök életútja. Az individuálpaszichológia pályánk állomásainak összetartó elemét tárja föl személyiségeszményünk mellett az életstílusban, amelyet következetesnek ír le. Egészséges esetben csakugyan ilyen, egyébként nem is szolgálhatna (másik nevével) vezérvonalul. Kóros alakulása viszont *paradox* formákhoz is vezethet. A görög kifejezés eredeti jelentése nem 'önellentmondó', hanem *előzetes elgondolásunkkal ütköző*. Az alább megidézendő írók életvezetésében efféle váratlan, a hétköznapi és az alkotói tevékenység között megmutatkozó kettősséggel találkozhatunk. További érdekesség, hogy ami az egyikük írói munkáját jellemzi, az a másikuk magánemberi viselkedésére igaz – és fordítva. Ezért illik életstílusukra együttesen a *reciprok* jelző, amellyel két természetes tört fordított értékű számlálójának és nevezőjének a helyzetét illetik.

Kosztolányi Ádámot, Kosztolányi Dezső fiát 1980-as halálán túl még majdnem négy évtizedig jóformán csak hírből ismerhettük, s nem éppen kedvező hírből. Igazi meglepetést hozott írásainak kötetben való, 2018-as megjelentetése.¹ Korábban szórványos folyóiratközléseket lehetett tőle olvasni, irodalmi tárgyú cikkeken kívül Harkai Schiller Pál egyetemi lélektani intézetében a humor pszichológiájáról készített értekezéseket. Szinte egyedülálló a „műfaj” történetében, hogy egykori munkahelyén, a Révai Kiadóban készített lektori jelentéseit (műbírálatait) is közzé tette a mostani kiadvány. A gyűjteményes kiadás bevezetőjében² Bíró-Balogh Tamás röviden így foglalja össze a magyar–francia–filozófia szakot végzett, nagy műveltségű bölcsészről a szakmai köztudatban élő képet:

„Kosztolányi Ádám nem volt egészséges: egészen kisgyermek korától lelki baj gyötörte, de ma még nem tisztázott, hogy pontosan milyen pszichés betegségben szenvedett. Szinte mindegyik visszaemlékezés megemlékezik egy-egy konkrét esetről, amikor Ádám az »őrültség« jeleit mutatta.”³

A következőkben Kosztolányi Ádámot személyesen ismerő írók emlékezéseiből idézhetünk föl adalékokat a magánemberként polgárpukkasztó bohém, alkoholista, tarhás hírében álló, ám írásainak igen meglepő tanúsága szerint példás gondolati fegyvellemmel, lényeglátó okossággal, kristálytisztá logikával, szép szabatosággal fogalmazó esszéista pályaképéhez.

Karinthy Márton: „Apámtól sokszor hallottam Ádám négy fő ellenségéről, ezek: 1. James Stewart, 2. Chesterton angol esszéíró, 3. Németh László, 4. Ifjabb Hitrich József. Hogy jöttek ezek így össze? Senki sem tudja pontosan. Az első három legalább ismert személyiség, híresség. Érdeemes hadakozni velük. Ifjabb Hitrich Józsefet azonban még a társaságban sem ismerte mindenki. [...] Ádám egy életem át harcolt vele. Még a háború után is. Amikor a Múzeum körutat ellepték a romeltakarítás, a békeharc, az első választás plakátjai, váratlanul kis, kézzel írt röplapok jelentek meg a falakon, fákön: Dögöljön meg ifjabb Hitrich József! Senki sem tudta, ki az, és miért kellene megdögölnie. Apám kinyomozta: csakis Ádám lehetett a felbujtó, amit ő a beismerésével vissza is igazolt.”⁴

Somlyó György: Ádámmal „lehetett beszélgetni. Vele az ember tíz percig egészen jó kapcsolatban lehetett, csak utána kezdett el marhaságokat beszélni.”⁵

Devecseri Gábor: „Kosztolányi Ádám egy átvitatkozott este után megette az ingét [...] Vörösborral, mert anélkül nem élvezhető.”⁶

Somlyó György: Ádám már viszonylag fiatalon „alkoholista volt [...] a harmadik pohár után totál elázott.”⁷

Weöres Sándor: Ádám „a kataton, introvertált őrületek közé tartozott. Nagyon szerette a filozófiát, és igen érdekes dolgokat tudott mondani Leibnizről és másokról, de aztán elfáradt, és a téma abbamaradt. Őneki olyan fellobbanásai voltak, és utána a sötétségbe zuhanás.”⁸

Márai Sándor: Ádám skizofréniában szenvedett, sőt, Kosztolányi kokainfogyasztásának is az volt az oka, »hogy Ádám, a fia, skizofrén volt. Kosztolányi Ádám fia skizofréniáját nagyon rosszul tűrte.«⁹

Karinthy Ferenc: „Ádám csak kitalálta és elhatározta, hogy ő hülye lesz. Nem volt ő igazából hülye, mert [...] nagyon érdekes filozófiai cikkeket írt.”¹⁰

Itt érdemes megállnunk, és Alfred Adler szellemében, aki – mint életrajzírója, Phyllis Bottome megjegyezte – „minden pacienciában azt kereste, hogy mennyi egészséges benne, nem pedig a betegséget”,¹¹ elgondolkodnunk az életstílus kérdéseiben. Vajon egyazon, de önellentmondásos vezérvonalat kell látnunk az egész életúton végighúzó kettősségben, vagy két heterogén, ám összefonódó, még inkább váltakozó életstílusról beszélhetünk? Biztosan homogénnek kell lennie egy életstílusnak? Az értelmi, érzelmi vagy akarati szféra nem bírhat ezen belül viszonylagos önállósággal, ha uralkodó szerephez jut? Karinthy Ferenc mélyre ható meglátását megerősítheti a kiváló pszichiáter és filozófus Karl Jaspers gondolata, amelyet csak alkotás-lélektani vonatkozásban fogalmazott meg, de talán tágabb körben is érvényes: „Amikor egy kölni kiállításon a csodálatos van Goghok körül expresszionista műveket láttam, és észrevettem ezeknek az Európa legkülönbözőbb országaiból származó alkotásoknak furcsa egyhangúságát, akkor nemegyszer olyan érzésem támadt, hogy van Gogh az egyetlen kiemelkedő és akarata

ellenére »őrült« művész a sok többi között, *akik őrültek akarnak lenni* (kiemelés tőlem, B. L.), de túlságosan egészségesek hozzá.¹²

Életstílus(ok) helyett szerepekben is kereshetjük a magyarázatot a hivatásbeli magatartástól eltérő hétköznapi viselkedésre. Következésképpen e téren felnőtt emberektől várunk el, de az életstílus gyermekkorban alapozódik meg. Az irodalomtörténész Bíró-Balogh Tamás oknyomozása lélektani nézőpontból is helytálló:

„Ádám pszichés betegségének okai közt három gyermekkori összetevőt lehet a visszaemlékezések alapján elkülöníteni, majd egy később, már felnőttkorban ért hatást, amely tovább rontott Ádám már amúgy is gyenge pszichéjén.

Az első összetevő a legismertebb jelenség: a híres apa nyomasztó súlya. [...] Ádám betegségének második összetevőjét abban a túlféltésben és elkényeztetésben lehet keresni, amely gyakorlatilag születésétől kezdve kísérte őt. [...] A harmadik okot a Kosztolányi szülők nevelési módszereiben lehet keresni. [...] Karinthy Ferenc beszélt egy interjúban arról”, hogy „Kosztolányiék freudista nevelési elveinek volt köszönhető. Sokat olvastak arról, hogy a kicsinyekben milyen torzulásokat okoznak a korai gátlások, titkok, szorongások. Tehát amikor Ádám négy- vagy ötéves lett, úgy vélték, elérkezett az ideje felvilágosítani. Behívták a fürdőszobába, és a kádban ott álltak mindketten meztelenül. Amitől Ádám úgy felvilágosult, hetekig csak kukorékolt.”¹³

A kora gyermekkori hatásokat súlyosbította, hogy Ádám édesanyja, Kosztolányi Dezsőné Harnos Ilona – talán eredeti, színésznői hivatásától is táplált exhibicionizmussal – írói próbálkozásai során (pl. *A fiú* című dráma, 1946) nem volt kellően tapintatos Ádám iránt, és nyilvánosság elé tárta nem csupán fia kóros pszichikus vonásait, hanem férje halála után saját, az apjára erősen hasonlító Ádámhoz kötődő, már-már incesztuózus készítéseit is. *Tüzes cipőben* című regényének (1948) következő részlete¹⁴ dokumentumértékű:

„Éveken keresztül újra meg újra, én magam is mennyit, de mennyit rettegtem, nem tőle, de érte és miatta, hiába mondogatta Kerényi doktor, hogy sohase adta föl a realitáshoz való kapcsolatait és soha nem is fogja földadni, s ha olykor ijesztő képet mutat is, [...] kijelentheti, hogy a fiúnak ez a világtól való elfordulása csak felületi jelenség, és lassan majdcsak fölenged a merevsége, alábbhagy a különködése.”

Bíró-Balogh Tamás: „Kerényi doktorral a szakirodalom Hollósi Istvánt azonosítja.”¹⁵

„Az egykori jóbarát, Somlyó György – aki szintén költő apa gyermeke volt – a lelkialkatáról és a névhez való viszonyáról írt (nyilvánvalóan önmagáról is szólva): »A Kosztolányi név egyre hatalmasabb árnyként magasodott fölébe. Az ő neve volt, és mégsem őt jelentette.«¹⁶

Arany Zsuzsanna: „magyarországi, ausztriai és svájci gyógyintézetekbe küldték.” „Ferenczi Sándor ajánlásával fölkeresték Freudot, aki azonban nem tudta vállalni Ádám kezelését. [...] Kosztolányi Hollós István mellett minden bizonnyal konzultált Ferenczi Sándorral és Szondi Lipóttal is, valamint tudjuk, hogy Ádámot kezelte Garami Margit idegorvosnő, Bak Róbert, majd annak 1941-es külföldre távozásakor Rubin-Färber Zelma is.”¹⁷

Lehet némi igazság Márai Sándor véleményében, hogy az apa kokainfogyasztásának Ádám betegsége volt az oka, de a szülői aggodás nem kiváltotta, inkább csak növelte Kosztolányi Dezső szorongásra eleve hajlamos érzékenységét. Ez tűnik ki egy anyjával készített interjúból:

„– Mint fiatal gyerek – meséli édesanyja – megvetéssel fordult el a mesék világtól, és a szótárral szerelte fel magát. [...] Újságokat is nagyon szeretett olvasni. Akkoriban a Hasfelmetsző Jack volt a világ szenzációja, és fiam éveken át rettegett az emberi szörnnyel való találkozástól. Félt az utcára menni, az iskolába is kísérni kellett, mert attól tartott, hogy a szabadkai békés házak mentén is feltűnik a Hasfelmetsző.”¹⁸

Az apa a hajlamot hihetetlen munkabírású, sikeres alkotó tevékenységgel hathatósan kompenzálta, Ádám viszont a jelek szerint nem volt képes teljes mértékben megküzdenni a hátrányos genetikai indíttatással. Ennek ellenére – vagy ettől csak még inkább – elemzői távolságból tudott tekinteni a lelki betegsége, barátja, a hasonló cipőben járó Karinthy Gábor esetében (akit Benedek István *Aranyketrecének* ápoltságként ismerhetünk):

„Betegségének diagnosztizálására nem vagyok hivatott. Lehet, hogy súlyos természetű neurózis volt, lehet, hogy skizofrénia. (Különben úgy tudom, hogy a kettő között nem mindig éles a határvonal.) De ha »őrült« lett volna – vigyázzunk ezzel a szóval –, rá érvényes volt G. K. Chesterton (akiről egyébként sokat beszélünk) paradoxona: »Az őrült az az ember, aki mindent elvesztett, csak az eszét nem.« Elvesztette gyakorlati és arányérzékét, életismeretét, csak intelligenciája maradt érintetlen. Tehetsége is. [...] A külvilág értetlenségei és ütései, egy időben súlyos anyagi helyzete, rontottak idegállapotán. Nehéz lenne eldönteni, hogy betegsége kialakulásában mennyi szerepe volt a veleszületett alkati tényezőknek, és mennyi a körülményeknek. Vajon az más, kedvező körülmények között is kialakult volna-e? Azt hiszem, igen, de jóval kevesebb szenvedéssel, és akkor bizonyára inkább lehetett volna gyógyítani.”¹⁹

E néhány sor is megerősíthet a példás gondolati fegyelemről, okosságról, szeszabatoságról föntebb írottakban. Ezek nemcsak alaki, formai, hanem tartalmi tekintetben is helytálló minősítések, ahogy Szentkuthy Miklós, Kosztolányi Ádám szeszélyesebben, önkényesebben értekező és elbeszélő író társa, barátja is elismerte, akit Bíró-Balogh Tamás idézett:

„Cikkeit, esszéit elsősorban filozófiai témában, filozófusokról írja, a legtöbbet Leibnizről. Szentkuthy Miklós egy visszaemlékezésben ezt is fontosnak tartotta megjegyezni: »Nagyon szerettük Ádámot. Nyilván ilyen-olyan ideggyengeségekkel bajlódott, de a filozófia és pszichológia egy bizonyos területén (szinte monomániásan rajongó Leibniz-olvasó volt!) meglepően éles elméjű megfigyelései voltak, melyeket – az általa szintén nagyon kedvelt La Rochefoucauld modorában – meg is írt.«²⁰

Talán nem járok távol az igazságtól, ha föltételezem, hogy Kosztolányi Ádám vonzalmát François de La Rochefoucauld iránt nem utolsósorban a francia moralista e maximájába foglalt felismerés táplálta: „Az egyes ember nem különbözik jobban a többi embertől, mint nemegyszer saját magától.”

Nem kell föltétlenül skizofréniának minősítenünk a magyar esszéíró életstílusában rejlő kettősséget, de skizoid személyiségzavart láthatunk benne. Kényszerképzetei nem voltak, meg tudta különböztetni a valóságot és fikcióját, mint Karinthy Ferenc írta: „elhatározta, hogy hülye lesz” (idézem), és mint Somlyó György észlelte: „Ádám mindig tudatában volt, hogy valami marhaságot csinál. Tehát sohasem azonosult egészen a mániával.”²¹ A realitás és a fikció részbeni átfedése a tudatban Adler meghatározása szerint a neurózis ismérve.

Neurotikus volt sok művész, közöttük a súlyosan szorongó Franz Kafka is, aki ezúttal a kettősnek tűnő életstílus ellentétes példáját kínálja. Szabályos tisztviselői munkakört töltött be egy biztosítótársaságnál, ám – három meghíúsult jegyességgel is terhelt – magánemberként éjszakánként teljes reménytelenség érzéséről tanúskodó rémlátomásokat vetett papírra gyakran félbehagyott regényeiben és elbeszéléseiben. Jogász volta ellenére végletes szkepszissel kiáltalannak látta a törvények, a jogrend világát. *Levél apámhoz* című művével nemcsak önterápiát igyekezett végezni, hanem jó érzéssel feltárta neveltetésének neurotizáló voltát is, mintha Adler tételét illusztrálná: nem az a fontos, hogy mit tettek velünk, hanem az, hogy miként dolgoztuk föl. (Megjegyzendő, hogy a beteg Kafka tapintatosabban írt egészséges apjáról, mint beteges fiáról az egészséges Kosztolányi Dezsőné Harnos Ilona.) Visszafogott stílusú prózája egészében igen, részleteiben kevésbé mutat szétesést.

Beszédes megnyilatkozásokkal szolgál az összefogottság hiánya tekintetében Szentkuthy Miklós. Nagy tájékozottságú, magányos alkotóként írta művelődéstörténeti tárgyú esszéit és burjánzó szépprózáját, miközben angol–francia–magyar szakos középiskolai tanárként kereste kenyerét (bár nem a legszabályosabb, hanem önjellemzése szerint „neuraszténiás” pedagógusegyéniségként). *Prae* című korai, egyetemi hallgatóként írott, korszakosnak szánt regényében, későbbi munkássága nyitányában a zabolátlan csapongásra eleve feljogosította magát, az igen nehezen követhető gondolatmenethez ideológiát is gyártott:

„Ha van valamiféle biztosítékunk arra vonatkozólag, hogy valakinek a szószaporitását nagy intelligencia fedezi, úgy a leghatározottabban kívánatos, hogy az illetőt ne hozza kísértésbe holmi banális »klasszicizmus«-ideál, mely »tisztá gondolatot kíván tiszta mondatokban«”.

Megjegyzendő: Szerb Antal a legintelligensebb írónak mondta kortársai között Szentkuthyt, de ez ne tévesszen meg bennünket, ne akarjuk a *Prae*-t kultuskönyvvé emelni. Szerb Antal tudta, hogy az értelmi erő szükséges, de nem elégséges egy jó írásmű alkotásához. A puding próbája az evés, az irodalomé az olvashatóság. Szentkuthy jogosan tette fel s válaszolta meg a kérdést: „szól-e hát a *Prae* arról, amiről akar? Nem. Meg se közelíti önmagát.” Az írói koncepció szerint a regény „abszolút szerkezete” az „abszolút szeszélyen” alapulhat. A hagyományos cselekményvezetést „epikai humbugnak” minősítette, s a maga módszerét „második precíziónak” nevezte, amelynek lényege a pontosság szolgálatába állított mesterséges káoszteremtés lenne. Nem lehet céloom a fönti két elbeszélő munkásságának kimerítő elemzése. Ehelyett röviden annyit: a világ zavaros árként való egyéni ábrázolása szuverén joga egy szerzőnek, de normává, követendő mintává tenni sem az ő, sem hívei részéről nem jogos igény. (Szentkuthy a regény radikális megújítójának legendájával övezett Proust babérjaira tört – „ahogy volt idő-Proust, kell tér-Proust is” –, akit viszont „naiv kontárnak” nevezett; igaz, egy későbbi esszéjében elismerőbben szólt róla. Szerintem meg a francia előd mintha csak Flaubert könyveit írta volna tovább, ám dagályosan. Jó lélektani érzékre valló megfigyeléseinek aprólékossága csak jelen időbe helyezve lett volna meggyőző.) Az irodalomnak nemcsak a külvilág tárgyias leírása a célja, mint a tudománynak. Hivatása az ember szerepével kapcsolatos, akinek az árban nem elmerülnie, legföljebb lemerülnie kell olykor, s törekednie fölfelé. Szentkuthy emberek helyett tárgyakat helyezett a középpontba, az akkor terjedő 'Neue Sachlichkeit', új tárgyiaság irányzatának jegyében. Mint írta: könyvének egyetlen hőse az üvegfalú ház. (Nem véletlenül idegenkedett a pszichológiától, s nevezte a hozzá képest valószínűsége lélekbúvár Proustot „felszínen” mozgónak.) A zavaros ár egy jellegzetes örvénye ez is.

A kritikai realizmusnak voltak kritériumai. A meghaladását célzó próbálkozások – például a francia „nouveau roman”, 'újregény' – gyakran nem túljutottak, hanem elmaradtak tőle: kritikai irrealizmusba, kritikátlan realizmusba, kritikátlan irrealizmusba torkollottak. Nem biztos, hogy ezek ismeretében Szerb Antal bizalmat szavazott volna a kezdeti újításnak. Kétes dicsőség másokat megelőzve menni – egy zsákutcába. Addig sem azok alkottak maradandót, akik egy-egy stílusnak vagy izmusnak akartak programszerűen megfelelni, hanem akik mondanivalójukra bízták műveik külső formájának az alakítását. Ellenkező esetben epigonok lehettek. Az életstílussal hasonlóan vagyunk: nem annak kimódolását

kell megcéloznunk, stylist, arculattervező módjára, hanem életfeladatainkat kell megoldanunk, ami majd tudattalanul bár, de hitelesen megmutatkozik az életstílusban. Másként szerepek betöltői helyett szerepjátszók, pozőrök lehetünk.

Lelkiegészség-nevelő, biblioterápiás célra az esztétikai önelvűség, a premodern l'art pour l'art és az úgynevezett posztmodern szövegirodalom termékei aligha alkalmasak. (A posztmodern nem értelmezem megtévesztő módon modernitás utáninak, hanem *késő modernnek*. Ha az esztétikai tételekben nem okvetlenül is, a szerepben, a magatartásban folytatása az avantgárdnak.) Hogy miről mondana le, aki behódolna a divatjuknak, azt jól megvilágíthatja Gyergyai Albert, a kiváló tudós esszéíró vallomása tulajdon szellemi fejlődéséről: „Barátaim, testőreim, őrangyalaim a regényhősök voltak, s mint régen a hívők vagy a fejedelmek, nem mentem egyedül a fővárosba, az egyetemre, az Eötvös-kollégiumba, a regények, a regényhősök kísérték láthatatlanul, de híven a falusi, a kisvárosi, oly gyenge és tehetetlen diákot, s Jókai optimizmusa, Dickens könyörülete, Balzac harsány életkedve, Stendhal éleselméjűsége, Turgenyev zenei hangulata, Eötvös érzelmes bölcsessége s még hány könyv és hány regényhős, Robinson és Jenőy Kálmán, Fabrice és Copperfield Dávid, Frédéric Moreau és Niels Lyhne állt közém és a közömbös külvilág közé, s védett meg kétségbeeséstől, a nagyváros léhaságától, Bazarov és Andrej herceg társaim (többnyire osztályelsők) alig leplezett fölénytől, nem titkolt biztonságától s jól-rosszul palástolt gögjétől. Hogyha végiggondolom, mennyit köszönhetek a könyvtáraknak! Párizsnek és Londonnak, Genfnek, Zürichnek s főképp Lausanne-nak! Menedék volt mindegyik, a rossz vágyak és kísértések, a süket magány, a zűrzavar, a tudatlanság, az elszigeteltség ellen, s hogy védtek mind, könyvsoraikkal, régi olvasók arcképeivel, halk léptű s halk szavú segédeikkel, s akik mint kiszolgálók kezdték, s mint cinkos barátok folytatták! Az Eötvös-kollégium könyvtárával (legyen áldott minden zsúfolt polca) megnyílt előttem a több nyelvű, a határtalan világirodalom, egy időben a *Nyugat* fénykorával...”²²

Az irodalomban rejlő nevelődési-nevelési lehetőségek felismerésével, felhasználásával szemben áll az esztétikai önelvűség felfogása. Mint Roland Barthes jellemezte ez utóbbit: „A polgári irodalom, abból a célból, hogy az irodalomnak a polgárságot veszélyeztető, forradalmi hatását ne hagyja érvényesülni, kialakított egy külön jelrendszert, amellyel a szöveg folyton »önmagára mutat«, fikcióként, irodalomként, tehát »nem valódi dologként« jelzi magát. A gyermek azonban az írott szót valósága részének, valóságalkító tényezőnek tartja, szemben a többi olvasóval, akik megtanulták felismerni »csak irodalom«-ként.”²³

Amit Barthes leleplezett, azt olykor expressis verbis vállalják, mint például Horváth Viktor: „Az irodalom nem arra való, hogy erkölcsre neveljünk vele. Erkölcsi nevelést a jó példa ad. Az irodalomban a morál a szövegek minőségének a felis-

merése és élvezete.”²⁴ Az ellentét hamis: nevelő hatású példákhoz ugyanis nem kis részben éppen az irodalomból jutunk, s ezt az évezredek írásművészetét jól ismerő író és tanár Horváthnak tudnia kell. „Az irodalomban a morál” egyébként nem az *esztétikai* minőséggel, hanem egyrészt az alkotó őszinteségének, másrészt a befogadó önvizsgálatának az *erkölcsi* követelményével kapcsolatos. Ennek fontosságát nem kevésbé, hanem sokkal inkább kell hangsúlyoznunk ma, amikor odáig jutottunk a felelőtlenségben, hogy kapitányok elsőként is hagytak el süllyedő hajót.

Gyergyai megvallotta, hogy az igazi életet nem a külvilágban, inkább a könyvek közvetítette élményekben látta. Mint írta: „most, idős koromban, egyre erősebb meggyőződésem, hogy azok a sokat csúfolt irodalmi célzások, idézetek, példaképek nemcsak afféle díszül, fitogtatásul, »rátét« gyanánt használandók, hanem szerves részei életünknek, éppúgy, mint a »természet«, egy park, egy virágoskert, egy hegyvidék.”²⁵

Ha a gyermek „valósága részének” (Barthes), az idős Gyergyai életünk részének tekinti az irodalmi tartalmakat, akkor nem kell a realitásérzék fogyatékára, kórtünetre gyanakodnunk, ha íróinknál az imaginárius szféra ilyen autonómiája némiképp regresszióra emlékeztető módon rögzült (egyik) életstílusként. Elgondolkodhatunk azon, hogy a kettősségnek vajon melyik összetevője az igazi. Lehet, hogy sem ez, sem az, hanem ami közös bennük: a változatosság igénye? Figyeljük meg: a sajtótájékoztatókon jegyzetelő újságírók közül mindig a balkezeseken állapodik meg a kamera. A jobb kéz nem érdekes, unjuk. Mutassuk a másikat, a másságot! A műveltség is elfordul önmagától. Kosztolányi Ádám esetében a magatartáskultúra, Szentkuthy „regényeiben” a műfaji formakultúra mutatta e kórtünetet. Az előbbi „szeszekkel”, az utóbbi „koholt képekkel” (József Attila: *Ars poetica*) élt. Számos úgymond korszakos eszmetörténeti fejlemény is csereberére vezethető vissza. Például Európa sűrű, fellengzős emlegetése ma, és földrészünk átengedése csakúgy különbözik egymástól, mint jobb kéz a baltól. A mélyben funkcionális ellentétük a felszínen alaki. „Valaminek történnie kell: ez a magyarázata a legtöbb emberi vállalkozásnak” – írta a hangzatos eszméből hamar kiábrándult Camus a „vezeklő bíró” regényében, *A bukásban*. E könyvvel együtt hány nagyszerű huszadik századi alkotás bizonyítja, hogy a műfaj az „újregény” forradalma nélkül is életképes! A klasszikusan világos stílusú Camus műve korántsem hagyományos, csak nem öncélúan újszerű. (Fontos figyelmeztetése íróknak-olvasóknak, hogy a kritikai szemléletet magunkon is érvényesítenünk kellene, önvizsgálattal.²⁶) Szentkuthy: „én az új regénystílus boileau-i szabályait kezdtem kierőszakolni”, egy „mesterkéltnélmélet keretében”, mert „mély, valószínűleg legyőzhetetlen idegenkedés választ el” a 19. század regénytechnikájától. Látélete nem halottkémi jelentés volt, valójában halálos ítéletet szeretett volna hirdetni.

Az irodalmároknak, de többnyire a pszichológusoknak sem kell olyan fekete-fehér diagnózisokat felállítaniuk, mint jogkövetkezmények terhe alatt az igazságügyi elmeszakértőknek. Például: „Svejk, a derék katona teljességgel *átláthatatlan individuum*, senki sem tudja/tudhatja, mennyire bolond, vagy csak tettei magát” (Fried István).²⁷ Proustról, illetve hőseiről Gorilovics Tivadar: „Amit a hagyományos regényekben jellemfejlődésnek szokás nevezni, nála ismeretlen fogalom [...] Az egyéniség a maga keltette látszatokon át nyilatkozhat csak meg, s teljesen mindegy – meg sem állapítható –, melyik az »igazi« Swann vagy az »igazi« Odette.”²⁸ Az individuálpaszichológia még a többi lélektani irányzatnál is rugalmasabb lehet e tekintetben, mint Adler Bottome idézte elve (lásd 11. jegyzet) figyelmeztet.

Kiinduló példáink művészek voltak, talán olyanok, akik – mint a „próteuszi” jelzővel illetett költő, Weöres Sándor – alakváltók. Többről van itt szó, mint például polgári foglalkozás és hobbi váltogatásáról. Sartre mondja *A szavakban*, hogy kétféle író van: akinél a mű szolgálja az életet, és akinél az élet szolgálja a művet; ő maga a kettő között keresi a kényes egyensúlyt. Thomas Mann azt írta Mózesről, hogy „születése rendetlen volt, ezért szerette szenvedélyesen a rendet”. Lehet, hogy Kafka az elhanyagoló, zsarnok apától, Szentkuthy a polgári család rendjéből vágyódott az alkotás kevésbé elrendezettnek óhajtott szabadságába? Kosztolányi Ádám meg (Harmos Ilona írásának címével) *Költő és színész nő gyermeke*²⁹ az elkényeztető családi légkörből húzódtott az alkotás szigorú rendjének a védelmébe? Ki-ki azt lelte meg az irodalomban, ami hiányzott az életéből: az egyik a kötetlenséget, a másik pedig a kötöttséget. Szentkuthy kereste az írásban (saját szavával) a „terméketlen idegességből” kifelé vezető utat; a produkcióig eljutott, a kellő távolságból való rátekintésig nem. Kosztolányi Ádám rátalált az ösvényre, a mérték- és távolságtartásban. Az előbbi alkotótól, a tanárként dolgozó írótól várhattuk volna inkább a fegyelmezett gondolatmenetű prózát, s utóbbitól – polgári állást csak rövid ideig vállaló, apja kéziratának eladogatásából és kölcsönökből élő, bolondos bohémtól – a szeszélyes, önkényes képzettársítású epikát. Fordítva történt. Reciprok paradoxonuk ismeretében indokolt föltennünk a kérdést: vajon mi a könnyebb? Egészségesen szimulálni a betegséget, vagy betegen megjátszani az egészséget? Ez utóbbi sokkal kevésbé valószínű.

Szentkuthy az írásban, Kosztolányi Ádám a mindennapi életben szerepelt úgy, mint aki nem tűr korlátokat. Ha életstílus-mondatukat próbálnánk megfogalmazni, az akár közös is lehetne, talán ilyen: „Mindenáron egyéniség akarok lenni, nem pedig könnyen kiszámítható típusember”. Az uniformizáló diktatúrák ismeretében ebből az igényből csak a bármely árat kifogásolhatjuk. Paradox nonkonformitású életstílusukban megmutatkozik a betegség és az egészség közötti határ átjárhatósága. Szerencsére nemcsak a rossz irányban. Szentkuthy ese-

tében a vállalkozás nem is várt bevalóságának lehetünk tanúi, Kosztolányi Ádám szerényebb munkássága a kiválóság alig várt beérését tanúsítja.

A művészetekben a stílus lehet felszíni jelenség is, de a jellemünkben nem szabad azzá válnia. Ha a „posztmodern” relativizmus divatja erre is kiterjed, akkor az a veszély fenyeget, hogy az életstílusát cserélő ember nem ilyen is meg olyan is, hanem leginkább semmilyen lesz.

(Elhangzott a Magyar Individuálpszichológiai Egyesület XXIII. vándorgyűlésén, 2019. november 16-án.)

Jegyzetek

- ¹ Kosztolányi Ádám: *Keserű nevetés. Összegyűjtött írások*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2018
- ² Bíró-Balogh Tamás: *Egy gondolkodó arcképe. Kosztolányi Ádám (1915–1980)*, uo. 5–44
- ³ Uo., 17.
- ⁴ Uo., 18.
- ⁵ Uo., 19.
- ⁶ Uo., 17.
- ⁷ Uo., 19.
- ⁸ Uo.
- ⁹ Uo.
- ¹⁰ Uo., 18.
- ¹¹ Bottome, Phyllis: *Alfred Adler. Apostle of Freedom*, Faber and Faber Ltd., London, 1946², 67.
- ¹² Skizofrénia és korunk kultúrája. In: *Az egzisztencializmus*. Bev., vál. Köpeczi Béla. Gondolat Kiadó, Budapest, 1965, 143
- ¹³ Kosztolányi Ádám: *Keserű nevetés. Összegyűjtött írások*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2018, 20–23.
- ¹⁴ Uo., 24–26.
- ¹⁵ Uo., 26.
- ¹⁶ Uo., 30.
- ¹⁷ Uo., 19, 20.
- ¹⁸ Kosztolányi édesanyja nyilatkozik. In: Kosztolányi Dezső: *Mindent bevallhatok. Kötetben meg nem jelent írások és más újdonságok*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2018, 176
- ¹⁹ Kosztolányi Ádám: Emlékek Karinthy Gáborról. In K. Á.: *Keserű nevetés. Összegyűjtött írások*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2018, 79–80.
- ²⁰ Uo., 35.

- ²¹ Uo., 18
- ²² Gyergyai Albert: *A falutól a városig*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1979, 123–4.
- ²³ Id. Vári György: *Gyermek a Műhelyben*, *Iskolakultúra*, 2000/9, 81
- ²⁴ Kritikával id. Rideg István: *A magyar nép érdekeinek védelmében* (Arany János születésének 200. évfordulóján). *Agria*, 2017. nyár, 104.
- ²⁵ Gyergyai i. m. 55.
- ²⁶ Camus *A bukás* lapjain áttételes jellemrajzot nyújtott önmagáról. Az ezzel kapcsolatos, következő idézet a pályaképét megrajzoló Roger Grenier könyvéből való: „Amikor Clamence azt mondja nem kis iróniával: »Volt egy szakterületem: nemes ügyek, amikért síkra szálltam«, akkor az író látjuk e mondat mögött, akit megszedít az igazság bajnokának, a gyóntatóatyának, az erkölcsprédikátornak a szerepe, melyet a megelőző esztendőkből betöltött, és aki most kételkedik saját őszinteségében. [...] Camus nem irgalmaz önmagának, és igenis rámutat, hogy »milyen kétszínű az ember«.” Grenier, Roger: *Albert Camus – Tűző nap és árnyék – Intellektuális életrajz*. Bethlen Gábor Könyvkiadó, [Sopron] 1994, 288.
- ²⁷ Fried István: Prága (Kafka, Hašek) és Bécs (Hofmannstahl), in *Világirodalom*. Főszerk. Pál József. Akadémiai K. [2005]. Akadémiai Kézikönyvek, 753
- ²⁸ Gorilovics Tivadar: *Két korszak határán: Marcel Proust*, uo., 787–8.
- ²⁹ Kosztolányi Ádám: *Keserű nevetés. Összegyűjtött írások*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2018, 271.

Koncert Henry Purcellnek II. (1996, olaj, vászon, 190×240 cm)

Kovács Daniela

Ébresztő

A toll megindul. Süt alá a kétség,
nem bírok uralkodni rajta,
míg fullánkját elvesztett csalánként ég,
epét ont szólni vágyó ajka.

Csak siklik, siklik az aszalt papíron,
mint télen a szél a tó jegén,
belőle tüzel a fájdalmam, kínom,
s abba rí a vasravert remény.

Féltelek népem! Odafönn a „kovács”
már parazsa felett hajolgat,
az üllőkön már dübörög a kopács,
készül a nyakló s a szájlakat.

Saját megítélés, elv nem divat már,
rongyként csüng az országház szögén,
s a jog, mely elbírál, mint széltépett nyár,
avarként ül szégyenfánk tövén.

Alsunk még? Apránként elnyel a tenger,
ha csuklónk nem vedli láncait,
nemrég még öltre ment a végtelennel
elkapva az ég villámain.

Rázlak Titeket, égzengés a lelkem,
mert ma még... még lendülhet a kar,
ma még ez áldott, süppedt ősi telken
minden porszem, vízcsepp még magyar.

És rajtunk áll, még rajtunk áll a holnap,
ne nyugözzön le az önösség.
Mienk. Őrizzük, míg vérünk ké olvad
a már '48-ban visszanyert örökség.

Az ékes szó ravatalánál

Látod, Barátom, rabszíjra fűzték,
s bár nyakát sérti már a rút szögesdrót,
vergődik még, mint szívben a hűség,
mégis sárba fojtják a szép magyar szót.

Hiába küzdünk? Csak győz a zsargon,
s „percemberkék” uralják a dobogót?
Ha elhullunk ez iszonyú harcon,
mondd, ki viszi tovább a szent lobogót?

Halkuló zsolozsma

Uram, már úgy érzem, összerogyok,
pedig hajdan mily könnyedén jártam,
s most oldalamon lecsüng e konok
szabadság-mámor hajtotta szárnyam.

Zúdulnom kellene, mint a jégár,
de hangom is csak tompa hördülés,
kitörnék innen, szabadulnék már,
ám rabajtómon nincs egy ujjnyi rés.

Fáradt vagyok. Már rég nincsen erőm
az embervérsék közti csatákhoz,
légy újra Te a hitem, levegőm,
hajolj le a fészkehullt madárhoz.

Látod, Uram? Merész álmot szőttem,
és porontymódon nagyot akartam,
de belátom, akármeddig nőttem,
én emberként a porban maradtam.

Átkozott vesszőfutás

Mit látnék, ha a végén visszanéznék?
Míg érezném, hogy fogy a levegőm,
megborzadnék, s fájdalomtól égnék,
mint halódó vad a kopár legelőn.

Nyugtalan vergődnék, mert újra látnám
húsomra járó keselyűk raját,
s könny peregne arcomon le látván,
hogyan sáskák legelték életem javát.

Mert másnak éltem. Mindig másért vágytam
zengő szóval áldott kegyelemre,
s galád csatákban, hogy mást felváltsam,
tejszínű rongyot tűztem fegyveremre.

Ha cifra zsúrok vártak, útra-keltem,
s a lélekharfám danolt ott (mi más?),
a vígakhoz igazult a kedvem,
én csörgősipkás, én bús komédiás.

Ha mosolyt látott, ujjongott a lelke,
mert hitte, hogy az szent, és hogy igaz,
s most visszanézve vére kiserken,
mert rájött arra, hogy egyik sem volt az.

Megrázkódok. Még nincs vége az útnak,
még lépni tud a láb tovább, tovább...
S míg az ujj nékitapad a húrnak,
ropni kezd megint a drótra járó báb.

*Saitos Lajos***Balfi elégia**

Balfra csak menni lehet
majdan visszamenni oda
ahol rózsát szedtél egy kertben
s odaadtad a gazda lányának

Balfra csak visszatérni s visszajárni
kell és érdemes emlékekkel telve
Keneséről Szentkirályszabadján át
mint Radnóti az erőltetett menettel
ám ti már beteglátogatóba utaztatok
a szanatóriumba feleséghez anyához
lányotokkal átzötykölődve egy
Trabanttal Sopron fenséges útjain...

Balfra vissza-visszatérni mindig érdemes
s megszállni éjszakára egy zöldablakos
sváb házban és együtt hálni az
Osztrák–Magyar Monachia
nagy enciklopédiájával
sorssal sorsokkal sorsunkkal
lányokkal fiakkal dolgainkkal
100 év óta is ügyünkkel – Trianonnal
emlékezni – emlékeztetni
s rózsát lopni és visszaadni
mindenkori jogos tulajdonosának!

Karanténból

Egy csepp két csepp
öt csepp meg tíz –
egy perc két perc
öt perc meg tíz...
nyári záporra ébredtem
egy csepp két csepp
öt csepp meg tíz –
lefőzöm reggeli kávémat
s átgondolom mi tenni
valóm van mára...
s egy perc két perc
öt perc meg tíz...
pénzt keresni s elkölteni
a koromnak megfelelően
kijelölt időszakban...
egy korty két korty
öt korty meg tíz...
s a záporfüggöny alól
indul a nap – napom
mely születésemtől
hányezredik...?!

Belzabub-tangó

Ebben a maszkabálban megannyian
egyforma maskarában múlatjuk
időnk kik most egy hajóban utazunk
ezen a félelmes Föld nevű Titanicon
(utolsó) vacsoránk már elköltve
mindenki koccint mindenkivel
lazák vagyunk és karantén-spiccesek
a prímás is főlemeli vonóját
s int bandájának/zenekarának
majd belekezdenek a Belzabub-tangó
játzásába s a slepp meg csosszant
roggyant vagy rongyot ráz – bár
Sylvia Plath-tól tudván tudjuk
hogy csak holtunk egyforma rang!

Préda és áldozat

Az első szúnyog prédája lettem
s az meg lett áldozat
dongott fülem körül éjszaka
majd képen vágtam önmagam
s reggelre kelvén ott volt
a teteme az ágyneműn mint
ahogyan egy préselt virág virított
egy hajdani zsoltáros könyv
jól ismert lapjai között...!

Kaiser László

Búcsú Novák Béla Dénestől

Tisztelt és kedves család, gyászolók, barátaim!

Ezen a furcsa hétfői délelőttön azért jöttünk össze, azért jöttünk ide, hogy temessünk, gyászoljunk és emlékezzünk Novák Béla Dénesre; a Mindenható segítségével és a magunk nevében. A hatvankilenc évesen elhunyt Novák Béla Dénesre, az apára, a férjre, a testvérré, a barátira és messze nem utolsósorban a költőre, íróra, újságíróra. Én barátként, kortársként szólok, ismétlem, ezen a furcsa, vírus végi délelőttön, amikor kezdünk kilábalni valami egyetemes rettenetből, és indulni valami szabadabb, és mondjuk ki: egészségesebb irányba. Hiszem és vallom, hogy a költő élete és munkássága is ilyen bizonyos végső szempontból: lenni és alámerülni a sötétbe és félhomályba – aztán a fény felé mutatni. Talán nem túlzás Adyt ideidézni, mondják, hogy a beteg és szomorú Ady Endre, ha jól olvassuk, mégiscsak az élet és egészség költője, és bár azt írta, hogy „lelkem alatt / Egy nagy mocsár: a fürtelem”, valójában Németh Lászlóval szólva: emberségnövesztő.

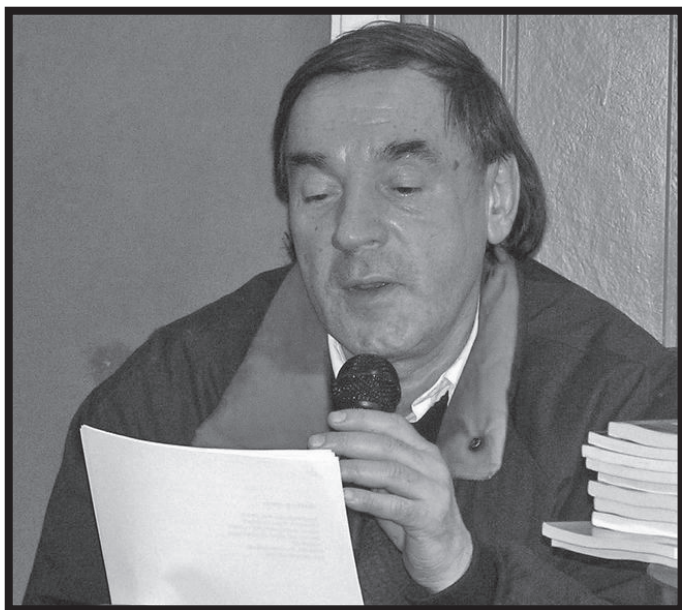
Novák Béla Dénes élete és költői-írói munkássága – megjelent kötetben gondolkodva három verseskötet és két interjú, illetve riportgyűjtemény – számomra együtt egy irányba mutat. Mondják, az ember ellentéteinek összessége, s ebben az összességben Bélánál a középpont, az arányos és aránytalan középpont talán a szabadság volt. Arányos és aránytalan, mert természetünk, gyengeségeink és erősségeink, meg persze a kor s a társadalom bonyolult viszonyában méretik meg még a szabadsághoz való jog, jogunk is...

Bélát az 1980-as évek elején ismertem meg, irodalmi és nem csupán irodalmi barátság szövődött köztünk. Hol gyakran, hol ritkábban találkoztunk a Szemere utcai lakásában, nálam a Radnóti Miklós utcában, később nála, náluk az új lakásban, a Népfürdő utcában, és hát persze kocsmák és borozók, ilyen-olyan kulturális estek olykor, közös költő, író barátok Bella Istvántól Szervác Józsefen át Turbók Attiláig. Bélánál mindig voltak bevetésre, vagyis felolvasásra kész versek, magánérzékenyek és politikusak, és mindig volt személyében, személyiségében valami sajátságos hadüzenet-magatartás, amely nem csupán merészen a Kádár-kor ellen is szólt, hanem lázadás is a rossz és hamis társadalmi konvenciók ellen. Életútját tekintve: a megkezdett és korán abbahagyott főiskolai tanulmányok, a kétkezi munka, a matrózkodás, a raktároskodás, a Csoóri Sándor által segített szabadúszás: mind-mind bizonyítja ezt, talán a *Börtönújságnál* eltöltött évek teremtettek ideig-óráig némi egyensúlyt a munka és alkat, a rendszertelenség és rendszeresség, alkotás és napi kenyérkereset, költői lét és a családi lét nehéz perlekedésben.

És hát persze a versek mindvégig, mert Novák Béla Dénes elsősorban költő volt, totális szabadságra vágyó költő, iróniával és komolysággal, humorral és néha finom pátosszal. Jól indult, már 1979-ben mutatták az *Élet és Irodalomban*, de az az átkozott szabadságvágy, pontosabban ennek a versekben rögzített foglalatja miatt az amúgy Rózsa Endre által támogatott, 83-ra kész kötet csak 1991-ben jelenhetett meg, ez az *Utolsó aperitif*. Utána még két verseskötet, a *Domesztikálás* és a *Hajléktalan angyal* kapott teret és olvasót meg a *Betiltott emberek* és a *Kór* interjúkötet, az utóbbi az általam vezetett Hungarovox Kiadónál, aztán – hogy nagyot ugorjunk – a szabadságvágy és önsorsrontás párban járása verseket hozott, de folyamatos publikálást kevésbé, s valljuk be: piacgazdaságos korunk sem kedvez föltétlenül a költői szárnyalásnak, ahogy az előtte levő „három T”-s időszak sem.

A tehetség nem vész el, legfőlőbb a kedv lankad és a test öregszik. Az alkotás még megszületik, de az önadminisztratív képesség – amely, kevés kivételtől eltekintve, fontos kellék az életben és a művészetben is, ha nem is mindenáron – elsorvad. Úgy gondolom, Béla utolsó évei, családi és baráti segítségek dacára, így teltek. Talán föladta. Talán ezt a hitbéli gyengülést érezte meg a test, s nem adott végképp szabadulást. S döntött mindenképp, így a költő és a versek fölött is... Novák Béla Dénes, Béla barátom, nyugodj békében!

(Elhangzott a Kispesti temetőben, 2020. május 18-án)

Bozó Zsuzsanna

11 haiku

A lényeg kihull
üres szavaid közül.
Szálló homokszem.

Sok régi emlék
keményíti lelkemet.
Közeleg a tél.

Gombolom ruhád
fülledt nyári éjjelen.
Beteljesülés.

Csobogó csermely
partján átöleltelek.
Hársillatú csók.

Erdei tisztás
rejt el szerelmünket.
Egymásba hullunk.

Csipkeruhában
reszketve dideregnek
álomittas fák.

Rémült szemedben
félelmem tükröződik.
Hívón int az Ősz.

Hópihék tánca
tomboló szélben.
Jéggé vált álmok.

Riadt gyermekek
szavak kereszttüzeiben.
Távozó apa.

Kapcsolatunkban
másodhegedűs voltam.
Elpattant a húr.

Fázó lelkemet
elrejttem szavaidban.
Havas lábnyomok.

Kökény Éva

Tavaszi remény

Megújult a világ, itt a tavasz!
Újra hallani madarak énekét,
már érzem a lét új lényegét,
s élvezem a nap csókját, hevét –

éppúgy, mint egy kamasz,
csak a reményt ne öld meg, Tavasz!

Örülök megint, kedvem a régi,
bár fúj a szél, s hajat cibál,
épp ideje már, hogy valaki
átrendezze életem s a frizurám.

Megint úgy érzek, mint egy kamasz,
csak a reményt meg ne öld, Tavasz!

Álmodó magány

Kiszínezek mindent
álmodó magányban,
a színhez is színt keverek.
Míntha az ég nem lenne elég kék,
míntha álmom nem lenne így is szép.
Na és az ébrenlét?
Az szép csak igazán!
Dalolok hozzá szín pompás szivárványt.
Színezem a színt, kékítem az eget,
így kergetek el gyülevész felleget.
Színezem a zenét, színezem az álmot,
olykor járok kábult, boldog táncot.
Színezem az amúgy is színes, szép világot,
így oldva mindazt, amit a magány hoz.
Miközben csendben, szelíden rejtegetlek.

Öröm-morzsaék

Néha a valóság,
máskor a képzelet
felkap, elrepít,
eláll a lélegzet!

Csillagok fényét,
napsugárból szótt palástom
mind neked adnám,
csak kérnéd!

Földet érve aztán
záporos esőbe kiállok,
s magamhoz szorítom
az egész világot!

Vár a nyár!

Néha napokig
tétlenül ülök,
keresem a csendet,
aztán meg futok,
menekülök –
át, csukott ajtókon, tereken,
ki a fénybe!
Ki a kéklő egű napsütésbe
hova sok boldog jár –
virágok, madarak,
csobogó szökőkutak
súgják:
rám is vár ez a nyár!

Jámbor Ildikó

Vásárba vágyom mostanában

Arra vágyom mostanában
Ödöngének a vásárban
a Tavaszi szélben
Egyre szebbek erről
az emlékek

A városszéli réten nagy,
alföldi vásár lenne:
A marhavásár bús borjúi
Disznók sáros hadserege,
lovak, lovak, lovak

Idegen voltam
mindig az állatvásáron
Volt benne, mégis valami
burjánzóan földközeli.

Sűrű trágyaszag, izzadságos öröm,
A nehéz csizmájú, zsíros bekecse
parasztok között idegen kislány
a vásárban, kecses lófarokkal.

A kisfiúk piros ostort kaptak,
a lányok karkötőt, gyűrűt,
színes műanyag gyöngyökből
és mindannyian ragadós cukrot

Pali sógor már kora reggel nyitotta a kaput
Ő már akkor megjárta a vásárt
A szomszéd községből jött:
Marháját, disznaját, birkáját eladta,

Már be is nyakalt egy kupicával
Jókedvű volt, a zsebe tele
És szíve is örömmel
jóindulattal

Mi gyerekek csak ezután indultunk.
Sokat gyalogoltunk a jószagú szélben
Délre keveredtünk haza kezünkben
Kincsekkel, ragadós örömmel

Aztán filmekben láttam ilyesmit
S mostanában döbbenek,
hogy ez valóság volt
Oda a vásár, oda az öröm

A márciusi szél szaga megidézi
A dús alföldi vásárt
A bizakodást, az önfeledtet
A kincseket a vettet, és a
lettet.

Vásárba mennék, ha lehetne...
Kézen fognálak
Adnék neked valami valódit
Internet, és virtuális öröm helyett.

Igazi zсібongást, alföldi szagokat,
amiről akkor, nem tudtuk,
hogy Élet..
Az életünk mivé lett?

Talán ott megtaláljuk,
ha hisszük
Ha a kincseket a kezünkbe vesszük:
Ostort, és füttyölős cukrot, s egy huszárt

Mézeskalácsból cifra szívet is,
rámáján fehér cukormáz,
benne tükör:
abban az arcunk

S a házban esténként együtt alszunk
S hét végén ünneplőbe öltözötten
Megyünk a vásárba
Hittel lelkünkben, s önfeledten.

Kegyelem

A szilvákertben bóklásztunk
Apámmal
A szilva sok volt,
Az apám öreg
Az őszi fények előntötték
A kertet...
Mi örvendeztünk, hogy
Mily sok szilva termett
Az áldás, a fény, csak
Hullt ránk, mint a permet

Sziki Károly

Lujos és Menyus

Személyes gyászaim

Ezen a héten három fájdalmas halál híre ért el. Egyik a családukban történt, ennek feldolgozása még várat magára. A másik kettő a művésztársadalom két kiváló alkotója volt: Kő Pál és Szegvári Menyhért.

Kő Pál áthajózott egy másik életbe

Ha nem is volt 32 neve, mint Ságvári Endrének, de 6 neve biztosan volt. Hívták apja alapján Maczky Levente Lajosnak, Maczky Leventének, Maczky Lajosnak, Pataki Lajosnak és Lujosnak. És Kő Pálként vonult be a köztudatba. Nekem a Lujos a legkedvesebb, mert így ismertem meg Antall Pista rádiós barátom társaságában, amikor Nyíregyházán a *Hangsúly* hangos folyóiratot készítettük, gyakran megjelent. Különösen Ratkó József költő barátunkat szerette körbeölelni, majd egy váratlan pillanatban elővette a csizmaszárból a bicskáját, kibontott egy kis madárlátta kenyeret-szalonnát. és falatozgatni kezdett. Mi is kaptunk belőle, ha úgy hozta az idő. Volt, amikor speciális pálinkával öblítette le, majd ha eljött az idő, a mikrofon elé lépett, és legújabb műveiről beszélt. Mert azokból nagyon sok van köztereken, termekben, templomokban.

Kő Pál pár napja töltötte be a 79. évét. Reménytelenül kezdődött a pályafutása, mert amikor grafikával próbálkozott, tanára nem tartotta elég tehetségesnek, és besegítette szobrásztanoncnak.

Ő erről sokszor így emlékezett, minden bizonnyal azért, mert rajztanára olyan sérelmet okozott neki, mint egykor József Attilának Horger professzor úr: tanárom, Csebi Pogány István, egyszer így szólt: „Meg kell váljak magától, mert maga rontja az osztály átlagát.” Akkor teljesen összeomlottam. De ez a történet pozitív úton ment tovább: levitt Somogyihoz. Én nem is ismertem Somogyi József szobrászt még akkor, sosem hallottam róla. Csebi Pogány így ajánlott be: drótosak a rajzai, talán szobrásznak jó lesz.

Így lett Kő mestere a Kossuth-díjas szobrászművész, Somogyi József. Később Kő Pál maga is tanítani kezdett fiatalokat szobrászkodni, tanítványaival közös kiállításuk is volt még 2013-ban, közben ő is megkapta a Kossuth-díjat.

Számomra legkedvesebb két alkotása: az egyik Heves megyei életemhez köt, Károly Róbert király szobra Gyöngyösön és az 1994-es szajoli vasúti katasztrófa (az ország egyik legtöbb áldozatot követelő vasúti balesete) emlékére állított emlékműve. Ez még a sokat járt Tiszaföldvár–Debrecen útvonalamon volt.

Világhírű festőnek készült, szobrász lett, Kossuth-, Munkácsy- és Prima Primissima-díjas szobrászművész, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja, a Magyar Képzőművészeti Főiskola professzora..., de szívemnek az a legkedvesebb, hogy Heves művésztelepének alapítója és vezetője és a Ratkó József Irodalmi Társaság tagja volt.

Áthajózott a túlvilágra, mi meg sóhajtozunk. Hónapokon át hivatott, hogy látogassam meg hevesi otthonában. Mindig halogattam, tologattam, s már fájdalommal mondogatom: ezt is lekéstem!

A szülőházunk udvarán ott állt a szilfa. Lujos szilfából faragta legszebb szobrait. Így lettünk mi szilfa-barátok. A fát kivágták az udvarból az új tulajdonosok.

Lajos is eldőlt. Visszatette bicskáját a csizmaszárba és aludni tért.

Szeretni való ember volt.

MENYUS elment tavasszal, az itt hagyott őszi leveleken

Szegvári Menyhért Jászai-díjas művész, a Színházi Adattár szerint színészként 57 előadásban játszott, és 115 színházi rendezést jegyzett. 1949. április 24-én született Szegeden. 71 évet élt.

Attól kezdődően éreztem vele közelebbi lelki kapcsolatot, mikor megtudtam, hogy mielőtt Zsámbéki Gábor osztályában rendezőként végzett, Ádám Ottó osztályában színésznek tanult. Ez azért kedves nekem, mert Ádám Ottó szárnyai alatt kezdtem magam is a Madách Színházban a szakmát.

7 éven át csak sikeres előadásokat hozott létre a Gárdonyi Géza Színházban 1994 és 2010 között. Amikor a politika farvizén új színházvezetés került a nagy múltú egri színház élére, Menyus azonnal kilépett, ő ilyen nyertes közepszer kocsijára nem kívánt felülni. Még az új direktor megkísérelte a nevét úgy feltüntetni a pályázatában, hogy ő is ott lesz a Blaskó-érában, de ő ezt kikérte magának és elhagyta szeretett színházát.

1987-ben ismertem meg még Debrecenben, ottani munkálkodásom utolsó évében. A *Cigánybárót* rendezte, elmondhatatlan sikert aratva. Aztán szép lassan Eger felé vette az útját ő is. A Gali László vezette színházban úgy tűnt, hogy megtalálta alkotó közösségét. Több tucat rendezése közül nekem a legkedvesebb az *Atyai ház*, Remenyik Zsigmond elvándorlás-visszatérés drámája. Nem csak azért, mert megtisztelt azzal, hogy a főszerepet rám bízta, hanem azért is, mert a színpadképe különös szomorúsággal forgott körbe-körbe az őszi leveleken. Mint az életünk, úgy susogott, neszezett. És a végén megállt, és egy nagy sóhajtás hagyta el a játékkeret.

Maradtál a Gárdonyi Géza Színház örökös tagja, szívünkbe örökre bezárva!

Pázmány László

Elmaradt találkozások

Elmaradt találkozások,
Lobognak minden rőzsetűzben.
Elhallgatott vallomások,
Bolyonganak szélütöttek.

Találkozások örömét
Őrzöm valahol a szívemben.
Az idő örök közönyét,
Nem láthatod szememben.

Elmaradt találkozások
Felébresztenek gyakran,
Megszakítanak színes álmot,
Mielőtt eljön a hajnal.

Elmaradt találkozások
Az ígéret kódébe hullnak,
Nem lesznek feloldozások,
Nem szépíthetik a múltat.

Sajognak néha váratlanul,
Mint végzetes szerelmek,
Mit sem a halál, a Nagy Úr,
Sem az idő, el nem temethet.

A bánat virágairól
Sziromként hull le tévedésem,
Sebeket okozott szavaimtól,
Nehézzé vált az ébredésem.

A földre szállt csodák mögött,
Leszakadt hidakat látok.
A túlparton, a fák között,
Elmaradt találkozások.

Csatáné Bartha Irénke

Emléknymokon járok

(Cseh Károly halálának 7. évfordulójára)

Januári mostoha tél volt.
Micsoda vihar dúlhatott?!
A Halál arccal földre buktatott,
s befalazott magányodban
nem akadt kéz, mely felemelt,
hogy bekötözze véres sebedet!

Sorsgyertyádat korán elkoppantotta a szél,
a Lelked sietett Isten elé,
a Parnasszus lett otthonod,
hol a Múzsák társaságát megtalálsz,
onnan küldöd jeleid, mosolyod,
virágzó gesztenyék idején ránk ragyogtatod.

Babérkoszorúd őrzi Miskolc, a Múzsapark,
Eger lázas ifjúságod tanúja marad,
a Borsodgeszti tarkálló tavaszok,
a Bükk felett őrökdő csillagok
hirdetik: Te élsz s a szívekben élni fogsz,
míg szépségvágyó hited madarak,
virágok, patakok
a harangszóval lüktetik tovább

Halványuló színek

(Holló József emlékezetének)

Halványuló színek közt
dértől remeg az ősz,
fátyolos szemmel
vissza- visszanéz,
parádés szépségével
a nyár már nem ígéz.

Zordon árvasága
lecsupált fákat ölelget,
november arcán
könnyek peregnek,
ágaiktól búcsúznak a levelek.
A tó ajkáról sóhaj száll,
szürke felhő árnyéka lép rá.

Fáradt levelekből
metszette ki szívem az ősz,
emlékezni akarok rátok, mielőtt
lélekharanggal a táj
téli elmúlásába szenderülök...

Kegyelem

A Hold arca vérzik az éjben,
cseppjei hullnak a tó vizébe,
fényekkel dicsekszik az éj, de hirtelen
felhőfátyol lebben csillagok fény szemére.

Tüzük kihuny, majd újra gyúl az égen,
kialvó fény csillan a tó szemében,
mi emberek is így élünk a világ peremén,
félelem, öröm, fény-árnyékok tenyerén.

Így váltja egymást, mint nap az éjt,
sodródva sorsunk szekerén,
hitben megtépázva vagy boldog szárnyalással
hasítjuk vágyaainkkal az eget,
de vétkeinkért vajon kapunk kegyelmet?

Repülés III. – Hommage a Signorelli (1988, tus, papír, 43×61 cm)

Pozsgai Györgyi

Levél a Fénybe

Csongrádi Mária Jászai-díjas rendező emlékére

Drága Máriám!

Kétségeidtól néhány éve megszabadultál. A bizonyosság fénye simul arcodra – nyugalmas derű. Haladj Ozirisz Nap-útján! Anubisz mérlegre tette szíved... jószágod kiérdemelte a Nap birodalmát. Én még utánad küldök egy levelet...

Milyen régóta a szíveddel vagyok! Több mint harminc évig ismertelek. Egyengetted tanulóink vadóc, olykor félresiklott útját. A morcos vagy unott fiatal szemekben megláttad a fény utáni sóvárgást – te előbb felfedezted bennük a Jót, mint ők önmagukban. Mennyi kincset adtál csak azért, hogy „szívükkel lássanak” a világban! Idejekorán észrevetted, hogy tenni kell valamit a sok eltévelyedett fiatal érdekében. Ezért fogtál össze néhány lelkes „pappal”, akikkel megvalósítottátok a Közművelődési Pódiumot. Most már elmondhatom, hogy olyan titkod volt, amit minden veled való találkozás után megéltem. Te nem is tudod, csak talán sejtjed, hogy mikor itt maradtak velem a diákok, azt sugározták, amit te adtál nekik.

Nagyszerű „művész-család” vett körül jelképesen és a szó igazi értelmében is. Szerettek, mintha tőled várták volna az utolsó szót... még mindig várják. Ők magukénak érzik elhivatottságod.

Most is hallom fel nem adásod hangjait; az emberhez méltatlan gondok fölé emelkedést és a mindannyiunknak erőt adó derűs nevetést. Látom – mintha most lenne – ahogy évente többször is, újra és újra megérkezel, kezeden varázstáskád, amelynek mélyéről mindig előkerül egy kis meglepetés – hol egy szerencsekő, hol lányod könyve, hangszalagja. Máskor egy párizsi kulcstartót nyújtottál át – most is itt őrzöm –, és mindig örömmel nézem meg a tőled kapott DVD-t, amely Párizs hétköznapi csodáit tárja elé. Karácsonykor minden évben néhány percre felvillan a tőled kapott gyertyaláng. Jó, hogy még maradt belőle! Most már csupán kivételes alkalmakkor szeretném meggyújtani, hogy megidézzek szívemben.

Diákjaimnak elmondtam, hogy már a végtelen úton jársz. Együttérző kérdéseik meghatottak, és jó volt egy kicsit a te világodról beszélgetni. Hálásak neked a sok szépségért, amelyhez juttattad őket. Köszönik a nagyszerű előadásokban tolmácsolt Adyt, Arany Jánost, József Attilát. Megszerették Balassit, Petőfit, és lebilincselve hallgatták Bánffy György mives előadásában nyelvemlékeinket. Az ő hangja is mindig visszacseng a távolból. Köszönjük neked Sissit, Katona Józsefet, Madáchot. Roma gyermekeink szemében megilletődve láttam a hálás figyelmet, amit Lakatos Menyhért műveit hallgatva tanúsítottak. Jó, hogy megnyerted kissé

érdes ízlésű fiataljainknak a zene jeles tolmácsolóit, akik beavatták őket a klaszikus zenei műveltség világába. Hiszen sokan csak ezeken az előadásokon találkoztak Mozarttal. Felejthetetlen volt, ahogy gyermekeink a dalok hallatán mind többen és többen kéredeztek be az előadásra.

Hálásak vagyunk azért is, hogy a művészet terjesztése mellett egy másfajta küldetést is teljesítettél. Létrehoztál egy, a szenvedélybetegségek megelőzését célzó programot, melyben rögtön akadtak lelkes partnereid, nem utolsósorban a leányod is. A magára hagyott, bizonytalanságba taszított, minden ellen lázadó gyermekek sokat köszönhetnek a ti felvilágosító munkátoknak.

Te tudtad, hogy a lelket csak igaz érzelmekkel, őszinteséggel, odafigyeléssel lehet megszélesíteni. Szeretted mindenkit, aki szeretetre vágyott, aki pedig ennél rátartibb volt, szelídségeddel igyekezted megnyerni. Lelkesen dicsérted az érdeklődő diákokat. Büszkeséggel tölt el, hogy iskolámban egy kis otthont tudtam neked varázsolni a gyerekekkel karöltve.

Barátságos, humánus „művész-családodat” továbbra is szeretettel fogadtuk. Ide mindig hazaértek. Az iskola falai őrzik hangodat, lassú lépteid még visszhangzanak a folyosón. Mindig sokat beszélgettünk, jó volt néha kikapcsolódni a napi monotóniából.

A mai világban megtépáz bennünket az érzéketlenség vihara. Kár, hogy nem fordulhatunk már hozzád lelki támaszáért. A kultúra értékei pusztulnak, hisz hiányzik a termőföldet öntöző csendes eső. A szépséget, harmóniát, a lélek gazdagságát háttérbe szorítja az érdek, ügyeskedés, képmutató nyájasság, az emberek vagyoni szerinti megítélése. Irgalmatlanul hullunk a lelki nincstelenség mélységébe.

Te idevarázsoztál egy szigetet, amelyen a szeretet tündérei mesélnek, táncolnak, énekelnek. Mindenkihez volt egy kedves szavad, legyen az tanár vagy diák.

Még egy kicsit állj meg a fény kapujában... szeretném még hálámat utánad küldeni, hogy ujjongó szeretettel, érdeklődéssel tisztelted meg alkotói tevékenységemet. Sokszor ott voltál könyvbemutatóimon. Virágcsokraid nem hervadnak, itt élnek szemenben – néha őket küldted magad helyett, ha időd nem engedte, hogy eljőjj. Volt, amikor operatőrt is küldtél, hogy megörökítse számodra az est eseményeit. Hálás vagyok, hogy kivételes figyelemmel kíséred pályafutásom. Te egész lényeddel fordultál felém, s köszönöm, hogy olyan nagy tisztelettel övezted tehetségem kötetekben való megnyilvánulását. Sosem felejttem el biztatásod: csak írd, amit te csinálsz, az emberi lélek mély kútjába küldi a fény sugarakat. Sajnos, nem emlékszem pontosan, hogy is mondtad, de ez a lényege.

Eszembe jut, mennyire szeretted Párizst, Ady városát. A minap kezembe került az a DVD-lemez a fenséges világvárosról, amelyet tőled kaptam. Beszélgetéseink közben tanultam tőled egy sajátos esztétikai szemléletet, amelyet gyakorta magam elé idézek. Amikor nyaranta Olaszországba látogattam, nem volt nap, hogy ne gondoljak

szavaidra, amelyek a világ kincseinek fennkölt tiszteletét sugározták. Sosem feledded el a városok teremtette hangulatokat, amelyekről úgy tudtál mesélni, hogy szinte magaddal vittél megtapasztalni a szépség keletkezését. Rómában a te szemekkel is néztem az ókor csodáit. A megtapintott oszlopokon ott ragyogott tekinteted fénye, mert odaképzeltél. Ott sétáltál velem Sorrentóban, és Capri magaslatáról lelkeket átölelve néztél a gyönyörű Amalfi partja felé. Nápolyban együtt kóboroltunk a keskeny sikátorokban. Mennyire szerettem volna megosztani veled a lelkeimbe gyűjtött élményeket, hogy én is adhassak neked valami felemelőt! Most már csak gondolataimban hallgatod meséimet.

Máriám! Életed, noha csak a fényből tekintesz ránk, továbbra is itt munkál közöttünk. Tudod, tudnod kell, nem felejtünk el. Most ugyan ősz van, de újra elérkezik majd a tavasz. Újjászületik minden, ami az őszi búcsúzás és a téli bánat lepleibe burkolózott. A kétségek egyszer eloszlanak, mi őrizzük eltökéltségünket. Nem tántoríthat el minket semmi az értékek felkutatásának vágyától, egy harmonikus világ építésének szándékától. Reménykedünk abban, hogy el tudjuk fogadni egymás kezét.

Máriám! Mintha szólítanál... Nehezemre esik továbbmenni. Felnézek az égre, ahol a Nap állandóságát küldöd felém. Lépj át a kapun! Tiéd most már a fénylő fehérség. Szemeimmel elkísérek, és mindig jó éjt kívánok neked, amikor hegyek mögé hanyatlik a világot éltető tűzgolyó.

Magdi (1999, vt. papír, 50×70)

Kaiser László

Gyimesi Lászlóról*

Komor világban inkább komor költészet az övé – erőt adó következetéssel. Olyan erővel (és tehetséggel), amely korán kezdett utat törni magának. A keszthelyi születésű, nagykanizsai diákot nem más, mint Csoóri Sándor biztatja, aztán később többek között Baranyi Ferenc, Fábíán Zoltán egyengeti kezdeti pályáját, segíti a publikálásban. A kötetre érett versek gyűjteményét 1971-ben ellöki a Magvető Kiadó, a politika a folyóiratokba való közlést is nehezíti: szórványos megjelenés, bár rendszeres írás. A hetvenes évek: otthonteremtés, tanulás, munka, nem adja föl, igazi, tehát önmagát faragó és másokon is segítő művelt értelmiségi lesz (utóbbi bizonyos fokig kenyérkereső foglalkozása lett), hűségesen kötődik az új „tájházához”, Óbudához, s hihetetlenül tevékeny élete a kilencvenes évek elejétől a magaslatok meghódítása és építése.

Írás, szervezés és – ne féljünk a szótól – a kultúra szolgálata, tehát kapcsolatok építése és megtartása; mindez egy inkább széteső, mint összetartó világban. És természetesen végre a kötetek. A könyv, amire bevallva, bevallatlanul minden „tollforgató” vágyik. Az első, az *Idegenvezetés* még talán nehezen, barátok unszolására jelent meg 1993-ban (egyébként Tarján Tamás méltatta kellőképpen), de utána nagy ívű költői, írói, sőt drámaírói, műfordítói pálya teljesedett ki, korszakos életmű terebélyesedett. A több mint húsz kötet műfaji, tematikai, esztétikai gazdagságában egy, szinte munkamániás, tépelődő, filozofálásra is hajlamos ember elsősorban korunkat pásztázó, önvizsgálatot is permanensen tartó, nemzedékét figyelő, humort, játékosságot is felcsillantó alkotó képét és véleményét tárja az olvasó elé. Olvasót mondok hangsúlyosan, mert Gyimesi László lírája, prózája, színművei, publicisztikája, monografikus tanulmánykötetek stílusával is a mindenkori „befogadót” célozza – távol áll ettől az írásmódtól és stílustól az amúgy okos gombócszövegek nehezen emészthetősége. Ez talán alkati és alkotói sajátosságon túl a szerző életútjából is következik: emberek között azt keresni elsősorban, amit összeköt. Közösségteremtés, társteremtés a nyelv, a szó segítségével is...

És ha már itt tartunk: lenyűgöző az az irodalmi munkásság, ami nem a saját műveinek – Németh László szép szavával élve – fényre bábáskodásával kapcsolatos. Mások művét, mások személyiségét segíti. Kritizál, dicsér, szerkeszt, válogat, tanácsokat ad, előszókat, bevezetőket, fülszövegeket, ajánlásokat ír, kiadói munkát végez. Könyvbemutatókat szervez, moderál, mozgósít. Részt vesz Óbuda irodalmi életében, rendszeresen tart rendezvényeket, helyi televíziós műsorokat. És

---

* Június 24-én elhunyt Gyimesi László költő, író. Kaiser László korábbi méltatásával emlékezünk.

a Nagy Lajos Társaságon belüli tevékenysége, jelenléte. Szeretettel teli szigorúsága. Vagdalkozásokra, sandaságokra, féltékenykedésekre, utálkozásokra hajlamos kulturális életünkben egységesen megbecsülés övezi őt. Rá tényleg nem illik a talán túlzó, de sok igazságot tartalmazó ókori mondás, mely szerint gladiátor gladiátornak nem barátja. Gyimesi ha tehetséget lát, ha irodalommal (és nem csak írással) találkozik, kánontól, elvárásoktól, brancsbeliségektől függetlenül segít. Segít, hogy a mű jobb legyen, a válogatás hiteles, az arra érdemes kötet napvilágot lásson. Meglátja a tehetséget, ismeri a szakmát és az irodalmi életet, a köröttünk fortyogó világot: szilárd nézetekkel engedi másoknak a kiteljesedést, bennük gondolkodik a célzott minőség lehetőségeit tágítva, de nem erőltetve.

Életművének, tehát írásainak és szervezői tevékenységének legfőbb díja az töretlen szeretet, amely körülveszi őt. Kifelé a harmóniát mutatja, az indulat és ostor, a kételkedés, a kétely, a számvetés, az ambivalens valósággal való könyörtelen szembenézés a művekben fogalmazódik meg inkább. Hömpölygő, hosszú sorok, elégikus feltárások és rövid, éles érzés- és közérzetfeltárások: verseinek ez a kettőssége külön izgalom az olvasónak, a formai virtuozitásról nem is beszélve. Műveire, munkásságára persze díjakat is kapott, hivatalos elismeréseket bőven: az Óbuda Kultúrájáért Díj, Krúdy-emlékérem, Gábor Andor- és Nagy Lajos-díj meg hát és szinte főleg a többszörös Quasimodo Költőversenyen elért oklevelek s az Aquincumi Költőverseny első helyezései. De úgy érzem, ő is azon kevés alkotó közé tartozik, aki mindezzel együtt nem sokat törődik a külső világ dicséretével (ebből nem az következik, hogy egyáltalán nem érdekli), a belső hangok embere ő – így tehet és tesz legtöbbet önmagáért és másokért.

Jómagam bő tíz esztendeje ismertem meg, nem véletlenül s talán jelképesen is, az egyik Quasimodo Költőversenyen. Irodalmi barátságunk azóta töretlen, közös munkák többször sodortak össze minket. Még azt sem mondom, hogy mindent egyként látunk, de azt állítom: egy irányba húzunk, s ez nem lehet más, mint az ilyései „haza, a magasban” eszménye, törekvése. Ezért is örültem nagyon, hogy öt évvel ezelőtt, az általam vezetett Hungarovox Kiadó 65. születésnapja alkalmából köszöntőkötetet jelentetett meg Botz Domonkos szerkesztésében. Közel negyven szerző, elhagyva kánonokat és táborokat szólta róla és hozzá. És kiadtuk válogatott és új verseinek gyűjteményét, 70. születésnapjára, *Sárkánytorkú őszi beszédes* címmel. Az ünnep és ünneplés szomorúsága, hogy a hosszabb ideje készülő könyvet barátja és állandó kiadója, a Littera Nova vezetője, Balázs Tibor hozta volna ki, de a halál könyörtelenül közbeszólt. És közben eltávozott a barát-szerkesztő, Rigó Béla is... És a másik barát, Birtalan Ferenc írta volna az előszót, de itt is másképp alakult... De a kötet köztünk van, perlekedve az elmúlással, s ez a legfontosabb...

Bereti Gábor

Búcsú a réttől

Mákgubókban hoztuk a mécsket.
Kékes, lidérces fényeket ültettünk
a borzongó fűcsomók közé. Gröbe
ezüst szelencékből szitakötőket
röptetett az égig. A lemenő Nap,
mint millió drágakő tündöklött
a szárnyakon. Gyuri énekelt. Pedig
köd se volt, dala mégis paradús,
pentaton hangokon terült el a földeken.
S én, ki majd messziről érkezem, ott
állok a horizont szélén. Mögöttem
a végtelen, a híres hermeneutikai
szakadék – ahol világokat rendező
rímek szerint él minden, amiben
hiszünk. A hallgatag, s máris vezeklő
Leó szerint, majd mindnyájan
vétkezünk. Meglehet. Bár a patak
most kristálytisztán csobog. Csak ha
már minden életre-halálra,
tudod, akkor majd lehet, hogy
árulás, vér, s hullafolt szennyezi.
De most még itt vagyunk, sokan,
miénk a rét, szívünkben evoét
kiált az ifjúság, s egy emberibb,
boldogabb jövőt remélve búcsúzunk

59 nyarán

Kirándulni a rétre jártunk.
Köpésre a lakóteleptől.
Mégis, messze az emberektől,
ahol csak mi, magunk vagyunk.

Gyuri bakelit lemezt hozott,
bár félt a barázdákba száradt
daloktól. Mari, a kis kokott
ami konyhájukban megmaradt

pár töppedt szendviccsele érkezett.
S a bortól, amit csak úgy lopott,
a hangulat vetélkedett

a végtelennel. Bár Gyuri alatt
széttört a lemez, ő csak dalolt,
dalolt, s messze hangzón énekelt.

Irreverzibilis

Emlék. Szem.
 Volt ilyen.
 Vörös szívben
 kis tükör. Mézes-
 kalács. Ha belenéztem,
 azt láttam amit bele-
 láttam. Az édesanyám
 legszebb gyermeke.
 De ma gyermek-
 e. Vagy sem. Vagy
 emlék. Emlékanyag.
 Lim-lom. A gyerek-
 korom. Ha látnád mi
 lett az emlékeinkből.
 Nincs visszaút. Csak
 amit belelát. Az igyek-
 szem. Egér vagy moly
 rágta. A habcsík letört.
 A tükör félig
 vak. Vagy talán egészen.
 Emlékszem emlék.
 Sem. Volt minden.
 Vörös szívben tükör.
 S a búcsúban
 mézeskalács.

A lányka és a halál (1986, tus, papír, 61×43 cm)

Király Csenge Katica

Engeddel együtt

Engedd el, hogy
nem szeretted őt, csak csodáltad,
ne kapaszkodj a szemszínébe
és vedd át a tegnapi ruhádat,
a nyelvedet se harapd most félbe.
Az ég az arcodra kenődött szappan,
azt mondd, bús volna elengedni,
őt rázod ki a párnahuzatban,
szellőztetsz utána, léte szélnyi.
Engedd el, hogy
kapaszkodsz a képbe,
emléksárkány fröcsköl furcsa tintát,
jódra sírsz, de nem oldódsz a vízben,
két karral és lábbal fogod őt át.
A hinta hint, te körbetáncolásul
oszlopokba foglalod a szárnyad,
-papírból volt, nem tudott repülni,
de nem szeretted őt, viszont csodáltad.

A magasban

Hommage au Balogh Anett (: csúcson)

Akkor lepedőnyi lidérceket
húztál a szám szélére,
egy letépett végtag érzete táncolt a szélben.
Ellazult bőrrel
léptem át a pontvonalon.
A holddomb nyomódott a mellemre,
karcolásokban levegő után
kutatva feltört tériszony.
A dőlés ívét megtalálni álom.

Egyensúlyozók
(1990, olaj, vászon, 200x130 cm)

H. Barbócz Ildikó

Fedezzük fel Portugáliát!

II. rész

Sok-sok lenyűgöző nevezetességgel, mérhetetlen gazdagsággal, felbecsülhetetlen értékkel találkoztunk ez alatt a pár nap alatt Portugáliában, s az utazás minden nap újabb és újabb élménnyel gazdagított reggeltől estig. Már azt hittem, ezt nem lehet fokozni, és akkor a negyedik nap reggelén Közép-Portugáliában leszálltunk a buszról *Batalhá*ban. Az első pillanat után sem lehetett megszólalni, de az utolsó pillanat, a búcsúpillantás is inkább mély hallgatásba, meghatódottságba, könnyes imára készítetett. Hogy lehetséges a Földnek egy pontján ennyi szépséget, ennyi gyönyörűséges csodát, építészeti remekművet felhalmozni?

Egyik csúcspont követi a másikat a figurákkal bőségesen ellátott kapun belépve, aztán a háromhajós templombelső a szédítő magasságokba emelkedő oszlopokkal, a hatalmas üvegablakokkal, a díszes üvegablakokon beszűrődő és a falakra kivetítődő mennyei színes fényekkel, az egyszerűnek tűnő, mégis felemelő hatással, a gótikus kőcsipkék áradatával. Az a helyzet adódott a katedrális építésekor a 14–15. században, hogy a gótikára ráépítették a reneszánszt. Ehhez kapcsolódnak még a Mánuel-stílusjegyek is az épületegyüttesben, ugyanis ez a komplexum (Mosteiro de Santa Maria da Vitória) katedrálisból, kápolnából és királyi kerengőből tevődik össze. Az egykori dominikánus kolostort I. János király kezdte el építtetni a portugáloknek a spanyolok felett aratott győzelmének emlékére és tiszteletére. Ez a hihetetlen győzelem 200 éves önállóságot biztosított Portugáliának. Magának a különben jellegtelen kicsiny településnek, Batalhának a neve is csatát jelent. A kápolnában található I. János király és felesége síremléke, melyet kőoroszlánok őriznek. Megható kép az egymás kezét fogó, haláluk után is egymást szerető uralkodó pár szoborábrázolása. A pompás boltozatú oldalkápolnában az ismeretlen katona síremléke előtt őrségváltást nézhettünk meg. A királyi kerengő nemcsak nevében az, hanem kivitelezésében is fenséges. Gótikus boltívek keretezik, melyeket Mánuel-stílusú rácsos kőfaragás díszít, bonyolult rajzolatok emelkednek ki rajta összekuszált gallyakkal, lombozattal, kagylókkal, spirálokkal ékesített oszlopokkal. Meglepődöm, amikor kilépünk a már ősz idéző kis térre, és a templom apszisán fellelhető ajtón keresztül egy újabb kápolnába lépünk. A kőcsipke mesevilága folytatódik, a részletek fényképezését részesítem előnyben. Galambok szárnycsapkodása üti meg a fületem és pillantok egyidejűleg fölfelé: nincs mennyezet, nincs boltozat, csak a mindent betöltő kék ég. Ez a befejezetlen kápolna, és természetesen az UNESCO Világörökség része. A határtalanság érzé-

se a szívet is megtölti, együtt szálldosom, röpködöm a galambokkal. A közeli igen színvonalas ajándékboltban belépéskor helyi likőrrel kínálják meg a csoportunkat, majd kedvünkre nézelődhetünk és vásárolhatunk. A változatos mintájú csempék, a színes kerámiák, a parafából készült különböző tárgyak (kézitáska, edényalátét, könyvjelző, füzetborító, szemüvegtok, sőt ruha!) közül válogathatunk. Aztán röpkézés a katedrális tövében lévő kiskocsmában, melynek falai természetesen csempézettek voltak, a csempéképek a kisváros műemlékeit ábrázolták. Rend és tisztaság, mint eddig mindenütt az országban. Láthatóan csak helyiek iddogáltak bent, s ennek különösen megörültem.

(Batalha, a katedrális királyi kerengője. A szerző felvétele)

A következő kisvárosban, *Alcobacá*ban újabb világhírű nevezetesség vár ránk: a világ legépebben, legszebben fennmaradt cisztercita épületegyüttese. El sem hinnénk, hogy a 12. században alapította Portugália első királya, I. Alfonz, a ciszterci rendet pedig Szent Bernát apát. Nagy hatalommal bírt, jó minőségű földekkel rendelkezett. Ez a vidék manapság is Portugália talán legtermékenyebb területe: gazdagon megterem a szőlő, az alma, a körte, az olíva, a füge, a citrom. A templom

a maga 100 méter hosszúságával az ország legnagyobb temploma. Díszítőelemektől mentes gótikus oszlopokon siklik a szemünk, a hajók magassága is szédítő. Aki belép ebbe a térbe, rögtön észleli a monumentalitást, az anyagszerűség és az egyszerű szépség diadalát. A kereszthajóban egymással szemben található I. Péter királynak és szerelmének, Ines de Castrónak a pompásan díszített síremléke. A király rendelkezett így, hogy a feltámadás után a szerelmét láthassa meg először. A templomhoz tartozó kolostorban kétszintes gótikus kerengőben sétálhatunk. Ez a Csend kerengője, az országban a legnagyobb, még a batalhainál is nagyobb. Kettős boltívei a ciszterci élet egyszerűségét tükrözik. Bepillantottunk a káptalanterembe, az apátok celláiba, a hosszú étkezőbe és a konyhába is.

Ez utóbbi a maga nemében is egyedülálló: 18 méter magasságú terem hatalmas füstelszívóval, márvány mosogatókádakkal, s körbe van csempézve, még a plafon is teljesen befedve. A vizet a konyhába a patakából vezették be az óriási kőmedencébe. Megtekintve ezt a templomot is, már nem tudok rangsorolni, nem tudok különbséget tenni, talán nem is szükséges. Mert melyiket tenném az első helyre? Helyette csak ámulok és bámulok, gyönyörködöm a minduntalan elém kerülő szépségekben.

Meggyőződésem, hogy Portugáliába nem is az ország, hanem az óceán végett utaztam. Tengerekben már gyakran fürödtem, sétáltam a partjain, de az óceánt eddig csak filmekben láthattam. Végre itt van előttem, teljes szélességben *Nazaré*nél, a homokban szaporázom a lépteimet feléje. Nagyon csábító és hívogató, de olyan erősek a hullámok, hogy a terepjárós őrszem rám füttyült, amikor közelebb merészkedtem hozzá. Egy huroknyi lábnyom a bizonyíték, hogy megpróbáltam kezemet a vizébe mártani. Beláttam rögvest, hogy nemhogy fürdésről, de még lábmártózásról sem lehet szó. A sirályok – szürkek és fehérek – csapatostul pihentek a nem védett, nem mesterségesen kialakított sárga főnyenyen. A durva szemcsés homokban töredezett kagylóhéjakat, a hullámok által oválisra csiszolt kavicsokat kezdtem el szedegetni – finom erezetű kagylóékszerek. Közben fülem egyre fogta a hullámok morajló, dühös puffanásait, szinte verdesték a partot, a homokdűnét. A vízpermet messzire szállt, engem is elért, s lehunyt szemmel fogadtam az arcomon. A széles homoksávban a megközelíthetőség határain belül a kíváncsi turisták és a kóricáló sirályok lábnyomai. Nem messze tőlem az egyik utastársunk már hosszabb ideje térdülésben élvezte az óceánt. Jobbra meredek sziklafal, mészkő síkok zuhantak bele az óceánba. Arrafelé a megtörő, akadályba ütköző hullámok még tarajosabbak. A szél is olyan viharos, hogy az írást is nehezíti, csapkodja a papírlapokat. Az úthoz közel halszárító lécek, széles tálcák száradó halakkal.

Merthogy *Nazaré*, ez a hangulatos tengerparti kisváros a turizmuson kívül elsősorban a halászatból él. Az életvitelben erősen ragaszkodnak a régi hagyomá-

nyokhoz, pl. a gyászruhát már életük végéig nem vetik le. A kb. másfél kilométer hosszú strandszakaszon kávéházak és éttermek sorakoznak, ahol finom és igen gazdag halételek közül lehet választani. A busz felvisz a több mint 100 méter magasságban épült felső városrészbe is. A sziklaszirtekről gyönyörű látvány tárul elénk, beláthatjuk a hosszú partsávot, az egész települést, a környező táj szelíd lankáit. A mellvéden kőülőkék csábítanak leülésre, nézelődésre, miközben hangok keverednek egymással: sirályok vijjogása, a kápolna harangszava, a kis téren gitármuzsika, sőt tompán még a hullámok csapkodó hangjai is felszűrődtek. Innen a magasból ragyogóan kirajzolódtak a tarajok alkotta fehér csipketerítők, melyek minduntalan egymásba szaladtak, aztán szétszakadtak, végtelen játékban összemosódtak. Ebben a káoszban tűnő harmóniában önkéntelenül kisimult az ember lelke, nem volt ennél felemelőbb pillanat! A nazaréi Szűzanya emlékére emelt, kívül-belül kék-fehéren csempézett parányi kápolnában hálát adtam Istennek, hogy eljutottam az Atlanti-óceán partjára. És még nem volt vége, mert *Cabo da Rocánál*, Európa legnyugatibb csücskénél ez a fenséges látvány megismétlődött. Itt nyúlik az óceánba a természeti erők által ostromolt Szikla-fok. A 144 méter magasan épült világítótoronytól szerteágazó ösvények vezetnek el a meredek, mindig széles sziklás part kiugró részeihez. Bármelyiken is indulunk el, mintha repülőgépről szemlélnénk a kékesszürke, napfénytől szikrázó víz végtelenségét, megunhatatlan játékát és félelmetes erejét.

Dél felé haladva gyarapszik az olajfaligetek száma, néhol friss telepítéseket is felfedezhetünk. A távolban egy repülőgépet villant meg a napfény, s jutott eszembe róla, hogy most azon az autópályán suhanunk, amit föntről nézve követhetett a szemünk. A Sintra-hegység lábainál, egy nemzeti park területén, szakadékok, erdők és források között fekszik *Sintra*, a portugál fejedelmek kedvenc pihenőhelye, nyári rezidenciája. Az útikönyv nyugalmat és békességet kínál az ide látogatóknak, azonban ezen a hétvégén lépni sem tudtunk a sok turistától. A kastély eredetileg várnak épült I. Dénes király uralkodásának idején a 13. században, majd a 16. században bővítették, a palota belsejének díszítése tovább gazdagodott. Mivel az arabok nagy számban éltek errefelé, erősen érződik hatásuk a művészetben is. Itt láthatók a Marokkóból származó legrégebbi csempék Portugáliában növényi ornamentikával és állati díszítésekkel. Kiemelkedik a termék közül a hattyúk terme pompás kazettás mennyezetével, a szarkák terme, az agárokkal díszített boltívek. Már a kastély első megpillantásakor feltűnik a két magas, kúp alakú kémény az épületen, amely a királyi nagy konyhát takarja, s amely mind a mai napig megőrizte azt a konyhafelszerelést, amivel a királyi vacsorákat készítették. A kastélynak saját kápolnája is van, gyönyörű, mives, szőnyeg hatású padlócsempékkel. Engem az büvölt el a legjobban, hogy minden teremben más és más csempemintákba, formákba és színekbe ütközött a szem, változatos felületeken mutatták magukat,

egyik szebb volt, mint a másik, és ez különleges hangulatot kölcsönzött az egész kastélynak. Én pedig sokadszorra beleszerettem a csempékbe.

Sinrától Lisszabon felé haladva az óceán már végigkíséri az utunkat. *Cascais* üdülőövezetben le is szállunk egy rövid sétára a buszról, hogy ismét tanúi legyünk a természet és a víz vad erejének: egy nyitott barlangnak, mely „a pokol szája” nevet kapta. A hullámok erőteljes munkája csodaképződményeket hozott létre ezen a partszakaszon, az óceán sísteregve áramlik be a sziklák közé, majd visszahúzódik, koptatja évszázadok óta a köveket. A víz kékesszürke felszínén vitorlások a partközelen, mögöttük kissé távolabb teherhajók horgonyoznak. A sirályok a sziklák tetején az alkonyat aranyló fényében pihenek ki fáradalmukat, aztán kecsesen repülve a vízre szállnak. A hőmérséklet hirtelen 28 °C-ra kúszik fel, legszívesebben mezítláb és fürdőruhában a sirályokhoz csatlakoznék.

(Alcobaça, cisztercita kolostorudvar. Fotó: Hacsai Lajos)

Török Nándor

Térdig az avarban

A lomb gyérszövésű rojtos függönyén,
száz sugárba törve a csupasz ágakon
erőlködés nélkül csordogál rám a fény,
arcomat fürdeti, jól esik, hát hagyom:
a híg káprázattól botorkálok vakon.

Egy recsegő szajkó torkának dallama
a tömör csend ívét tompán metszi ketté,
s a pillanat némán kétfelé hajlana,
lelkemet kitárva összefogom egygé:
ereimben a vér nem savanyú meggylé.

A monoton hulló tétova levelek
sárga zörejében bújócskázik e csend,
és én önkéntelen benne leheverek
s a táj hűs nyugalma szabadságot teremt:
egyszerre fogad be mind a fent, mind a lent.

Egy csuszka

A fürgelábú csuszka riadtan megtorpan
az óvatos léptek csendtörő neszére,
félelemmel lesi, hogy a veszély hol van,
de az ijedtségnek hamar szakad vége.

Fontoskodó hévvel tovatipeg srégen
az öreg gyertyánfa nyújtózó derekán,
sajátja az erdő, itt lakik már régen
s lefitymálva tekint apró két szeme rám.

Olyan vagyok neki, mint úrnak a paraszt,
átnéz rajtam főntről (mert azt hiszi, talán
egy megtermett tuskó várja lenn a tavaszt),
és végleg eltűnik a fa túloldalán.

Az utolsó hegy

A kaptató mentén egy pajkos vízfodor
ezüstje megcsillan a hús kövek között,
és szemembe kacag, hogy léptem mily komor.
Sziszfusz balsorsa idáig üldözött,

a hegy istenei kifürkészték létem,
így nem hanyélhetek, s visszatart számos ok,
de a völgy mohái csábítanak régen,
mint megfáradt vándort a puha vánkosok.

Görgetem a sziklám az utolsó hegyre,
s minden lépésemmel a völgybe legörög
egy kő a szívemről és szemem sós nedve
a hús kövek közé olyankor csöpörög.

Ezért most megállok. Leteszem terhemet.
A vágyott mohára lehajtom hát fejem.
Megállt az idő is, megállt a hegymenet,
csak a szívem ketyeg ez időtlen helyen.

Szumó VI. (1991, vegyes technika, vászon, 190x240 cm)

Németh András

Kavicsrab a markomban

– A. E. életművén rágódó kritikusoknak

Eldobni
nem akarlak.

Fölemeljelek?
Neked is lehet
a saját helyed

igazán velem
a tiéd. Kezem
burok, érzi, benn,

mi vagy. Őselem.
Ma, veszélytelen
látatúz nyoma,

testmeleg soha.
Csak a vérerem,
suta szívütem,

nem a fény üzen,
neked, én. Milyen
a magány? Milyen?

Tenyerem veled
szabadabb lehet?
Le is ejtelek.

Nem akarlak
eldobni.

Emlékorigók

A szimbólum erejével
feleslegessé tesz minden
szót a csend. Testedtől fogant
árnyékok hétköznapjai
kínálnak még ünnepekre
elővehető tükröket.
Belebámulsz bármelyikbe?

*

Ottmaradt az élet nyoma
a maguk időtlenségét
felkínáló ősöknek is
albumokba zárt fényképek
megrepedező felszínén.
Résekbe feketedhet sok
holdvilág arc idillfénye.

*

Késő délutánra nekem
semmi dolgom. Ilyentáiban
nyitom ki az ablakokat,
beengedem a szobákba
az alkonyt. Elüldögnék,
akár más, de vak bátyámmal
állva nézünk nyugó napba.

*

Folyó. Napvörös szégyenét
vetközné, és elhordaná
meztelengyökerű fákról
ráhulló ezerszínű lomb
lebegő rongydíszzeit, míg
törzs, ág medrébe nem billen.
Már jégnáshoz készül az ősz?

Bagi István

Tavasza az ablakban

Na nem! Untig elég!
orrom előtt pompás
gyümölcsfa csemete
ablakból bámulnom
ugyan meddig kell még?
mert korona
meg vírus
meg átvészolni
álomban is sorolom
az aktuális tilalmakat
szikrát szór már a szemem
rejtvényhez tévéhez tapaszt
és kimenő híján itt
kell lesnem a bejövő tavaszt.

A virágzó fácskához
Pali bácsi érkezik
szemben lakó szomszéd
fél rocska vizet hoz
felet mert attól is
hajlik mint a bicska -
adj' Isten Pali bá'
mért nem marad otthon
nem ér annyit az a kis fa
jobban kéne vigyázzon magára -
vigyázok én tudom a karantént
de ennek itt kiszáradni nem szabad
az unokám ültette múlt tavasszal
amikor két hétre hazatért.

Pajkos étvágy

Választottam ágyneműt,
paplant, párnát, egyneműt,
vettem hozzá egy menüt,
speciális ágy-menüt.
Nem szeretek egyedül,
jobb, ha mellém kegyed ül,
ágy-menühöz étvággyal,
ágynemühöz ép vággyal...

Folyton sír a szent fa

Velem vénült barátomnak mondom
túl gyakran daloljuk el saját fájdalmunkat
folyton sír a szent fa a porondon
félre kéne tenni jobb ha inkább hallgat
e szavakkal hívom tanúmnak Petőfit
ám a komám kajánul felnevet:
kár hogy nem lehet most ő itt
élt volna meg szintén legalább hetvenet!

Zilahy L. Ágnes

Szülinapi meglepi

Gézu, egy szál semmiben téblábolt, és csak annyit tudott kinyögni: „Ez nem az, aminek látszik. Félreérted a szitut.”

Lili érezte, hogy e kínos helyzetben egyre jobban megy fel benne a pumpa, pedig alapvetően nyugodt természettel áldotta meg a sors. A fejébe tóduló vértől rákvörösen lángolt az arca. A keze remegett, de volt annyi lélekjelenléte, hogy jól beolvasson Gézunak.

Úgy tűnik, nem ugyanarra a mozira váltottunk jegyet! – csattant fel. – Ez aljas húzás volt tőled. Sunyi alak vagy, és ráadásul ma, a szülinapomra időzítve a... – kiabálta harapósan. – Tényleg sikerült meglepned – döfte oda ironikusan.

Csodálkozóan kikerekedő szeme hirtelen macskaszemmé zsugorodott. Résnyire nyílt pillái alól villámló szikrákat szórt Gézura. Szája elutasító vonallá rajzolódott. Arcára kiült a lesajnálás és a megvetés jele. Bensőjét fékezhetetlen dühe feszegette, megállíthatatlan mindent elsöprő kitörő vulkánként munkálkodott benne.

Gyűlöllek! Gyűlöllek! Gyűlöllek! Te szerelmi tolvaj. Soha az életben nem akarlak látni. Mától nem ismerlek. Ne merj hívni! Letiltatlak. Megértetted?! – lövellte ki magából minden keservét.

Gézu teljesen lemerevedett. Döbrent csendben állt, kezeit maga előtt lógatva. Megszeppent, mint egy rajtkapott kisgyerek, mint aki valami nagyon-nagyon rosszban sántikált.

Tomboló vihar dúlt Lili lelkében, ami cunamiként söpört át rajta. Gyökerestül és végérvényesen egy csapásra tépte ki szívéből Gézut és az iránta érzett szerelmet. Nem várt további magyarázatot. Amit látott és hallott, teljesen meggyőzte arról, hogy hazug kapcsolatában itt a vég, és pont. Sarkon fordult. Kulcsomójáról idegesen lekapkodta barátja lakásának kulcsait. Epésen szabadult meg tőlük, melyek tehetetlenül nagyot koppanva, csattogva pattogtak az előszoba kövezetén. Majd kiviharzott a lakásból maga után jól becsapva az ajtót. Az ajtófélfá nyekkenve beleremegett, a lépcsőház csak úgy visszhangzott tőle.

Gézu agya lefagyott, lejárt lemezként lassan kattogott, időbe telt, mire új fordulatot vett fel. Fölkapta az alsógatyáját, és mezítláb kiszaladt a lépcsőházba, és lekiabált Lili után.

Lili! Várj! Bocsáss meg! – ordította, de már későn, csak a lépcsőház tompa hangon bezáródó ajtaja méltatta válaszra.

Lili kilépett a sötét fényekre váltó utcára. Lelke összetörve hánykolódott a lélek tengerén. Az égen is már gyülekeztek a komor felhők. Csak idő kérdése volt, hogy mikor szabadulnak meg súlyos terhüktől.

„Mintha ma minden összeesküdne ellenem!” – nézett fel bosszúsán az égre.

A szél egyre erősebben, durvább fokozatra kezdett váltani. Könnyű szoknyája alá kapott. Kezével kapkodva igyekezett megzabolázni rakoncátlan fodrait. A haja hátul kibomlott, őrült táncot lejtett a viharos széllal.

„Ez nem vicc! Mindjárt leszakad az ég is! Iszkiri! Gyorsan kell szednem a lábam. Csak még icipicit tarts ki! Kérlek, amíg haza nem érek!” – rimánkodott legbelül az égiekhez.

Szaporázó lépteit rohanóra váltotta. Szétzilált haja alól egy-egy pillanatra az égre sandított. Nem volt kegyelem. Először pár csepp mutatta meg magát a járdákon, aztán nagy ézengéssel megnyílt az ég csatornája, elemi erővel csapott le a vihar. Az eső elkezdett ütemesen kopogni, majd átváltott, mintha dézsából öntötték volna. A hirtelen jött vihar sűrű záport szórt a városra. Az utca hirtelen elnéptelenedett. A védtelen emberek igyekeztek fedezéket találni a kapualjakban. Lili futásnak eredt, de így is bőrig ázott, mire a lépcsőházuk ajtajáig eljutott. Csöpögött mindene. Ázott verébként lépett be a lakásba. Gyorsan megszabadult csuromvizes gönceitől, bedobta azokat a mosdóba. Zuhanyzás előtt még egy pillantást vetett magára a fürdőszoba hatalmas tükrébe. A szemét kiemelő fekete sminkje végsordult az arcán, fekete könnycseppenként legördülve egészen a nyakáig. Haja vizes kócban tapadt a fejéhez.

Jézusom! – nevetett fel kínosan meglátva csapzott képmását.

A zuhanyt langyosra állította. A tus alatt állva lazán hátrahajtotta a fejét, szemét lehunyta. Kellemesen peregtek le a vízcseppek az arcán és az egész testén, lemosva róluk az utolsó kapcsolatának hazug morzsáit is.

Testét aztán fehér fürdőlepedőbe bugyolálta. Fejére törölközőből turbánt bigygyesztett, hogy nedves fürtjeit felitassa.

Kinézett a szobája ablakán, az eget kémlelte. A vihar elült, kiadta mérégét. Ahogy jött, úgy szállt tova, csak a víztócsák árulkodtak róla, hogy itt járt. A nap újra ki-sütött, fölényes győzelmet aratva a zord viharfelhők fölött. Esti lenyugvása előtt még egyszer bevetette meleg sugarait, hogy felszárítsa a felhők könnyeit.

Veszely Ferenc

Síralmi ének a XXI. századból

Pénzvilágban élünk. Megvan a kamatja
minden fillérednek, ha bankár nyomatja.
Számon tartanak mint kisdedet a bölcsön,
fel sem ültél még, s már nyakadon a kölcsön.
Értékedet eztán szintén pénzben mérik:
jottányit leginkább, de azt is elkérik.
Így számolván élted nekik egy nagy nulla,
legyél bár pap, tanár, vagy háborús hulla,
ha nem vagy vásárló akkor nem létezel,
hogya nincsen pénzed, hát akkor éhezél.

Ebben a világban – ha nem pénzre váltod –
becsületed nincsen, pénzért van jogod.
Mindegy hogy fiat pénz, mire nincs fedezet:
megállították már mindenütt az eszed.
Megváltást is pénzért kapsz, hogya elhiszed –
pénznyelven: ha amit árultak, megveszed.
Ebben a világban nem lehet senki bölcs:
vásárló portéka politikus, erkölcs,
akinek pénze van az a mindenható –
vásárolhatsz mindent, hol minden eladó.

Ebben a világban trónon ül az Egyke:
önérdek, öncsalás, bűnnel keveredve.
Egymás hegyén hátán mindenki törekszik
világvándorrrá vál, s még meg sem öregszik.
Belebetegedne, de nincsen rá pénze,
s ürüléke sincs, mit hányna az egészre.
Hol van itt az Isten? Istentelen kérdi.
Hazája ott, hol áll, birtoka tenyérnyi.
Pénzért kap vizet, s immáron levegőt,
kamatos kölcsönből temetik majd el őt.

Csák Györgyi

Nosztalgia

Szeretném megmutatni
az anyai hatalmú tájat, hol
fáik emlékét sosem
heverik ki a dombok.

Nézd a nagy ellenállót
falum határának Krisztusszobrát;
kezét hiába törték le
s fosztogatták gaz vándorok.

Esteledvén hogy rajzolódik ki
gótikus tornya, ha úszó
bárka testével megjelenik
messzi földön híres templomom.

Hallgasd a vihar utáni csendet,
a falu fáradt csendjét, s tudd
milyen érzés belélegezni
az eső utáni makacs földszagot!

Kertben

Csúfot űz belőlem egy rózsa,
akár a tagadás jelképe,
vagy elszánt lázadásé
ökölbeszorított kézzé
tapadó sok szirma.

Amott a kardvirág
hirdeti létét,
lángoszlopként
törtet a magasba.

Messzebb a villámsújtotta körtefa,
jogarként tartja egyetlen ágát.
Őrzi a tűz emlékét, gyökerébe
törzsébe zárva titkát.

Az alkony virágai

Az alkonyat virágai sötétek,
lilának tűnő majdnem feketék.
léleksibbasztó alkonyat,
hallatszik az ezer sebből vérző jelen
csendesíthetetlen jajszava
Isten végleg megvonta volna
a világtól óvó tekintetét,
dobhártyaszaggató hangokkal
érkezik meg az alkonyat,
a veszett vesztes ugatása áthatol
a betonöböl szürke falain.

(Félelem)

Félek a felhígult erkölcsű létben
a lelket veszejtők között,
befelé sorvadó törvényeim miatt
egyre jobban félek a tükörtől.

Simó Tibor

író, olvasó

az író kéz
összerakja a szavakat, hallgatja a minden

az olvasó szem rendbe rakja a sorokat,
hallgatás nincsen

A versírás

szomorúság zsonglórei,
az értelem őrei vigyáztt állnak, dolgos munkásai verset fabrikálnak

legszebb a vers,
a szellem szolmizációs hangjai, milyen áramlatokban fürdesz,
átszüremlik a zene, majd

csend csordul a falakból, sok-sok összekuszált alakból bólintasz felém:
igen

Tenger

legszebb ruhádban vagy így meztelen, tenger az arcod,
hullám a melled,
kölykeid az éjnek elled

hallgasd, a tenger átzúg az agyadon, engedd, hadd menjen, így segíts magadon,
engedd el magad, hagyd, jól halad

rémálomban a gyertya te vagy, az ima vagyok én

mert ma újra oly volt...

mert ma újra oly volt, mint a régi, ruháján a volt illat félig
oly volt újra, mint akkor este, kezem a kezét megkereste

körülvett minket a nyár, akkor régen,
csillagok ragyogtak az égen,
a Földön Ádám, Éva és az éden, de mindez a múlté már

de ma újra oly volt, mint a régi, ruháján a volt illat félig
oly volt újra, mint akkor este

Szerelem

Száz alakban, női ajakban,
rózsaszín ködben ott a szerelem.

Rózsacsokorban, ajándékban, váltott üzenetben ott a szerelem.

Hosszú sétákban, smárolásban, mindezekben
is ott a szerelem.

a gitáros, kinek lelke táltos

Brian Jones emlékére

lepkék szállnak fel, cikáznak a légben,
te már nem vagy velünk, fenn vagy az égben

emlékedre száll a sok pillangó,
hisz könnyű, mint
te voltál, a szitáron játszó

színes

kék festék az ég, lent a fű zöld, sárga a Nap, barna a levél

piros a szél,
mikor arcodhoz ér, éjszaka van, fekete denevér kél

gyógyszer

ékszerészek a gyógyszerészek,
de szeretetben érnek össze a részek, harcedzett a lélek,
hatnak a készítmények, felek, egészek,
de kinek nem kell, a lélek

Hommage a Tinguely (1996, vt. papír, 50x70)

Szűk Balázs

Andalgó aforizmák, 2004–2020

I.

Minden víz egyszer kanálisba folyik: a terv, mely ellenünk készült, megfejthetetlen.

Európa itt van. Mi meg alatta.

Minden kisszerű hatalmas mögött egy másik kisszerű hatalmas áll; így jön létre a létra, amelyről a zsenik lezuhannak a kiszámítható mélységbe.

Ördögkurafiak, rombolásra készen. Félig ismert vagy félreismert világból jönnek, csörtetve, pici imposztorok, s hirtelen meghökölnek egy tükör előtt, melyben meglátják maguk lehetséges árnyait. A kétségbeesett csendet odaátról. Ez is valami. Nem heroszi küldetés, de szöszmötölés a Jóisten lábainál.

Ez az én hazám, ahol ha mosolygysz, mindig másra kell gondolnod. Mert ez a múlt egy másik jövőt ír, s az nem az, amiben te hittél.

A mi zajos történelmünk: végtelen kínlódás, verejtékes akaratáradás, örökkévaló Civitas Diaboli. Fenekedő birkózás a léttel. Mennyei párlat és hónaljszag eszenciája. Profán filozófia a dolgok aljától az erkölcsi szabadulás szakrális magasságáig. Aki magyar: ez tartóoszlopa.

Az ideológiai monstrumok nagy, behemót ámbráscetek. Hiába intelligensek, nem tudnak mozdulni. A kis nemzetek is cetek, de fűgék, a végtelen vizek kalauzai. Állandóan járják a vízi táncot.

II.

Semmi sem hoz nagyobb kudarcot, mint egy szerelmi ostrom, ha a kaput betörni kell, s nem kinyitják.

A szeretetnél nincs nagyobb bánat: minden szeretet alján ott ólálkodik a gyűlölet.

A hit hűsít, a szenvedély csábít. Galamb és kígyó néha forró frigyre lép.

Egy nő rangját a hasonló neműek rangsorában az is emeli, hogy hányan fordulnak felé életében csak úgy, mindenfajta birtokló-uraló-kívánó szándék nélkül, s így kertje néha virágba borul, nem marad örök időkre zártosztály.

A férfi sohasem teremthet úgy, mint egy nő: nem belőle szakad ki a létezés, az élet egyedüli értelme. És ezért a férfi örökké irigyli a nőt, teremt helyette más, de nem mindig jobb világot, világot. És sohasem szűnő vággyal sóvárog a tökéletes után, amely női érintésű.

Ha egy éhes róka elég bátor, hogy a sűrű hóban a tanya felé bóklásszon, már dőreség azon gondolkodni, hogy elhagyta biztonságos odúját, már semmi sem lesz a régi. Persze a világ kint nem veszélytelen, de visszatérve is érthetőbb, s talán az is, hogy más világok ugyanolyanok, mint mi, s félni tőlük már hiábavaló.

Sosem lesz vége, amit egyszer eltitkoltunk. Mert mindig lesz most, mindig lesz ájult jelen, midőn mint fortyogó izlandi kürtőkből fellövel, felpárolog az izzadó mélységű félelem.

III.

A humor megtisztítja a napokat. Ki nélküle él, boldogtalanná tesz másokat.

A nevetés egy röppenésre boldoggá tesz. A boldogság pedig büszkén elkergeti a magányt.

Ha arcodig ér már a víz, semmi értelme, hogy lógasd a fejed.

IV.

A boldog önelégültségben senki sem képes áldozatot hozni olyanért, akit egyébként tisztel, és valamilyen mértékben felelős is érte.

Egyszer minden elenyészik. Az örök télhez is hozzá lehet szokni. Néha pedig a néma hó alól is kifakad a boróka égető vöröse: Isten emlékezik a szép időkre.

Az ember sohasem tudja, hogy mikor kerül amnéziába: mely partról szakad el hajója, milyen sodrás rántja az ismeretlenbe. Kell, hogy maradjon tarisznyájában valami a csend-kovácsból, amely kitart holnapig, amikor megpillantja a tulsó partot.

A jóság nem látható. Csendben él. A dolyf arrogáns. Szép lassan pusztít. Hova állunk? Tudunk-e dönteni?

Ilyen az életünk: csupa átmenet, csupa mindenütt és sehol levés, csupa lendület és arcul csapás, csupa mások boldogtalan szolgálata és lassú mosolyok. De ott a végeredmény is, a lényeg: Ő ott fön, Ő, aki belőlünk valaki.

Dadogva is, fénytelen szemekkel, meghalt fülekkel, alácsukló lábbal – marad valami utánunk.

Valami homályféle, valami keserű-vén titok. És a titkok közötti végtelen szüneteket kitölti mindaz, amit nem akartunk, nem mi választottunk, hanem Valaki lelkünk magasából.

Csak én akartam a Fentet álmódózn és állhatatosan. S akaratom által lett valami bátorság.

A kockázatban mindig van valami a becsületből. Apró maradvány, de az igazi lenyomata. A tökéletesség önelégült hazugság is lehet. Az elesésből mindig fel lehet állni, a tökéletességbe bele lehet halni.

Néha nagyon fáj itt a csend. Mégis meg tudunk-e szólalni a túlparton, ha átérünk oda valaha?

Melyik lesz az első szó, mellyel erre a világra emlékezünk?

A legszebb ajándékról nem is tudunk, mert az Istentől van. Az önzetlenség: isteni rész.

A járvány közepén csend van. Mint mikor Jónás ki akar jönni a cethal gyomrából, s nem tudja, melyik a biztonságosabb: a benti, a megszokott, nyájas-otthonos börtön, vagy a kinti, de kockázatos szabadság? Okosan akarunk túlélni vagy meg gondolatlanul villanásnyi hősökké válni?

Erdődi Gábor

Madarak farsangja

A farsangozó Xéniának

Hajnalban kinyitom
ablakom
Megcsap a dalárda
Ária-áradata
madárnak
Udvarol a madárhad
Ki tudja hányszor
bókol ugyanannak a
párnak
Vagy a mindenségnek
mondja el mi a bánat
Kottákkal telnek
az ágak -
Égi folytatása a
farsangi bálnak!

Keringés

Napjaim, kapcsolataim
keringenek, mint
Föld a Nap körül
mint Nők a
lényem körül
Mint gyémánt, mely
mindig más színét
mutatja
hamvasztja és
gyűjtja
és minden múlt és
jövő a jelenben kering!

Rezignáció

Bele kell törődnöm a magányba,
Hisz a szél párt sosem hozott!
Nem öntött az Úr hasonlót formába,
A nő mind aggszűz vagy kokott!

Bele kell törődnöm majd a halálba,
Legalább vagyok még percre ép.
Legalább volt a versemnek hatása!
Mindig azt adtam, ami szép!

Zöld és láthatatlan

Egy láthatatlan zöld karika
Köztünk jár és mégsincs nyoma
Egy nagy folt
mérgező gyümölcs
zöld bolygó
lidérces
keserű bogó
Pihe, buborék
mit el sose kapsz
Nem játék az
hiába szaladsz
Mindenütt van és sehol
bár mindig előtted lohol
A vénékbe belekap
rájuk végzetesen lecsap
Kicsi és mindenkinél
mégis nagyobb
Egy láthatatlan zöld karika
Köztünk jár és mégsincs nyoma

Rozália

(Urbán Nagy Rozália emlékére)

A Sátán Naplója
Margitja
Rozáleája
Vizililiomok – szirmai
nymphéáknak
Hová hulltál
a Szépség távolába
Bánatomba vagy
csavarodva
Mindig nyilall
tövised csokra
Hamvas és
heves időkben legyen
bár az Óra!
Szállok Rád, méz-
bimbóra!

Capriccio (1996, vegyes technika, papír, 50x70 cm)

Bíró József

WOODSTOCK MUSIC & ART FAIR (1969)

amint manapság

:

tizennyolc évesen is JIMI HENDRIX – rajongó voltam

:

ott kellett volna lennem

:

taposni Max Yasgur farmrögösét

:

szabadnak lenni egészen

:

ehelyett 3 év múlva

:

1972 márciusában *politikaiként*

:

már a KÁDÁRrégime

:

újpesti rendőrkapitányságának

:

dohos fogdájában

:

rothadtam

XXI. SZÁZAD

:
 az
 :
 ötéves
 :
 kis – UNOKÁNK
 :
 naponta
 :
 elmesélteti
 :
 a
 :
 FELESÉGEMMEL
 :
 ... -,hogy
 :
 m k pp n
 :
 született
 :
 a
 :
 LÁNYUNK
 :
 így
 :
 aztán
 :
 dologtalan
 :
 már
 :
 a
 :
 GÓLYA

ÚTBAN ODA

mindennap
 :
 úgy
 :
 mintha
 :
 merthogy
 :
 így
 :
 töretlen
 :
 hittel
 :
 ami
 :
 az
 :
 és
 :
 ...

Ködöböcz Gábor

A költői optika élessége és a kozmikus pillantás képessége

Lipcsei Márta: Időkristályok (válogatott versek)

A Nagyváradon élő Lipcsei Márta költészete egyre fényesebben ragyog a magyar líra csillagérképén. Válogatott verseket tartalmazó jelen kötete nyelvi erőt, artisztikus szépséget és emberi mélységet sugárzó versek gyűjteménye.

A nyelvi tradícióból, kulturális emlékezetből és erős hagyománytudatból forraszó, tág horizontú verseskönyv tematikai, élménybeli gazdagságával, alaki – formai változatosságával és műfaji, hangnembeli sokszínűségével lepi meg az olvasót. Az életmű korábbi és újabb értékeit hosszmeteszben és keresztmeteszben láttató kötetben – minő ritkaság ez manapság – olyan költő jelenik meg, aki tud súllyal terhelve repülni. Megannyi – természet-, szülőföld-, szerelem- és istenél-mény által motivált – remekbe szabott alkotás született eme különleges adottság révén.

Lipcsei Márta legszebb lelki energiákból születő, személyesen kozmikus és kozmikusán személyes költészete eleven érzékletességgel, nagy távlatokat egybe villantó metaforikával és hallatlanul finom partitúrával kottázza le a létezés lükte-tését. A hagyomány újítását az újítás hagyományával ötvöző líravilágban az éber tekintetű költő a természettudományokban jártas tanárral és a lételméleti kérdésekre fogékony gondolkodóval folytat állandó és termékeny párbeszédet.

A kozmikus bukolikára hajazó, a lét kozmoszát nap mint nap újra álmódó költészetben a természettudományos kifejezéskincs, a reáliákra alapozott frazeológia az egyik legszembeötlőbb vonás. Ebben a – makro- és mikrovilágra szimultán módon nyitott – szemléletet tágító és távlatosító lírai világerzékelésben a világnézet és a világ nézet egyszerre és azonos súllyal van jelen.

Lipcsei Márta *Időkristályok* című kötete az alkotóműhely legfőbb törekvéseit fel-villantva tárja elénk a költői pálya legsajátosabb poétikai-világképi vívmányait. A koncepciójában és kompozíciójában is jól átgondolt, organikusán fölépülő kötet tizenhárom ciklusában mindösszesen száztizenkét vers, illetve versfüzér szerepel. A tárgyiasságot gondolatisággal, a létfilozófiai dilemmákat szenzualitással, olykor pedig egészséges érzékiséggel vegyítő versekben a természet rendjéhez, az évszakokhoz, a szerelemhez, az időhöz, az elmúláshoz, a térhez (a térpoétikához és térterápiához), a tájházához, szülőföldhöz s gyakran Váradhoz kapcsolódó képzetkörök és motívumok dominanciája figyelhető meg.

Az utóbbi másfél évtized java termését reprezentáló, illusztris kötet újfent azt a régi keletű esztétikai tapasztalatot erősítheti az olvasóban, hogy a világmindenségnek nevezett nagy egésznek senki sem látja a maga komplexitásában, teljességében és árnyalatos gazdagságában úgy együtt, mint a költő. Ez nyilván a költői optika élességét és a kozmikus pillantás képességét jelenti. És a dolog természetéből adódóan azt a fajta őstudást és alapmotiváltságot is, amiről igen gyakran megfeledekünk: „az egésznek része csak az lehet, ki szíve részévé tette az egészet.”

Lipcsei Márta egyidejűleg korszerű és kommunikációképes versvilága a felelős és kvalitásos írástudókra jellemző illúziótlan hittel és a retteneteket néven nevező szókimondó bátorsággal úgy néz szembe a létfontosság és a létabszurditás erőivel, hogy – még legkomorabb verseiben is – az életszentség és az emberhez méltó, jövőérdekű létezés mellett tesz hitet.

Az *Időkristályok* okos szívvel és érzékeny elmével megformált szövegterei az emberi gondolkodás gyémántfogalataként és a csönd szűrőpróbájaként tarthatnak számot a reménybeli olvasók figyelmére. A szigorú kritériumok alapján egyberostált kötet egymást erősítő és szemléleti világegésznek alkotó darabjai ebbéli minőségükben mutatnak – esetenként igen szoros – intertextuális természetű érintkezést, és folytatnak intenzív párbeszédet a huszadik századi magyar líra klasszikus értékeivel. Lipcsei Márta számára többek között Ady Endre, József Attila, Radnóti Miklós, Weöres Sándor, Dsida Jenő, Áprily Lajos, Reményik Sándor, Szabó Lőrinc, Pilinszky János és Nemes Nagy Ágnes alkotásai szolgálnak a költői világteremtést segítő, reveláló erejű ösztönzéssel.

Lipcsei Márta jellegzetesen szakrális élménykörben fogant kötetében a kétezer éves kultúrhistoriai hagyomány lényegszerű üzeneteire koncentrálna úgy értelmezi újra evangélium és esztétikum viszonyrendszerét, hogy eközben az Istenre való ráutaltságot, a Teremtővel folytatott állandó párbeszédet elemi szükségletként és alapvető létfeltételként mutatja föl. Abban az értelemben is, ahogyan az egzisztencia és transzcendencia kapcsolatáról gondolkodó Reményiknél és Weöresnél olvasható: „Istenben az ember sír fel, emberben örül az Isten”, illetve „Isten rajtad: végtelen könny; Isten benned: végtelen mosoly.”

Az eszmélkedésre hívó verseskönyvet leginkább talán az avatja élményszerűen egyedivé, hogy a szeretetmisztikát a tudásmisztikával képes ötvözni. Ezáltal új dimenziókat nyitva az ön- és a létmegértés számára.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2019)

Máriás József

Tanúságtétel a kisebbségi sors „befejezetlen drámájá”-ról

Cseke Péter: Trianoni hófogságban 1918–1945–1990. Eszmetörténeti tanulmányok

A címbe foglalt „kisebbségi dráma” fogalmának megalkotása Gáll Ernő (1917–2000) nevéhez fűződik. Cseke Péter újabb kötetében találkozunk vele, hivatkozásként az erdélyi magyar értelmiségi sors száz évre visszatekintő fejlődési ívére – a Trianon-szabta kezdetektől napjainkig. E kötet, egy Cseke Péter-trilógia részének – *Borongós ég alatt* (Sajtótörténeti tanulmányok 1980–2014), *A teljesség sóvárgása* (Irodalomtörténeti tanulmányok 1981–2016), *Trianoni hófogságban* (Eszmetörténeti tanulmányok 1918–1945–1990) – tekinthető, amelyet a budapesti Nap Kiadó 2015-ben, 2019-ben, illetve 2020-ban tett közzé, mérhetetlen szolgálatot téve a háromszori erdélyi magyar életkezdés magyarországi megismertetése érdekében, annak hármas megközelítési ösvényein haladva. A tanulmányok keletkezési ideje negyven évet ölel fel, de tematikájában száz esztendőre tekint vissza. Korántsem csak a múlt értékeinek a fölmutatása szándékával – bár az sem hasztalan igyekezet, hisz identitásunk, önismeretünk, felvértezetszégünk anélkül félszárnyú madár –, hanem egy, az újságíró, a nemzedékeket nevelő pedagógus, a társadalmi fejlődés menetét kutató és feltáró eszmetörténésznek az 1990-es években indult harmadik magyar életkezdés tapasztalata indíttatásából: „értelmiségi nemzedékek egész sora nőtt fel a totalitarizmus időszakában, hogy nem szerezhettek áthagyományozott ismereteket a két világháború közötti önvédelmi és társadalomépítési tapasztalatokról”.

Az újabb, a hármas tematikai dimenziót kiteljesítő kötet cím – *Trianoni hófogságban* – metaforaként jelzi, hogy a cselekvési tér nem csupán korlátot jelent, hanem a kitörés álma/vágya/akarata, az önmegvalósítás teljességének a lehetőségét. De az elmúlt század erdélyi magyarságának létküzdelme – Cseke Péter írásai megannyi bizonyosság rá! – mégsem volt reménytelen. Mindig voltak olyanok, akik az exodus helyett a helyben maradáást, a sorsvállalást, a cselekvést, a küzdelmet, a helytállás éthoszát, az „új értelmű népszolgálat”-ot választották, a nemzettestből való leszakítottaságot nemcsak drámaként élték át, hanem fölfedezték benne „a kisebbségi lét ajándékát” (László Dezső), a „sajátosság méltóságá”-t, (Gáll Ernő), a „lehet, mert kell” (Reményik Sándor) létparancsát. A három életkezdés – 1918, 1945, 1990 – más–más politikai, társadalmi körülmények közt bontakozott ki,

vívja mindmáig a maga küzdelmét, a befejezetlenség – otthon lenni a szülőföldünkön, hogy azt tiszta szívvel hazánknak nevezhessük – kilátástalansága ellenére. Miként s hogyan? A hitet, a reményt, a küzdelem értelmét sugalló alkotásokból nyújtotta erőforrásokból merítve. Idézzük magunk elé Kós Károly kiáltó szavának tette sarkalló üzenetét, Dsida Jenő költeménye, a *Psalmus Hungaricus* megrázó sorainak hűségre szólító drámai szavait, Farkas Árpád csodálatos versét – *Alagutak a hóban* –, annak hitet, optimizmust szolgáló sorait.

Cseke Péter e sorsküzdelem állomásait, a létküzdelem megannyi formáját és lehetőségeit/cselekvéseit tárja elénk e sok-sok, a mának szóló tanulságokkal szolgáló, az említett kötetekben s az utóbbi évtizedekben megjelent könyveiben. Tették ezt elődeink olyan államkeretben, amelyben az 1918-as Gyulafehérvári Kiáltvány konkrét jogokat kívánt adni a nemzetiségeknek, amikor a párizsi kisebbségi szerződésben szövegszerűen megfogalmazott előírás – „Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász községeknek a román állam ellenőrzése mellett vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen” – mindvégig csupán írott malaszt maradt.

E kötetében is az eseményeknek irányt szabó vezérfonalként van jelen két kiváló személyiség élete és munkássága: a két világháború közötti időszak szellemi vezéregyéniségének tekinthető Jancsó Béla, valamint a „cselekvésképtelen időben”, a „szellemi ellehetetlenüléssel küszködő”, a kisebbségi humánus, kisebbségi etika, erkölcsi felelősség fogalomkörét definiáló Gáll Ernő. Két, egymástól oly sokban különböző élethelyzetben, de azonos eszmék – a megmaradás, az identitásőrzés, az alkotó, értékkeremtő cselekvés – parancsát követő szándéktól vezérelve. Nyilván: nem csak ők, hisz szolgálatuk, tanításaik maguk köré vonzották, tette sarkantették azokat, kiknek gondoldása, eszmevilága az övékével rokon vonásokat hordozott.

A kötet témakibontása, a továbbiakban az idő folyásának medrét követve, időrendben tárja elénk azt a példatartat, amely elvezet bennünket „a szóban forgó korszak tanulságainak megismerésére”

Elsőként az 1918 után induló paradigmaváltó kezdeményezések felvillantásával. Az új léthelyzetben, az impériumváltás sokkhatásából – „fuldokló némaság fekdölte meg a lelkeket” – alig ébredő erdélyi magyarság hangja elsőként a sajtóban nyilatkozott meg: napilapokban, ideig-óráig működő folyóiratokban. Azt követték „az önszerveződő kisebbségi társadalom” fórumai: a Tizenegyek mozgalmától, a helikoni írói munkaközösségen át, a 29-es nemzedék szerveződésétől a Vásárhelyi Találkozóig. E sokirányú, változatos tagozódású közösségek háttérben ott találjuk azokat a személyiségeket – a „korszerű társadalmi tudat kimunkálását” sürgető Jancsó Bélától az „éleslátású vezető értelmiség kinevelését” szorgalmazó László Dezsőig, *Az erdélyi út* című tanulmány írójától, Krenner Miklóstól a *Ma-*

gunk revízióját meghirdető Makkai Sándorig... A maga helyét, szerepét, feladatait kereső új nemzedék tájékozódási pontjait nagyszerű elődök életpéldája, munkássága képezte: „az ifjúságot öneszmélésre készítető Széchenyi István, továbbá Ady Endre, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső erkölcsi parancsolatai, valamint Benedek Elek, Kós Károly és Németh László tanítása. Együtt és külön-külön biztatták őket arra, hogy „nemcsak a kedvező viszonyok okos kiváráásával, hanem – ha a szükség úgy kívánja – kedvezőtlen feltételek közepette is próbálják szűkebb és tágabb közösségük javára fordítani a történelmi erőviszonyokat”.

Ez a törekvésük a nemzedéki és nemzeti közösségépítésben öltött testet, realizálódott. Mindenekelőtt a huszonkilencesek nemzedéke által létrehozott *Erdélyi Fiatalok* című folyóirat megteremtésében, munkatársi gárdájának toborzásában, az általuk megfogalmazott életstratégiában, amelynek értelmében – Jancsó Béla megfogalmazásában – „csak úgy maradhatunk meg, ha kialakítjuk azt a gondolkodásmódot, és megteremtjük azokat a szervezeti formákat, amelyek önálló államiság nélkül is megtarthatnak szülőföldünkön magyarnak”.

László Dezső ennél is szélesebb, tágasabb kontextusban jelölte ki az előttük álló feladatokat: „a szétszakadt magyar politikai egység helyébe az országhatároktól függetlenül érvényesülő szellemi, lelki magyar egységet kell teremteni”; a későbbiekben hozzátette: „kisebbségi helyzetben csak annak a politikának van létjogosultsága, amelyik a megoldásra váró társadalmi és nemzeti gondokat egyaránt felvállalja”. Eszmerendszerük tengelyében ott találjuk az összmagyarsággal való szellemi, lelki, kulturális egységet, a demokratikusan kiépítendő román–magyar együttélés imperatívuszát, az új államkeret életének, életrendszerének, életlehetőségeinek a megismerését... Az Erdélyi Fiatalok belső egysége azonban hamar megbomlott. A soraikból kivált fiatalok Venczel József és Makkai László kezdeményezésére létrehozzák a *Hitel* című folyóiratot. Közös vonásuk, hogy „mindkét ifjúsági műhely a kisebbségi önmegismerést és önszerveződést akarta életre kelteni”. (Az utóbbi kiadvány történetét Szász István Tas írta meg s gondolzza emlékéit a Leányfaluban létrehozott emlékhelyen.)

Cseke Péter kötete részletesen ismerteti az Erdélyi Fiatalok közösségének más, kül- és belföldi szervezetekkel kiépített kapcsolatrendszerét. Köztük találjuk a szlovenszói Sarló diákmozgalmat, mellyel Balogh Edgár révén teremtettek gyümölcsöző kapcsolatot, továbbá a Jancsó Béla által létrehívott kötődést a Szege-di Fiatalok és a budapesti Bartha Miklós Társaság tevékenységéhez, valamint a Bukarestben tanuló erdélyi diákok által a Koós Ferenc Körhöz, a Dimitrie Gusti professzor vezette falumozgalomhoz.

A napi politikától elhatárolódó, önszerveződő és saját arculatot kialakító közösségek számot vetettek azzal, hogy mily nagy veszteség az anyanyelvi egyetem hiánya, mily sok kérdést vet fel a tudományművelésben kialakult hiátus. Szabó

T. Attila figyelmeztető szavai – „nincs az emberiségnek nevelőbb erejű, nemzeti, népi alázatosságra inkább kényszerítő szellemi tevékenysége, mint a tudományos vizsgálódás” – évtizedes adósságra hívják fel a figyelmet 1939-ben. Ismeretes, hogy az erdélyi magyarság legmagasabb tudományos fóruma, az 1859-ben alapított Erdélyi Múzeum Egyesület tevékenysége is évekig akadályoztatva volt, az erdélyi magyar történelmi egyházak által 1920-ban létrehozott Magyar Tanárképző Intézet alighogy megalakult, betiltották. Az értelmiségnevelés elodázhatatlan feladatát az újræledő EME s a huszonkilences nemzedék vállalta fel. Az Erdélyi Fiatalok köré tömörült közösség „a fiatalság öntudatra ébresztését és a magyarság szellemi vezetésére való felkészülését tartotta legelső feladatának”. A Mikó Imre vezette kisebbségjogi szeminárium, a Balázs Ferenc, Debreczeni László és Demeter Béla kezdeményezte faluszemináriumok, a falukutató csoportok létrehozása, a tevékenység beindítása. Eme törekvések szorgalmazásában és irányításában – az előbb említettek mellett – Mikó Imre és Venczel József játszott meghatározó szerepet, hirdetve „az értelmiségi felelősségvállalás nélkülözhetetlenségét”. Ebben a folyamatban megkülönböztetett helyet kapott a tudományművelés, amely „az uralkodó politikai és nemzeti jelszavaktól” mentesen tárja fel Erdély múltját. Erdélyét, amely – Bíró Sándor szavai szerint – külön álló egység: „földrajzi, gazdasági, nemzetiségi, művelődési tényezők teszik történelmileg meghatározott, sajátos értéktartományá”. A kutatás feladatait fővállalók sorából kimagaslik Tavaszy Sándor, valamint az EME tudós levéltárosa, Kelemen Lajos, kinek életútja és életműve Sas Péter irodalomtörténész által az utóbbi években közzétett naplója és levelezése révén vált ismertté a mai olvasók előtt.

A harmincas évek erdélyi magyar közösségei, a napi sürgős teendők mellett, legfontosabb, távlatos feladatuknak tekintették a kisebbségi létstratégia kidolgozását. Jellegként tűzték maguk elé Széchenyi István szavait, aki „a *nemzeti önerő*ben látta meg a nemzeti sors titkát: »ne keressétek határaitokon kívül javatokat és híreket: *magatokban* hevernek a valódi arany- és ezüstbányák munkátlan, nyitatlan, sőt még a legjobb magyarok előtt is ismeretlenül«. Legfőbb forrásként a magyar történelem nagyjait tekintették, a klasszikus magasságokba emelkedetteken kívül a kortársnak számítható Szabó Dezső, Szekfű Gyula, Kós Károly, Makkai Sándor történelemszemléletével azonosultak. Őket követve, tőlük tanulva rajzolták meg a kisebbségi kérdés „alapvonalai”-t, formálták magukban a románsághoz való viszony erővonalait, hitet téve az együttműködés demokratikus kibontakozásának szükségessége mellett, a kölcsönösség elve mellett. Meggyőződéssel vallották: „...a másokkal szembeni egyoldalú elfogultság még nem tartott meg senkit, de másfelől a mások értékének az elismerése még nem jelenti saját értékeinknek a megtagadását.” Realitásérzékük jutott arra a felismerésre, hogy „a balkáni hatalomgyakorlás módszereivel szemben a hagyományos erdélyi toleranciára és tör-

vénytiszteletre alapozó kisebbségvédelem semmiféle esélyre nem számíthatott”. (Nem számíthat ma sem!) A demokratikus alapon történő megújulás reményét, közte a székely autonómia gondolata megfeneklett – akkor és mindmáig.

Az ekkor kibontakozott – főleg az *Erdélyi Fiatalok* és a *Hitel* köré csoportosultak közt – nemzedéki viták polarizálódása egy időben vált a gyümölcsöző együttműködést hátráló, fékező jelenséggé, másfelől serkentőleg is hatott, eszmei tisztázódást is eredményezett. Az 1937-ben megszervezett Vásárhelyi Találkozó lett volna hivatott megtalálni azt a közös platformot, amelyre Tamási Áron szólított a *Cselekvő erdélyi ifjúság* című írásában. Az erők megosztása, osztódása intő jel volt, káros hatásával mindannyian számoltak. Íme, három példa, melyek Cseke Péter megidéz, máig ható tanulságként: „Az igazi nemzeti egység nem az elvi álláspontok feladásában, hanem megvitatásában és a helyesebb elvek elfogadásában áll.” (A Vásárhelyi Találkozó dokumentumközlés bevezetője); „Kisebbségi társadalom még a legszélsőbb individualizmus idején sem engedheti meg tagjainak sem az önző különállást, sem a külön csoportokra tagolódást.” (Albrecht Dezső); „Széchenyi szigorú önvizsgálatára van szükségünk. Önvizsgálatra és belső okos építésre” (Vita Sándor).

A harmincas évek eszmetisztázó, –fölvető vitáiban újra előtérbe került a Duna-konföderáció eszméje. A gyűjtőszikrát Németh László *Magyarok Romániában* című útinaplója pattantotta ki, újólag polarizálta a különböző körökhöz tartozók nézeteit – a bírálattal egy időben jutva el a maguk vallotta nézetek hangoztatásáig. A Duna-konföderáció álomkép maradt, Németh László szép utópiájának eszméltető, tovább gondolásra készítő elmélet, amint a hozzá társított nemzetiségi kérdés becsületes rendezése is. A korabeli vita időtlenségének/időszerűségének jele, hogy a Németh László születési centenárium alkalmával a marosvásárhelyi Mentor Kiadó által újra megjelentetett útinapló mai megítélése sem maradt visszhangtalan, a megszólalók/értelmezők új nemzedéke is a reális önismeret szükségességét szorgalmazta. Ugyanez irányban hatott, hatalmas sajtóvitát gerjesztett Makkai Sándornak a *Magunk revíziója* a múlt század húszas éveinek létparancsát feszegető kötetével eszmei összefüggésbe hozható *Nem lehet* című írása, amely másfél évtized múltán a kisebbségi lét lehetetlensége fölött tört lándzsát. Nemcsak a maga korában, hanem a közelmúltban is. Talán mondanunk sem kell, hogy a vitaanyag újbóli közreadása (1989), valamint az arról a kilencvenes években generált vita fölvezetése, ismertetése – társszerkesztőként, illetőleg egyénileg – Cseke Péter nevéhez fűződik, mai önismeretünk, identitástudatunk értelmezéséhez segítenek hozzá.

A Nap Kiadónál megjelent kötet címében szereplő három évszám – 1918–1945–1990 – egy fejlődésív koordinátáit, sarokpontjait jelölik. A benne olvasható írások azonban szinte kizárólag az erdélyi magyar életkezdések első szakaszára szorít-

koznak, a másik kettőre, 1945-re és 1990-re csak utalásszerűen, közbevetőleg tér ki. „...a második világháború után »újratermelődött« a kisebbségi, illetve nemzetiségi kérdés.” Ismeretes, hogy 1945 után számos pozitív jel – a Bolyai Tudományegyetem létrehozása/megnyitása, a csángóföldi magyar nyelvű oktatás beindítása, a Nemzetiségi Minisztérium létrehozása... örvendetes kezdetet ígért. Azonban a kommunista diktatúra a megszilárdulásával párhuzamosan vonta vissza mindezeket. A szerző joggal állapítja meg: „a helyzetfelismerés, illetve a helyzetmódosulás tudatosításához, az értelmiség hatékony önvizsgálatához oly nélkülözhetetlen közeg megteremtésére pedig, úgy tűnt, semmi esélyünk.” „Mégis voltak bátrak, akik mertek.” Meghatározó volt Gáll Ernőnek a kisebbségi létsorsot vizsgáló tanulmányának közlése, a sajátosság méltósága szintagma megfogalmazása, a korabeli írók és publicisták rejtett vagy nyílt bátor kiállásai. A nyolcvanas években napvilágot látott *Ellenpontok* című szamizdat lap megjelentetése és terjesztése, a Limes Kör létrehozása, a második szamizdat kiadvány, a *Kiáltó Szó* jelezte: a mélyben forrong valami, ami előkészíti egy jobb kor eljövetelét.

A harmadik életkezdés – 1990 – új léthelyzetének feltárásával adós marad a kötet. Egy dolgot az utóbbi harminc évben biztosan megtapasztalhattunk: Trianon hófogsága – kisebbségi sorsunk javulásának még a reménye is jegelve van, nemzetiségi jogainknak még a fölvetése is ellenséges falba ütközik, kiváltja a többségi – román, szlovák, szerb, ukrán – nemzet ádáz szembenállását. Az időben távlat rövidege/hiánya okozná, hogy Cseke Péter nem vállalkozik ennek a feldolgozására? Reméljük, egyszer erre is sor kerül!

(*Nap Kiadó, Budapest, 2020*)

Oláh András

A szabadság fogságában

Sz. Tóth Gyula: *Tanári notesz 14. – Egyensúlyzavarok*

Sz. Tóth Gyula közel másfél évtizede adja közre jegyzeteit. Hogy miként és miért is írónak ezek a szövegek, könyvének bevezetőjében Czakó Gábort idézi a szerző, aki Hamvas Béla munkáihoz készített szótárában így fogalmazott: „*az írás a gondolkodás formája, eszköze és tere.*” E hármasság abból adódik, hogy az írás pillanata nem csupán az emlékezésre és az emlékek rögzítésére korlátozódik, hanem újragondolást, értelmezést, összevetést, tisztázást is eredményez.

Úgy vélem, ez némiképp az olvasóra is átültethető: hisz egy szöveg feldolgozása-kor nemcsak befogadóként van jelen, nem egyszerűen csak tudomásul veszi a leírtakat, hanem óhatatlanul ütközteti saját tapasztalataival, előbogarássza a témához kötődő emlékeit, kérdéseket fogalmaz meg, válaszokat keres, netán vitatkozik is, végül pedig az olvasottakat – mint tapasztalatot – elhelyezi az emlékei között.

A mindennapokban számtalan hatás éri az embert. A családban, a munkahelyen, a tömegközlekedésben, a bevásárlóközpontokban, a rendezvényeken, a kirándulásokon – de otthon a kertben és a háztartásban is. Nem beszélve a szinte észrevétlenül mindenhová betolakodó, belopakodó tömegkommunikációs hatásról.

A digitalizáció révén felgyorsult tempó, a nemegyszer kontroll nélküli információáradat sajnos nemegyszer szinte parazitaként éli föl és pusztítja el az embert, az emberi vonásokat.

Felbolydult, természetességéből kivetkőzni készülő világunkat egyre jobban deformálja mindaz, ami a szabályokat, a korlátokat kérdőjelezi meg. Már szinte mindent szabad. Trágárkodni, szabályt szegni, hazudni, nemet változtatni... Mert az embernek joga van... „*Néha úgy tűnik, az ember a szabadság fogságába kerül*” – állapítja meg Sz. Tóth Gyula. S igaza van. Mert amikor a szabadság szabadosságra vált, amikor az egyén mindenek fölé helyezi magát, jogosnak tűnik a kérdés, amivel Noam Chomsky művének címét idézve szembesít a szerző: „*Miféle teremtmények vagyunk?*”

A könyv írója alapvetően erre a kérdésre próbál választ keresni jegyzeteiben. Nem újkeletű a kérdés, és a válaszokban is akadnak ismerős motívumok, de ezeket nem árt ismételni, mert – miként azt a történelem is igazolja – az ember bizony saját tapasztalatán és kárán sem tanul.

Talán ebből adódik, hogy a *Tanári noteszek* rendszeres olvasójaként erős párhuzamot vélek felfedezni Sz. Tóth Gyula 2 évvel korábban megjelent kötete és a mostani könyv tartalma és hangulata között.

Már az alcímek is utalnak erre a hasonlóságra (*Egyensúlyzavarok – A megbillent Éden*). Csak míg a megbillenés pillanatnyi állapotot jelöl, az egyensúlyzavar már tartós problémát feltételez.

Nézzük, miből is fakadnak ezek a problémák: A legsarkalatosabb kérdés a sokat emlegetett szabadság eltérő megítélése. Ehhez társul mindjárt az emberi abnormitás... Amikor például Franciaországban azon töprengenek, hogy az *anya* és *apa* kifejezéseket töröljék az adminisztrációból, és az 1-es és 2-es számú szülővel helyettesítsék... Nem meglepő talán, ha a természeteshez ragaszkodó emberi elme az efféle ötletek hallatán már a végzet közeledtét vizionálja.

De ugyanide vezethető vissza a politikusok trágárkodása, bohóckodása a parlamentben és a médiában. Mert ők ezt is szabadságként értelmezik. De épp ezért vajon komolyan vehetőek ezek a figurák? Rájuk bízhatjuk magunkat? Egy olyan országban, ahol Batthyány, Deák, Andrassy és Széchenyi adta a mintát, szabad-e elfogadni és beengedni ilyen bárgyú – legfeljebb vicclapokba illő – elemeket? Joggal kérdezi Sz. Tóth Gyula: ha ezt a viselkedést megengedjük a felnőttnek, milyen alapon tiltjuk a gyerekeknek? Hová vezet ez? (S lám, a stílus hamar gazdára talált a fiatalok körében. Egy gimnazista lány a diákparlamentben ordenáré kifejezéseivel hívta fel magára a média figyelmét. Sztár lett. Pedig a mocskolódáson túl még semmit nem tett le az asztalra.)

Hol a rend, mire valók a szabályok, ha nem tartjuk be őket? „*Akkor miért csodálkozunk, ha az autópályán a forgalommal szemben hajt egy autós?*” – kérdezi joggal a szerző. És fölvezolja a várható következményeket. Mert az emberi jogokat álságosan értelmező jogvédők fejében előbb-utóbb szöveget üt majd, hogy „*Az iskolában csöngetnek a tanórára, be és ki. Hát ez durva! Beszabályozzák az egyént. Holott ő szabadságra vágyik. Iskolai rendtartások, Isten véletek. A tanuló oda ül, ahova akar.*” Mindehhez remekül illeszkedik egy kis magyar abszurd: a matekérettségét néhányan túl nehéznek találták – tiltakozásul tüntetést szerveztek.

Ne gondoljuk, hogy csak a lopás bűn – írja Sz. Tóth Gyula. Ha szóbeli közléssel szándékosan rombolnak egy közösséget, az is bűn. Innen nézve nagyon is ésszerű a szerző által is idézett Pomozi Péter javaslata, aki – lengyel mintára – nyelvi törvényt sürget, mondván: „*A nem esztétikus beszéd szennyezi a ... léggört*”.

A parlament meg is tette az első lépéseket. Jogszabályokkal szigorítják (próbálják kordában tartani) a képviselők viselkedését. (Ezek a képviselők vajon ismerik-e Kossuth országgyűlési felszólalásait?)

A másik rendkívül fontos – és a noteszkönyvben gyakran visszatérő – téma az identitás kérdése. Leégett a Notre Dame. Azt gondolnánk, hogy a hír egész Franciaországot megrázta. Nos, mint kiderült, meglehetősen sokirányú visszhangja volt a történeteknek: egy UNEF nevű francia diákszervezet tagjai például azon gú-

nyolódtak, hogy akadtak emberek, akik „*elsírják magukat néhány fadarab miatt*”. „...*leszarom a francia történelmet*” – tódítja a másik. Francia-e még a francia? – kérdezi joggal a szerző, aki a kötet utolsó oldalain franciaországi barátjának karácsonyi levelét idézi, és megállapítja: „*Sorai nem vidámak. Franciaország nyomorúságos állapotban van...*”

Hát persze. Algériai származású arabok tombolnak a francia városokban. De Gaulle szobrát ledöntötték. Mindezt egy sportesemény kapcsán...A franciaországi Béziers-ben minden évben heves vitát vált ki a városban felállított betlehemi életkép. A balliberális jogvédők szerint „*sérti a vallási semlegességet*”.

Mindez abban az országban történik, ahol Macron elnök ellenséggként definiálja a nacionalizmust. Szerinte a nemzeti határok háborút jelentenek. (Az persze nem érdekli, hogy a történelem ennek épp az ellenkezőjét igazolja.)

Az identitásválság nem csupán francia jelenség. Jó példa erre, hogy a hazánkat elítélni szándékozó Soros-Sargentini jelentés okán szervezett magyarelles tüntetést egy baloldali magyar EP-képviselő által alapított csoport kezdeményezte. Kitermeltük a saját sírásóinkat...

Ezért is idézi a szerző Tőkés László szavait: „*Nagy bajban vagyunk! Európa rávetette magát az ifjúságunkra! Új embertípust akarnak kialakítani, amelynek semmi sem szent. (...) akiknek nem számít, hogy honnan jöttek, és hová tartoznak.*”

Elenpontozásként talán érdemes a 95 éves korában elhunyt John Lukács témába vágó megnyilatkozását idézni: „*Nekem Magyarország a hazám, és Amerika az otthonom. Én Magyarország fia vagyok (...) magyarul érzek. Ez az érzés olyan valami, amit az ember csak az anyjától kaphat.*”

Csak két elemet emeltem ki a notesz bőséges anyagából. A kultúrtörténeti érdekességek, filozófiai eszmefuttatások és politikai purparlák mellett számtalan – a mindennapjainkat színesítő (vagy épp ellenkezőleg: besötétítő, megnyomorító) kérdés vetődik fel a könyv lapjain.

Szóba kerül egybeként a magyar köz- és felsőoktatás helyzete (összevetve a belga és a francia oktatással – és több ponton kapcsolódva a magyar reformpedagógia egyik jeles személyiségéhez, Zsolnai Józsefhez), a sport, a turisztika, a munkavállalók külföldre rajzása, a migráció és annak hatása életünkre (és az európai közgondolkodásra), a határzár kérdése (megjegyezve, hogy míg Magyarországnak szemére vetik a migránsokkal szemben épített kerítést az Unió liberális alattvalói, addig Luxemburg építhet kerítést azért, hogy megvédje vaddisznóit a sertésinfluenzától).

De beszámol a szerző a családi eseményekről (pl. az unokák hazalátogatásáról), a fontos találkozásokról (visszatérő szereplője a kötetnek pl. Ködöböcz Gábor, Egedy Gergely, Madarász Imre, Michalkó Gábor, Balázs Géza – és személyükön keresztül a kapcsolatokról, kapcsolattartásokról is olvashatunk). Visszatérő hely-

színként jelenik meg a Széchenyi fürdő és a Bakáts téri piac, a fogászati szakrendelő – és persze az utca, ahol szinte leképeződnek a társadalmi problémák.

A könyv legfontosabb mondanivalójának összegzéseképpen álljanak itt a köztársasági elnök újévi köszöntőjéből idézett sorok: „*Mire mondhatunk nemet? Az elaljasult közbeszédre, az embertársainkat vallásukban, identitásukban, méltóságukban sértő cselekedetekre, a másokra való mutogatásra, az igénytelenségre, az ünnepünkben gúnyt űző cinizmusra, az érdekek szerint torzított valóságra, a rövidlátó gondolkodásra.*” Gondolatai végén Szent Ágostont idézte: „*Szeressük embertársunkat, vagy azért, mert jó, vagy azért, hogy jó legyen.*”

A kötethez mintegy 30 oldalnyi melléklet is tartozik. Egy-egy bejegyzés kiszélesítéséhez, kiterjesztéséhez, a háttér pontosabb megismeréséhez nyújt alátámasztást. Felbukkannak itt 80-as évekbeli pedagógiai történetek, filozófiai eszmefuttatások (Yuval Noah Harari „*Homo Deus – a holnap rövid története*” című könyve kapcsán), és szomorú emlékezések (Nagy Gézára, Dobozi Eszterre, Zsolnai Józsefre).

Izgalmas és hasznos dolgot csinál Sz. Tóth Gyula. Lehetőséget teremt az olvasó számára, hogy újra élje a múltat – s közben véleményt formáljon, értékeljen, összevevessen, összefüggéseket, kiutakat és megoldásokat keressen.

A borító (melyet *Pereszlényi Helga* tervezett) kitűnően illusztrálja a szerző által megfogalmazott gondolatokat – és jelenkori viszonyainkat. A ferdén álló homokóra nemcsak a stabilitás hiányára, a viszonyítási pontok bizonytalanságára utal, hanem arra is, hogy cselekedni kell. Mert az idő megállíthatatlanul (és vészes gyorsasággal) pereg...

(Hungarovox Kiadó, Budapest – 2020)

Kántás Balázs

A szép hűséges

*Erdődi Gábor: Örökített pillanat – 500 év angol szonettjeiből
Edmund Spensertől Dylan Thomasig*

Erdődi Gábor, az idősebb költő-műfordító generáció reprezentatív tagjának *Örökített pillanat – 500 év angol szonettjeiből Edmund Spensertől Dylan Thomasig* című versfordítás-gyűjteménye a hazai műfordításirodalom igen fontos vállalkozása. A nem túl terjedelmes, mindössze 64 oldalas, 48 angol szonettet tartalmazó könyv a maga módján ugyanakkor annál fajsúlyosabb, grandiózusabb alkotás. Nem csupán műfordításkötet, de egyúttal műfaj történeti atlasz is, mely az angol szonett 500 éves történetéből és a műfaj legfontosabb alkotóinak műveiből válogat, a reneszánsztól egészen a modernség korszakáig, a XX. század első feléig. A teljesség igényével olyan angol (pontosabban: brit, mivel bőven akad köztük ír és walesi alkotó is) szonettköltők műveinek magyar fordítását olvashatjuk a könyvben, mint: Edmund Spenser, Sir Philip Sydney, Sir Thomas Wyatt, Henry Howard, William Shakespeare, John Donne, John Milton, John Keats, Percy Bysshe Shelley, William Blake, William Wordsworth, Samuel Taylor Coleridge, Thomas Hardy, Oscar Wilde, Dante Gabriel Rossetti, Christina Rossetti, Elisabeth Browning, Alfred Tennyson, Algernon Charles Swinburn, William Butler Yeats, végül pedig Dylan Thomas.

Erdődi Gáborról elmondható, hogy elsősorban formacentrikus műfordító, aki ugyanakkor angol szakos bölcsészként és filológusként, no meg persze gyakorló költőként mindent tud a szonettformáról, amit arról tudni lehet, különösen annak brit változatáról – nem mintha a brit költők kizárólag a shakespeare-i / brit szonett formában írtak volna az évszázadok során, habár a nehéz, mégis elterjedt versforma máig élő hagyománya a ködös Albionban kétségtelenül ezzel a formával vette kezdetét. Amennyiben a műfordító formacentrikus, nos, úgy esetleg akár meggondolatlanul azt is a fejére olvashatnánk, hogy esetleg Rába György szavával élve bizonyára a *Nyugat* nagy költő-műfordító-nemzedékéhez hasonlóan *szép hűtlen*, azaz a tartalmat olykor feláldozza-módosítja a forma, a metrum és a csengő-bongó rímek kedvéért. Ám hiába a formacentrikus szemlélet és az elmélyült metrikai ismeretek, a kiváló filológus, már-már irodalomtörténeti-teroretikus igényességgel működő Erdődi Gábor esetében erről azonban az esetek igen nagy többségében nincs szó. Erdődi úgy táncol gúzsba kötve, hogy közben igyekszik *tartalomhű* is maradni, tehát nem maszatolja, mismásolja, módosítja az eredeti versszövegekben jelenlévő jelentésárnyalatokat. Filológiai pontosságú fordításokat eszközöl a formai jegyek szigorú megtartása mellett.

Minderre remek illusztrációul szolgálhat Shakespeare nevezetes *75. szonettjé-*nek új magyar fordítása, melyről méltán állapíthatjuk meg, hogy semmivel sem rosszabb semmilyen értelemben, mint mondjuk Szabó Lőrinc sokat idézett, és kétségtelenül minden téren remek színvonalú műfordítása:

William Shakespeare: 75. szonett

*Úgy kellesz, mint elmémnek friss kenyér,
S mint földnek édesvízű záporok,
Üdvödért lelkem oly rettegve él,
mint vagyonán a fősvény kuporog.
Vagyok még büszkék birtokon belül,
De tolvaj idő cseni vagyonát,
Hol enyém lennél egyes-egyedül,
Hol meg vágyom: hadd lásson nagyvilág.
Hol látásod már csordultig gyötör,
Hol pillantásodért is epedek,
S űz egyetlen éj, kincs avagy gyönyör:
Mi ajkaidról még enyém lehet.
Így senyvedek-sínylődöm napra nap –
Szívem felfal mindent – vagy: mit se kap.*

És amiként a költő-műfordító otthonosan mozog a barokk és a reneszánsz korszak brit költészetének világában, olyan alapossággal, otthonossággal és hűséggel képes magyarra fordítani a romantika paradigmátikus brit költőinek szonettjeit is. Példának okáért megtette ezt William Wordsworth *A Velencei Köztársaság halálára* (*On the Extinction of the Venetian Republic*) című, formai szempontból különösen nehéz szonettjével, többek között Radnóti Miklós magas színvonalú magyar fordítása után, mondhatni ugyanolyan, ha nem magasabb színvonalon, ami nem csupán a forma megőrzését, de a filológiai-jelentésbeli pontosságot is jelenti:

William Wordsworth: A Velencei Köztársaság halálára

*Egykor adózott néki dús Kelet,
S a Nyugat oltalma volt e csoda,
Kezdeté óta nem zuhant soha,
Velence, az ős szabadság-gyerek.*

Város volt, szűz, csillogó és szabad,
Csel nem csalta, erő nem törte meg,
S mikor szép társat magához ölelt,
Vett férjül örök tenger-habokat.

S mi lesz, ha dicsősége kifakul,
Rangja tűnik, ereje bágyad el –
Adóznunk kell néki szájalomul,
Ha ezeréve végső napra lel:
Emberek, gyászoljunk, ha árnya hull
volt nagyságnak, mi végsőket lehell.

John Keats, Coleridge, Elizabeth Barret Browning és mások, romantikus és a viktoriánus brit költők ugyanolyan egyenletes színvonalú és egyenletesen pontos fordításokkal szerepelnek Erdődi Gábor repertoárján, aki a szonett műfajának brit irodalmon belüli 500 éves történetén végighaladva végül egészen a modernség olyan költőig jut, mint Oscar Wilde, William Butler Yeats vagy éppenséggel a paradigmátikus, provokatív és zseniális walesi költő, Dylan Thomas, aki huszoneves korában néhány formabontó szonettet is írt. Yeats *Léda és a hattyú* (*Leda and the Swan*) című közismert, 1923-as keletkezésű szonettjének új magyar fordítása ugyancsak remek példa a műfordítói formahűsége és egyúttal a jelentéstani pontosságra, és ezért ezt is érdemes teljes terjedelmében idéznünk:

William Butler Yeats: Léda és a hattyú

Egy szárnycsapás: a toll még megremeg
a kábult lány fölött: combján sötét
hártya, tarkóját csőr ragadja meg,
S rabolja vétlen keble melegét.
A réműlt, gyöngye ujj hogy lökjön el
megadó combtól tollas glóriát?
S egy test, mi fehér sás-sűrű lep el,
Más szívverést hogy is érezne át?
Egy borzongás nemz ágyék-tájakon
ledőlt falakat, s tornyot, mely elégett,
S Agamennon vesztét. Felkapva őt,
A lányt igazta durva hatalom:
A hódításból vett-e bölcsességet,
míg únt csőrével eldobta a nőt?

S ha már a XX. század modern alkotóinál tartunk, hát lássunk egy példát a szonett klasszikus műfajának modern felbontására-átértelmezésére is, és idézzük teljes terjedelmében a fent már említett, a maga korában minden szempontból radikálisnak és újító szellemű alkotónak számító Dylan Thomas, a modern walesi bárd egy ifjúkori szonettjének magyar fordítását Erdődi Gábor átültetésében:

Dylan Thomas: Oltár-formán, bagoly-fényben X.

*Bárcsak a hajós, ki megtér keresztény-utazásából
a hamis öbölből Atlaszként félúton tartaná az Idő
hajótörött Evangéliumát, a kezem-ringatta bolygón
A szárnyas partok sasok szemein át
így pillantják meg a fűvott igét s a tengereken
látom December tövisét a szentség szemöldökébe
csavarva. Bárcsak Péter kérdezné szívárványpereméről
a Szent Halat, kit kitéptek Biblia Édenéből, hogy miféle
rebarbara-ember, kit kék csatorna lekopasztott,
Vetett szárnyas kertet tenger-szellem köré?
Szűz-Zölden, mint a Kezdetek, a kert merülve
szállna bárcsak kéttornyú Bárkájával, ama Napig,
Midőn a féreg arany méreg szalma-szálaival
Kegyelem Fészket fonná a vad, véres Fán.*

Mivel köztudomású, hogy a versfordítás gyakorlata egyáltalán nem homogén, ellenben nyelv-, kor-, kultúrkör- és persze mindenekelőtt fordítóspecifikus, a nézetek a fordítói lehetőségek határait illetően igencsak megoszlanak. Erdődi Gábor brit szonettfordításai ürügyén itt és most megpróbáljuk röviden összevetni a konzervatív és liberális versfordítási gyakorlat lényegét, már amennyiben lehetséges ilyen szélsőséges tipológiát alkalmazni. (A kettő természetesen soha nem különül el éles határvonallal egymástól...)

A *konzervatív versfordítás* lényege, hogy a fordító mind a formát, mind a tartalmat igyekszik a lehető leghívebben követni, és nem sokat enged ezen elhatározásából. A ragaszkodás a pontossághoz olykor jó, olykor nem, hiszen a forma és a tartalom között az egyensúlyt nagyon nehéz megtalálni, és a gyakorlatban rengetegszer előfordul, hogy az egyik a másik rovására megy. Akad rá példa, hogy mind „konzervatív”, mind „liberális” jegyek megfigyelhetők egy adott fordításban, ahogyan azt például Szabó Lőrinc fordításaiban láthatjuk, amikor a majdhogynem teljes tartalmi hűség az eredeti forma megbontásával jár együtt. Műfordító-újraíró alkotóként Erdődi Gábor megítélésünk szerint igen nagymértékben a Szabó Lőrinc-i fordításpoétikát követi.

A *fordítói liberalizmus* mindezzel szemben annyit jelenthet, hogy a fordító szabadon bánik a formával és a tartalommal is, több engedményt tesz saját magának, jobban elszakad az eredeti verstől, és ugyan az eredeti korpusz szolgál kiinduló műként, de akár egy teljesen önálló, az eredetitől minden szempontból független, új szöveg jön létre. A liberális műfordítás a tartalom és a forma minimális megváltoztatásától egészen az átköltésig vagy az adaptációig terjedhet. Mint említettük, lehetséges részben liberális, részben konzervatív versfordítást létrehozni azáltal, ha a fordító az egyik aspektusból szinte semmit nem enged, egy másikat illetően azonban nagyon is engedékenynek bizonyul. Versfordítói konzervativizmus és liberalizmus ütközhet a tekintetben is, hogy voltaképp minek is tekinti magát a műfordító. Szerzőnek vagy az idegen nyelvű alkotó mintegy szolgájának, aki ihlettől és a saját egyéniségének a fordításba való belevitelétől mentesen igyekszik a verset egyik nyelvről a másikra átültetni? Egyéni vagy éppenséggel jellegtelen, esetleg a fordító saját egyéniségétől nagyon is eltérő műfordítást kell-e létrehozni?

Azt hiszem, az 500 év brit szonettjeiből válogató gyűjtemény esetében a fordító, Erdődi Gábor nem vádolható sem túlzott fordítói konzervativizmussal, sem túlzott fordítói liberalizmussal, mivel egyfelől igyekszik megtartani az eredeti angol nyelvű versszövegek mind formai jegyeit, mind pedig megőrizni a tartalmukat-jelentésüket-üzenetüket, ugyanakkor a jelentésbeli pontosság semmiképpen sem megy a magyar versszövegek magyarságának rovására. A kötetben közölt magyar szonettfordítások ugyanis nem operálnak olyan szintaktikai-stilisztikai-grammatikai megoldásokkal, melyek magyar nyelven esetleg idegenül, esetlenül hangzanak.

Természetesen ez az a pont, ahol kiderül, hogy számos jelentős költő-műfordító elődjéhez hasonlatosan Erdődi Gábor sem csupán ügyes mesterember, hanem maga is alkotóművész, költő, aki ugyanolyan színvonalon konstruálja meg a brit szonettek magyar verzióját, mintha azokat a szerző eleve magyar nyelven írta volna. Rába György a *Nyugat* nagy költő-műfordító-nemzedékének bizonyos tagjait, elsősorban Tóth Árpádot, Kosztolányi Dezsőt, Babits Mihályt és Szabó Lőrincet tisztelettel vegyes szakkritikával, miként az köztudott, *szép hűtleneknek* nevezte, noha hűségük-hűtlenségük, forma- és tartalomcentrikusságuk meglehetősen differenciált. Erdődi Gábort jelen sorok – egyik diplomájára nézve angol szakos bölcsész, illetve olykor műfordítással is kacérkodó, az eredeti angol versszövegek és a magyar fordítások egymáshoz való tartalmi viszonyait megítélni mindenesetre képes – szerzője leginkább a *szép hűséges* jelzővel illetné, amennyiben az megengedett neki. S tenné, teszi mindezt többek között azért, mert Erdődi mindig megtartja az eredeti formát, de amennyire lehetséges, a tartalmat is igyekszik követni, e tartalomhűségre törekvés azonban nem eredményez magyartalan fordítói megoldásokat, a versek pedig sokkal inkább versszerűek a szó legnemesebb esz-

tétikai értelmében, mint fordításszerűek. A műfordító megítélésem szerint akkor végez különösen jó munkát, ha a célnyelven keletkezett szövegét elolvasva azon nem érződik, hogy azt más nemzet nyelvről irodalmából emelte át, és alkotta a célnyelven újra. Erdődi Gábor magyar nyelvre ültetett brit szonettválogatása esetén pedig úgy vélem, mindez sikerült.

Végezetül nem túlzás tehát azt állítani, hogy versfordítás nélkül a világlíra, mint olyan nem létezik, nem is létezhet, csupán nemzeti nyelvű költészetek, s ez az állítás kiterjeszthető az irodalom valamennyi műformájára. A versfordításnak, és aki gyakorló fordítóként foglalkozik vele, tudja jól, nem kevesebb, mint világlíra-konstituáló szerepe van, hiszen nélküle lehetetlen az egyik nemzet olvasói számára más nemzetek költészetének megismerése, hiszen az emberek többségétől a számos idegen nyelven való, magas szintű olvasáskészséget mégsem várhatjuk el. Ne feledjük, a goethei *Weltliteratur* szellemében a világlíra nem pusztán az egyes nemzetek költészetének együttese, mert azok összegénél valamiképpen több, azok felett álló, működő, lélegző entitás – létezésére pedig az angol és a magyar költészet viszonylatában az Erdődi Gábor által magyarra ültetett, *Örökített pillanatok* című versfordítás-gyűjtemény kiváló példa, mely a kultúrák közötti közvetítés nehéz feladatát a fordító tehetségének és igényességének köszönhetően a lehető leghívebben teljesíti.

(Budapest, Rím Könyvkiadó, 2020)

Erdődi Gábor

Pozsgai Györgyi: A folyó színei

Pozsgai Györgyi műve, *A folyó színei* című eredendően lírai költészet, letisztult elégikus dal.

Ez utóbbi verseskötete mintha az emlékek körül forogna. Nagy ívet jár be a kötet: négytétéles.

1. Halványodó szárnyalás
2. Balatoni kijózanodás
3. Emlékek csontfalai. Meditatív
4. Utak

Az emlékek közül e kötetéből elsősorban az édesanyja hiányát érzem ki.

„Álmokból felnyíló szemem
távozó mozzanatokot követ,
mosoly integetés,
egy régi-régi busz
anyám arcával,…”

De általános filozófiát is kiérzek eme emlékezőtechnikából, nemcsak egyénit, de ontológiait:

„Kezdet előttbe süllyedünk.
Nem sóhajt fölöttünk
világító érzelem,
még minden a régi,
nem sejlik fel
a holnap -
az öntudatlanság
kristály-pillanatai
hullnak a fénybe.” (*A kezdet előtt*)

Szépek és olykor időtlenek e versek:

„A múlhatatlan dolgok is
megfagynak egyszer,
dermedt cseppkőként
tűnnek el - csendben.” (*Megtorpant öröklét*)

A folyó a címben eleve az elmúlásra, az örök *panta rei*-re emlékeztet (=minden áramlik, Hérakleitosz), még ha a kötet borítóján egy konkrét folyó, a Firenzei Arno is szerepel. Az édesanya emléke mellett a letisztult szerelmi érzés is kihallatszik: *Így szeretlek* – ez a kötet számomra egyik legszebbik verse.. Az „*Így szeretlek*”-sor refrénként zúg át a versen!

Általában Pozsgai Györgyi a finom természetmegfigyelések után tér át a versek végén a lelki rezdülésekre. Ebben gondolkodása a haiku szemléletére, szerkezetére emlékeztet. Ki is bukik ez már a kötet mottójában is, mely haiku:

„Kopnak a színek.
Fekete-fehér folyó -
Kételyek sodra.”

Pozsgai versei mögött kulturális világjárások húzódnak: elsősorban Itália, aztán Alexandria, Egyiptom és a görögség. Olaszmániájában egyébként e cikk szerzője is osztozni tud: *Primavéra* című verse, melynek alcíme Botticelli festménye:

„Nagyot lélegzik a képzelet,
alakká formálódó istenség.
Mosolyog a föld, az ég,
játsszik a világ a fény felett.”

Emellett mindenütt ott a görögség: lásd a *Delphoi* című verse. Végül is minden egy „belső utazás” felé tart, a kötet is és a költő lelke is (*Belső utazás* című záróvers):

„Egyre mélyül a kút.
Múltam megvilágít
évszázadokat.”

Íme, a Thomas Mann-i Kút. Csontvárysan az ősi kultúrákat festi, keresi Pozsgai Györgyi. Kimondhatjuk hát – versei nemcsak líraiak (nem posztmodernnek, szerencsére!), hanem festőiek is!

Ezért olyan szeretetre méltóak!

(*Hungarvox Kiadó, Budapest, 2019*)

Bakacsi Ernő

Simon Erika – Prokopp Mária – Géczy Olga: Géczy Olga karmester és festőművész

A minap kezembe került egy könyv. A borító szövege nélkül is azonnal tudja az ember, hogy egy albumszerű képzőművészeti kiadványt tart a kezében. Elárulta ezt a borítón lévő kép, az igényes kivitel és a forma. Aztán a betűkre tekintve a Géczy Olga cím alcímeként kiderül, hogy karmesterről és festőművésről van szó, és az is, hogy kétnyelvű a kiadvány, mert ezt angolul is tudomásunkra hozzák.

Az első pillanatban nem az jutott eszembe, hogy mit is tudok én Géczy Olgáról, hanem két név ugrott ki az agytekervényeimből. Ez a két név pedig Americo Tot (Tóth Imre) és Cziffra György, képzőművész és zenész. És ez egyúttal öröm, büszkeség és szomorúság is. Igen, mindez, mert még felsorolni is szinte lehetetlen, hogy mennyi kiváló sportolónk, világ- és olimpiai bajnokok, írónk, képzőművészünk, zenész, mérnök, humán tudós hagyta el kis hazánkat a jobb élet, a tudományágának nagyobb technikai lehetősége miatt, vagy azért, mert az éppen regnáló hatalom üldözte őket. Az „új hazában” aztán ezek az emberek világhírűek lettek, sokan Nobel-díjat kaptak, de sohasem tagadták a gyökereiket, magyar származásukat.

A könyvet lapozgatva aztán kiderült, hogy ez nem más, mint Géczy Olga művészetét bemutató különleges önéletrajz, melyet a művésznő számos festménye emel az átlag fölé. Klasszikus értelemben véve a könyvnek nincs írója, de a mű hármasként tagozódásából adódóan minden világos lesz. Az első részben Simon Erika író interjúja olvasható a művésznő zenei pályájának indulásáról, kiteljesedéséről, a másodikban Prokopp Mária művészettörténész ismerteti és elemzi Géczy Olga festészetét, míg a harmadik részben maga a művész emlékezik meg néhány barátjáról, élete fontos eseményéről.

Géczy Olga élete tipikus „magyar sors”. A felvidéki Galántán született, amely akkor éppen Magyarország területén volt. Előtte néhány évvel és utána pár év múlva Csehszlovákia területét gyarapította. Az 1947-es kitelepítést az ő családja is elszenvettede. Zenei tehetsége hamar megmutatkozott, tizenöt éves korában már az iskolai kórust vezényelte. Ezt Kodály Zoltán is látta, és azt mondta az iruló-piruló kislánynak, hogy „Még karmester is lehet belőled!” Karvezetői diplomáját 1963-ban szerezte meg, de ezzel nem elégedett meg. Később magánúton megszerezte a karmesteri képesítést is. Hogy ne kelljen vidékre mennie, elvállalta egy nem éppen jó hírű iskola tanári állását. Kórusmunkája olyan sikeres volt,

hogy megalakíthatta a Bartók Béla Kamarazenekart, melyhez a Bartók család hozzájárulását adta. Ezt a lehetőséget a Zeneakadémián rendezett, óriási sikert arató koncertje alapozta meg. Állást kapott a Zeneműkiadónál, ahonnan aztán ki is rúgták, mert engedély nélküli koncerteket szervezett, és nagy sikerrel vezényelt az Olasz Intézetben és a nyugati követségeken. Sűrűsödött körülötte a levegő, úgy érezte, hogy mennie kell, itt nem hagyják kibontakozni. Évtizedekkel később még mindig keserűen fogalmaz Simon Erika interjújában: „És a mai napig sincs helyem itt, Magyarországon.”

Titokban hagyja el az országot 1975-ben, Olaszországba megy, majd Svájcban telepszik le. Kitartó, szívós munkával, kapcsolatait is igénybe véve végzettségének megfelelő munkát kap, és olyan hírnévre tesz szert, hogy alig tartózkodik otthon. Bejárja a világ hangversenytermeit. Kórusokat tanít és vezényel, dirigál operát is. Számos kitüntetést kap, professzora lesz a litván zeneakadémiának.

Az ember évei gyarapodásával egyre több dolgot fedez fel a világ csodáiból, az élet szépségeiből. Megfoghatatlan, megmagyarázhatatlan a lélek rezdülése, üzenete, amely valamilyen formában végül kitör. A kitörni vágyó belső feszültség arra kényszeríti a művészt, hogy álmait, vágyait ütköztesse a földi valósággal, vászonra vigye. Ezt a leírhatatlan, kifejezhetetlen érzést nevezik ihletnek. De az ihlet ennél sokkal több, isteni üzenet az embereknek a művész által. Ez a képpé vált üzenet a másik emberből kivált valamilyen reakciót, érzést. Arra kényszeríti, hogy megnézze a képet, ismételten megnézze, netán meg is vásárolja. Olyan húrokat érint a lelkében, hogy az agy nem felejt el. Emlékszik a kiváltott kellemes érzésre, vagy a lelket felháborító borzalomra. Lehet, hogy nem ugyanazt az érzést váltja ki, mint a művészen. Mást. De ez nem számít. Csak az számít, hogy a lelkek rezdülései, kivetülései találkoznak a másik ember befogadó sugaraival.

Napjainkban már kevés a polihisztor, Géczy Olga az. Érezte, hogy a zenén kívül neki még más rendeltetést is adott a Teremtő. Festegetett. Tehetségére ráértett a férje, és rábeszélte, hogy – immár nem tinédzserként – iratkozzon be a kaliforniai Ventura College festészeti szakára. Olga elfogadta az érvelést, és 2002-ben festőművész diplomát szerzett. Azóta számtalan kiállításon szerepelt társ- és önálló kiállítóként. Okleveleit, kitüntetéseit felsorolni is sok lenne. Rengeteg baráttól, ismert művésztől, politikusoktól kapott köszönő, elismerő sorokat. Itt csak kettőt említek meg: George E. Pataki-t, és Arnold Schwarzeneggert.

A művésznő 2008-ban hazaköltözött, azóta élnek férjével Tök falucskában. Hazai festészeti kiállításainak sorozata 2010-ben kezdődött, és máig tart.

Prokopp Mária írja róla: „Géczy Olga festészete nem szorítható be semmiféle stílus kategóriába. Képei egy rendkívül erős, határozott, kimerült művészegyeniség magas színvonalú művészi megnyilvánulásai... Ő a festészetben folytatja a

Konczek József

Régi muzsika

Jaj de régen muzsikálnak
ablakának Fruzsínának*,
kitekint ám a Fruzsina,
– Mondja, mér’ reszket az ina?

Mit ízélsz az ablakomba?
Mint egy Beatlész kalapgomba?
Ne haragudj, hogy tegezlek,
ugyanúgy a fene egyen meg,

mint amikor kölyök voltál,
itt jártál az ablakomnál,
mutogattál, mint a néma,
én meg kérdeztem „Mi kéne?”

Mit lődörögsz, muzsikáltatsz,
tőlem biz’a bőrig ázhatsz,
nem nyitom ki ablakom a
régmúltakra, öreg koma.

Ám ha véled pajtáskodom,
nem bújhatsz bé az ablakon.
Mert az másnak van fönntarva,
begittelve, karban tartva.

*Változat Zsuzskának

Öreg Jóska halászt játszik

Mindenkinek azt ajánlom,
szerelemnél jobb az álom,
sok szerelmem; csupa várrom;
mégis csak ezt motiválom.

Ha kivetem halászhálóm,
mindegyikben azt találom,
„mért néztek rám ilyen vádlón?!”
jobb lenne tán együtt hálnom.

Ha egy kis bort kortyolgatnánk,
oly vidáman hortyolgatnánk,
ott pihegnél, s megébrednék,
mert ilyen nőm sosem volt még.

Kata-nóta

Írtam Katinak egy nótát,
tudom, hogy kilóg a lóláb,
azt se bánom, hogy melyiknek,
találja ki, akit illet.

Ám néhányat megemlítek,
bús kedvemen emelintek,
Katik, Katók, kiti-Katák,
táncba kit vitt? Bírta a láb.

De mióta bottal járok,
ily' lólábat csak lóbálok,
nyújtogatom a Katáknak,
talán még megpatkolnának.

Jó volt ám az Eri-Kata,
hejj ő most is megírtaka',
mikor a fényképit nézem,
Erika már nincs egészen.

Könyveim közt egerészem,
elég hozzá ez a félszem,
Gyöngyi-Kata sem múlik ám,
mind a kettő szép tulipán.

Vali-Kata úgy szeretetett,
a csók közben is nevetett,
hogy ezt hogy tudta csinálni?
(Engemet meg kicsinálni)

Gizi-Kata, Giza-Kata,
asse sokáig matatta,
fehér volt az ölelése,
magát a szívembe véste.

Volt ott még hely Laurának,
de őt nem hívom Katának,
mert csak pengette a lantot,
s Goethét olvasta, nem Kantot.

Mert a Kantok meg a Katák
úgy gondolom elmondanák,
hogy a kantár arra való,
hogy ne hánytorgon a ló.

Volt vagy három Éva-Kata,
s „francos-Kata”, Kanca-Kata,
de mán őket nem sorolom,
tiltja még a jómodorom....

(Végül azér' annyit mondok,
fiúk, ne legyünk bolondok,
hanem sokkal bolondabbak,
mer' van Kata, mer van ablak.)

Pataki István

debreceni vers

Ótemető utcában
Angyalkert óvoda
Kerítésén szögesdróttal
(kétezer-tizennyolc január)

előválasztási bizalom

hölgyem
kibe
ha nem Önbe?
bízzon meg bennem
én sosem fúrnám hátba
élvezheti teljesem
ha beléhelyezem
fekve mozgó urnájába

ha én

ha én halál lennék
egy éjjel meglátogatnálak

„Halál, hol a te fullánkod?”
- kérdeznéd
és ívesen széttennéd
gyönyörű lábad
én meg jól megfullánkolnálak
ott ahonnan kinőtt
de magammal nem vinnélek
hisz újra és újra eljövök
míg fullánkom beléd vásik
ellesszünk a feltámadásig

eregető

gyűjtsunk rá kedvesem
két meztelen valóság
bőrünkhöz simul a füst
ahogy öleljük egymást

szívjuk csak kedvesem
két menet közt ez is varázs
simogat ringat
míg felizzik újra a parázs

ereged bodorítsd kedvesem
hisz te is újra felszállsz
ne bánkódj azon gyönyörűm
a szűz dohány nem illik hozzánk

az én magvamból kelt az is
s nevelte nagyra nap tüze
vágott dohányom mindig lesz immár
gyönyörűm tiéd a hüvely
töltömre vár

értékvesztés ellen

éjjel-nappal verni kéne
kéjjel pattant bernikére
bére aznap berni kéje
vére hajtja. Ennyit érne?

osztálykirándulás

járatok nyitott szemmel gyerekek
ha összefogunk
álmaink így valósulnak meg

nézzétek a korszerű buszmegállót
nem éri eső a várót
mögötte a felújított piac
egy vevőt sem riaszt
vonzó a tiszta környezet
melyben öreg kofa görnyedez
járatok nyitott szemmel gyerekek
nézzétek a szép parkokat játszótereket

mind mind
közösségünk szent ügye
a padon azt a hosszú combút meg
én veszem szemügyre
míg minden szépül bővül és nő
kizárólag nemzetstratégiai érdekből

pandémia

érkező távozó
mentő sziréna
érkező távozó
rendőr sziréna
a zebrán meg egy szirén a
a koronáját közepén ringatja
jön jövöget felém
hogy mondjam neki
ne közeledjen
hogy cserélhetnénk
a mínusz húszat százötvenre
öleljen bátran
megvédi lázam
míg férje messze horkol
a vírus is ellesz magában valahol
viselheti a maszkot
csak a szemét lássam
mikor bádogos

székely tanmese

Áronkám ne edd meg
azt a mosatlan epret
a hernyó es megmászta
attól dől sz ágynak

no, no, Mócsi bá
kutya baja se lett kendnek
mikor Mariskánál lelt kedvet
míg a tehenyet várta
pedig azt nem egy hernyó –
a fél falu megmászta
és mosatlanja es vót elég
de aszonta kend
mosatlanul es szép
hogy egyem meg

merülünk el együtt

a jó Lajos bátyám hej sokszor megdorgált
nők után koslatva rontom magam sorsát
végleg nem maradhat semmi sem titokban
meglátszik majd rajtam hogy „elkuzsbitoltak”
megpróbáltam párszor visszafogtam magam
nem jártam utánuk hát ők „razsnyakoltak”

1.
cipőgyári szépem futószalag mellett
egyhangú munkámban értem epekedett
gyötörte hiányom hadd nyíljon a csapda
maroktelefonját álla alá csapta
döngicsélt vidáman hogy mennyire várt rám
és mi sosem unnánk szalagon sem egymást
se magán se máson sebeket nem ejtett
csak míg turbékoltunk gyártott pár selejtet
cipőgyári szépem mert szavait búgta
főnöke miattam majdnem ki is rúgta

2.
az ő foga csak rám fáj
akkor is ha fogat vájt
ha húzta ha csiszolta
hívogatott gyakorta
odatette marokját
ahol gyakran markom járt
csicseregte szüntelen
hogy őt csak én éltetem
én vagyok a lételem
és nem bírja nélkülem
no de egyszer hallom ám:
„doktor nő a mandulám!”
„ne verje ki a hisztit
az is beteg, kiveszik!”
s fúrta fúrta csak tovább
duruzsolva, hogy imád

3.
szívörvosnő nem hívott
az Istennek hála
lelkemen száradna
valaki halála

4.
üdvös szépségeim
hívjatok hajnalban
merülünk el együtt
örök kakasdalban
hívhattok este is
boruló sötétben
csak a szemetek fénye
világol az éjben
mikor a csillagok
a holdat hordozzák
az lenne a legjobb
ha eljöttek hozzám

Nagy Zita

Út a lélek legszéléig

A. Túri Zsuzsa: *Sivatagi szél*

2019 őszének kortárs magyar irodalmi éghajlatát A. Túri Zsuzsa¹ költő, író egy igen csak meglepő, egzotikus fuvallattal kényeztette legifjabb megmutatkozásával a *Sivatagi szél*² című – eddig költőként debütált alkotó ellenére – prózaremekével. A *Befejezetlen szimfónia* (2015)³, a *Boszorkánytükör* (2016)⁴ és a *Tűztündértánc* (2017)⁵ kötetek tiszta lírahangja most a regény keretein belül kiteljesedve bizonyítja, hogy milyen az, ha – a mai gyakorlattal ellentétben – az írást, bloggerek és egynapos celebek helyett, meghagyjuk a valódi alkotókra. A jelen kiadványa, ahogy két utóbbi kötete is, Köves József, a budapesti K. U. K. Kiadó vezetőjének és csapatának értő oltalmával került megjelenésre. A korábban már bevált együttműködés ismét gyümölcsözőn kamatozott; személyes mércém szerint, A. Túri Zsuzsa írása a modern kor egyik legnehezebb kitételeknek tesz teljes mértékben eleget; egyszerre érték és valódi irodalom, ugyanakkor nem rétegművészet, a „többség” figyelmére is elvitathatatlan joggal pályázhat.

Mindig úgy gondoltam, valami kis betekintést nyújt egy adott könyvespolc tartalma a tulajdonosának jelleméről, mivoltáról, egyfajta közvetett kivonatként, de hasonlóan akár a filmes-zenei gyűjtemények is árulkodók lehetnek. „Az ember az, amit olvas. Az ember az, amit néz” – következtet a Nobel-díjas orosz alkotó, Joszif Brodskij is, ennek értelmében válik még érdekesebbé és – egy jó ideje már – egyben lehangolóvá is például egy könyvesbolt sikerlistás szegmense. Kíváncsi olvasóként reménykedve igyekszünk elcsípni valami jót, amely egyúttal népszerű is, nyugtázva; lám, kell még a nívó is. Olyan, amelyet azért olvas a többség, mert valóban kiváló, nem pedig azért „kiváló”, mert sokan olvassák. Azonban a „köz-ízlés”, mint olyan, egyre inkább egymás antinómiája. Ezekben a furamód bájos-baljós korokban, amikor – a fejlett térségeket tekintve – már nem lőnek ránk minden sarokból, és a „négyes-hatos”⁶ közlekedését is

¹ Budapesti születésű, de évtizedek óta Genfben élő magyar író, költő, francia szakos tanár, önálló kiadványai mellett az Agria, A Hetedik, a Kaláka Irodalmi Magazin, az Art’húr Irodalmi Kávéház, a Litera-túra, a Montázs, az Irodalmi Epreskert, a Zürichi Magyar Ház és a GenfHun állandó szerzője

² A. Túri Zsuzsa: *Sivatagi szél*, K. U. K. Kiadó, Bp., 2019

³ A. Túri Zsuzsa: *Befejezetlen szimfónia*, Underground Kiadó Kft., 2015

⁴ A. Túri Zsuzsa: *Boszorkánytükör*, K. U. K. Kiadó, Bp., 2016

⁵ A. Túri Zsuzsa: *Tűztündértánc*, K. U. K. Kiadó, 2017

⁶ 4-es és 6-os villamos útvonala, Budapest

csak legfeljebb a BKK vagy az utasok szeszélye korlátozza, nem pedig a Dunába robbantott hidak elárvult pillérei, talán kicsinyes semmiségnek tűnhet mindez. Nem volt még kor látszólag nyugodtabb, komforttól roskatagabb, a technikai és tudományos fejlődés szélesebb, az emberi psziché azonban máig nehezen megragadható. Ősünk, a *cro-magnoni* ember azért élhetett túl a *Neander-völgy*vel szemben, mert az előbbiek törzsekbe tömörültek, a '90-es években pedig a tudományosan is bizonyított *tükörneuron* idegsejtünkkel vagyunk képesek az empátia mellett az utánzásra is, mindezek a további túlélés feltételei azonban könnyen vesznek negatív irányt.

A *tömegpszichózis*, mint az egyszerűen legjobban manipulálható, ugyanakkor kontrollálhatatlan és olykor ijesztő társadalmi jelenség, amely könnyen csap aktív agresszióba, mint oly sok történelmi példa summázza, vagy épp ellenkezőleg, passzív mulasztásba⁷ torkollik. Talán nem ismeretlenek a tételek, miszerint, hogy egy propaganda népszerű legyen, a közösség legkevésbé művelt tagjához kell azt igazítani, valamint minél alacsonyabb szintre helyezik annak mércéjét, annál nagyobb az általa megmozgatható tömeg. Mindez igaz még akkor is, ha szépséghibáját – vagy éppen ebben az esetben épp nagyobb súlyát – az adja, hogy a *Mein Kampf*ban hangzanak el. Az egyéni érzékenységen és ízlésen túl talán ilyen szempontból sem érdemes elbogatellizálni, hogy nem utolsó, mit olvasnak, végképp, mit olvasnak sokan. Bár az élet látszólag felértékelődött, annak minősége azonban – a testet-lelket gyógyító kozmetikai, éttrendkiegészítő, a kedvező hitel és kihagyhatatlan műszaki cikkeket ajánló reklámok ellenére sem, ahogy az általános élethossz kitolódása sem elég ok arra, hogy jelentéktelenre pazaroljuk azt.

A fentiek fényében kettős öröm lehet A. Túri Zsuzsa könyve. Egyrészt pompás, lélek-gazdagító irodalmi élmény, másrészt azáltal, hogy a témáját tekintve rögtön szimpatikusá válhat a nagyobb olvasóközönség részére is, akár kisebbfajta kultúrákövetként emelhet az általános színvonalon is.

Tudnunk kell, a mai, „kelendő” kulturális vonulatban vannak olyan bizonyos biztos hozzávalók, amelyekből „fogyaszthatóbbá” válik egy-egy mű, amolyan modern kori „vándormotívumok.” Miután a mágikus- és vámpírirodalom⁸ évtizedes sikertörténeteket tudhat maga mögött, a határfezesegető erotikus művek⁹ és a valamely súlyos betegség által beárnyékolta fiatalkori szerelmeken alapuló kiadványok unalmas tömkelege¹⁰ mellett egy ideje az olyan hívószavak is a figyelem középpontjában állnak, mint az

⁷ Pl. a hírhedt 1964-es Kitty Genovese gyilkosság: a majd fél óráig tartó késelésnek közel 38 szem- és fültanúja volt, azonban segítségnyújtást senki nem kezdeményezett, mind ösztönösen a másikra hárította át annak felelősségét, a bystander-effektus (járókelő-effektus) alapján; minél többen részei egy vészhelyzetnek, annál nagyobb az arra való reakció passzivitása, a reakcióidő kitolódása

⁸ Pl. Stephenie Meyer *Alkonyat*-sorozata

⁹ Pl. E.L. James: *A szürke ötven árnyalata* sorozat

¹⁰ Pl. John Green: *Csillagainkban a hiba* / Trish Cook: *Éjjeli napfény* / R. Lippincott – M. Daughtry – T.Iaconis: *Két lépés távolság* stb.

„utazás” (akár minél egzotikusabb helyszínen), a „gasztronómia”, a „magányos, de társát és önmagát, helyét és az élet esszenciáját is kereső felnőtt (általában) női karakter.” Egy pillanatra félretéve a mostanában sokszor hallható genderelmélet háttérhangjait, beláthatjuk, az adott írások célközönsége elsősorban a mai, átlag női olvasó. Talán az egyik legnépszerűbb könyv volt ezen „hasznos hármas” (utazás-étel-nő) vonalán a páratlan nemzetközi sikereket befutó, *Ízek, imák, szerelmek* című Elizabet Gilbert önéletrajzi ihletésű „utazó” regénye, de az úgynevezett „top 10”-ben sorozatosan láthatunk kimondottan a magyar könyvpiacra megjelenő, ilyen jellegű munkákat. Nem titok, a *Sivatagi szél* jéghegycsúcsán is mindhárom „kritérium” megcsillan. A cselekményét igencsak röviden summázva; Anna, az ifjú színésznő az új, boldogabb élet ígéretével tart idősebb szerelmével Svájcba, a férfinak azonban van egy addig nem ismert, agresszív oldala is. Ezért végül a főhősnőt utazásai, élményei (gasztronómiai is!), világ- és önmegismerése, csalódásai és reményei, társkeresései egészen Budapeستől Bécsen és Svájcra át Afrikáig sodorják. A lényegi különbség azonban, hogy az A. Túri Zsuzsa műnek van mélysége, karakterei, és helyzetközlései többrétegűek, valóságlátása éles, ebből fakadóan helyzetfestései kontúrosak, párbeszédei pergősen filozofikusak, öni-róniától és keserűdes humortól gazdag, ismeretanyaga széles hatósugarú, cselekményvezetése az érdeklődést fenntartó, leírásai élvezetesek és részletesek, vizuális igénnyel megkomponáltak. Egyszóval; stílusa van, mi több, jól tud írni, mint költő, már tudjuk, s mint most tanúságot tesz, prózairóként is oda kell rá figyelni. „Egyik-másik művészeti ágban való megmerülése segíti az újabb és újabb alkotások létrejöttét”¹¹ – ahogy Szokolczay Lajos írja az *Időlámpa* című, összegyűjtött tanulmányokat tartalmazó nagy formátumú munkájában. *Elrejtett arcok...*, az elsősorban festőként ismert Dalí regénye, *Képarchitektúra*, a szélesebb körben irodalmi munkásságáról ismert Kassák festménye, de a végtelenig folytathatnánk a sort. Bár A. Túri Zsuzsa esetében nem egy teljesen más művészeti ágban való megmártózás jön szóba; mégis líráról prózára vált, azonban költőkaraktere jó hasznára van elbeszélésének; végtelen személyes és dallamos hangneme, tömörségében is komplex kifejezőmód, nyelvi virtuozitás jellemzi.

A. Túri Zsuzsa költészete az egyéni, legsajátabb létezésélményt úgy tágítja egyetemessé, hogy játszi könnyedséggel szól bárkihez, s ezt regényében sem adja lejjebb. Személyes hangvétele, a megkapó, egyszerű, de művészién kezelt őszintesége, természetessége affektálásmentesen, közvetlen szólíthat meg bárkit. A fentiekkel kapcsolatban ki kell térni arra is; a regénycím maga is úgy mond „közönségbarát”, tömören sejtelmes, a borító pedig Révész Éva Gabriella, számítógépes grafikus ismét telitalálatos, a regénytartalom hangulatához igazodó, egyúttal figyelemfelkeltő remeke.

A regény fülszövege a babitsi állítást akceptálja, miszerint „nem az énekes szüli a dalt, a dal szüli énekesét,” valóban így kell legyen, a pirandellói „szerzőkeresés”¹² szimboli-

¹¹ Szokolczay Lajos: *Időlámpa* (Összegyűjtött művészeti írások 2011–2013), Ráció, Bp., 2016. (79. o.)

¹² Pirandello: *Hat szerep keres egy szerzőt* című drámája

kus dilemmáján győzedelmeskedve, a *Sivatagi szél* sorai kétségkívül tehetséges szerzőhöz sodródtak. Nyilván nem megítélhető és a mű végső szempontjából lényegtelen is, hogy milyen arányú önéletrajzi elem kaphatott helyet a regényben, nehéz meghatározni, hogy a regényes élet szülte-e kalandos mesélőjét vagy ellenkezőleg, mindenesetre az alkotónak soha nem a szigorúan vett élettényeivel kell elszámolni, sokkal inkább a jellem azokhoz való viszonyával, nem a kívülről befelé áramló, sokkal inkább a belülről kivetődő, a mély lelki történések produktumaival. Akár a véglelesség sem lehet ismeretlen, így izzik például szenvedélytől a szinte remeteként élő Emily Dickinson költészete, így hajlik a spleeni melankóliába Byron szenvedélyes élete. Mindenesetre a regény hangvétele személyes hangoltságú, részletező, hajlunk az önéletrajzi élmények aktív, közvetlen közrejátszása felé. A főhős Annának keresztelése is leleményes választás; egyszerű, csupán két betű gyönyörű együtthangzata, mégis hagyományos, gyakori utónév, amely további „előnye”, a legtöbb országban szerepel valamilyen formában, és nem utolsósorban a Zsuzsanna névváltozatnak is tagja.

A regény szerkesztése nem folytonos, hanem dinamikusan váltakozó, akár egy film- vagy zeneművészeti megoldás, akár a szél változó hangjai és irányjai. Bevezetés helyett „prélude” nyit „in medias res”-szerű felütéssel, majd 9 – úgynevezett – „tétellel” váltakoztatja lendületesen a cselekmény helyszínét és idejét, nagyrészt Svájc és Afrika, valamint Anna életének két leginkább meghatározó kapcsolata Miklós és Karl között, és az utóhangban kap elhalkuló, de akár folytatásra nyitott lezárást.

A *Sivatagi szél* művészi hozzáértéssel ábrázolt vándorlásai közben egy intenzíven élt, következtetéseket levonni képes léttapasztalat egy izgalmas, tanulságos „magánrejtelmekkel teli”¹³, és akár – sőt nagy valószínűséggel – sokak sorsával is rokonságot mutató világ bontakozik ki. Stílusában egyrészt olyan színvonalas irodalmi hagyományokra emlékeztet, mint például a Jókai Anna, akár a Tormay Cécile-féle, az adott kor ön- és útkereső női aspektusa. Ugyanakkor mindezt az utazás, a „világlátás” ókortól tartó szemlélettágító értékének, a felfedezés kalandjának égisze alá helyezve, de ízig-vérig a jelenkor síkjain megélve és elrendezve azt. Ma szinte minden komplexebb, az individuum kétségei, reményei és csalódásai, legyen akár nő, akár férfi, az utazás már inkább multilét és mindennapi többnyelvűség (az amerikai indiánoknál ennek olyan értéke volt, amelyhez úgy gondolták, biológiailag is több nyelvre lenne szükség), az elvágy, a honvágy¹⁴, a ki- és bevándorlás körforgásai, a kultúrák hétköznapivá vált (szerencsés-szerencsétlen) keveredései.¹⁵

¹³ „Magánrejtelmekkel teli világ.” – állította a neoromantikát képviselő festő, John Craxton (1941), in: Amy Dempsey: A modern művészet története, Képzőművészeti Kiadó 2003., Bp., ford: Szerkes Andrea, Szikra Renáta

¹⁴ „Aki külföldön él, olyan, mint a leszakított virág. Csak szára van, a gyökerei ott maradtak valahol, más földben.” 109

¹⁵ „Egy magyar és egy német, akik franciául és angolul beszélnek egymással – egy arab országban.

A könyv legfőbb érdeme azonban, hogy Anna eseménydús útja során hihetetlenül pontos modern kori láttelepet, a legaktuálisabb társadalmi kórképet kapjuk. Az „*igazat mondd, ne csak a valódit*”¹⁶ szövegein játszva a szerző tehetséggel, kendőzetlenül ábrázolja a valóságot, a bátortalan és szégyenlős szerecsenmosdatásos lelkiismeret helyett, kalandosan viszonyulva mind önmagához, mind a világhoz, sem rosszabbnak, de sem jobbnak nem láttatva azt. Nem odázza el, amit kivándoroltak gyakran, hogy Nyugat-Európának (igen, még Svájcnak is) igencsak vannak árnyoldalai is,¹⁷ hogy például a harmadik világban élő nők hátrányos helyzetének változatlansága miatt részben ők maguk is hibásak,¹⁸ hogy nincs annyi segítség, amely az emberi bigott berögződésekkel felvehetné a harcot¹⁹, hogy a szerelmi kapcsolatok nem hollywoodi filmek, hogy a család sem mindig biztos pont, hogy kicsit mindig „*mókás dolog az élet* – ahogy a Joseph Conrad-i utazásregénnyel szólva – *könyörtelen logika rejtelmes rendje egy hiábavaló cél érdekében. A legtöbb, amit kaphatunk tőle: önmagunk megismerése.*”²⁰ Ahogy Anna karaktere is temérdek élménye során leginkább ezzel gazdagodik, és valljuk be, ez sem utolsó.²¹

„*Hiába szereti az ember az otthonát, ragaszkodik az emlékeihez, valahol, a lelke mélyén ott ül az üresség. Az ilyen ember hamar rájön, hogy a legnagyobb szeretetben, a legmélyebb szerelemben is magányos, valamiféle aprócska sziget, melyet idővel elnyel az idő óceánja,...*”²² „*Tulajdonképpen boldog is lehettem volna, de az ember mindig elégedetlen.*”²³ – a *Sivatagi szél* sorai pontosan ragadják meg a modern világban létező individuuum lelkületét, az általános világérzületre is ráhangolódva, megannyi népszerű

Mosolyognom kellett, akárhányszor eszembe jutott.” (8. old.) „Egy nagy bajuszú, kövér török kebabot árult lakókocsiból, egy nagyon sovány olasz pizzaszeteleket kínált bodegából, egy spanyol asszonyosság pedig paellát egy fedett stand mögül.” (124–125. old.)

¹⁶ József Attila: Thomas Mann üdvözlése

¹⁷ „Amit én sokáig a városközpontnak hittem, mivel ott volt a buszunk végállomása, az a kurvanegyed volt, mindennapos késelésekkel, dílerekkel, furcsa bárokkal, pezsgő étellel.” (37. old.) „Éppen olyan lepusztult volt, mint Pesten bármelyik lakótelepi ház.” (32. old.)

¹⁸ „De ha akarnám, se tudnám megakadályozni. Nekem is vannak lányaim. Amikor abba a korba értek, hogy le kellett metszeni róluk a felesleget, megjelent nálunk vagy öt öregasszony, s az anyósommal és a feleségemmel együtt elvitték az éppen soros kislányt.” (221. old.)

¹⁹ „Nem kapom el. / Miből gondolod? / Allah megvéd. / Komolyan? / Az AIDS-től is.” (250. old.) „De vannak olyan, már fertőzött emberek, akik direkt nem használják, azt mondják, ha ők elkapták, kapja el más is.” (251. old.)

²⁰ Joseph Conrad: A sötétség mélyén, Alinea Kiadó, 2011. (123. old.)

²¹ „Nem lehet elintézni annyival, hogy Miklós volt a gonosz és én a jó. Vagy hogy bolond voltam, mert sokáig vele maradtam. Minden kín és keserűség ellenére sokat tanultam...” (347. old.)

²² 6. old.

²³ 321. old.

alkotással rokon hangulatsíkokon rezonál. „Áruld el ..., boldog vagy ebben a modern világban? Vagy többre van szükséged? Van valami más, amit keresel? ... Nem fáraszt, hogy próbálsz betölteni az űrt?”²⁴ – többek közt így hangzanak egy 2018-as film hatalmas sikereket arató, Oscar-díjjal is jutalmazott duettdalának kezdősorai is.

A regény szereplői a 21. század mindennapi figurái, különböző életkorú, nemű, társadalmi státuszú, szexuális irányultságú, de végképp eltérő nemzetiségű sziluettjeik pedig félreismerhetetlenül a modern kor típusalakjait körvonalazzák, kendőzetlen mutatva be őket és helyzetüket, az egyéni sorsaikon át hozva közel globális társadalmi, gazdasági kollektív problémákat. A teljesség igénye nélkül, a manapság legtöbb országra jellemző keserűdes „multikulti” szemléletes ábrázolása, de van bohém homoszexuális brazil barát (*Nelson*), kelekótya, lecsúszott, alkoholista lengyel barátnő (*Beata*), a kétes régiségkereskedést vezető vietnámi (*Van Lam Le*), a korábban reményteljes, de HIV-fertőzött és mélyen labilis német–magyar származású barát (*Denis*), mindez Svájc hegyei közt.²⁵

Az A. Túri Zsuzsa-történetmesélésnek ezek szerves részeit képezik, de itt meg kell említeni, hogy akarva-akaratlan ez a szereplőgárda is akár figyelmet és közönséget vonzó lehet bizonyos körökben, hiszen néhány túlliberalizált ideológia a „kultúragyártás” terén el is várja a hasonló karaktervilág felépítését („kötelező” színes bőré, meleg, női stb. alakok akár indokolatlan szerepeltetését) egy-egy irodalmi, filmes stb. műben. De pszichológiailag is igencsak széles a *Sivatagi szél* kör- és kórképe; a barátokon, ismerősökön túl mind az Anna karakterének saját családjá, mind a férje, Miklós²⁶ és annak családjá esetében is, de még maga Anna²⁷ is nagy valószínűséggel megosztó figura lesz. Szimpatikussága, önállósága, kalandvágya, tudása, végtelen érdeklődése, kedvessége, humoros, helyenként ironikus, önironikus hozzáállása²⁸, talpraállni és alkalmazkodni képessége mellett sokan nem fogják érteni az őt bántalmazó férjéhez való viszonyát. Mások pedig, sajnos, pont ezért fogják megérteni. A bántalmazó párkapcsolat egy nagyon összetett jelenség mindkét fél részéről, egy kívülálló szemszögéből néha értelmetlen, kiváltképp az elszenvető fél passzivitása. Még a kriminálpszichológia is rengeteg olyan esetet ismer, ahol a bántalmazott, minden segítség és közreműködés ellenére is, a végső kig visszatér agresszív párjához.²⁹ Reviczky Gyula így ír az *Apai*

²⁴ A Star Is Born (2018), *Shallow* című dal (Lady Gaga, Bradley Cooper)

²⁵ „Nézd, ez (Karl) egy nagyon rendes srác. Nem olyan beteg lelkű, mint Nicolas (Miklós). Nem meleg, mint én. Nem is öngyilkosjelölt, mint Denis.”

²⁶ „Én ugyanúgy szenvedek magamtól, mint te tőlem.” (346. old.)

²⁷ „...az ember időnként önmaga ellenségeként cselekszik. Fájdalmat okoz magának, mintha ettől tisztábban láthatna. Súlyos köveket vesz a hátára, hogy súlya legyen az életének, és egyfajta célja nemesüljön az, hogy cipeli.” (187. old.)

²⁸ „...mindig úgy öltözködtem, mint akit Woodstockból szalajtottak” (155. o.)

²⁹ „Nem ismertem magamra. Hogy viselhettem el mindezt?” (56. old.) „Nem tudtam, szeretem-e még, de próbáltam magamnak bebeszélni, hogy igen.” (122. old.) „Nem féltem, inkább sajnál-

örökség átdolgozott kiadásának előszavában, amikor főhősének (Fejérházy Tibornak) egyesek által kifogásolt jellemhibáit védi: „*Inkább a tárgyilagosság lebegvén szemeim előtt, be akartam mutatni... anélkül, hogy idegen vonások becsempészése, nem az adott tényezőkből folyó helyzetek teremtése által pszichológiátlan szánalmat ébresszek iránta. Így kérem... értelmezni. Nem kér ő részvétet, csak igazságot – s azt kap is*”³⁰ – és talán Anna karakterét is ezzel a bölcs tisztességgel érdemes vizsgálni.

A *Sivatagi szél* széles spektumú, társadalom- és világképe, változatos alakjai a Svédországban élő, kortárs író, költő, Lipcsey Emőke pár évvel ezelőtti, *A vadnyúl bukfcetvet*³¹ című remekével is rokonítható.

Komolysága, súlyossága ellenére a *Sivatagi szél* egy kellemes földrajzi, gasztronómiai, kulturális kalandozás. Közvetlen, néhol a hétköznapi élőbeszéd durvaságával is kezelt párbeszédés formák, az érdekességekkel tűzdelt monologikus kikacsintások, a sokak által is ismerős zenék, filmek, könyvek, konkrét helyek (terek, éttermek, szállók, utcák stb.) említése még közelebbé, nekünk szólóvá teszük Anna történetét. Letehetetlen, egy szusszal átolvasni kívánt, ajánlott olvasmány lehet, amelynek sorai és sorsai közt óhatatlan, hogy ne találjunk számunkra ismerőset, vagy helyenként akár kicsit önmagunkra is bennük.

A *Boszorkánytűkör* kötet *Rövid*³² című verse pedig akár egy szép, hozzáillő, véletlen lírai előzmény, ekképpen sejtetik a *Sivatagi szél* hangulatát is:

*Sárga nyárban, ezüst télben,
Napsütésben, jégverésben,
Hóviharban, fagyba zártan,
Úton voltam, mégis vártam.*

*Csipkés télben, tüzes nyárban,
Jártam száz ország porában,
Megtisztultan, csendbe zártan,
Csupaszon hazataláltam.*³³

(K.U.K. Könyvkiadó, Budapest, 2019)

---

tam.” (191. old.) „Nehéz is megérteni. Ha nem velem történne, el sem hinném.” (203. old.) „Nelson és Beata szerint nem voltam normális, hogy visszatértem Miklóshoz.” (274. old.)

³⁰ Reviczky Gyula: Apai örökség

³¹ Lipcsey Emőke: A vadnyúl bukfcetvet, Kortárs Könyvkiadó, Bp., 2017.

³² 46. old.

³³ „Sok idő után először éreztem úgy, hogy tartozom valahová...” (263. old.)

Gutai István

„Non, je ne regrette rien...” - Jelet hagyni

Jelentés a szívdobogásról – A versmondás Piafja: Pálffy Margit

Pálffy Margit színművészt, előadóművészt a versmondás Antigonéjának, nagyasszonyának, Piafjának, főnix madárnak, korunk Dérynéjének, nő-Latinovitsnak is nevezték, ő azonban a pódium munkásának tartja magát.

Pilinszky János alapján vallja: „Nem az a fontos, hogy a madár hányszor csap a szárnyával, hanem hogy íveljen.” A kötet egy nagy ívű életpálya gyűjteménye és persze a hátunk mögött hagyott korszak lenyomata is. A közölt interjúkból, naplórészletekből, kritikákból, a gazdag fotómellékletből nyomon követhető, milyen embert próbáló küzdelmek során lett kiváló pódiumművész a soproni versmondó versenyt nyerő óvónőképzősből, akinek Latinovits Zoltán a példaképe. Tagja a Szokoly Tamás vezette veszprémi Aréna Színpadnak, azután a Nemzeti Színház Stúdiójában képezi magát, majd különböző színházakban játszik. Kritikusai a már kiváló versmondóként ismert Pálffy Margit plasztikus szövegmondását, mesterségbeli tudását, érett alakításait dicsérik. „Egyetlen ecsetvonással képes jellemet ábrázolni.” (Veszprémi Petőfi Színház – Remenyik Zsigmond: Vén Európa Hotel.) „... el tudja játszani – hitelesen – Zília átalakulását. Ravasz és odaadó, színes és szenvedélyes: igazi nő és igazi színésznő, bár ez ugyanaz.” „... légies, szinte anyagtalán kócsaghölgye és szünet utáni görbehátú öregasszonya olyan impozáns elmentét, hogy mindenképpen mesterségbeli bravúrként könyvelhető el.” (Debreceni Csokonai Színház – Heltai Jenő: *A néma levente*, Kinosita Dzsundzsi: *A selyemtollú kócsag, Héttalvó*. (A „tisztá érzelmekre és értelmes életre vágó Carol Cutrere szerepét mély emberséggel” játssza, „ő az előadás legnagyobb meglepetése.” (Békes Megyei Jókai Színház – Tennessee Williams: *Orpheusz alászáll*.)

Egy egész életét meghatározó találkozásra Pálffy Margit így emlékezik: „A legelső költő, akit fölfedeztem a magam számára, Szécsi Margit. Ha nem ismerem meg az ő verseit, valószínűleg soha nem állok pódiumra. Életem aranymetszéspontja, hogy a költőnőt személyesen is, haláláig ismerhettem.” Az előadóművész hat műsört állított össze és mutatott be Szécsi Margit verseiből. Az elsőt „*A látható ember*” címmel 1975-ben, ezt követte a „*Sikolts igazán, s halj meg*”, *A szívárvány beszéde*, a *Madár-e az Denevér*, az *Ember-énekű Ember*, a *Jelentés a szívdobogásról*. Az ő és Nagy László, Csoóri Sándor, Hervay Gizella, Szilágyi Domokos, Kondor Béla és Márai Sándor verseiben találta meg a *tiszta forrást*. A könyvben olvasható Pálffy Margit legfontosabb előadóestjeinek műsorvázlata is, ösztökélve e sorok íróját is: vegye kézbe (újra) a bennük felsorolt költeményeket. „*Jelentés a szívdobogásról*”

bogásról; „Ez a nyár”; Üzenek lovat”; „Valaki önarcképe”; „Szindbád hazamegy”; „Különvonatban”; „Kussoltat a sors”; „Annak, aki szeret”; „A macskaprémkalapos hölgy”. A csak vájt fülűeknek szánt, freskóverseket tartalmazó, eddigi életműve szintézisét jelentő „Szimfónia.”

Pálfy Margit előadóművészi teljesítményéről is van kritikai válogatás a kötetben. Méltatói érzékenységét, empatikus készségét, imponálóan tiszta kiejtését, briliáns beszédtechnikáját, jó ritmusérzékét emelik ki. „Sokszor megdöbbeneti közönségét változatos stílusával.” „Hihetetlen erővel, dinamikával, szenvedéllyel, indulattal mondja a verseket.” „Versmondása bartóki értéket képvisel.”

Pálfy Margit nemcsak Amerika, Ausztria, Ausztrália, Németország, Olaszország, Svédország, Szlovénia... magyarjainak vitte el költőink üzenetét, hanem itthon is mondta irodalmi múzeumban, egyetemi színpadon, gimnáziumban, művelődési – és faluházban. Erről a DVD-melléklet is tanúskodik. Ezekon a felvételeken láthatják a nézők, amint a pódiumművész hatásos koreográfia alapján gazdag gesztuskészlettel *eljátssza* a verseket, monodrámát formál belőlük.

„Egy-egy estem soha nem produkció, de kinyilatkoztatás, és szeretném, ha ünnep lenne és egyben TERÁPIA, erőt adó és sugárzó. Színes beszéddel, gazdag gesztusokkal, érzelmi tűzijátékkal beírni magam a lelkekbe – erre vállalkoztam” – mondja hitvallását egy interjújában. „Én egyedül járom ezt a göröngyös utat. A körön kívül állok... Szeretném, ha estjeim ünnepet jelentenének az emberek számára, mert szeretném őket kiemelni a hétköznapi kenyérharcából és a politika ridegségéből.”

Nagy Gábor a kötet előszavában Pálfy Margit küldetésének drámáját is összefoglalta: „Nincs magányosabb, magára utaltabb, nincs konokabb, öntörvényűbb, és nincs... sikerében fenségesebb, megvalósulásánál teljesebb a pódium deszkáján átlényegülő embernél, az előadóművésznél.”

Pálfy Margit nem plüssverseket (Kányádi Sándor kifejezése!) mond; „nem állt szóba a szürkével”, nem lett a szürkék hegedőse. Vezérelje tovább az indulat, a szenvedély, a látvány szentháromsága.

„Jelentés a szívdobogásról.” A versmondás Piafja, Pálfy Margit. A kötet anyagát Torma Mária állította össze, szerkesztette és a szöveget gondozta Agócs Sándor. A DVD-melléklet Belicza András, a fedélterv Illés Zoltán munkája. A kötetben látható fotók Pálfy Margit gyűjteményéből valók.

(*Antológia Kiadó, Lakitelek, 2019*)

Csontos Márta

Útkeresők kálváriája

Farkas Csaba: Festett ösvény - Járatlan úton

A szegedi születésű író és publicista, Farkas Csaba sokadik szépirodalmi kötetében – mely két kisregényt kínál az olvasónak – korábbi műveiből már ismerős karakterekkel találkozhatunk. Zamfiri és Thakács, úgy tűnik, végigkísérik a szerző életútját. Az írósrstéma megközelítésében, annak ellenére, hogy ismert személyekkel találkozunk a kötet lapjain, Farkas Csaba újszerű megközelítésben tárja elénk a napjainkban is örökzöld témát: az író elismerését, elfogadását vagy éppenséggel elutasítását; egészen sajátos, kesernyős-ironikus, olykor groteszk, jellegzetesen 'Farkas Csaba-i' látásmóddal analizálja a helyzetet szerző a maga meghökkentő meztelenségében.

Nem tudni pontosan – az író személyes élettényei ismeretének híján – mennyi saját élményből fakadó traumatapasztalatot épít a szerző karaktereibe, sejthető mégis, a háttérben ott van az író minden tudatosan felidézett és a tudatalattiból előhívott pozitív és negatív életérzése. Szinte szánkba adja T. A. Edison megfontolandó kijelentését. „Nem vallottam kudarcot, csupán találtam tízezer módot, ahogy nem működik.”

A *Festett ösvények*ben megrajzolt Zamfirrit (egyébként már *A közelítő házban* is találkoztunk vele) adottságainak tudatában sem hatja át a felsőbbrendűség esszenciája, de a sikertelenség fájdalmas élményeit átélve beilleszkedési zavarok kísérik végig mindennapjait. A szerző rögtön az elején úgy fogalmaz, hogy nem kár a gyönge emberekért, „akiket arról lehet felismerni, hogy ha látják, nem kell a másiktól tartaniuk, fölényessé válnak és gonosszá”.

Farkas Csaba nem véletlenül kíséri és kísérti önnön életútját a maga teremtette írói karakterekkel. Az élménytartalmak jó adag iróniával történő feltöltése nyilvánvalóan a szerzőönmegfigyelésének és önanalízisének az állapota, amikor nem tud hősére abszurd humor nélkül tekinteni, mégis mindvégig függőségben van vele.

A kisregény történéseinek több szinten, de egyidejűleg párhuzamosan futó vonalvezetése végigkíséri Zamfiri kapcsolatait a szebbik nemmel. A fiatal tárcaíró mindennapjait meghatározzák szerelmei, melyekben a női nem titkait feltárni szándékozó férfi hosszabb-rövidebb, eltűnő-visszatérő kapcsolatait tárja fel. Az elfogadás, az értetlenségből fakadó távolságtartás, majd a néha kényszerű, máskor meg örömmel vállalt visszatérés stációit követhetjük végig. Ez a kapcsolatanalízis a szerzőben hatalmas pszichikai erőket szabadít fel, melyeknek romboló vagy építő hatása az egyént vagy a cselekvőképesség tetőpontjára emeli vagy a mélypontra csúsztatja;

olykor a kettőt egymásba oldja. „Az emberek többnyire egy életet élnek, ezzel szemben Zamfiri több fő-és hatezer mellékéletet él egyidejűleg, ugyanakkor pedig egy felet sem”.

A szereplő abszurd megközelítése legtöbbször mikroszinten tárja fel a szubjektum reflexióit létezése történetében, traumatapasztalatai nem ébresztenek kétségbeesést vagy sajnálkozást az olvasóban, egyszerűen elfogadtatja: ilyen az élet. Farkas Csaba Zamfiri gondolatmenetét meghökkenítő ötletekkel, a konvenciókat felborító hihetetlen szituációkkal fűszerezi, melyek a tartalmi kifejezés hatásos megoldásait reprezentálják. A *Festett ösvény* olvasása közben eszünkbe jut Monthy Python Flying Circus-a is vagy a Holló Színház. Ennek illusztrálására idézzünk néhány sort a műből, mely Zamfiri tudatalattijának legmélyebb bugyraiba visz le bennünket. „... az egyenlet, mellyel tán még ő is kifejezhető, mint egy nem létező nyelven írt, sosem volt szöveg, mely – lám! – mégis előkerült valahonnét. Kémiai összetétele vegytiszta csillagpor, illetve tesztó- és androszteron, utóbbiak által nagyfokú fehérje- s fruktóztermelésre képes, többféle ízesítéssel (vanília, őszibarack, puncs), melyet csakis női fogyasztók részére állít elő, akár egy előzékeny fagyaltkeverőgép; talán ez is hozzájárul a „gépmember” titulus elnyeréséhez.”

Olvasás közben felmerül a befogadóban a kérdés, mennyire tud Zamfiri küzdeni elherdált tehetségéért, hiszen leginkább önmaga ellenségeként lép fel. Ennek ad hangot következő gondolatával is. „Ha megcsillan valami abból, amit tudsz, dobsz rá rögtön néhány lapát földet. Te élve temeted el magad”.

Zamfiri életvezetését, mint láthatjuk, megszámlálhatatlanul sok, többé-kevésbé fontos nő ismerőse alakítja, kapcsolatait értelmetlennek látszó helyzetek befolyásolják, mindez azonban korántsem szervezettség nélküli, még akkor sem, ha a reális és az imaginárius egyazon pillanatban jelentkezik. Ebben a sajátos asszociációs rendszerben a zavarkeltés látszólagos, nem sodor magával bennünket a dictée automatique rendszertelensége. Olvasás közben Albert Camus *Sziszüfosz mitosza* is eszembe jutott, aki úgy látja, hogy az ember olyan világban él, ahol nem találja a helyét, így nem is értheti a világ dolgait igazán.

Hogyan jellemezhetnénk Zamfiri személyiségét összegezve? Sérülékeny, narcisztikus, kudarcorientált, magába forduló. Mindig érzi, hogy többet érdemelne, de nem kaphatja meg. Zamfiri szenvedélyes élete pedig egészséges narcizmusra épül, ezért fáj neki a kudarcok sorozata, de nem határozza meg személyiségét. Nem véletlenül foglalkozik Farkas Csaba egy nemrég publikált írásában az alkotó pszichológiájával, a műalkotás létrejöttéhez szükséges lelkiállapottal, mely oly nagymértékben különbözik a „normális” emberektől.

A szövegbeli álomvilág narkotikumként hat az olvasóra, éber állapotban pedig várja a valóság „kőkemény medvetalpa”, hiszen nincs útmutatás, ha „festett az ösvény”, nagyon könnyű tévelyegni.

Hihetetlen szuggesztív részlet a járdára zuhant kapu leírása, ahol a nyitott ajtón keresztül nem mehet az ember sehova, ott az áthatolhatatlan beton, nem léphetsz be, akadályba ütközöl. Ilyen módon válik a lezuhant kapu a kirekesztettség szimbólumává. S ha mégis megnyílik a kapu, a gyenge fényben nem láthatod az utat, nem veszed észre a lehetőséget a homályban. Sokszor ez az író sorsa is. „Minél inkább nem akar valamivé lenni az ember, annál inkább az lesz, látszólag legalábbis. Külsőre enged a nyomásnak, azt ír, amit elvárnak tőle, bévül azonban, érintet- és érintetlenül marad, ami mindig is volt, ott villog a kristály, a sugárzó KŐ”.

Míg a *Festett ösvény* vakvágányra vezeti karakterét, s az útkeresésben tanácstalanul magára marad, a második kisregény író szereplője, Thakács, *járatlan úton* börtorkál elszalasztott és nem létező lehetőségek között. Számtalanszor át kell élnie a visszautasítást és a meg nem értést, szembesülnie kell az írórsors keserveivel; elfogadás hiánya, elhallgattatás, önkéntes elvonulás a világtól. A sorsát és cselekedeteit befolyásolni képtelen individuum mellőzöttségérzését át kell élnie. Ezt a „tanult tehetlenséget” szimbolizálja a magányos pad leírása a kisvárosi szürkeségben. Ez a pad közvetlenül egy falra néz, aki oda leül, a teljes elszigeteltség és a magára maradottság foglyának érezheti magát. „Aki arra a padra leül, nem kerül szemközt semmivel, csak a szürke fallal...[...] Valamit mégis tennie kell, erőt kell gyűjteni, megszüntetni az örömrzésre való képtelenséget, erőt kell gyűjteni az újjászületés előzményéhez, azaz a meghaláshoz”.

Thakács az Anemone-mítosz segítségével az élet újrateremtésének lehetőségét is megfogalmazza. (A nagyvárosban élő sikeres költőné nevével már korábban is találkozhattunk Farkas Csaba írásai között, nevezetesen a *Magánbirodalom* című antológia 2009-ben megjelent kötetében.) Az ünnepezt költőnőtől 200 kilométerrel távolabb élő Thakács Anemone-örülete, a jelképes ’szív-sírkő’ az ’előrehozott halál’ lehetőségét közvetíti. Vajon hogyan lehet túljutni a mellőzöttségen? A szerző erre keresi a választ, mert versenyhelyzet az élőhalottak között is van, a kérdés „kit felejtenek el gyorsabban, ki éri el hamarabb a tengert?”

Nem nehéz levonni a végső konklúziót. Az alkotó, az író életút vonal térképét szinte lehetetlen megrajzolni, a siker forgóajtaján nagyon nehéz a megfelelő pillanatban belépni. De feltérképezhetjük az írórsorsszindróma tüneteit, együtt érezhetünk azokkal a lelkekkel, akik szeretnének sátrat verni a maguk telkén, de nem tudják a környezeti viszonyokat elfogadni, nem tudnak a konvenciókba belesimulni, túlzott nyitottságuk fokozottan sérülékennyé teszi őket. A két kisregény pszichológiai-pszichiátriai eseteleírás rendkívül szuggesztív ábrázolásmóddal, a könyvet lehetetlen le-
tenni, végig kell olvasni együttöhelyünkben.

Mindenkinek jó szívvel ajánlom.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2020)

Zsirai László

Ladányi András: Halotti maszkoddal kezemben – interjúk, vallomások, dokumentumok Váci Mihályról

A harmadik évezred küszöbén jelent meg Ladányi András *Váci Mihály „Élj tiszta tüzeidben”* című könyve, amelyben kortárs alkotóművészek, a költő főiskolai osztálytársai, tanárok és diákok beszélnek Vácihoz fűződő emlékeikről, vallanak közös élményeikről, illetve szellemi-lírai jövőjének körülményeit igyekeznek nagytitkos alá helyezni, megfogalmazni. E nagy sikerű interjúkötet folytatása, a *Halotti maszkoddal kezemben* című könyv bővíti a Váci-hagyományok tárházát.

Az új könyvben nyilatkozóak irodalmárok, színművészek és különféle foglalkozású emberek, akiket az köt össze, hogy Váci Mihály személyes ismerősei, barátai vagy pártfogoltjai voltak. A „Nemzet Színésze” megtisztelő címet méltán elért Avar István a nép költőjének nevezi Vácit, akinek verseiből Solymosi Ottó irodalmi szerkesztővel és rádiórendezővel állította össze *A sokaság fia* című nagylemezt. Erre a lemezre tizenhat Váci-verset mondott a népszerű színművész, közöttük kedvencét, az *Ezt! Itt! Most!* címűt. Sellei Zoltán előadóművész, aki kívülről tudja elmondani Váci Mihály *Utazás Bürokronéziában* című szatírját, Váci fontos színpadi bemutatkozásainál sikerkovácsként volt jelen. Az irodalomtörténész dr. Fenyő István a Szépirodalmi Kiadó szerkesztő-lektoraként ismerkedett meg Váci költészetével, s híve lett. Dr. Nagy Károly irodalomtörténész a költő és a nyugati magyarság kultúrát erősítő kapcsolatáról nyilatkozik. Czine Mihály özvegye irodalomtörténész férje és a költő barátságáról beszél, dr. Pucskó József orvosprofesszor a költővel és annak feleségével történt első moszkvai találkozására emlékezik. Toldi Éva veszprémi újságíró Váci biblikus költészetét elemző tanulmányáról és személyes élményeiről számol be. Marafkó László vietnami kiküldetése során kereste a Vácira vonatkozó emlékeket, s halálának körülményeiről tudósít. Rokonok, barátok, ismerősök emlékeznek vissza Váci Mihály életére, művészeti és egyéb tevékenységére.

Ezekből az újabb, terjedelmes és tartalmas beszélgetésekből, dokumentumokból következtethet az olvasó a Váci költeményeiből sugárzó emberség valós hátterére. Szinte valamennyi „megszólaló” emlékezéséből a költő őszintesége emelkedik ki. Ám nem csupán az elemi fontosságú versek kapnak szerepet, sokkal inkább előtérbe kerül Váci embersége a hétköznapokban megtapasztalt viselkedése szerint. Sokszor nehéz helyzetekben is képesnek bizonyult a gondokat sem palástoló nyelven szólni, s a megoldásokban tevékenyen segíteni mindazoknak, akik kiérdemel-

ték a gondoskodását. S ez utóbbihoz gyakorta egészen egyszerű emberi tényező elegendőnek bizonyult. Váci a jóság missziója volt valójában, ezért élt, ezért írt, ezért dolgozott. A történelmi eseményeket szintén az emberiség tekintetével szemlélte. Védencévé vált az ezek kiszolgáltatottságában eligazodni próbáló, jövőjét építeni kész ember. Ma is érvényes humanizmusa.

Milyen egyéniség húzódott meg népszerű versei mögött? Milyen gondok foglalkoztatták? Milyen történéseket élt át, s milyen körülmények között halt meg? Mennyire őrzi az emlékezet legendás hírű alakját? Miért letek otthonra versei az olvasók szívében, és miért ne tehetnék ugyanezt az időközben felnőtt újabb generáció esetében is? Ilyen és ezekhez hasonló kérdésekre keres választ a szerző. A magyar nép szívében következetesen találtak otthonra Váci Mihály versei, s e kötetben a költővel kapcsolatos új dokumentumok is érdeklődésre számot tartóan láttak napvilágot. Jelen van a könyvben néhány Váci-vers, a feledés homályától megmentett személyes vonatkozású levél, és a költő 1956-os naplójának hasonmás. Megindító a könyv írójának *Halotti maszkoddal kezemben* című lírai jegyzete, a Váci iránti elkötelezett hűség hiteles szellemi bizonyítéka.

Ladányi András önzetlen vállalkozása, hogy Kossuth-díjas költő földijének az emlékét ápolja, s ehhez a szándékához az országos Váci Mihály Kör valamennyi tagja csatlakozott. Váci Mihály emberi-esztétikai értékeinek ismeretét kitűnően szolgálja ez a hézagpótló mű. Az írásokat gazdag fotódokumentum-anyag egészíti ki.

(Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár, Váci Mihály Társaság Kulturális Egyesület – Nyíregyháza, Váci Mihály Kör – Budapest, 2006)

Mihályi Molnár László

Úrlap

ha kiosztják az új kérdőíveket
a tesztekhez igazítják a lelkeket
akik igyekeznek hogy megfeleljenek
mert a lényeg az önmegvalósítás és érvényesülés
az előrejutás
az örökös megfelelés
örökös kihívás nyomás és kényszer
itt kell élned és halnod
mondhat bármit a dalnok
igyekezz helyezkedj élj
mert ezt is meg azt is túl kell élned
aztán a következőt és megint azon is túl
figyelj alakulj idomulj tanulj és felelj meg
óhajnak kívánságnak érdekek elvárásnak
rendszernek és a rendszerváltásnak
légy olyan amelyet látni szeretnének
hiszen csak alkatrész lehetsz
egy pótolható csavar
a gépezetben

s amíg pontosan illeszthető a formád
addig megtartanak
és nem lesz semmire gondod
„a gép forog...” a föld pörög
de itt semmi sem örök

ez a lét mint egy úrlapnyi adat
amit betöltesz
ahogyan a hivatal óhajtja kívánja elvárja és kéri
s mikor már minden kérdésre megfeleltél
amikor minden egyebet feladtál eladtál elcseréltél
a lap alján csupán ennyi áll:

HALÁL

E számunk szerzői

- Aknay Tibor (1944) Budapest
Albert-Lőrincz Márton (1951)
Marosvásárhely
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Bagi István (1937) Eger
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Balajthy Ferenc (1946) Székesfehérvár
Baricz Lajos (1958) Marosszentgyörgy
Bárány László (1948) Budapest
Bárdos Bódi László (1963) Putnok
Bereti Gábor (1948) Miskolc
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bíró József (1951) Budapest
Bozók Ferenc (1973) Mosonmagyaróvár
Bozó Zsuzsanna (1968) Bonyhád
Bugyi István (1986) Eger
Búzás Huba (1935) Veszprém
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Csák Gyöngyi (1950) Budapest
Csáky Anna (1938) Győr
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Demeter József (1947) Ballószög
Domonkos László (1951) Budapest
Erdődi Gábor (1952) Budapest
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fellinger Károly (1963) Jóka
Finta Éva (1954) Sárospatak
Gál Elemérné Zolcsák Anna (1940) Eger
Gutai István (1950) Paks
Hadnagy József (1950) Debrecen
H. Barbócz Ildikó (1952) Eger
Jámbor Ildikó (1955) Eger
Kaiser László (1953) Budapest
Káliz Sajtó József (1950) Soponya
Kántás Balázs (1987) Budapest
Kellei György (1947) Balatonfüred
Kégl Ildikó (1976) Miskolc
Király Csenge Katica (2001) Budapest
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Konczek József (1942) Pomáz
Kovács Daniela (1976) Debrecen
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Kökény Éva (1945) Kecskemét
Lipcsei Márta (1943) Nagyvárád
Lisztóczy László (1941) Eger
Madarász Imre (1962) Üröm
Madár János (1948) Budapest
Máriás József (1940) Nyíregyháza
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Mihályi Molnár László (1953) Szepsi
Nagygyörgy Erzsébet (1964) Tiszakécske
Nagy Zita (1987) Eger
Németh András (1956) Budapest
Németh István Péter (1960) Tapolca
Olasz Valéria (1956) Győr
Oláh András (1959) Mátészalka
Pataki István (1953) Bihar
Pázmándy László (1948) Mezőkövesd
Péntek Imre (1942) Zalaegerszeg
Pozsgai Györgyi (1954) Budapest
Saitos Lajos (1947) Székesfehérvár
Sarusi Mihály (1944) Balatonalmádi
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Seléndy Balázs (1937) Cooperstown, USA
Serfőző Simon (1942) Eger–Budapest
Simek Valéria (1953) Bakonycsérnye
Simonyi Emő (1943) München
Sipos Erzsébet (1956) Eger
Simó Tibor (1980) Cegléd
Sólyom Sándor (1943) Keszthely
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szíki Károly (1954) Eger
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Török Nándor (1965) Budapest
Veres Tamás (1976) Cegléd
Veszely Ferenc (1936) Kamloops, Kanada
Zilahy L. Ágnes (1951) Székesfehérvár
Zsirai László (1956) Budapest

E számunk illusztrációit Simonyi Emő festő- és grafikusművész készítette.